DELICIAE

ERVDITORVM.

DELICIAE ERVDITORVM SEV VETERVM ΑΝΕΚΔΟΤΩΝ OPVSCVLORVM COLLECTANEA

IO. LAMIVS

Collegit, illuſtravit, edidit.

FLORENTIAE. MDCCXXXVI.
Ex Typographio PETR. CAIET. VIVIANII
ad Inſigne D. THOMAE AQVINATIS.

Cum adprobatione.

MICHAELIS GLYCAE

EPISTOLARVM

PARS PRIMA.

NOBILISSIMO ET AMPLISSIMO VIRO

BERNARDIN. RICCARDIO

CLANNIS ET RVPIS ALTAE MARCHIONI
EQVESTRIS DIVI STEPHANI ORDINIS
PRIORI
SERENISSIMI MAGNI ETRVRIAE DVCIS
CVBICVLI PRAEPOSITO
COH. PRAET. GERMANORVM EQVIT.
CATAPHRACTAE PRAEFECTO
DOMINO MVNIFICENTISSIMO
HOC QVALECVMQVE OBSEQVII ET
VENERATIONIS MONVMENTVM
I O. L A M I V S
DEDICO CONSECROQVE

TIBI potiſſimum haſce Collectaneorum meorum primitias, VIR AMPLISSIME, tam-

quam praesenti cuidam Numini consecrandas fuisse, nullus aequus rerum aestimator inficias ierit. Nam & munifico Musas, Musarumque Alumnos, patrocinio tueris ac foves; & me in primis TV, PATERQVE TVVS, ac FRATRES, Viri natalibus, virtute, dignitate, longe clarissimi, peculiaribus, iisque, maximis, beneficiis obligavistis. Nam, quum mei a nemine ratio heic haberetur, despectusque solum vertere iterum meditarer, VOS uni me bono animo esse, & praesidio vestro atque opibus adiutum, in patria Vrbe permanere, voluistis. Quare, quum amplitudini VESTRAE & liberalitati, quaecumque ingenii mei, laudatorumque laborum, monumenta pro-

prodierint, accepta iure optimo referenda ſint, par quoque erat ut iſthuc ipſum manifeſta aliqua grati memoriſque animi ſignificatione teſtatiſſimum facerem. Quid quod eae ipſae Commentationes, quae hoc primo volumine continentur, ex inſtructiſſima & ornatiſſima tua Bibliotheca erutae ſunt; adeoque TIBI, etiam alia facie ac cultu conſpicuae, hac ſaltem ratione reſtituendae videantur? Excipe igitur pacato vultu hòc munuſculum, illudque reſpice veluti maioris molIminis Prodromum, quo ulterius TVI glorioſi NOMINIS, TVAEQVE GENTIS illuſtriſſimae laudes, titulos, decora, efferre, ac celebrare non deſinam. Vale, VIR NOBILISSIME, TEQVE

Deus Opt. Max. diu incolumem felicitati temporum servet. Dabam Florentiae IX. Kal. Ianuar. A. R. S. MDCCXXXVI.

CAN-

CANDIDO LECTORI

IO. LAMIVS S. D.

QVum peregre iamdudum profectus, nobiles quasdam, & maxime celebres, Europae regiones haud incurioſe luſtrarem, GERMANIAM vero in primis ac GALLIAS; & varias eximiaſque dotes, quibus eas Natura prodige auxit ac exornavit, & laudata ſtudia ac mores, quibus ſolertes & induſtrii incolae excellunt, quadam perculſus admiratione & iucunditate ſubſpexi. Sed quod praecipua meum animum ſuavitate delinivit, & incredibilis voluptatis illecebris potenter attraxit, gentium illarum fuit in litteras bonaſque artes proclivitas ſingularis, & in eruditione comparanda, liberalibuſque diſciplinis illuſtrandis perficiendiſque, labor indeſeſſus atque admiranda ſedulitas. In hac autem cura, atque negotio, digno profecto quod laudibus qui-

quibusque feratur, studium ac diligentiam illam probavi vehementer, qua omnes Bibliothecarum pluteos, omnes Archivorum angulos, excutiunt & lustrant, vetustos codices evolvunt, disiectas & situ squallidas chartas, corrosasque membranas, vestigant ac colligunt, ut tandem aliquod inde eruant docti alicuius Scriptoris, cultique ingenii, monumentum, quo vel antiquae historiae, & rebus praeclare gestis, memoriaque dignissimis, lux nova sincериorque feneretur; vel doctrinae ceterae, egregiaeque artes, incrementum accipiant, & numeris omnibus absolvantur. Heinc enim, ut elucet atque eminet, eos progressus scientia nostris temporibus fecit, ut non densa tantum atque horrens barbariae, quae dudum invaluerat, caligo penitus discussa fuerit; verum etiam aethere, ut ita dicam, largiore, & nitidissimo solidioris litteraturae, & castigatioris eruditionis, meridie perfrueremur. Heinc quoque laus eximia & immortalis ingeniis nobilissimis iure optimo parta est, SCALIGERO, CASAVBONO, SALMASIO, GROTIO, MEVRSIO, CANISIO, BIGOTIO, RVINARTO, MABILLONIO, MARTENIO, ACHERIO, DVRANTIO, MONTIFALCONIO, SIRMVNDO, SCHOTTO, PONTANO, BOLLANDO, PAPEBROCHIO, PISTORIO, FREHERO, GVDIO, MEIBOMIO, VOSSIO, VSSERIO, GRVTERO, PETZIO, *sexcentisque aliis, qui hac ratione & litterariam Remp. maximo beneficio obli-*

obligavere ; & patrias regiones fama , titulisque praeclarissimis , decorantes , se in GLORIAE *quodammodo atque* AETERNITATIS *aede consecraverunt . At illustria quoque exempla in antecessum mea mihi* ITALIA *suppeditaverat , inque meum animum quaedam aemulationis semina iecerat : quare illorum fulgore captus iam & incensus , quum in felicibus tantorum Virorum sedibus peregrinus deinde versarer , insanas nescio quas pectore flammas ardoremque conceperam , cuius scintillae carceris & angustiarum impatientes erumpebant identidem , & cum apertis desiderii mei significationibus undique absistentes exsiliebant . Nam ille divini nominis vir* CAES. BARONIVS , *doctrina nescio an dignitate sublimior , & eruditissimus* LVD. ANT. MVRATORIVS , *nostri saeculi decus & ornamentum , ut ceteros bene multos silentio praeteream , faces mihi ignem iam correpturo mature subdiderant , acresque in stadium descensuro addiderant stimulos . Sed quod proclivem animum , & suo quodammodo pondere illo se ferentem , vehementius urgebat , mea ipsa* FLORENTIA *erat , Vrbs illa acrium feliciumque ingeniorum feracissima , & amplissimum litterarum egregiarumque artium theatrum , quae mihi etiam absenti saepius ante oculos obversata , eximia civium suorum decora , & studia inclyta , in memoriam adsidue revocabat . Nonne vides , mihi eam dicentem audire videbar ,*

ubi

ubi primum litterae, artes, doctrinae, disciplinaeque liberales, intermortuae dudum, excitatae fuerint ac restituate? Vbi praeclara veterum monumenta, docta volumina, eminentissimorum Virorum eruditi labores, in lucem iterum revocati sint, & publico usui, & commoditati, patuerint? Quisnam ante illos θεοειχέλους MEDICES, COSMAM & LAVRENTIVM, *Bibliothecam pretiosis cuiusque doctrinae, linguae cuiusque, voluminibus instructissimam communi populorum utilitati sequioribus hisce saeculis dedicavit? Vnde nam, nisi e meo sinu, docti illi atque absolutissimi, planeque admirandi, Graecorum Sapientum commentarii chalcographico opere descripti in vulgus primitus prodiere? Quomodo typis excusae, Orientalium Scriptorum, exotico prorsus & apud nos insueto sermone, exaratae lucubrationes Europae toti innotuissent, nisi mei illi iidem* MEDICES, *laudatissimo ausu, ac regio plane sumtu, & typos eiusmodi fabricandos curavissent, & describenda commentaria; atque ita splendida memorabiliaque exempla praebuissent, quibus in laude consequenda, litterisque iuvandis, posteri deinceps, gloriose ac magnificenter, insisterent? Veniat tibi in mentem tot meorum praestantissimorum civium*, FICINI, NERLIORVM, VICTORII, DONII, CORBINELLII, ZACHAGNII, BONAROTII, SALVINIORVM, BONAVENTVRII, COCCHII, BISCIONII, VRSII, GO-

Gorii, Boctarii, Martinii, Mannii, Lupii, *qui delitescentia veterum scripta, & sepulta in tenebris atque oblivione monumenta, in lucem hanc liquidam eduxere, & magna cum laude, eruditorumque hominum adprobatione, ejusmodi perampla scientiae ac disciplinarum incrementa, publici iuris esse voluerunt. Haec, atque his similia, dilecta Vrbs adfari videbatur, & quo sui hortatus maiori me efficientia ac virtute propellerent, ipsa etiam se conceptae iam meo in pectore flammae alimenta ministraturam promte liberaliterque promittebat. Patentes mihi suas ostentabat Bibliothecas, omnigenis codicibus MSS. & iis quidem eximiis & praecellentibus, locupletissimas,* Riccardianam, Stroctianam, ad D. Marci, ad S. Crucis, ad D. Mariae, *aliasque permultas, quarum tamen omnium princeps est & clarissima* Regia Medicea ad D. Laurentii, *cuius codicum MSS. copia, dignitas, atque praestantia singularis, notior est atque celebrior, quam ut heic commemorare, & praedicare, opus sit. Domesticis igitur exemplis excitatus, & peregrinis impulsus, vitamque per egregias artes excolendi, & rem litterariam pro virili iuvandi, desiderio usque flagrans, horum veterum ἀνεκδότων Commentariorum editioni animum lubenter adplicui, sero tamen, & longo iam tempore elapso, quam isthuc ipsum in animum meum induxeram, eo quod mul-*

multa mihi obcurrerint, quae obici atque impedimento essent, & aestuantis cupiditatis impatientiam veluti certis vinculis coercerent. Primum quident in caussa fuere longae ac difficiles quinque annorum per varias, ut dixi, Europae provincias peregrinationes: in quibus tamen uberem mihi pro meo captu cognitionum veluti sponte se obferentium copiam comparare facillime licuit, atque itinerum incommodis superiori & opera Theologica, & Historica, & Critica, & Latina Etruscaque Poemata, commentari; quae partim typis excusa iam edidi, partim vero in praesens tempus opportune emittenda reservantur. Quum autem prolixis peregrinationum laboribus defunctus prospere in patriam quodam veluti postliminio rediissem, Fortunam quoque reducem haudquaquam experto, praesidia quaeque statim, quibus mea consilia facile exsequerer, penitus defuere; nullamque opem in salebroso atque arduo studiorum meorum cursu reperire fuit; adeo ut prope iam patriis finibus, alio titulis honestissimis evocatus, iterum excedere, & solum vertere coactus fuissem, nisi splendidum ac munificum Heroum RICCARDIORUM *patrocinium tempestive intercessisset, effecissetque, & ut Florentiae remanerem, & eorum Bibliothecae praeficerer, & Historiae Ecclesiasticae Cathedram in Florentina Academia, licet sterilem, obtinerem. Interea vero Bibliothecae, cuius mi-*

bi

hi cura ab illis aeterni nominis VIRIS *demandata fuerat, in ordinem redigendae pro meo munere sedulo incumbens, et locupletissimo, eodemque exactissimo, codicum cum MSS. tum* χαλχογράπτων *catalogo, qui mihi in primis cordi erat, contexendo contente adsidueque occupatus, tantum mihi otii haud superesse intelligebam, quantum laboriosa haec & difficilis* ἀνέκδοτα *doctorum hominum Opuscula vulgandi provincia, quid ferre mei humeri valerent diu versanti, casusque omnes serio expendenti, requirere videbatur. Nam ceteris difficultatibus & illud accedebat incommodi, quod non evulgandas Commentationes recensere tantum, & cum primigenio contextu conferre, & illustrare, & e Graeco, vel alio idiomate, in Latinum, ubi opus fuerat, convertere ipse deberem; verum etiam ex vetustis, & male aetatem ferentibus codicibus, & scriptura plerumque fugitiva & evanida, vel saltem intellectu aliquando difficillima, nocturno diurnoque, eodemque improbo, labore, exscribere eas moleste compellerer. Siquidem in ea urbe versor, in qua neminem, quem codicibus Graecis MSS. emendate exscribendis iusta mercede conducas, invenire est: paucos vero admodum, qui Latinos etiam, & Italicos, libros manu exaratos tibi exacte castigateque transcribant. Nihilo tamen minus postremum, quum ea ipsa negotiorum turba ac tumultus, quibus undique circumfluebar, ar-*

dens

dens huius editionis desiderium refrigere minime paterentur (nam in codicibus Riccardianae Bibliothecae evolvendis, digerendisque, antiqua egregiaque cuiuscumque artis ac disciplinae inedita monumenta mihi identidem obcurrebant, & novis usque stimulis animum interquiescere non sinebant, sed ad provinciam tandem capessendam mirabiliter incitabant) forte fortuna usuvenit, ut consilii mei eruditum virum IOS. MAR. MECACTIVM *participarem, qui, ut est ad quaeque audenda fiduciae & alacritatis admirabilis, rem praeclaram & maxime laudabilem, dixit, me animo volutare, nec comperendinatione amplius, aut ulla haesitatione, sed mature facto opus esse; quin & moras omnes praecipitandas: se paratum operam omnem, qua pote, indesinenter praestare; variosque codices exscribendi, multaque alia proposito conducentia procurandi, laborem suscipere. Tunc ipse improviso praesidio laetus, & in spem certam successus erectus, moras rumpere animum induxi meum: adeoque ambo convenimus, & concorditer quibusdam veluti orgiis foederati conspiramus, arduumque opus manus admoventes molimur: et solus ipse non amplius, nec denso circumstantium negotiorum agmine, nec ulla alia rei difficultate, deterreor. Eoque magis meis coeptis minime diffidebam, quod probe nossem* MECACTIVM, *hominem facilem, & impigrum, popularibusque notissimum; quod-*

que

que multo optabilius fuerat atque opportunius, litteris adprime instructum, & qui praeter alia ingenii sui & eruditionis specimina, elegans etiam atque utile Florentinae Historiae Breviarium condidisset, brevi ab eo typis evulgandum. Itaque, ut iam ἐγκυκλίοις datis litteris pollicitus fui, XXIIII *plus minus voluminibus praeclaras atque eximias virorum eruditorum, qui ante* XVI *Christiani nominis saeculum floruere, commentationes ἀνεκδότης certo ordine ac ratione comprehendam, atque ita prodituras in lucem digeram, ut singulis voluminibus diversi argumenti, aut linguae, aut generis compositionis, opera quoad fieri potest minime contineantur: sed eiusdem stili, & idiomatis, & materiae, omnes. Nam, ut opportune iam edixi, cuiuscumque disciplinae, & facultatis opuscula, & differentibus etiam linguis exarata, colligere, & publicare fert animus, ut non praeceptis tantum illustribus, & documentis gravissimis, novisque oblatis cognitionibus, blande ad sui lectionem viros litterarum amantes alliciant; sed ipsa etiam rerum, argumentorum, & orationis varietate legentium animos iucunde detineant, oblectentque suaviter. Breves quidem, & compendiariae eiusmodi lucubrationes seligentur, quod quidem voluminum forma, & magnitudo exigere videatur: ampliores enim, prolixioresque commentarios, quos etiam, egregios, & publica luce dignissimos, memoratae Biblio-*

thecae abunde sufficiunt, in maioris molis volumina olim, si Deus faxit, includendos consulto reservamus. Quamquam vero potissima propositi mei pars fuerit opuscula ea edere, quae in Florentinis Bibliothecis ignota hactenus, aut neglecta, delituerant: non tamen ita hac veluti lege obligabimur, ut siqua ex aliis Etruriae, Italiaeque, aliarumque etiam remotiorum Provinciarum Bibliothecis a viris doctrina & humanitate conspicuis ad nos transmissa liberaliter fuerint, generali huic collectioni apte & tempestive inserere recusaturi simus: sed gratiam potius aeternam ornatissimis viris habebimus, qui huiusmodi nos muneribus auxerint, eorumque virtutis & eruditionis laudes praedicare non omittemus. Simili quoque exceptione usuri prudenter sumus in eo, quod nihil nos, quod saeculo XV *posterius sit, edituros recepimus: si quod enim occurrat viri scientia & iudicio praestantissimi ineditum commentarium, quodque non exiguam Litterariae Reip. utilitatem & ornamentum adlaturum esse videatur, aetate licet paulo recentius, nihilo tamen minus suum in his Collectaneis locum iure optimo habebit. Illud quoque indictum nolim, nos, etsi vetusta omnigenae doctrinae opera congerere huc decreverimus, carmina tamen, & orationes exclusuros, cum quia innumerae iam id genus lucubrationum a viris litteratis editiones adornatae fuerunt, tum quia*

eam

eam utilitatem minime adlaturas esse existimavimus, quam nostri huius laboris atque operae scopum esse voluimus. Quamobrem ubi non mediocre emolumentum legentibus ex huiusmodi etiam commentationibus proventurum manifeste elucebit, ita ut vel ad historiae supplementum & illustrationem, vel ad aliarum liberalium artium & disciplinarum ornatum & incrementum, non parum conlaturas esse intelligatur, nostri operis & curae illae etiam pars erunt, & una cum aliis seriis magis, gravioribusque commentariis, typis excusa vulgabuntur. Haec autem omnia adeo ornate diligenterque composita edentur, & eo cultu instruentur, ceterisque praesidiis iuvabuntur, ut Auctoris cujuslibet vita compendiaria oratione conscripta Commentarios ipsius antecedat, indiceturque insuper Bibliotheca, ex qua illi prodierint, codicumque MSS. ex quibus exscripti fuerint, brevis historia concinnetur. Variantes quoque Lectiones adscribentur, ubi plures ejusdem operis Codices offendantur; & scholia erudita, criticaeque animadversiones, eaque omnia luculentissima, adposite atque opportune adiicientur. Ceterum mea haec Collectanea DELICIAS ERVDITORVM *inscribere visum est, non tantum ut quae nam & quales cultorum honestissimorumque hominum deliciae sint, & suavissimae voluptates, manifesto indicio aequi rerum aestimatores perspicue comprehendant, & tandem maleferiati quidam ac li-*

lividi viros doctos, & ardenti virtute supra communem sortem evectos, exagitare hoc nomine vereantur; quantum ut titulo significantissimo proderetur ea, quae illis obfertur, novae & insuetae lectionis sincera iucunditas, & florida, ac blanda selectae & multiiugis eruditionis amoenitas. Nec aliud profecto ex hisce meis laboribus sibi proventurum honestos viros, & litterarum amantes speravisse iam video, dum certatim, ante omnem etiam tituli lenocinantis illecebram, ad hanc Analectorum editionem promovendam collatis in antecessum sumtibus concurrere; quorum ut virtus, humanitas, atque liberalitas, perpetua famae adclamatione perennent, perque universas terrarum orbis regiones aeternum celebranda circumferantur, eorum nomina heic in certam seriem digesta describentur.

CATALOGVS EORVM

Qui horum voluminum pretia in antecessum contulerunt.

* *

A QVIS SEXTIIS.

Thomassin de Masaugues. Illustrissimus Dominus Praeses.

BERGOMI.

Lupi. Illustriss. D. Comes Alexander.

BONONIAE.

Fiacchi. Adm. Rev. D. Maria Angelus Monachus Camaldulensis, Classensis Monasterii Bibliothecarius.

CASTRI FLORENTINI.

Baldi. Adm. Rev. D. Collegiatae Ecclesiae Praepositus.

EMPORII.

Tempesti. Perillustris Dom. Petrus I. V. Doctor.

FANI FORTVNAE.

Flavi Costanzi. Illustriss. Dom. Antonius.

FERRARIAE.

Bentivogli. Illustriss. & Excellentiss. Dom. Guido Marchio ex Hispaniae Optimatibus.
Borsetti. Illustriss. D. Ferrantes I. V. Doctor, ac Illustrissimae Civitatis Ferrariae Secretarius.
Marchionni. Reverendiss. D. Casimirus Cisterciensis Abbas S. Bartholi ad Ferrariam.
Riminaldi. Illustriss. D. Comes Ioannes Baptista.

FESVLIS.

Reverendissimi Patres S. Dominici Ordinis Praed.

FLORENTIAE.

Acciaiuoli Torriglioni. Illustriss. & Clariss. D. Sen. & Marchio Antonius Franciscus Eques D. Stephani.
Albizzi. Illustriss. Dom. Lucas Casimirus Marchio.
Allegri. Adm. Rev. D. Albericus Monachus Cisterciensis.
Altoviti. Illustriss. & Reverendiss. Dom. Antonius Metropolitanae Ecclesiae Canonicus.
Antinori. Illustriss. & Clariss. D. Senator Vincentius Prior Equestr. Ord. Divi Stephani.
Aquilanti. Perillustris & Rev. Dom. Cosmus.
Avanzini. Illustriss. D. Ioseph Medicinae Professor.

Bac-

Bacci. Adm. Rev. Dom. Alexander.
Baccioni. Adm. Rev. Dom. Ioannes Dominicus.
Baccioni. Perilluſtris Dom. Ioſeph Romulus.
Bagnuoli. Perilluſtris Dom. Cancellarius Ioannes Baptiſta I. V. Doctor.
Baldacci. Adm. Rev. Dom. Philippus.
Baldi. Adm. Rev. Dom. Ioannes Baptiſta.
Baldigiani. Illuſtriſs. Dom. Ioannes Dominicus.
Bandieri. Perilluſtris Dom. Philippus I. V. Doctor.
Barberini. Adm. Rev. Dom. Marcus.
Bargiacchi. Illuſtriſs. Dom. Nicolaus.
Bartholommei. Illuſtriſs. Dom. Marchio Matthias.
Bechelli. Adm. Rev. Dom. Ioannes Baptiſta.
Bellucci. Perilluſtris & Rev. Dom. Ioannes Baptiſta.
Berti. Perilluſtris Dom. Ioſeph I. V. Doctor.
Bertini. Perilluſtris Dom. Dominicus.
Bertini. Perilluſtris Dom. Ioſeph Doctor Medicus.
Beſozzi. Adm. Rev. D. Auguſtinus Canonicus Lateranen.
Bini. Adm. Rev. Dom. Ioſeph Clemens.
Bondelmonti. Illuſtriſs. Dom. Ioſeph.
Borghigiani. Adm. Rev. Dom. Benedictus Maria Prior S. Stephani in Pane.
Borghigiani. Adm. Rev. Pater Vincentius Maria Ord. Praedicat.
Branchi. Perilluſtris Dom. Philippus.
Brandi. Perilluſtris Dom. Abbas Antonius Franciſcus.
Breſciani. Illuſtriſs. Dom. Benedictus Regiae Celſitudinis Mag. Etrur. Ducis Secretarius, & Bibliothecarius, &c.
Brocchi. Adm. Rev. Dom. Ioſeph. S. Theol. Doctor, & Seminarii Florentini Rector.
Bruni. Adm. Rev. Dom. Ioannes Baptiſta.
Canigiani. Illuſtriſs. Dom. Thomas Commendator S. Ioannis Ieroſolymitani.

Canini. Perilluſtris Dom. Cancellarius Caietanus I. V. Doctor.

Capaſſi. Reverendiſs. P. Gerardus ex Generalis Ordinis Servorum B. M. V.

Carneſecchi. Illuſtriſs. Dom. Franciſcus.

Cerretani. Illuſtriſs. & Reverendiſs. Auguſtinus, Eccleſiae Metropolitanae Canonicus.

Chiari. Adm. Rev. Dom. Ioſeph

Civinini. Perilluſtris Dom. Ioannes Dominicus Doctor Medicus.

Collini. Perilluſtris Dom. Laurentius.

Compagni. Illuſtriſs. Dom. Ioannes.

Cremoncini. Adm. Rev. Dom. N N.

Da Galaſſo. Perilluſtris Dom. Philippus.

De Florentia. Reverendiſs. Pater Coſmus Antonius Ord. Min. Obſer.

Della Stufa. Illuſtriſs. & Clariſs. Senat. Marchio Sigiſmundus.

Del Monte. Illuſtriſs. Dom. Marchio Andreas.

Del Sera. Illuſtriſs. Dom. Aloyſius I. V. Doctor.

De Sancta Cruce. Reverendiſs. Pater Ioannes Ant. Commiſſarius Generalis Ord. Min. Obſ.

Dogliosi. Adm. Rev. Dom. Ioſeph Maria.

Dolci. Adm. Rev. Dom. Alexander Clericorum S. Ioannis Magiſter.

Dolci. Perilluſtris Dom. Xaverius Coſmus.

Doni. Illuſtriſs. Dom. Andreas Advocatus.

Fabri. Admod. Rev. Dom. Coſmus Plebanus S. Petri in Boſſolo.

Fabri. Perilluſtris Dom. Laurentius Doctor Medicus.

Fagiuoli. Perilluſtris Dom. Ioannes Baptiſta.

Fancelli. Adm. Rev. Pater Ioannes Petrus Prior Servorum B. M. V. Florentiae.

Federighi. Illuſtriſs. Dom. Ioannes.

Fe-

Feroni. Illustrifs. Dom. Marchio Franciscus Antonius.
Fiacchi. Perillustris Dom. Cancellar. Franciscus I. V. Doctor.
Ficini. Perillustris Dom. Antonius Franciscus I. V. Doctor.
Finazzi. Perillustris Dom. Philippus.
Franceschi. Illustrifs. Dom. Baro Franciscus Eques D. Stephani.
Franchi. Adm. Rev. D. N N S. Theologiae Doctor, & in Seminario Florent. humaniorum Literarum Professor.
Franchi. Adm. Rev. Dom. Nicolaus Severus I. V. Doctor.
Fratini. Adm. Rev. P. Dominicus Maria ex Minimis S. Francisci de Paula.
Frescobaldi. Illustrifs. Dom. Franciscus.
Galilaei. Illustrifs. Dom. Philippus.
Galli. Illustrissima Dom. Comes Catharina.
Gambassini. Adm. Rev. Dom. Thomas Plebanus S. Iuliani ad Septimum Proton. Ap. I. V. Doctor.
Gerini Bonciani. Illustrifs. D. Hieronymus.
Gherardi. Perillustris Dom. Cancellarius Caietanus I. V. Doctor.
Giraldi. Illustrifs. Dom. Ioannes Eques D. Stephani.
Giuntini. Perillustris D.Hieronymus Doctor Medicus.
Gondi. Illustrifs. & Clarifs. Dom. Senator Ioannes Franciscus.
Gori. Adm. Rev. Dom. Antonius Franciscus S. Theolog. Doctor, ac in Florentina Academia Historiae Professor.
Gori. Perillustris Dom. Ioseph Doctor Medicus.
Guicciardini. Illustrifs. Dom. Comes Franciscus.
Guidi. Illustrifs. & Clarifs. Dom. Iacobus Senator, & Comes.

Les-

Lessi. Adm. Rev. Dom. Ioseph.
Libri. Illustriss. Dom. Laurentius.
Lucattelli. Adm. Rev. Dom. Bernardus S. Theologiae Doctor.
Luzzi. Perillustris Dom. Laurentius I. V. Doctor.
Magrini. Adm. Rev. Dom. Sanctes Prior S. Zenobii ad Casignanum.
Malaspina. Illustriss. & Clariss. Marcellus Senator & Marchio.
Malaspina. Illustriss. Dom. Marchio Ioannes Franciscus.
Manetti. Illustriss. & Reverendiss. Dom. Bonaiuncta Metropolitanae Ecclesiae Canonicus.
Manni. Perillustris Dom. Dominicus Maria Strozzianae Bibliothecae Bibliothecarius, & Etruscae Linguae in Semin. Florent. Lector.
Mannini. Perillustris Dom. Octavius.
Marchi. Perillustris Dom. Franciscus Doctor Medicus.
Marchionni. Illustriss. Dom. N N.
Martelli. Illustriss. Dom. Nicolaus Bailivus Divi Stephani.
Martellucci. Perillustris Dom. Ioannes Baptista.
Martini. Admod. Rev. Dom. Antonius.
Martini. Perillustris Dom. Hieronymus.
Matassi. Adm. Rev. Dom. Ioannes Baptista.
Mazzei. Adm. Rev. Dom. Petrus Maria Prior S. Martini de Gangalandi.
Mazzei. Adm. Rev. P. Lector Ioseph Maria Carmelita.
Mellini. Adm. Rev. Dom. Alexander.
Minerbetti. Illustriss. Dom. Horatius Eques Divi Stephani.
Monaldi. Adm. Rev. Dom. N N. Plebanus S. Petri in Mercatu.

Mo-

Moniglia. Illustriss. Dom. Ioseph Andreas Publicus Iuris Pontificii Professor.
Morandini. Perillustris & Rev. Dom. Ioseph Maria.
Morosi. Adm. Rev. Dom. Alexander.
Neri. Adm. Rev. Dom. Romulus Prior S. Bartholomaei a Quarata.
Nobili. Illustriss. D. Ioannes Laurentius.
Niccoli. Perillustris & Rev. Dom. Raimundus.
Niccolini. Illustriss. Dom. Marchio Antonius.
Paoli. Adm. Rev. P. Thomas Maria, ex Ministris Infirmorum.
Paperini. Illustriss. Dom. Bernardus Aurei Calcaris Eques.
Pasquali. Illustriss. Dom. Cosmas Eques D. Stephani.
Pasquali. Illustriss. Dom. Ioseph.
Patriarchi. Adm. Rev. Dom. Petrus.
Pellegrini. Adm. Rev. Dom. Petrus.
Peruzzi. Illustriss. Dom. Simon Bindus in Academia Florentina Etruscae Linguae Professor.
Pescetti. Adm. Rev. Dom. Ascanius Plebanus S. Romuli ad Gavillas.
Picchianti. Adm. Rev. Dom. Philippus Plebanus S. Petri ad Ripolim.
Pigri. Perillustris D. Cancellar. Angelus I. V. Doctor.
Pittoreggi. Adm. Rev. Dom. Franciscus Prior S. Bartholomaei ad tres Sanctos.
Pomi. Perillustris Dom. Hyacinthus.
Popoleschi. Illustriss. Dom. Rodulphus Eques Divi Stephani.
Postini. Perillustris Dom. Vincentius.
Pucci. Illustriss. & Clariss. Dom. Laurentius Senator, & Marchio.
Querci. Illustriss. Dom. Stephanus Advocatus.
Ricci. Illustriss. Dom. Vincentius.

Ri-

Ridolfi. Illustriss. Dom. Ioseph Marchio.
Rota. Illustriss. Dom. Philippus Advocatus.
Ruota. Adm. Rev. Dom. Ioannes Baptista Monachus Cassinensis.
Saller. Perillustris Dom. Cancellarius Petrus I. V. Doctor.
Salvatici. Perillustris Dom. Lucas Antonius.
Salvemini. Perillustris Dom. Cancellarius Ioannes Franciscus I. V. Doctor.
Salvini. Illustriss. ac Reverendiss. Salvinus, Ecclesiae Metropolitanae Canonicus.
Sandonnini. Illustriss. Dom. Comes Iachinus I. V. Doctor.
Sarchi. Illustriss. Dom. Ioannes Dominicus I. V. Doctor.
Sassi. Illustriss. Dom. Martialis.
Sensi. Perillustris Dom. Ioseph Doctor Medicus.
Serristori. Illustriss. Dom. Andreas.
Squarcialupi Minerbetti. Illustriss. Dom. Aleander.
Tartaglia. Adm. Rev. Dom. Iacobus.
Tazzi. Perillustris & Rever. Dom. Dominicus.
Tofanari. Adm. Rev. Dom. Franciscus.
Torrigiani. Illustriss. Dom. Marchio Ioannes Vincentius.
Tosi. Adm. Rev. Dom. Caietanus.
Taviani. Adm. Rev. Dom. Sanctus.
Veneziani. Adm. Rev. Dom. Caietanus.
Veraci. Adm. Rev. Dom. Petrus.
Veracini. Adm. Rev. Dom. Thomas.
Vernaccia. Illustriss. Dom. Dominicus.
Vghi. Illustriss. Dom. Petrus Vicedominus perpetuus Archiepiscopat. Florentin.
Vguccioni. Illustriss. Dom. Antoninus.
Vguccioni. Illustriss. D. Ricoverus Eques D. Stephani.

Vguc-

Vguccioni. Illustrifs. & Clarifs. Dom. Senator Ioannes.
Vinci. Perillustris Dom. Petrus I. V. Doctor.
Vitelli. Adm. Rev. P. Fulgentius Ord. Min. Obser.
Zanobetti. Perillustris Dom. Paulus.
Zagri. Illustrifs. Dom. Philippus.
Zerli. Adm. Rev. Dom. Franciscus Sac. Theolog. Doctor, & in Seminario Florent. Philosophiae Professor.

GENVAE.

Borgo. Perillustris Dom. Nicolaus.

LIBVRNI.

Gentili. Reverendifs. Dom. Pamphilus Canonicus Collegiatae Ecclesiae & I. V. Doctor.
Mornini. Perillustris Dom. Arnaldus.
Reverendissimi Patres Trinitarii.

MONTE POLITIANO.

Samuelli. Illustrissimus Dominus Abbas Claudius Eques D. Stephani.

MVTINAE.

Grassetti. Illustrifs. Dom. Thomas.
Molinari. Perillustris Dom. Rupertus I. V. Doctor.

PIENTIAE.

Ciani. Reverendiss. Dom. Ioan. Baptista Canonicus Cathedralis Ecclesiae I. V. Doctor.

PISAVRI.

Brigi. Illustriss. Dom. Franciscus Maria.
De Abbatibus Olivieri. Illustriss. D. Annibal.

PISCIAE.

Baldasseroni. Perillustris Dom. Ioannes I. V. Doctor.
Flori. Illustriss. Dom. Antonius Eques D. Stephani.

PISTORII.

Gori. Perillustris Dom. Ioseph Paulus.
Sozzifanti. Illustriss. Dom. Octavius Ecclesiae Cathedralis Canonicus.
Tani Comandi. Perillustris Dom. Franciscus Maria Doctor Medicus.

PRATI.

Bettazzi. Adm. Rev. Dom. Iacobus Plebanus.
Bianchini. Adm. Rev. D. Ioseph Plebanus I. V. D.

ROMAE.

Acciaiuoli. Illustriss. & Reverendiss. Praesul Philippus Proton. Apost. &c. Florentinus.

Bo-

Bonaccorſi. Illuſtriſs. & Reverendiſs. Praeſul Simon Maceratenſis , Ferrariae Vicelegatus.

Feroni. Illuſtriſs. & Reverendiſs. Praeſul Ioſeph Maria Archiep. Damaſcenus , Sac. Congregat. Immunit. Eccleſ. Secretarius , Canonicus S. Ioannis in Laterano , Abbas S. Galgani , Florentinus.

Moraldi. Illuſtriſs. Dom. Ioſeph Auditor Nuntii Apoſtolici Florentiae.

Riccardi. Illuſtriſs. & Reverendiſs. Praeſul Franciſcus Maria Protonot. Apoſtol. Florentinus.

Stoppani. Illuſtriſs. Excellentiſs. & Reverendiſs. Praeſul Ioannes Franciſcus Archiep. Corinthi Apoſtolicus apud Magnum Etruriae Ducem Orator, Mediolanenſis.

SANCTA CRVCE.

Scaramucci. Perilluſtris Dom. Hippolytus I. V. Doctor.

SANCTO MINIATE.

Gucci. Perilluſtris Dom. Carolus Epiſcopalis Curiae Cancellarius.

SENIS.

Borgheſi. Illuſtriſs. Dom. Ioannes.

Careggio. Adm. Rev. P. Petrus Thomas, Carmelita.

Lami. Adm. Rev. P. Magiſter , & Prior , Aloyſius Dominicus , Carmelita.

Mar-

Martinozzi. Illustriss. Dom. Fulvius Eques D. Stephani.

Masini. Adm. Rev. P. Magister Ioannes Baptista Carmelita.

VENETIIS.

Mitarelli. Adm. Rev. Dom. Ioannes Benedictus Monachus Camaldulensis Lector in Coenobio S. Michaelis.

Tiepolo. Excellentissima N. Dom. Angela.

VTINI.

Freschi. Illustriss. Dom. Comes Carolus.

Illorum vero nomina, qui in hoc Album referri in posterum volent, voluminibus insequentibus eodem ordine recensebuntur, editis opportune Catalogi huius supplementis. Nondum enim viris litterarum fautoribus id expetituris aditus praeclusus est.

IO. LAMI
DE
MICHAELE GLYCA
EIVSQVE SCRIPTIS
DISSERTATIO.

ICHAEL cognominatus est *Glycas*, quod ex *Glycetarum* familia esset, ut versus, qui in variis Codicibus ejus Annalium MSS. occurrunt, manifeste indicant: in iis enim habetur:

Ὅς ἐκ γένους ἔσχηκε γλυκετῶν λάχος
Ὁ συγγεγραφὼς Μιχαὴλ τὸ βιβλίον.

Qui ex genere habuit Glycetarum sortem
Is, qui conscripsit, Michael, hunc libellum.

Quare fallitur *Io. Alb. Fabricius*, qui cognomen illud ab eo adscitum, quum monasticum habitum induisset, nullo antiquitatis monumento, nulla historiae fide, arbitratur.

 Si-

Siculus autem natione fuit, quod ex Codicibus MSS. elucet: eum enim Σικελιώτην constanter adpellant, ut eruditissimus *Phil. Labbeus* in Annalium *Glycae* Praefatione testatur. Nec abluderet τοῦ γλυκᾶ cognomen, si qua is vixit aetate, Siculos Dorica adhuc dialecto usos fuisse constaret; quod tamen cur non credamus nulla causa subest. *In Calabria enim, & in aliis Neapolitani regni regionibus, atque in Sicilia, ad proxima usque saecula Graeca lingua obtinuit, ut non plebeio solum usu, sed etiam Ecclesiastico, in officiis suis Graeca lingua frequentaretur, donec Sixti IV jussu ac decreto, omnibus ut Latine persolverent officia provisum est*; quae sunt verba doctissimi *Montisfalconii Diar. Ital. Capite XV*. Simile tamen cognomentum etiam Byzantii fuit; nam *Ioannes Glycys* Byzantinus, huius urbis Patriarcha, claruit Anno MCCCXVI, de quo videndus *Rob. Gerius Append. ad Hist. Litter. Script. Eccles. Gul. Cavei*: quamquam *Ioannes Glycas*, *Dufresnio* dicitur.

Privatus an in Magistratu, laudatus *Labbeus* inquit, *aut dignitate aliqua publica, militari, aulica, forensive ornatus; coniugatus, an caelebs vixerit, plane nescio: nec adspersa singulis fere paginis υἱοῦ, τέκνου, καὶ ἀγαπητοῦ vocabula, patrem potius, quam*

se-

seniorem ac magistrum, discipuli aut amici juvenis gratia opus illud elucubrantem, designat. Grammaticum tamen professione fuisse argumento est inscriptio Epistolae primae, ut in Codice Riccardiano, quo usi sumus, habetur; quae quidem ea est quae sequitur: Γραμματικȣ̃ Μιχαὴλ τȣ̃ γλυκᾶ τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ καὶ ςυλίτῃ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ σιναΐτῃ κτλ. *Michaelis Glycae Grammatici, ad maxime venerandum Monachum, & Stylitam Ioannem Sinaitam &c.* Quod quidem Grammatici nomen professionis esse non est cur dubitemus, & quod, etiam postquam Monasticam vitam amplexus esset, retinere potuit; siquidem eam umquam amplexus est: nam, ut dixi, omni historiae auctoritate destitutus id, una cum *Fabricio*, quis crederet. Et quidem Monachi passim, aliique in eminenti dignitate constituti, super Theologicis, gravissimisque controversiis, eum consulebant, ut ex Epistolis, seu Dissertationibus, quas edimus, certum exploratumque est. Quis autem facile opinetur, hominem sacris & castioris alicuius sectae institutis minime addictum, sed e medio populo, quum tot Episcopi, Ecclesiasticique praeceptores, vulgo suppeterent, ab eis in Religionis, dogmatumque Christianorum, negotio, consultum adeo frequenter fuisse? Non me quidem

latet, mere etiam laicos aliquando in Ecclesia docuisse, & habuisse conciones, ut ex *Eusebio* de Origene adhuc iuvene liquet; & Prosper Aquitanus, multa, quae ipsis Ecclesiastici ordinis Magistris ardua, & salebrosa, videri poterant, in re Theologica docte, & praeclariter, pertractavit; attamen isthuc ipsum in re tam obscura & ambigua nescio quid subspicionis inducere dissimulandum haudquaquam existimo. Confirmari id etiam posset animadvertendo in Codice Caesareo Κυρὸν *Glycan* adpellari; quo vocabulo contracto Monachi praesertim, sequioribus saeculis, indigetabantur: non secus quidem atque nos *Domnos* Monachos honoris caussa nuncupamus, quod latius ac dilucidius in scholiis ad Dissertationem primam expedimus, & classicorum Scriptorum testimoniis in medium adductis comprobamus. Quid quod Codex MSS. Annalium *Glycae* Vallicellanus hujusmodi titulum praefert? *Τοῦ λογιωτάτου καὶ μακαριωτάτου κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ γλυκᾶ χρονικὸν, κτλ. Eloquentissimi, & beatissimi domni Michaelis Glycae Chronicon &c.* qui forte non tam morum probitatem, & sanctitudinem, quam Monasticam professionem, designare posse videatur. Codex quoque Monasterii Fontisebraldensis paucis mutatis sic incipit: *τοῦ σοφωτάτου καὶ μακαριωτάτου &c. Sapientissimi, & beatissimi &c.*

Quid-

Quidquid autem ſit, illud exploratae fidei eſt, Virum hunc litterarum ſtudiis maxime deditum, φιλόπονον καὶ φιλομαθῆ, fuiſſe, cunctiſque adeo fere diſciplinis eruditum: paſſim enim in ſuis operibus Theologum ſimul, ſacrarum litterarum interpretem, Medicum, naturaliſque ſcientiae indagatorem ſolertiſſimum, peritiſſimumque ſe prodit Hiſtoricum. Nec eloquentiae quidem laude caret, & facili quadam ac plana dicendi ratione Lectorem oblectat, ac detinet, ita ut eloquentia cum ingenii felicitate certare videatur. Itaque ob ejus doctrinae praeſtantiam merito λογιώτατος καὶ σοφώτατος adpellatus eſt, ut ex ejus Epiſtolarum generali inſcriptione in Codice Caeſareo apud *P. Lambecium Cod. Theolog. CLIX.* intelligitur, eſt enim ea, quae ſequitur: τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου Μιχαὴλ τοῦ γλυκᾶ κτλ. *Sapientiſsimi, & eloquentiſsimi Michaelis Glycae &c.* & ex inſcriptionibus Codicum Annalium Vallicellani, & Fontisebraldenſis, quas paulo ſuperius attulimus. Et quidem in magna ob doctrinam exiſtimatione fuiſſe indicant etiam luculenter ejus epiſtolae, quae Monachis paſſim, aliiſque, qui eum de quaeſtionibus difficillimis conſulebant, mittuntur, ut per ea tempora omnes fere ad eum doctrinae cauſſa, ſeu acceſſu, ſeu litteris, confluxiſſe videantur.

Qua aetate *Glycas* noſter vixerit, poſt novam eruditiſſimi *Leon. Allatii* opinionem, quam *Caſim. Oudinus* ſuo calculo comprobat, in ſententiis eſt. Plerique tamen omnes Saeculi XII Scriptorem eum exiſtimant, *Io. Zonarae*, *Georgii Cedreni*, *Conſt. Manaſſis* σύγχρονον, aliorumque ſimilium. Et quidem ſuam hiſtoriam, quam ab orbe condito exorditur, uſque ad obitum Alexii Comneni, & annum Chriſti MCXVIII, deducit. Heinc *a G. Io. Voſſio Lib. II. De hiſtor. Graec. Cap. XXVII* ad annum MCXX refertur; quemadmodum & a *Guliel. Caveo in Hiſt. Litter. Script. Eccleſ. Ph. Labbeo* veriſimile eſt, eum circa annum MCL floruiſſe: cui epochae alii quoque adſtipulantur, ſi *Allatium* & *Oudinum* laudatos exceperis. Ille enim *Glycam* ſaeculi XV Scriptorem eſſe, & anno MCCCCXXX ac deinceps claruiſſe, pertendit, ratioque, qua innititur, eſt, quod ex Glycae epiſtolis plures ad Maximum Smeniotem, & Eſaiam Cyprium Monachum, qui tunc temporis vivebant, ſcriptae ſunt. *Oudinus* addit *Glycae* ſyntagma hiſtoricum olere Graeciam recentiſſimam, quod ille vel morte vel negotiis occupatus ultra annum MCXIIX non extenderit. Itaque iuxta memoratos Scriptores *Glycas* σύγχρονος fuiſſet *Macarii Ancyrani Metropolitae*, *Nicolai Sclengiae*, *Io. Ducae*, alio-

rum-

rumque hujus aetatis virorum, qui lucubrationibus editis nomen ſuum poſteritati commendaverunt. Verum id, quod litem omnem dirimit, ſunt Epiſtolae *Glycae* XXXV, XXXVI, & XXXXI, quae ad Imperatorem Conſtantinum Palaeologum ſcriptae ſunt; conſtat autem ex verioribus Chronologis Conſtantinum Palaeologum non ante annum MCCCCXXXXV, vel iuxta alios MCCCCXXXXVIII imperium ſuſcepiſſe Orientis, quod anno MCCCCLIII, in Conſtantinopolitana clade extinctus, amiſit, quum annis VIII, vel iuxta alios V, etſi non integris, imperaſſet. Iam memoratarum Epiſtolarum inſcriptiones in alio volumine una cum aliarum titulis adferemus, & ex iis veritas illa, quam adſtruimus, evidenter elucebit. *Carol.* quidem *Dufreſnius* Vir doctiſſimus, in Praefatione, quam operibus *Io. Zonarae* praemiſit, quum in eam ſententiam diſceſsiſſet, quae vult haſce Epiſtolas eſse *Io. Zonarae* foetum, ut evincat eas, vel earum ſaltem aliquas, eſse ſcriptas ea aetate, qua ille vivebat, clarum perſpectumque eſſe ait, nonnullarum auctorem, ſi non omnium, vixiſſe ſub Manuele Comneno: nam Epiſtolam XXXVIII in indice Lambeciano Manuelis Comneni Imperatoris eſſe arbitratur, quare & ſubſequens *Antapologeticum*, quod quidem ſtatim ſubditur in Codice

Caesareo & in Regio Parisiensi, eodem tempore scriptum esse infert. Eam aetatem etiam arguit ex viris primariis Aulae Constantinopolitanae, quibus aliquot Epistolae inscribuntur: atque in iis Ioanne Duca Magno Hetaeriarcha & Sebasto, cuius prae ceteris mentio occurrit apud *Nicetam* in *Alexio Manuelis F.* & Manuele Comneno Sebasto Oratore, qui non alius est ab eo, cuius pariter *Cinnamus* meminit *Lib. V.* Sed recte observat *Cas. Oudinus* falsum esse *Dufresnium*, dum censuit Epistolam XXXVIII ad Alypium Monachum esse Manuelis Comneni, quum vere *Glycae* sit Monachum illum ab Astrologiae studio dehortantis: concedit tantum *Antapologeticum* esse Manuelis Comneni, cujus quidem nomen praefert, & numero XXXVIIII collocatur. Quum enim Alypius in Astrologiae studium toto pondere ferretur, nec *Glycae* consiliis & hortationibus adquiesceret, ut studium suum defenderet, nihil ipse regessit, sed aliena scriptione usus est, mittens pro responsione *Antapologeticum* Manuelis Comneni ab annis circiter CCC in gratiam Astrologiae, qua delectabatur, conscriptum; vel alium Manuelem Comnenum fuisse subspicatur. Ad ea vero quae *Dufresnius* de primariis Aulae Constantinopolitanae viris adducit, ita laudatus *Oudinus* respondet: *Non*

his

his nominibus veteres hi intelliguntur, sed recentiores ejusdem nominis, & dignitatis, qui anno circiter MCCCCL in Imperio Orientali sub Constantino Palaeologo, ultimo Graecorum Imperatore, dignitatibus his fungebantur: ut constat ex Ioanne Duca, cujus historiam in manibus habemus: qui Michaelis Glycae σύγχρονοι quum fuerint, ad illos epistolas dedisse nihil mirum videbitur. Atque ita quidem ille. Et, ut videtur, *Io. Ducas*, ille idem est, qui scripsit historiam Constantinopolitanam, quando Constantinopolis a Mahumete II Turcarum Rege expugnata est, eaque illis imperii esse sedes coepit, quod fuit anno Hegirae DCCCLVII, Christi autem MCCCCLIII, quo vivebat ille *Ducas* ex inclita Ducarum familia oriundus. Hic de gestis Turcarum adversus Graecos, & Constantinopoli subacta, commentarius exstat MSS. Graece in Bibliotheca Christianissimi Francorum Regis, quem una cum interpretatione sua Latina *Ism. Bullialdus* in corpore Byzantinae historiae edendum curavit, & de quo *Ger. Io. Vossius Lib. IV de Histor. Graec. Cap. XIX.* Exstant inter Epistolas *Michaelis Glycae* Epistolae duae ad hunc Ioannem Ducam nempe XXI & LII. De Ioanne autem Duca plura videnda apud *Cas. Oudinum* ad annum MCCCCLX, & in *Io. Zonara.*

Ope-

Opera, quae *Glycas* ſcripſit, ſunt in primis Annales, Patriarcharum, Regum, atque Imperatorum res geſtas, hiſtoriamque omnem Iudaicam, Romanam, ac Conſtantinopolitanam, ita complectentes, ut eodem contextu controverſas inter Theologos, Philoſophoſque, quaeſtiones agitaverit, ac de rebus omnibus, quae in Coelo, Aere, Terra, ac Mari, fiunt, de avibus, piſcibus, animalibus, homine, atque Angelis, differuerit, ſequutus veterum Patrum *Euſtathii*, *Baſilii*, *Nyſſeni*, *Chryſoſtomi*, *Sinaitae*, *Piſidae*, aliorumque veſtigia ac pene verba: qui quidem omnes opus ſex dierum, quod Graeca voce Hexaemeron dicere ſolemus, ſingulari diligentia concinnarunt. Sed quia notatur a *Th. Dempſtero Lib. I. Paralip. ad Roſinum Cap.* 1. quaſi leges hiſtorico praeſcriptas non ſervaverit, heic tempeſtive deſcribenda videntur verba *Leunclavii* Prooemio in *Glycae* Annales: *Quod ſi quis arbitratur*, inquit, *hiſce de rebus minime diſſerendum vel in hiſtoria, vel in adnotatione temporum: is ſciat, primum haec junioribus eſſe perſcripta, quorum animos rectis ſententiis (ut paulo ante ſignificabamus) imbui permagni refert. Deinde velim Glycae noſtro vel illam ob cauſſam ſit aequior, quod pleraque non ita prolixe, nec confuſe, tradiderit, ut Cedrenum & alios factitaſſe videmus: qui com*

pen-

pendia quaedam promittentes, volumina prorſus ingentia, quaeque ſine taedio perlegi nequeunt, poſteris reliquere. Huius Operis titulus in Codicibus Vallicellano, & Fontisebraldenſi ita habet: Τοῦ λογιωτάτου καὶ μακαριωτάτου κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ γλυκᾶ χρονικὸν ἀπὸ κτίσεως κόσμου συνοπτικὸν, διεξιὸν κατ᾽ ἐπιτομὴν περί τε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, περί τε τοῦ φωτὸς αὐτοῦ, καὶ πάντων ἁπλῶς τῶν ὑπὸ θεοῦ δημιουργηθέντων ἐν ἡμέραις ς´. περί τε τῆς πλάσεως τοῦ Ἀδὰμ, καὶ τῶν λοιπῶν καθεξῆς. *Eloquentiſſimi, & beatiſſimi domni Michaelis Glycae Chronicon compendiarium ab orbe condito, breviter percurrens ea, quae attinent coelum, & terram, lucemque ejus, & omnia, ut uno verbo dicam, a Deo ſex diebus fabrefacta, Adamique fictionem, & cetera, quae deinceps contigerunt.* Sequuntur aliquot verſus cum titulo: ςίχοι ἴαμβοι εἰς τὴν παροῦσαν βίβλον. *Verſus Iambi in praeſentem librum.* Qui quidem integre & emendate leguntur in Codice Claromontano, & quibusdam aliis, & ſunt qui ſequuntur.

Βίβλος χρονικὴ σύνθεσις τεχνουργίας
Εἰς τὸ γλυκὺ σύνταγμα χερσὶ δοθεῖσα
Ἔργοις παρέστω κλῆσις ἡ γεγραφότος
Ὅς ἐκ γένους ἔσχηκε γλυκετῶν λάχος
Ὁ συγγεγραφὼς Μιχαὴλ τὸ βιβλίον
Θείων λόγων ἔννοιαν περιλαμβάνων.

Liber

Liber chronicus, compositio artificii
In dulcem contextum concinnata,
Re adesto adpellatio ejus, qui scripsit,
Qui ex genere habuit Glycetarum sortem,
Ille scilicet, qui conscripsit, Michael, libellum,
Divinorum sermonum intelligentiam comprehendens.

Omnium primus *Glycae* annales in Latinam linguam a se conversos edidit *Io. Leunclavius* Amelburnus, & eos quidem in quatuor partes distributos *Philip. Labbeus* deinde una cum primigenio textu Graeco, castigationibus, variantibus lectionibus, scholiis, & supplementis, Lutetiae Parisiorum publici juris fecit. *Io. Meursius* tertiam istorum Annalium partem separatim edidit, sub Historiae Romanae titulo, cum sua Latina interpretatione & scholiis, & *Theodoro Metochitae* perperam attribuit. Qua de causa ita vir doctus falsus sit, & multos in fraudem induxerit, difficile est expiscari. Nisi forte a Graeculo quodam delusus est, qui ipsi hoc *Glycae* fragmentum, aut *And. Schotto*, a quo se accepisse fatetur, tamquam a *Theod. Metochita* concinnatum, venditaverit: sive possessoris nomen, quod titulus Θεοδώρȣ Μετοχίτȣ praeferebat, in veri Auctoris, quae, ut fere fit, in MS. forte deerat, adpellationem transierit.

Prae-

Praeter Annales ſcripſit *Glycas* Epiſtolas plurimas, interrogatus a diverſis ſuper variis quaeſtionibus Theologicis, dubiiſque ad coeleſtium Scripturarum enarrationem reſolvendis; quas ſolita dicendi facilitate, & multiiugis eruditionis illecebra, & amoenitate, conſcripſit. Quae quidem earum exſtant, quod ſciam, LVI numerum explent. *Lambecius* tamen in *Codice Theolog.* CCXXXIII. *Lib. V. Comm.* obſervat in hoc Codice aliter Epiſtolas *Glycae* diſponi, tam numero, quam ordine, adeo ut ea, quae in aliis Codicibus eſt XXXV, in hoc Codice ſit LXIIII & ultima. Hae omnes enim quinque Codicibus MSS. Bibliothecae Caeſareae continentur, ut apud *Pet. Lambecium Codicib. Theolog.* CLIX. CLX. CCXXXII. CCXXXIII. & CCCXXXIII videre eſt. *Glycae* quidem Epiſtolae magno in pretio habitae ſunt a Viris doctis, & plerique etiam publici iuris facere conati ſunt; ſed vel integris Codicibus deſtituti, vel morte praeventi, vel alia de cauſa impediti, id praeſtare non potuerunt. Earum quidem Codicem *Georg. Douſa* Conſtantinopoli attulerat, ſed recenti, & parum fida, manu, ut ipſe teſtatur, exſcriptum: immo & mutilum interdum, ut ex Epiſtola XIII, quam ex eo Codice *Bon. Vulcanius* edidit, patet. Nam *Bon. Vulcanius*, quum *Douſae* Codicem nactus eſſet, tres ex illis Epiſto-

ſtolis edidit una cum ſua Latina interpretatione in Notis ad *S. Cyrillum Contra Anthropomorphitas*, quum interim omnium harum Epiſtolarum editionem meditaretur, ut in laudatis Notis adfirmat. Tres autem Epiſtolae, quas typis mandavit *Vulcanius*, ordine ſunt x. xiii. xxxii. *Iac.* quoque *Pontanus* duas ex hiſce litteris, quas ab *Andrea Schotto* habuerat, Latine a ſe converſas excudendas curavit, quae hodie in *Maxima Patrum Bibliotheca*, & in Annalium *Glycae* editione Pariſienſi a *Philippo Labbeo* adornata, habentur; ſed nec textum Graecum adpoſuit, & alterius vix dimidia pars eſt, quam edidit, adeo mancum & detruncatum fuiſſe oportet Codicem, quo uſus eſt. Tandem *Leo Allatius De Conſenſu utriuſque Eccleſiae. Contra Creigthonem. De Libris Eccleſiaſticis Graecor. Lib. de Purgator. & Lib. adverſus Hottingerum*, haſce epiſtolas ſaepe laudat, & fragmenta plurima, nec contemnenda quidem, earum adducit; immo in quibusdam locis, nonnullas etiam integras deſcribit.

Nos igitur horum virorum praeſtantiſſimorum propoſitum laudabile ſequuti, nonnullas *Glycae* Epiſtolas in lucem edere animum induximus, noſtraeque *ἀνεκδότων* Collectionis velut in ipſa fronte conſtituere; cum ob argumentum nobile, & excellens, utpote Theologicum; tum in memoratorum

rum Scriptorum laudis & venerationis argumentum. Quum enim in MS. Bibliothecae Riccardianae, cui praesum, Codicem quintodecimo quidem, ut videtur, saeculo, sed egregie, exacteque, descriptum incidissem, quo harum Epistolarum quatuordecim continentur, has saltem publico non invidere mecum ipse deliberavi, adeoque exscripsi mea manu diligenter, & in Latinam linguam sedulo pro virili, accurateque, converti. Huius autem meae editionis specimen dederam in Appendice illorum Commentariorum, quibus *De recta Christianorum in eo, quod Mysterium Divinae Trinitatis attinet, sententia* titulum feci, memoratarum Epistolarum tertia Graece ac Latine publici iuris facta: ibique iam me olim ceteras quoque, quas habuissem, editurum receperam: quare nunc fidem libero. Inter has quidem non eas tantum proferam, quae ἀνέκδοτοι sunt, sed ut opus perfectum & absolutum, quoad fieri potest, exsistat, iis suo loco & illas, quae ab aliis editae fuerunt, interseram: fragmenta etiam, undecumque corradere licuerit, adiiciam: & ubi plus praestare non dabitur, saltem reliquarum nudos titulos, ut eos *Lambecius* recenset & exhibet, in medium adducam. Quamquam & eas, quae alias editae fuere, ἀνεκδότους, & nunc primum, in publicum
pro-

prodire visum iri prudentioribus spero; nam vel exactiores, & emendatiores; vel integriores; vel primigenia sua lingua, qua exaratae fuerunt, emittentur. Ecce enim *Pontanus* Latine tantum, alteramque mutilam excudit: ipse Graecum contextum adponam, & quaecumque desunt ex Codice Riccardiano supplebo. *Bonavent. Vulcanius* Graece quidem ac Latine suas vulgavit, sed mendoso Codice usus, unam etiam *ἀκέφαλον* edere coactus est: in hac editione & emendatae omnes, & integrae, perlegentur. Denique fragmentis earum, & titulis, illud novi saltem accedet, quod cum Latina interpretatione prodibunt. Adde quod opportuna scholia identidem adscripsimus, & perpetuum prope commentarium attexuimus. Id quod novum saltem erit in iis, quas *Leo Allatius* edidit: nam eas & Graece & Latine, & castigatissimas, quae fuit viri diligentia & eruditio, evulgavit. Non quod nostri propositi pars sit, adeo frequentia, & prolixiora etiam, scholia ad ea opera, quae in Collectione nostra publici iuris facturi sumus, commentari: sed in editione harum Epistolarum id necessarium esse arbitratus sum. Quum enim *Glycas* noster sequioribus saeculis vixerit, & quando Graeci homines sine nugis, & ineptiis, vix quidquam scribere adgressi sunt, eius opinionum li-

licentiam, & τὸ παράδοξον, compeſcere interdum oportuit, ac certis fraenis coercere, Theologorum melius ſapientiuſque opinantium conſulta, e regione, ut ita dicam, ſtatuendo, tamquam adverſus eum aciem inſtructiſſimam, atque ita legentium rectae ſententiae, & ſecuritati, conſulere. Non enim ſemper optimas, rataſque ſententias, & antiquorum Patrum placita, ſeligere & amplexari videtur; ſed de regia opinionum via ita quaedam ad divortia deflectere aliquando, ut facile poſſit a delicatioribus quibusdam novitatis & αὐτομολίας inſimulari. Ad hoc igitur ſaltem meae obſervationes inſervient, ut recta *Glycae* ſententia apertius dilucidiuſque percipiatur, & non facile cuiuſcumque criminationibus, in his, in quibus minime meretur, obnoxius evadat. In quibuſdam excuſari aut defendi non poteſt, utpote Graeci ſchiſmatis homo, & erraticarum illius gentis opinionum aliquando propugnator, ut oſtendetur inferius. Non tamen ideo ſpernendus Auctor hic videatur, nam & ex his ſequioris aevi Scriptoribus Graecis magnam Catholicae Eccleſiae utilitatem provenire cognoſcitur, ſive ut hiſtoria Eccleſiaſtica locupletior exactiorque habeatur: ſive ut Graeci ſchiſmatis errores facilius refellantur: ſive ut noſtrorum temporum Sectarii falſarum opinionum, certorumque delira-

mentorum, rei manifeste revincantur : id quod aperte elucet ex *Io. Morini*, *Leon. Allatii*, *Pet. Arcudii*, *Fr. Combefisii*, aliorumque doctissimorum hominum lucubrationibus, quos inter memorandus praecipue *Nicol. Comnenus Pappadopolus*, qui anno MDCXCVII librum typis mandavit Patavii, ita inscriptum: *Praenotiones Mystagocicae ex Iure canonico, sive Responsa sex, in quibus una proponitur Ecclesiae utriusque, Graecae, & Latinae, suffragium de iis, quae omnino praemittenda sunt ordinibus sacris, atque obiter & Graecia adversus calumniatores defenditur, & praecipuae Photianorum ineptiae refelluntur.* Ibi innumeri Scriptores Graeci, proximioris praesertim aetatis, in medium adferuntur, qui maxima pars ignoti nobis erant, ut scribit praestantissimus *Monsfalconius Diar. Ital. Cap.* XXVIII.

Ceterum nunc monendum est, in quibusdam Codicibus hasce Epistolas non *Michaeli Glycae*, sed *Io. Zonarae* tribui, ut in Codice Regio, cujus meminit *Dufresnius*, quamquam recentiori manu scripto, anno scilicet Mundi iuxta Graecos MMMMMMDCCCCLXXXXVI (Christi MCCCCLXXXVIII) Indict. VI. Hunc enim titulum praefert: Ἐπιστολαὶ κυρῦ Ἰωάννου Ζωναρᾶ καὶ πρωτοασηκρῆτις καὶ Δρυγγαρίου τῆς Βίγλης. *Epistolae Domni Ioannis Zonarae, & Protoasecretis, & Praefecti Vigilum.* *Zonarae* quoque has Epistolas adscribebat Codex,

dex, quem *Georg. Douza* Conſtantinopoli attulerat, exſtatque modo in Bibliotheca Lugduno-Batava; quare & illae, quas ex eo edidit *Bonav. Vulcanius*, eidem *Zonarae* tribuuntur. *Zonarae* pariter vindicat Index Graecorum librorum ex Codice MS. Regio 2813. *Philippus* quoque *Labbeus Tom. I. de Scriptor. Eccleſ* in *Georg. Cedreno* haſce Epiſtolas *Zonarae* potius eſſe exiſtimat, quas exſtare tantum numero XLVI adfirmat, & ſubſpicatur eis additas aliquot fuiſſe alicuius Scriptoris *Glyca* recentioris Epiſtolas. *Qui enim fieri potuit*, inquit, *ut de Cedreno ne verbum quidem fecerit in Annalibus ſuis Glycas, qui Ioannem Scylitzen, Ioannemque Zonaram, tam ſaepe adpellat?* Quae quidem ratio mihi languidula videtur, ac futilis. *Labbeus* uſus videtur Codice MS. Claromontani Collegii Pariſienſis Societatis Ieſu, qui Epiſtolas XLVI continet *Zonarae* tributas. Hinc factum eſt, ut promiſcue haſce Epiſtolas ſub nomine *Zonarae*, aut *Glycae*, laudet *Allatius*; quamquam contra Creigthonum ſcribens in eam concedere ſententiam videtur, ut *Glycae* potius, quam *Zonarae* illas attribuat: ibi enim ita ſcribit: *Haec, & alia Michael Glycas, Epiſtola ſatis prolixa ad Ioannicium Monachum &c.* Et idem quoque facit paſſim in Opere *De perpetuo conſenſu utriuſque Eccleſiae &c.* & in

Dissertationibus *De Libris Ecclesiasticis Graecorum*, quoque ut plurimum *Glycae* eas vindicat. Et recte quidem, ut arbitror, ita sentit vir ille doctissimus. Quomodo enim *Io. Zonarae* adseri possunt illae Epistolae, quas Constantini Palaeologi aetate scriptas fuisse exploratae fidei est, ut superius ostendimus? *Zonaras* enim non sub hoc Principe, neque saeculo XV, sed sub Alexio Comneno, XII videlicet saeculo, ab anno MCX ad MCXX floruit, ac paucis post annis Ioanne Alexii F. imperante naturae concessit. Insuper duo Caesarei Codices, quos *Lib. IV Commentariorum* laudat *Lambecius*, quorum prior Epistolas L, alter LVI continet, *Michaelem Glycam* auctorem praeferunt, hoc lemmate: Τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ Γλυκᾶ εἰς τὰς ἀπορίας τῆς θείας γραφῆς. *Sapientissimi, & eloquentissimi domni Michaelis Glycae in divinae Scripturae dubitationes*. Et ad calcem Codicis posterioris haec scribuntur: Τοῦτο βιβλίον ὑπάρχει Μιχαὴλ τοῦ Γλυκᾶ. *Hic libellus est Michaelis Glycae*. Sed & Codex Riccardianus, quo utimur, ita inscribitur: Γραμματικοῦ Μιχαὴλ τοῦ Γλυκᾶ. *Grammatici Michaelis Glycae*. Laudantur etiam a *Gesnero* sub nomine *Glycae*, ut & ab *Hoeschelio* ex Bibliotheca Augustana eodem titulo *Cod.* LXV. & a *Iac. Pontano*, qui prio-

res duas Latine convertit atque edidit. Sed & has ſub *Glycae* nomine citant *Caſaubonus Exercit. in Baron.* XVI. *n.* XLIX. *Antonius Poſſevinus Tom. II. Adparatus ſacri*, & *Io. Baptiſta Cotelerius* in Notis ad Opera SS. Patrum, qui temporibus Apoſtolicis floruerunt, ubi inquit: *Quae etiam citat Michael Glycas in libro poſteriore operis εἰς τὰ ἄπορα τῆς γραφῆς Cap.* XXXII. *Exſtat id opus MS. in Bibliotheca Thuana, compoſitumque eſt ex Orthodoxa fide S. Ioannis Damaſceni, adiectis nonnullis aliorum Patrum*. Sed & *Gul. Caveus* in *Ioanne Zonara* eas *Glycae* potius adiucandas exiſtimat. Ex his, quae hactenus diſſeruimus, conſtitit arbitror, non tantum has Epiſtolas genuinum eſſe *Michaelis Glycae* foetum; verum etiam, quem eae in diverſis Codicibus titulum praeferant. Quibus addi poteſt inſcriptio Codicis Auguſtani LVII. quae ita habet: *Michaelis Glycae explicationes obſcurorum locorum Sacrae Scripturae*.

Ceterum aliquot alios tractatus hactenus ineditos recenſet *Leo Allatius de Conſenſu utriuſque Eccleſiae Lib.* II. *Cap.* XVIII. nempe, *Librum ad Maximum Smeniotem de proceſſione Spiritus ſancti*, cuius fragmentum habet ibidem *Lib.* III. *Cap.* II. *Ad eumdem, an Chriſtus Azymo in ſuprema coena uſus ſit. Ad Eſaiam Monachum de animabus a corpore ſeparatis*. Verum hi omnes Tractatus,

 nihil

nihil aliud mihi cum *Oudino* esse videntur, quam Epistolae *Michaelis Glycae*, in quibus Scripturae loca quaedam obscura, vel controversa, ille explicat.

Sed quia ad calcem Codicis Regii describuntur eorum nomina, quorum auctoritate usus est Epistolarum Scriptor, eam hic describere operae pretium esse existimavi. Συγγράφοντες καὶ συμμάρτυρες τῆς βίβλε αὐτοὶ, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ὁ μέγας Βασίλειος, Γρηγόριος Νύσσης, Ἰωάννης ὁ χρυσορρήμων, ὁ μέγας Ἀθανάσιος, ὁ Κύριλλος, ὁ μέγας Ἐπιφάνιος, Ἀναστάσιος ὁ Σιναίτης, Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς, Γρηγόριος ὁ Διάλογος, Ἀνδρέας Κρήτης, Πέτρος καὶ Παῦλος οἱ Ἀπόστολοι, Νικηφόρος Πατριάρχης, σὺν τούτοις καὶ Μωσῆς καὶ Δαβὶδ, καί τις ὁ φωτίζων τούτους, καὶ μάρτυς ἀψευδὴς, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. *Qui simul scripserunt, simulque testes hujus libri fuere, sunt hi: Gregorius Theologus, Magnus Basilius, Gregorius Nissenus, Ioannes Aurifluus, Magnus Athanasius, Cyrillus, Magnus Epiphanius, Anastasius Sinaites, Ioannes Damascenus, Gregorius Dialogus, Andreas Cretensis, Petrus & Paulus Apostoli, Nicephorus Patriarcha, cumque his Moses & David, &, qui hosce illuminat, testisque est mentiri nescius, Spiritus sanctus.*

Verum antequam de *Glycae* Epistolis agere desinamus, de Codice Riccardiano Le-

Lectorem edocere fert animus. Codex hic Chartaceus est, notatus numero XIX. Pluteo K. Ordine I. inter Graeca Manuscripta. Continet primum Epistolas *Glycae* nonnullas, deinde *Christoduli* Monachi, seu *Ioannis Cantacuzeni*, Dialogos VIII adversus Iudaeos manu diversa exaratos. Primi autem titulus ita habet: Χριστοδούλου μοναχοῦ κατὰ Ἰουδαίων λόγος α'. *Christoduli Monachi adversus Iudaeos Sermo I.* Incipit vero: Οὐκ οἶδ' ὁπότερον κάλλιον φαῖεν ἄν τινες, ἐπιγράψας τῷ τοιούτῳ συντάγματι κατὰ Ἰουδαίων ἄρα, ἢ μᾶλλον ὑπὲρ αὐτῶν κτλ. Est in fine & aliud perbreve opusculum, alia quoque manu, ut videtur, exscriptum, cui praefigitur. Δόγματα ὀρθόδοξα, ἅπερ ἐξέθεντο οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι πατέρες, καὶ οἰκουμενικοὶ διδάσκαλοι. *Dogmata Orthodoxa quae exposuerunt Sancti Apostoli, & omnes Sancti Patres, & Oecumenici Doctores.* Initium autem eius est: Πιστεύομεν καθὼς ἐβαπτίσθημεν εἰς πατέρα, καὶ υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα, τὸν ἕνα θεὸν κτλ. Omnia tamen haec opera saeculo XV. descripta esse videntur, etsi nullibi anni, vel temporis, quo scripta fuerunt, adnotatio pareat. *Glycae* autem Epistolae omnes, quae hoc Codice habentur, XIV tantum sunt, quarum prima ad Ioannem Sinaitam scripta est, prout in Indice Lambeciano, & ceterae etiam eodem ordine,

ac ſerie, qua in memorato Indice, progrediuntur. Vnum tantum ſingulare habet hic Codex, quod numeri adnotatio indicat, eam Epiſtolam non eſſe *Glycae* primam, ſed tertiam; ita ut quartadecima decimaſexta, numero adſcripto, ſignificetur. Ceterum eſt admodum correctus, & emendatus; integer quoque, & eleganter exaratus, ut plurimi faciendus eſſe videatur.

Sed iam in alia *Glycae* opera inquiramus, deque iis loquentem audiamus *Caſ. Oudinum* in *Glyca: Inter MSS. Codices*, inquit, *Bodleianae Oxonii in Anglia Bibliothecae Cod.* DCCXX. *in MSS. Codicibus Guillelmi Laudi litt. C. Cod. 77. Graece exſtant Michaelis Glycae ſermones varii: & ibidem Cod.* DCCXXIII *in Manuſcriptis Codicibus eiusdem ibidem Cod.* XCI. *n.* 2. *exſtat Michaelis Glycae Tractatus, qui in varia Capita dividitur &c. qui liber anno aerae Graecanicae* 6978 *ſcriptus eſſe dicitur, hoc eſt, anno Chriſti nati* 1470. *Denique in Catalogo Bibliothecae Marquardi Gudii, qui Regiae Maieſtatis Daniae Conſiliarius fuit in ſupremo Tribunali Ducatus Slesvvicenſis, anno* 1706 *Kilonii edito in* 4. *apud Bartholdum Reutherum pag.* 533. *inter MSS. Codices Graecos in* 4. *Cod. L. Michaelis Glycae ſermones, Chartaceo Codice bonae notae, quem titulus σοφώτατον καὶ λογιώτατον laudat, ubi*

ar-

argumenta ſermonum recenſentur ſummatim, ſingulis per ordinem operi praemiſſis. Haec quidem ille. Sed haec fere omnia, nil aliud mihi eſſe videntur, quam ipſae *Glycae* Epiſtolae, quae λόγοι *Sermones* interdum inſcribuntur, ut quidem aliquando fit in Codice Riccardiano. *Guil.* quidem *Caveus* in ſua *Litteraria Scriptorum Eccleſiaſticorum hiſtoria* ſcriptum reliquit, Codice Philoſophico CIII Bibliothecae Caeſareae, nonnulla *Glycae* Capita Philoſophica adſervari: ſed eius inimicus & inſectator acerrimus *Caſ. Oudinus*, id falſi arguit, adfirmatque, quum conſuluiſſet, nihil ſe tale reperiſſe.

Iam tempus, quum de *Glycae* ſcriptis late egerimus, perſcrutari, quibus ille Chriſtianae religionis dogmatis cenſendus ſit, quod quidem ex ipſius ſcriptis eruendum videtur. *Glycam* quidem Orthodoxum *Phil. Labbeus* arbitratur: ſed evidentia ipſa contrarium demonſtravit. Antiquum enim ſchiſma & ipſe fovens, quaedam contra Latinos compoſuit. Nam ſcripſit primum ad Maximum Smeniotem, εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι λαβὼν ὁ Χριστὸς ἄζυμον ἐν τῇ ἑσπέρᾳ τῆς μεγάλης πέμπτης ὡς τὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα, τηνικαῦτα δῆθεν τοῖς οἰκείοις τὸ πάσχα ἐτέλησεν. *An dicentibus attendendum ſit Chriſtum veſpere magnae Feriae V, quum Paſcha celebraretur, accepiſſe Azymum, & ſic ſuis tum*

Pa-

Pascha tradidisse. Principium autem est: Ὁ περὶ τῶν ἀζύμων λόγος, ὦ θεία καὶ ἱερὰ κεφαλή, καὶ πολλοῖς ἔφθασε. Scripsit deinde eidem περί τινων χρήσεων, ὅτι ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, οὐ μὲν δὲ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται, καὶ ὅτι οὐ ταυτὸν ἀποστολὴ καὶ ἐκπόρευσις. *De nonnullis Patrum testimoniis, quibus probatur, ex solo Patre, non autem & ex Filio, Spiritum sanctum procedere: & non esse idem missionem & processionem*. Principium, τί δέ σοι καὶ περὶ τῆς ἀῤῥήτου τοῦ παναγίου πνεύματος ἐκπορεύσεως. Verum tamen est eum pro Latinis quoque contra suos Graecos scripsisse ad Esaiam Monachum, περὶ τοῦ ὁποῖον ἀπαντᾷ τέλος ταῖς ψυχαῖς χωριζομέναις τοῦ σώματος, καὶ ὅπου αὐταὶ ἀπέρχονται. *Quid sit de animabus, postquam fuerint a corpore separatae, & quo illae abeant?* Principium, Καὶ περὶ τῶν μὲν δικαίων, τί χρὴ καὶ λέγειν. Inibi probat luculentissime in coelum eas deferri, ideoque praesentes Deum manifeste intueri, atque ita summa beatitate gaudere: ut hinc arguas omnes Graecorum errores, ipsis etiam Graecis, qui schisma foverunt, non eodem loco fuisse. Hic postremus Sermo decimae octavae Epistolae locum obtinet in Indice Lambeciano, a qua non multum dissimilis argumenti videtur esse ea, quae sequitur, undevicesima, eidem Monacho scripta. Alii autem duo tra-

cta-

ctatus adversus Latinos sunt vigesima septima, & duodetrigesima, Epistolae in Indice memorato, quem post Epistolas ad Operis calcem, ut iam diximus, cum aliis fragmentis, tempestive exhibebimus.

Jam vero quid de Glycae eruditione, iudicio, diligentia, & opinionibus, dicendum & sentiendum sit, alibi, licet perfunctorie & obiter, enuntiavimus; quare haec in praesentia pluribus diducere pro inutili ac supervacaneo haberi posset. Hic tantum adscribere e re fore arbitror catalogum Auctorum, qui in *Glycae* operibus, cum Epistolis, tum Annalibus, citantur, & ex quibus omnia sua collegisse compilans ille videtur,

Floriferis ut Apes in saltibus omnia libant.

Hunc quidem praeter brevem illum Auctorum, qui in Epistolis laudantur, quem paulo superius descripsimus, alii quoque concinnarunt; sed, quem ipse contexui, copiosiorem absolutioremque esse inficiabitur nemo.

A U-

AUCTORES, ET LIBRI

Tam editi, quam ἀνέκδοτοι, ex quibus MICHAEL GLYCAS *ſua collegit.*

AElianus
Alexander Monachus
Ambroſius Mediolanenſis
Amphilochius Iconienſis
Anabatianus. *S. Pauli Anabaticon*
Anaſtaſius Sinaites
Anaſtaſius Sinaites alter
Anaxagoras
Anaximander
Anaximenes
Andreas Cretenſis
Andromachus Medicus
Antoninus Auguſtus
Apollinarius Laodicenſis
Apollonius Tyaneus
Aquila
Arcadii Reſponſum
Ariſtoteles
Athanaſius
Athenodorus Philoſophus
Auctor Quaeſtionum ad Antiochum
Auguſtinus
Barlaamus
Barſanuphius
Baſilius Magnus
Baſilius Medicus

Gregorius Magnus Papa
Gregorius II. Papa
Hadrianus Imperator
Heracleae Epiſcopus
Heraclitus
Hermes Triſmegiſtus
Herodotus
Hieronymus
Hippocrates
Hippolytus Martyr
Hippolytus Thebanus
Homerus
Iamblichus
Innocentius I. Papa
Ioannes Chryſoſtomus
Ioannes Climax
Ioannes Damaſcenus
Ioannes Scylitzes
Ioannes Xiphilinus
Ioannes Zonaras
Ioſephi Precatio
Ioſephus Flavius
Iſidorus Peluſiota
Iulianus Halicarnaſſeus Haereticus
Iulius Caeſar
Iuſtinus Martyr
Iuſtinianus Auguſtus
Iuvenalis Ieroſolymorum Antiſtes
Leo I. Papa
Leo Archiepiſcopus Theſſalonicenſis
Leo Sapiens Auguſtus

Liber

Liber De Basilii miraculis, qui ab Amphilochio scriptus putatur
Libanius Sophista
Macarius Aegyptius
Manes
Marcus Monachus
Maximus Monachus
Methodius Patriarcha CP.
Michael Cerularius
Michael Parapinacius Imperator
Michael Psellus
Nectarius Patriarcha CP.
Nestorius Patriarcha CP.
Nemesius Emesenus
Nicander Colophonius
Nicephorus Patriarcha CP.
Origenes
Papias Historicus
Parva Genesis
Patricius Prusensis
Paulus Samosatensis
Paulus Sinopensis
Petrus ad Faustum
Philo Iudaeus
Philo Philosophus Historicus Ecclesiasticus
Philolaus
Photius
Pionius
Plato
Plotinus
Plutarchus

Por-

Porphyrius
Proclus
Procopius Caeſarienſis
Προσευχὴ τȣ̃ Ἰωσήφ
Pſellus. Vide, Michael
Ptolemaeus Alexandrinus
Pyrrhon Chronographus
Pythagoras
Rufus Scriptor Medicus
Sabellius Haereticus
Serapio Mathematicus
Severianus Gabalorum Epiſcopus
Severus
Simeon Metaphraſtes
Sophocles
Symmachus
Tertullianus
Theodoretus
Theodorus Mopſueſtenus
Theodorus Studita
Theophanes Confeſſor Chronographus
Theophilus Alexandrinus
Theophylactus
Thucydides
Timotheus Patriarcha Alexandrinus
Valens Aſtronomus
Valentinus Haereſiarcha
Xenophanes Philoſophus
Zoroaſtres

FINIS.

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΥ

ΚΥΡΟΥ ΜΙΧΑΗL ΤΟΥ GLYCA'

ΤΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΥ

Εἰς τὰς ἀπορίας τῆς Θείας Γραφῆς

ΛΟΓΟΙ.

SAPIENTISSIMI ET ELOQUENTISSIMI

DOMNI MICHAELIS GLYCAE (1)

GRAMMATICI (2)

In Divinae Scripturae dubia

DISPVTATIONES, ſive EPISTOLAE.

Τῷ τιμιωτάτῳ Μοναχῷ, καὶ Στυλίτῃ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Σιναΐτῃ. Εἰ χρὴ συγκαταβαίνειν τοῖς πταίουσι καὶ μὴ κατὰ λόγον αὐτοῖς ἐπιτιμᾷν τὰ προσήκοντα.

Λόγος α΄.

Ad Domnum (3) Ioannem (4) Sinaiten (5) Monachum, & Stylitam (6) maxime venerandum. Utrum in peccatum lapſis condeſcendendum ſit, an, prout ratio poſtulat, increpandi ſint?

Diſputatio I.

Iac. Pontano S. I. Interprete.

Καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων, ὦ θεία καὶ ἱερὰ κεφαλὴ, τοῖς ἀρχαιοτέροις ἱστόρη-

Hoc etiam inter alia a veteribus conſignatum eſt literis, o ſacrum di-

(1) Titulus praefixus Glycae Epiſtolis in Codice Caeſareo.

ρηται, τὴν γλαῦκα τὸ ὄρνεον τὸ ἀμορφότατον ζῶον	divinumque caput(7), avem Noctuam, defor- mis-

(2) Ita adpellatur in Codice Riccardiano, quo nos usi sumus.

(3) *Domnum* Κυρόν.] A Graecis sequioris aevi Scriptoribus κυρὸς *pro* κύριος passim usurpatur, quemadmodum κῦρ, & κύρις, & κύρης in eodem significatu. Itaque legitur Κῦρ Κωνςαντῖνος apud Anonymum Combefisianum *in Porphyrog. n.* 4. Κῦρ Λέων apud eumdem *Porphyrog. in Basilio num.* 100. *Edit. Combef.* Κῦρ Ἀλέξιος in Pacto Boemundi apud *Annam Comnenam Lib.* XIII. qui eodem libro etiam Κυρὸς dicitur. Κῦρ autem indeclinabiliter usurpabant; quare in *Typico S. Sabae Cap.* VII. legitur. καινὸν ὁ τοῦ Κῦρ Κοσμᾶ, καὶ Κῦρ Θεοφάνους. Κύρης occurrit non semel apud *Constantinum de Adm. Imp.* ὁ δὲ βασιλεὺς ὁ Κύρης Ῥωμανός. Κῦρις autem legitur in *Act. X. Concilii Chalcedonensis*. Κῦρις Εὐςάθιος λέγει, & alibi; *Apud S. Ephraem in Actis S. Abramii*; *Gregorium in Vita Basilii Iunioris*; *Theophanem in Copronymo, & Constantino filio Irenes*; *Dorotheum Doctrin.* II. *Iohan. Moschum in Limon. Eustathium in Vita Eutychii Patriarchae Constantinopolitani*; *In Vita S. Nili Iunioris*; *in Apophthegmatis Patrum*; *In Actis S. Maximi Confessoris*; & , ut alios Scriptores brevitatis gratia praeteream, in *Vita MS. S. Euphrosynes*, ubi ita indigetantur Monachi. Apud *Montemfalconium Diar. Ital. Cap.* XV. in Cod. MS. Biblioth. Monast. S. Basilii, femineo genere Κυρὰ Γουαζρίς. Videtur tamen & ab antiquioribus Graecis aliquid huic adfine esse dictum, & vox Κύριος non integra interdum esse prolata apud quosdam. *Hesychius* enim scri- bit

ζῶον μέγα τι χρῆμα missimum (8) animal,
οἴεται ὁ ἀετὸς καὶ πα- Aquilae (9) eximium
ρά- C 2 quid-

bit Adonin a Laconibus κῦρις, & κυρὶς fuisse nuncupatum. Non aliter Latini vocem *Domnus*, ex *Dominus* contractam, ad testandam venerationem adhibuerunt. Sed audiamus quid Vir eruditissimus *Carolus Du-Fresnius* super hoc in suo *Glossario* commentetur. *Apud Scriptores*, inquit, *aevi medii venerationem praecipuam debere adpellationem* Domni, *apice uno ex* Domini *voce rejecto, observarunt pridem Viri docti, & tribui vulgo Ecclesiastica dignitate fulgentibus, ac vitae sanctitate insignibus*. Ita passim Episcopis hanc tribuunt *Gregorius Magnus*, *Paulinus*, *Evodius*, *Fortunatus*, *Nicetius Trevirensis*, *Avitus Viennensis*, *Gregorius Turonensis*, *Ennodius*, *Ivo Carnotensis*, & alii. Summis primum Pontificibus peculiarem fuisse adpellationem contendit *Onuphrius*. *Constantinus Pogonatus* Imperator in VI Synhodo: Σάκρα δόμνῳ τῷ ἁγιωτάτῳ καὶ μακαριωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης. *Fulco Lib. I. Gestorum viae Ierosolymitanae*.

Prospiceret Domnus sapienti pectore Papa
Quid facto sit opus.

Postea Abbatibus etiam & Claustralibus attributa *Domni* adpellatio. *Iohannes de Ianua*: *Domnus & Domna, per syncopen, proprie convenit Claustralibus: sed Dominus, Domina, mundanis*. *Regula S. Benedicti Cap.* LXIII. *Abbas autem qui vices Christi creditur agere, Domnus, & Abbas, vocetur*. *Odilo* in *Vita S. Maioli*. *Et ab omnibus Domnus & Abba honoratur*. At ex Casinensibus Constitutionibus ad hoc Caput, aliis quoque Monachis communis erat &c. Id quod omne mirifice illustrat vocem illam κυρός.

ράδοξον· καὶ καθάπερ τινὰ φύσιν θαύματος ἀξίαν

quidpiam, & admirabile videri: quam ut

(4) Quis hic ſit Ioannes Sinaita me prorſus fugit. Alii certe fuerunt Ioannes Sinaitae, qui *Glycae* aetati minime conveniunt, ut Ioannes Sinaites, qui dictus eſt Climacus, & alius Ioannes Abbas Montis Sina, diverſus, ut volunt, a Climaco, & qui in MSS. Codicibus perhibetur auctor germanus Hiſtoriae SS. Barlaam, & Ioſaphat, ut ſcribit *Phil. Labbeus Diſſertat. De Scriptorib. Eccleſ.* Ioannis cuiusdam Sinaitae ſermones aſceticos MSS. in Bibliotheca Iuſtinianea Venetiis adſervari ſcribit *Monsfalconius Diar. Ital. cap.* XXVIII. Fuit quoque Ioannes Montis Sinai Monachus, qui anno 1084. ſtoruit, de quo *Caveus*; niſi idem eſt cum proxime memorato.

(5) *Sinaiten*] In Monte Sina Monachorum Coenobia & Monaſteria erant, unde Anaſtaſius ille Sinaita celeberrimus, qui in eo monte vitam monaſticam agens philoſophabatur, ut loquitur *Nicephorus Lib.* XVII *Hiſt. Eccl. Cap.* XIX. *& Lib.* XVIII. *Cap.* XLIV Sed de Monachis & Monaſteriis Montis Sina videndi *Simeon Metaphraſtes* in *Vita Sanctorum Galactionis, & Epiſtemes* apud *Surium*; *Everwinus* Abbas Monaſterii Dolienſis in *Vita S. Simeonis* Monachi Trevirenſis, qui quum Monachus Sinaites fuiſſet, anno 1035 diem obiit; quae vita pariter habetur apud *Surium*; Sanctus *Nilus* Abbas libello *De interemtione Sanctorum Patrum, qui erant in Sina, & Rhaiti regione* apud laudatos *Metaphraſtem*, & *Surium*, quae quidem perſequutio anno IX Anaſtaſii Imperatoris indictione II contigit. Plura quoque de Sinaitis referet *Anaſtaſius* ille Monachus, cuius operis in *Cod. Colbertino* 4726 hic ex-

ſtat

ἀξίαν περιέπει ταύ- ut natura suscipien-
την καὶ τέθηπε, καὶ ταῦ- dam honorabunda
τα C 3 pro-

stat titulus: Α'ναςασίου Μοναχοῦ διηγήσεις διάφοροι περὶ τῶν ἐν Σινᾷ ἁγίων πατέρων. *Ammonius* etiam Monachus, qui narrationem de Sanctis Patribus Sinaitis a Barbaris peremtis, a doctissimo *Combefisio* editam, conscripsit. Saeculo xv quidem Monachi Sinaitae supererant, ut ex Operibus *Gennadii Scholarii* intelligere est. Quin Monasteria quaedam adhuc in Monte Sina exsistunt, ut videre est apud *Thevenotium Lib.* II. *Itiner. Cap.* XXVI, *& seqq.* & clarum praecipue est Monasterium Sanctae Catharinae, de quo laudatus *Thevenotius*, & *Monsfalconius Diar. Italic. Cap.* XV.

(6) *Stylitam.*] ςυλίτη quidem deest in Codice Riccardiano, sed Codex, quo *Pontanus* usus est, illud habebat. Hoc nomine adpellatur Monachus, qui in columna vitam exigit. *Suidas*: ςυλίτης ὁ ἐπὶ κίονος ἱςάμενος. *Stylita, qui super columnam stat.* Nam columna Graecis Grammaticis ςύλος, & ςήλη ab eadem origine, sive etiam κίων dicitur. Unde *Georgius Hamartolus* in Constante Filio Constantini post *Heraclonem* illos monachos vocat κιονιτὰς, *Cionitas*, idest, *Columnarios*. Sed a ςήλη etiam ςηλῖται dicti sunt, ut videre est in marginali nota Eclogae Vniversi Iuris, quam *Leunclavius* edidit, *Lib.* VII. *Tit.* VIII. *Cap.* II. Huius instituti auctor fuit Sanctus *Simeon* cognomento *Stylita*. *Theodorus Lector Eccles.* I. Συμεὼν ἀπὸ κώμης ἦν Σιζὰν καὶ πρῶτος τῶν κιόνων ἐπιςήδευμα ἐπενόησεν. *Evagrius Lib.* I. *Cap.* XIII. de eodem S. Simeone: Πρῶτος τὴν ἐπὶ κίονος ςάσιν ἐπιτηδεύσας δίπηχυ μόλις ἐνδιαίτημα τὸ περίμετρον. Adde *Lib.* V. *Cap.* XXIII. Adeundi *Nilus* Mona-

ϛα μηδέ τι ἕτερον οὖσαν, ἢ γλαῦκα, δυσει-

prosequatur, & obstupescat; quum tamen

nachus Lib. II. *Epist.* CXIV *ad Nicandrum* ϛυλίτην, *&* *Epist.* CXV. *Vita S. Theodosii Coenobiarchae*. *Vita S. Lucae Iunioris*, *&* *Ioh. Moschus in Limon. Cap.* XXVIII. XXIX. XXXVI. CXVIII. CXXIX. *Niceph. Lib.* XIV. *Cap.* XV. *Eulogius Alexandrinus apud Photium Orat.* IX. *Theodorus Petraeorum Episcopus*. *Gregorius Turonensis de Gloriae Confessorum Cap.* XXXVI. *Suidas*, *Cedrenus*. Vixit Simeon hic sub Theodosio, & Leone Imperatoribus, mortuus est anno IV Imperii Leonis.

(7) Caput sumitur pro persona. *Euripides in Oreste*.

Ἄκουε δὴ νῦν, ὦ κασίγνητον κάρα,
Ἕως ἐῶσί σ' ἔτ' φρονεῖν ἐριννύες

Audi vero nunc, o frater,
Donec sinunt te sapere Erinnyes

Et ex intervallo:

Καὶ νῦν ἀνακάλυπτ', ὦ κασίγνητον κάρα;
Ἐκ δακρύωντ' ἄπελθε.

Et nunc retege, o Soror,
Et abi a lacrimis.

Et ibidem pariter:

Ὦ πρέσβυ χαῖρε, ζηνὸς ὁμόλεκτρον κάρα.
Salve Senex, cum Iove eamdem coniugem habens.

Et mox:

Μενέλαε προσφθέγγῃ νιν ἀνόσιον κάρα
Menelae, adloqueris ipsum pollutum caput.

Idem in *Hippolyt. Coron.*

ὦ κακὸν κάρα
O scelestum caput.

Et in *Rheso*.

Ἀπολ-

εἰδῆ, καὶ καταφρόνητον men aliud nihil sit,
τοῖς πολλοῖς. καὶ μή μοι nisi turpis, & vulgo
λέγε C 4 despi-

Ἄπολλον ὦ δῖα κεφαλὰ μόλε τοξήρης.
Apollo, o divinum Caput, venias
Arcitenens.

Et *Sophocles* in *Electra*.

Γέλωτι φαιδρῷ τοὐμὸν ὄψεται κάρα
Laeta me videbit.

Eadem phrasis passim occurrit in divinis Scripturis, ut 1. *Reg. Cap.* II. *v.* 25. τὸ αἷμά σου ἔστω ἐπὶ τὴν κεφαλήν σου. *Sanguis tuus erit super caput tuum.* iuxta LXX. II. *Reg. Cap.* I. *v.* 16. *Ezechielis Cap.* XXXIII. *v.* 4. *Actorum Cap.* XVIII. *v.* 6. Et Latinis etiam Auctoribus usitata est. *Plaut. Epid. Act.* 1 *Sc.* 1.

Plane hoc corruptum est caput.

Propertius Lib. II. *Eleg.* I.

Et sumta, & posita pace fidele caput.

Item Iurisconsultis, dum tributa in capita imperare, succedere, vel dividere in capita, dicunt. Est autem sermo tropicus, synecdoche scilicet membri. Caput enim pars princeps, & veluti arx est corporis humani. Hic idem *Michael* Epistola insequenti: ἐπίγνωθι οὖν ὦ ἱερὰ κεφαλή. *Franciscus Philelphus* Epistola ad Andream apud *Montemfalc. Diar. Ital.* C. XXV. ἔῤῥωσον φιλτάτη μοι κεφαλή.

(8) De avis Noctuae deformitate lepidissimos *Gregorii* Nazianzeni Iambicos habemus *Carmine* XXII.

Τὴν γλαῦκ' ἐπέσκωπτέ τις. ἣ δὲ ἐφύγγανε
Τῶν σκωμμάτων ἕκαστον ἀστόχῳ λόγῳ.
Ὅσον κάρηνον! ποῦ δ' ὅς δὲ πήλικον.
Ἡ γλαυκότης δέ! τοῦτο τῆς γλαυκώπιδος.
Φθέγγῃ δύσηχον. ἡ δὲ κίττα καὶ πλέον.

Τὸ

λέγε τὴν ἱστορίαν εἶναι ψόλδῆ, μηδὲ πρὸς ἡδόνην

despicabilis Noctua: Nolim mihi obcurras,

Τὸ λεπτόπουν πῶς; ψὴρ δέ σοι τί φαίνεται;
Ἐπεὶ δὲ πάντα διέδρασε ῥαδίως,
Ἑνὶ κρατεῖται καὶ σοφὴ οὖσ' ὅμως.
Ἀλλ' ὡς σοφὴ, σκέπησον· ὡς τούτων μὲν ἓν
Ἑνὶ πρόεστι, σοὶ δὲ ἅπαντα καὶ λίαν·
Γλαυκὴ, δύσηχος, λεπτόπους, βαρύκρανος.
Τούτοις ἀπῆλθεν ἐντραπεῖσ' ἡ φιλτάτη.

Noctuam aliquis inridebat, illa autem eludebat
Unumquodque scommatum solerti sermone.
Quale caput! Iovis autem caput quale est.
Glaucedo autem? Hoc Deae caesiis oculis proprium.
Insuaviter cantas. Pica etiam insuavius.
Pedis tenuitas quomodo? De Sturno quid tibi videtur?
At postquam omnia facile diluisset
In uno victa est, quantumvis sapiens.
Sed ut sapiens animadverte, harum quidem singula
Singulis inesse, in te vero omnia, & supra modum;
Quum & glauca sis, & cantu rudis, & pede tenuis, & capite gravis.
Ad quae verba pudore suffusa abiit bona noctua.

(9) Unde id acceperit *Glycas* fieri non potuit ut reperirem. Sed certum & exploratum est, videri hanc volucrem ceteris avibus stupori esse, & admirationi. *Timo* Syllographus apud *Laertium*, & *Hesychium Illustrem* de *Arcesilao*.

Οἱ δὲ μὲν ἠύτε γλαῦκα περὶ σπίζαι τερατεῦντο.
Illum autem mirabantur, ut aviculae, quae noctuam circumstant.

Dio

νὴν τῶν ἀκουόντων μυθοπλασθῆναι ταύτην ἀνέκαθεν. Ἐξ ἡμῶν γὰρ αὐτῶν ἐπιβεβαιοῦνται τὰ κατ' αὐτὴν, καὶ τὸ αὐτὸ πιστὸν ἔχουσιν. ἴδου γὰρ ὁ ὑψιπέτης σὺ καὶ μετάρσιος ὁ δίκην ἀετοῦ τὸν ἀέρα τέμνων, ὁ τὸν αἰθέρα ταῖς νοηταῖς ὑπερπτάμε-

ras, narrationem hanc, falsam atque ad voluptatem audientium iam olim excogitatam esse fabulam: ex nobis enim ipsis, si alia argumenta desint firmitatem, probabilitatemque, sumit. Nam ecce altivolans (9) tu, & sublimis

Dio Chrysostomus in *Olympico sermone*: Οἱ δὲ ἄνθρωποί φασιν, ὅτι θαυμάζει τὴν γλαῦκα τὰ ὄρνεα. *Homines autem dicunt aves mirari noctuam*. *Aristoteles Lib.* IX. *hist. Animal. Cap.* I. τὰ ἄλλα ὀρνίθια τὴν γλαῦκα περιπέτεται ὃ καλεῖται θαυμάζειν. *Ceterae aviculae noctuam circumvolant, quod mirari vocatur*. Hujus autem rei rationem prorsus fabulosam adfert *Servius* in I. *Georgicorum*. *Nyctimene, postquam cum patre concubuit, & adgnovit facinus, in silvis se abdidit, & lucem refugit, ubi Deorum voluntate conversa est in avem, quae tanto scelere omnibus avibus est admirationi*. Aliam causam ex AEsopo tradit *Dio* laudatus in citato sermone, non minus fabulosam. Heinc *Noctua* Ebraeis תנשמת *Thinsemeth* dicta est, tamquam *stupenda* & *mirabilis*, doctissimo *Sam. Bocharto* auctore. *Glycas* videtur hoc initio imitatus *Dionem Chrysostomum* in *Oratione Olympica*.

(10) Aquila volatu sublimius sese effert, quam ceterae aves, unde *altivolans* ὑψιπέτης, & ὑψιπετήεις Poetis dicta est, ut *Homero Iliad.* μ΄, & ν΄, & χ΄, &

μενος πτέρυξιν, ὁ πρὸς ὑπαντὴν τοῦ οὐρανοῦ ἑλκόμενου πτώματος ἕτοιμος μέγα τι νομίζεις ἐμὲ, καὶ διὰ πολλοῦ τοῦ καύματος ἔχεις,

limis, qui instar Aquilae aërem tranas; qui pennis sub intelligentiam cadentibus ad aethera (1) subvolas: qui ad occursum cor-

& *Odyss.* ύ, & ώ. & *Nonno Dionysiacorum Lib.* XL. Heinc & oraculum de Atheniensibus editum,

Αἰετὸς ἐν νεφέλῃσι γενήσεαι

Aquila in nubibus fies.

Scholiastes *Aristophanis* in *Avibus* significari ait illos τοσοῦτον αὐξηθήσεσθαι ὅσον αἰετὸς τῶν ἄλλων ὀρνέων ἐν ταῖς νεφέλαις προύχει. *Tantum augendos, quantum Aquila in nubibus supra ceteras aves eminet*. Apuleius *Lib. I. Floridorum*. *Aquila enimvero quum se nubium tenus altissime sublimavit; evecta alis totum istud spatium, quo pluitur, & ningitur, ultra quod cacumen nec fulmini nec fulguri locus, in ipso, ut ita dixerim, solo aetheris, & fastigio hiemis*. Et *Horus Lib.* II. *Cap.* LIII. de Aquila scribit: ὑψηλότερον πάντων τῶν πετηνῶν ἵπταται. *Omnium avium altissime volat*. qua de causa, si *Aristoteli Lib.* IX. *Hist. Cap.* XXXII. fides, eam homines avium solam divinam esse perhibuere. Non aliter de Aquila coelestes literae loquuntur. *Salomon Proverb.* XXIII. 5. *Ut Aquila volabit in coelum*. *Abdias* autem *vers.* 4. Idumaeos adloquens munitionum suarum altitudine superbientes: *Si extuleris tamquam Aquila, & inter stellas posueris nidum tuum, inde deiiciam te, ait Dominus*.

(1) Codex Riccardianus ὑπεριπτάμενος. *supervolans*. Pontanus legisse videtur ὑφιπτάμενος.

χεις, καὶ καθάπερ τι (1) corporis de (2) coe-
χρῆ- lo

(1) Codex Riccardianus habet πτώματος. *Cadaveris*. *Pontanus* legiſſe videtur σώματος.

(2) Ἀλληγορίαν, quam inceperat, continuans, de Domino olim ad iudicandum venturo loquitur, ac ſi de quodam corpore coelitus deſcenſuro loqueretur. Eſt enim quoddam Aquilarum genus, quod corporibus exanimis, aut cadaveribus, veſcitur, ut eſt Percnopterus, vel Gypaeetus, degeneris Aquilae genus vulturina ſpecie, quae ſola Aquilarum exanima eſt corpora, ut ex *Ariſtotele Lib*. IX. *Hiſt*. *Cap*. XXXII. habet *Plinius Lib*. X. *Cap*. III. Generatim enim Aquilae cadavera non guſtant, quare *Tzetzes Chil*. V. *Cap*. 9.

Λέοντες θῆρες σὺν αὐτοῖς καὶ ἀετῶν τὸ γένος
Νεκρῶν οὐκ ἀπογεύονται τὸ σύνολον σωμάτων.
Leones feri, & cum ipſis Aquilarum genus
Mortua corpora plane non guſtant.

Quare de illis intelligenda veniunt, quae leguntur in *Iobo* de Aquila *Cap*. XXXIX. 30. *Et ubi ſunt confoſſi, ibi eſt*, hoc eſt, *confoſſorum*, vel *occiſorum* cadavera. Ad quem locum palam adludunt Chriſti verba *Matth*. XXIV. 28. & *Luc*. XVII. 37. *Vbicumque eſt cadaver, ibi congregabuntur & Aquilae*. Quae firmantur inſuper ex verbis *Salomonis Proverb*. XXX. 17. *Oculum, qui patrem deridet, matriſque diſciplinam ſpernit, hunc effodient Corvi vallis, & Aquilae pulli comedent*. Dixi autem eum ἀλληγορίαν continuare, quod aperte his verbis iuſtorum occurſum, quo Domino de coelo ad homines iudicandos deſcendenti iſti in aera obviam ibunt, ſignificet, iuxta illud *Apoſtoli I. Theſſalon*. *Cap*. *IV*. de Reſurrectione agentis,

χρῆμα ἐράσμιον, πανταχοῦ περιάγεις καὶ τὰς τῶν πολλῶν ἀκοὰς ξένοις τισὶ καταγοητεύεις ἀκούσμασι. καί σου μὲν οὕτω πρός με διάκεισαι. ἐγὼ δὲ οὐδὲν ἄλλο ἢ γλαύξ εἰμι, ἀμορφίαν τε τὴν ἐντὸς περικείμενος αὐτὸ τὸ τῆς ἡμέρας ἀμβλυώττων ἀπαύγασμα· ταύτῃ τοι καὶ πρὸς ἔργα φωτὸς ἤδη καλούμενος ὀκνῶ καὶ ἀναδύομαι· ἅτε τοῦ πράγματος ὑπὲρ ἐμὴν ὄντως καὶ φύσιν

lo quondam venturi paratus & expeditus es, me plurimi facis, & magnopere admiraris; nec secus atque amabile aliquid ubique circumfers, multorumque aures novis quibusdam de me commemorationibus, ceu magico carmine delinis atque demulces. At tua quidem de me talis est opinio. Ego vero plane nihil, praeter quam Noctua (1) sum, intus de-

tis. *Nos, qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera, & sic semper cum Domino erimus.*

(1) Viden apertam *Dionis Chrysostomi* imitationem? In *Olympica* enim *oratione* sic ait: ὡς δὲ καὶ ὑμεῖς τοσαῦτα θεάματα ἔχοντες τερπνὰ, τοσαῦτα δὲ ἀκούσματα, τοῦτο ῥήτορας δεινοὺς, τοῦτο δὲ ξυγγραφέας ἡδίστους ἐμμέτρων καὶ ἀμέτρων λόγων, τοῦτο δὲ ταὼς ποικίλους, τοῦτο δὲ ὡς πολλοὺς σοφιστὰς δόξῃ καὶ μαθηταῖς ἐπαιρομένους, οἷον πτεροῖς. ὑμεῖς δ' ἐμοὶ πρόσιτε καὶ βούλεσθε ἀκούειν τοῦ μηδὲ εἰδότος μηδὲ φάσκοντος εἰδέναι· ἆρ' οὐκ ὀρθῶς ἀπεικάζω τὴν σπουδὴν ὑμῶν τῷ περὶ τὴν γλαῦκα γινομένῳ, σχεδὸν οὐκ ἄνευ

καὶ δύναμιν· μὴ τοίνυν τῷ περὶ ἡμᾶς φίλτρῳ νικώμενος, μέγα τι νόμιζε εἶναι τοὺς μηδὲν ὄντας ἡμᾶς. μηδὲ θειοτέρων ἅπτεσθαι νοημάτων ἀνάγκαζε, τούς τε βίον ἀκάθαρτον ἔχοντας, καὶ γλῶσσαν ὡσαύτως ἐν τοῖς τοιού-

deformis undequaque, & ad ipsum hoc diei lumen caecutiens (1); quamobrem & nunc ad opera lucis invitatus tergiversor, & negotium supra ingenium, supraque (2) vires meas, refugio. Quare noli amo-

νευ δαιμονίας τινὸς βουλήσεως; κτλ. *Sic vos quoque, quum tot amoena habeatis spectacula, tot quoque auditiones, partim quidem vehementes rethores, partim autem conscriptores iucundissimos & carminibus & prosa: partim autem varios pavones, nempe multos sophistas, gloria & discipulis elatos, quasi pennis; vos, inquam, his relictis me convenitis, & audire eum vultis, qui nihil scit, neque se scire adfirmat. An non recte adsimilo studium vestrum ei, quod noctuae accidere solet, fere haud absque divina quadam voluntate?*

(1) Noctuam interdiu omnino caecutire negat *Ioh. Ionstonus Hist. de Avibus Tit.* VII. *Cap.* V. Diurno tamen splendore eius visum hebetari non inficiandum, ut scribit *Ambrosius Lib.*V.*Hexaemeron. Cap.* XXIV. *Exorto autem die, & circumfuso splendore Solis, visus ejus hebetatur, quasi quibusdam erret in tenebris.*

(2) *Horatius* in *Arte:*

Sumite materiam vestris, qui scribitis, aequam
Viribus

Quare *Ovidius* II. *Trist.*

Divitis ingenii est immania Caesaris acta
Condere, materia ne superetur opus.

τούτοις ἀπαίγδυτον φέροντας. μηδὲ γὰρ εἰς τοσοῦτον μανείημεν ὡς τίνες τε ἡμεῖς ἐσμὲν καὶ ὅπη κακῶν ἐληλάκει τὰ καθ' ἡμᾶς ἠγνοηκέναι παντάπασιν. ἐγὼ δέδοικα μὴ καθ' ἡμῶν ὁ προφητικὸς ἐκεῖνος ἐξενεχθείη λόγος ὁ λέγων. ἵνα τί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά μου, καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόματός σου; ὅθεν ἐγκωμιάζειν ἡμᾶς ἄμεινον ἦν. οὐ μὴν ὅλως παριάζεσθαι καὶ τῶν ὑπὲρ ὑμᾶς ἀπερισκέπτως κατατολμᾶν· ἀλλ' ἵνα μὴ τὸ σὸν ἐπίταγμα

παρ

amore noſtri victus excellentes arbitrari, qui nihil ſumus: nec velis ad divinos ſenſus pertractandos compellere, quorum, & vita impura, & lingua ſimiliter ad res iſtiuſmodi explicandas imperita, invenitur. Haud enim eo inſaniae progrediemur, ut & (1) qui ſimus, & quo malorum peccando devenerimus, funditus neſciamus. Equidem metuo, ne adverſum nos propheticum illud proferatur. *Quare* (2) *tu*

enar-

(1) *Iuvenalis:*

De coelo deſcendit γνῶθι σεαυτόν.

Socrates mortalium ominum ſapientiſſimus Apollinis oraculo declaratus eſt, quod ſeipſum noſcens ſe nihil ſcire profeſſus ſit, ut ſcribit *Plato* in *Apologia*. *Perſius*.

Nec te quaeſiveris extra.

Hipparchus Piſiſtrati F. inter publica praecepta id reponebat, teſte *Platone* in *Hipparcho*.

(2) *Pſalm.* XXXXIX.

παρ' οὐδὲν θέμενοι τῷ τῆς ἀνηκοΐας ἐγκλήματι περιπέσωμεν, ἰδοὺ τῇ σῇ θαρρήσαντες ὁσιότητι, καὶ τῶν ἀνεφίκτων κατατολμῶμεν, καὶ ὡς δυνάμεις περὶ ὧν ἠρώτηκας ποιούμεθα τὴν ἀπόκρισιν· ἔνθεν τοι καὶ ἄκουε. Ὅτι μὲν οὖν, ὁσιώτατε, τοῖς ἐν ἁμαρτίᾳ ζῶσι πόρνῃ τυχὸν ἢ μοιχείᾳ συγκαταβαίνειν οὐκ ἔννομον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον ἐπιτιμήσεις ἐπάγειν αὐτοῖς, ἀφ' ὧν εἴωθε τὰ ψυχικὰ θεραπεύεσθαι τραύματα, δέδεικται μὲν ἀρκούντως ἀπό τε τῶν ἱερῶν γραφῶν. οὐχ ἧττον δὲ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν σωματικῶν ἰατρῶν ἐνερ-

enarras iuſtitias meas, & adſumis teſtamentum meum per os tuum? Itaque praeſtaret nos laudationes ſcribere, quam adeo libere, & abſolute, nihil recuſare, & inconſulto viribus ſuperiora ſuſcipere. Verumenimvero, ne iuſſa tua aſpernantes, inobedientiae culpam commereamur, ne confiſi ſanctitate tua audemus adgredi, ad quae pertingere nequimus, & ut poſſumus, quaeſita tua diſſolvimus. Proinde heinc aures mihi da. In peccatis (1) ſe volutantibus, vir ſanctiſ-

(1) Vetus Eccleſiae diſciplina iuſtam in huiuſmodi homines ſeveritatem exercebat, nec iis tantum, qui frequenter in id genus peccata laberentur, ſed etiam illis, qui ſemel vel adulterium, vel homicidium, admiſiſſent, vel ad Deorum cultum defeciſſent, aut reconciliationem omnino denegabat, aut in morte tantum commmunionem concedebat, aut nonniſi ex-

ἐναργές σοι πρόκειται τὸ ὑπόδειγμα. ὅρα γὰρ ὅτι καὶ τέμνουσιν οὗτοι κατὰ καιροὺς, εἴγε τέμνειν ἀνάγκη, καυτῆρί τε κέχρηνται, καὶ πι-

ctissime, ut in stupris, ut in adulteriis, protinus condescendere non esse fas: sed tales potius iis reprehensionibus consectan-

expiatis longa poenitentia delictis resipiscentes absolvebat. Negatam esse alicubi, & aliquando, reconciliationem, vel in ipso mortis articulo, constat ex *D. Cypriano Epist.* LII. *ad Antonianum*, *ex Concilio Arelatensi* I. *Canone ultimo*, *ex Innocentio* I. *Epist.* III. *ad Exsuperium Tolosanum Cap.* II. Et id quidem in usu erat, non quod Novatiani deliramentis adquieverint, sed ne Ecclesiastica disciplina labefieret. *Non desperatione indulgentiae, sed rigore disciplinae*, ut in simili causa loquitur *Augustinus Epist.* L. Quod secundo loco adseruimus, liquet ex *Gregorio Nysseno Epistola Canonica ad Letoium Can.* I. *Ex Concilio Carthaginiensi* IV. *Can.* LXXVI *&* LXXVII, *ex Concilio Arausicano* I. *Can.* III. *ex Concilio Epaonensi Can.* XXXVI. sed in primis ex *Concilio Illiberitano Can.* I. *&* II, quibus quidem Eucharistia in vitae exitu denegatur, sed non absolutio interdicitur. De eo quod tertio loco pronuntiavimus, nemo dubitaverit, qui historiam Ecclesiasticam saltem a limine salutaverit, & vel semel tot Canones poenitentiales, quorum celeber in antiqua Ecclesia usus fuit, inspexerit. Sed ex ipsis Haeresibus in Ecclesia exortis antiquae disciplinae rigor elucet: nisi enim hunc nimis producere & ampliare voluissent, non adeo desipuisset *Montanus*, & eius assecla *Tertullianus*; non adeo *Novatianus* delirasset; non adeo *Donatistae* insanivissent; non exitiale schisma *Lucifer* Calaritanus excitasset.

πικρὰ διδόασι φάρμακα· τῇ νόσῳ τε πολλάκις ἀπαγορεύουσι καὶ τοῖς κάμνουσι μηνύουσι θάνατον· τίνος ἕνεκεν; ὥστε ποιῆσαι προσδεκτικοτέρους αὐτούς, καὶ μηδέν τοι τέως ἐξ ἀγνοίας πάθωσιν ἀπροσδόκητον. εἰ δὲ καὶ ἀταξίᾳ τούτους ἴδωσι καὶ ἀδιαφορίᾳ χρωμένους περὶ τὴν δίαιταν, τί χρὴ καὶ λέγειν, εἴτε πόρρω ποιοῦσιν αὐτοὺς ὡς ἰδιορύθμους ὄντας, καὶ μὴ κεχρῆσθαι πειθομένους ταῖς ἰατρικαῖς παραδόσεσι. πόρρω δὲ ποι-

οῦ-

ctandos, quibus animae vulnera sanari consueverunt, Sacra Scriptura satis superque demonstravit: & nihilominus idem corporum Medici evidenti documento ostendunt. Vides enim illos secare(1) aliquando, quum necessitas sectionem flagitat. Praeterea ustiones, & amara medicamenta adhibent; valetudinem saepe desperant, & aegrotis mortem augurantur. Cur tandem? ut eos in tuenda sanitate in po-

 ste-

(1) *Ovidius* I. *Metamorph.*

Sed immedicabile vulnus

Ense recidendum est ne pars sincera trahatur.

Isidorus Lib. III. *de summo Bono Cap.* XLVI. *Cum dolore sunt abscindenda, quae leniter sanari non possunt.* Egregie de more *Celsus Lib.* VII. in Prooemio de Chirurgo loquens. *Immisericors sic, ut sanari velit eum quem accipit, non ut clamore eius motus, vel magis quam res desiderat, properet, vel minus quam necesse est, secet: sed perinde faciat omnia, ac si nullus ex vagitibus alterius adfectus oriatur.*

οὖσιν, ἵνα μὴ καὶ μῶμος αὐτοῖς ἐπιβείη ἅτε δὴ κακοτέχνοις, οὐ καὶ πονηρὸν ἐκ τούτου κτίσαιντο ὄνομα. διά τι τοῦτο καὶ ἐὰν τοῖς αὐτοῖς ἐπισταίη τις βαρείᾳ μὲν νόσῳ κάτοχος ὢν, ἀναγκάζων δὲ ὁμοίως αὐτοὺς οὐ καιρῷ δέοντι κεράσαι τι φάρμακον αὐτῷ, οὐ μόνον οὐ δέχονται τὴν αἴτησιν εὐμενῶς, ἀλλὰ καὶ ὡς μεμηνότα τοῦτον ἀποδιώκουσιν· εἰ γὰρ καὶ συγκαταβαίνουσίν ἐστιν ὅτε τῷ κάμνοντι καὶ παραμυθίας αὐτὸν ἀξιοῦσιν, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε καὶ φονέως ὄνομα δέχεσθαι διάγε τὴν ἐκείνου ἄκαιρον αἴτησιν. ὅτι δὲ τὸ σωτήριον φάρμακον ὀλέθριον οἶδε ποιεῖν ὁ μὴ προσήκων καιρὸς, ὁ σοφὸς ἐκεῖνος ἔδειξεν οὕτως εἰπών· ἀκαιρίη ἐν μὲν ὑγείῃ νοῦσον ἤνεγ-

ſterum cautiores efficiant, & ita nihil eis ignorantibus inopinum officiat. Quod ſi eos in victu nullum ſervare ordinem, & promiſcue quidvis edere aut bibere viderint, quid opus eſt verbis? Ab iis viſendis abſtinent, ut qui ad ſuos ipſorum numeros vivant, & auxilia medica uſurpare negligant. Ideo autem ſe ab illis removent, nequa labe ignominiae inurantur, quaſi artem male didicerint, & inde nomen eorum in contemtu ponatur. Quocirca ſiquis etiam ad eos acceſſerit, difficili morbo impeditus, & eos quamquam tempore parum opportuno medicamentum ſibi componere urgeat, non ſolum pre-

νεγκεν· ἐν δὲ νούσῳ θάνατον. Εἰ δὲ τοιαύτη καὶ τοσαύτη πρόσεστι τοῖς τῶν σωμάτων ἡμῶν ἰατροῖς ἀκρίβεια, καὶ γὰρ οὐδέ ποτε συγκαταβαίνουσιν οὗτοι τοῖς κάμνουσιν, ἔνθα προφανὴς ὑπάρχει ὁ κίνδυνος. Πολλῷ μᾶλλον οἱ τῶν ψυχικῶν παθῶν ἰατροὶ καὶ ἀκριβείας ἀνθέξονται, καὶ κατὰ τοὺς νόμους τοῦ πνεύματος τοὺς κακῶς ἔχοντας διαιτήσουσι. Καὶ οὕτω μὲν τῶν σωμα-

μα-

precibus eius benevole non adnuunt; verum etiam, ut amentem repellunt. Etsi enim nonnumquam indulgeant aegrotanti, eumque consolatione deliniant, non tamen eo usque id faciunt, ut propter intempestivam eius petitionem homicidae (1) audire velint. Salutarem porro medicinam pestiferam posse reddi, si alieno tempore fiat, Sapiens

 ille

(1) Scribit *Plinius Lib.* XXIX. *Cap.* I. inscriptum infelicis cuiusdam monumento, Turba se Medicorum periisse. Archagathum vero Medicum Peloponnesium, qui Romam anno V. C. DXXXV. venit, a saevitia secandi, urendique, Carnificem fuisse vocatum. De Medicis Graecis Cato: *Iurarunt inter se Barbaros necare omnes medicina.* Homicidae quidem passim Medici audiunt. *Plinius* loco laudato; *Discunt periculis nostris, & per experimenta mortes agunt, Medicoque tantum hominem occidisse summa impunitas est.* Heinc de Themisone *Iuvenalis*;

Quot Themison aegros autumno occiderit uno.

Lex Attica, de qua *Antiphon Orat.* XII., Medicum, si aegrum interfecisset, insontem iudicabat.

ματικῶν παθῶν ἰατροὶ καὶ φρονοῦσι πάντα καὶ πράττουσι κατάτε τοὺς νόμους τοὺς ἰατρικοὺς, καὶ ταῦτα, σῶμα θεραπεύειν ἀγωνιζόμεναι, πολλῷ καταδεέστερον ὂν τῆς ψυχῆς. Ὁ δὲ Κηδεμὼν ἡμῶν καὶ Σωτὴρ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἀριδηλότερον ἔδειξε εἴτε χρὴ συγκαταβαίνειν ἀνθρωπίνοις θελήμασιν, εἴτε καὶ μή. ἔφθασε γὰρ ἐν τῇ συναγωγῇ καὶ τάδε πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰπεῖν. Ἐὰν

ille docuit his verbis, *ἀκαιρίη ἐν μὲν ὑγείῃ νοῦσον ἤνεγκεν· ἐν δὲ νούσῳ θάνατον. Intempestivitas in sanitate morbum, in morbo mortem attulit.* (1) Iam si talis ac tanta diligentia a corporum Medicis praestatur (neque enim unquam indulgent aegrotis, ubi manifestum periculum cernunt) multo magis morborum ad animam pertinentium Medici, & curam

(1) *Ovidius De Remedio Amoris:*

Temporibus medicina valet: data tempore prosunt,
Et data non apto tempore vina nocent.

Divus *Augustinus* memoriae prodidit, quum quidam aegrotus pharmaco, quod Medicus dederat, sumto convaluisset, evenisse ut, quum aliquanto post in eumdem morbum incidisset, ad idem remedium, inconsulto Medico, confugeret. Miranti autem quod morbo non levaretur, Medicum respondisse, idem quidem pharmacum, sed non a se datum, ab aegroto sumtum fuisse: atque ita insinuavit Medicorum esse dare pharmaca, qui norunt quando & quomodo danda sint.

Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπε, καὶ πίητε τὸ αἷμα αὐτοῦ, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς· καὶ τηνικαῦτα πολλοὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω καὶ οὐκ ἔτι περιεπάτουν μετ' αὐτοῦ λέγοντες. ὁ λόγος οὗτος σκληρός ἐστι, τίς δύναται ἀκούειν αὐτοῦ; καὶ οὕτω μὲν ἐκεῖνοι. Τί δὲ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐπὶ τούτοις; οὔτε τὸν λόγον πρὸς τὸ μαλακώτερον ἔστρεψεν, οὔτε τῶν ἀποπηδόντων ὅλως ἐφρόντισεν. ἀλλ' ἀφῆκεν αὐτοὺς ὑπάγειν, ὡς ὁ θεηγόρος Ἰωάννης φησί. Τοῦτο δὲ πάντως ἐποίησεν, οὐχ ὅτι σωτηρίας ἐκείνους οὐκ ἤθελε τυχεῖν, ἀλλ' ὅτι τοιαύτης ἰατρείας δεόμενοι, καὶ μὴ συνιέντες, μηδὲ διδασκάλῳ πείθεσθαι μεμαθηκότες, ἀπελ-

ram praecipuam ſuſcipient, & ſecundum leges ſpiritus male habentium diaetam moderabuntur. Sic igitur corporeis adfectibus medentes & ſentiunt, & faciunt omnia ex medicinae praeceptis, idque ut corpus, quod multis partibus anima eſt inferius, ad ſanitatem ſuo labore perducant. Curator autem, & Salvator noſter Ieſus Chriſtus praeclarius oſtendit, num voluntatibus humanis condeſcendere oporteat, necne. Dixit enim, *Niſi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis*. Tum vero *multi diſcipulorum eius abibant retro, nec amplius am*-

ἀπελθεῖν εἰς τὰ ὀπίσω καθῶς ἠρετίσαντο συνεχωρήθησαν. Ὅτι δὲ τοιαύτης ἰατρείας ἐχρήζομεν ὁμολογεῖται τοῦτο παντάπασιν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ πολυμήχανος δράκων διὰ στόματος ἡμῖν ἀρχῆθεν ἐνῆκε τὸν ὄλεθρον, διὰ στόματος αὖθις καὶ τὰ τῆς θεραπείας ἐπινενόηται. Κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ πρὸς Ἰουδαίους ὁ κύριος ἔλεγεν. Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίνητε τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. τίνος ἕνεκεν; ὅτι τῷ τοῦ νοητοῦ ὄφεως ἰῷ νεκρωθῆναι πρὸ χρόνων ἐφθάκειτε

bulabant cum eo, dicentes, durus est hic sermo; & quis potest illum audire? Atque illi quidem hoc modo. Quid ad haec Salvator noster? neque mollius quidpiam loquutus est; & sede sequentes nihil curavit penitus; sed eos abire sivit, ut divinus *Ioannes* ait. Hoc autem fecit utique, non quod eos salutem adipisci nollet: verum quod, quum tali medicina indigerent, nec intelligerent, nec magistro obedire didicissent, retro abire pro ipsorum arbitrio permissi sunt. (1) Indi-

(1) *Horatius.*

Ridebit monitor non exauditus, ut ille
Qui male parentem in rupem detrusit Asellum
Iratus: quis enim invitum servare laboret?

Zeno cuidam dicenti, *Cur me unum omnium non corrigis? Non enim*, inquit, *tibi credo*. Subindicans sibi non esse spem, illum, si conriperetur, fore meliorem, ut scribit *Luertius in Vita*. Vide paulo inferius.

τε· εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, προκαθάρσεως ἀνάγκη λοιπόν· οἶδε γὰρ ἀκριβῶς ἡ σὴ ὁσιότης ὅτι καὶ οἱ θέλοντες λαβεῖν ἀντίδοτον, οὐχ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε τῷ φαρμάκῳ κέχρηνται· πρὶν ἢ δηλαδὴ τοὺς ἀπὸ μοχθέρας διαίτης ἐπισυναχθέντας οὐκ ἀγαθοὺς χυμοὺς ἐκκαθάρωσιν. ἀλλὰ προλεπτύνονται, καὶ τότε τὸ φάρμακον δέχονται. τοῦτο δὲ ποιοῦσι πάντως ἵνα μὴ ἀντὶ χρηστοῦ φαρμάκου δηλητήριος ἡ ἀντίδοτος εὑρηθήσεται. οὐκοῦν ἀσύμφορον ἐστι τοῖς μὴ φθάσασι προκαθαρθῆναι καλῶς τῆς ἱερᾶς ἀπογεύσασθαι κύλικος· ταῦτα δὲ λέγομεν οὐχ ἵνα ῥίψουσιν ἑαυτοὺς εἰς ἀπόγνωσιν, ἀλλ' ἵνα τοὺς τρόπους διδάξωμεν μᾶλλον, δι' ὧν ἡ ζωὴ καὶ ὁ θά-

digere autem nos iſta medicina, conſtat omnimodis. Poſtquam enim malorum multorum machinator Draco ille a principio exitium nobis in os immiſit, viciſſim curatio per os excogitata, & inventa eſt. Hoc enim ſenſu etiam Iudaeis Dominus dixit: *Niſi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis*. Quid ita? Quoniam Serpentis, quem mente percipimus, veneno ante tempus mortui eſtis. Quod quum ita ſit, de cetero praepurgatione opus eſt. Novit enim probe Sanctitas tua, & iam volentes antidotum recipere, eo non ſimiliter, & fortuito uti

θάνατος ἐπιφέρεσθαι εἴωθε. Εἰ μὲν οὖν ἐλέγομεν ὅτι καὶ μετὰ τὸ κενῶσαι τοὺς οὐκ ἀγαθοὺς χυμοὺς, ἐντεῦθεν ἐπιτηδείους ἑαυτοὺς ἀποκαταστῆσαι τοῦ ποτηρίου καταπολαύειν οὐ συγχωρούμεθα, τότε χώραν ὁμολογουμένως εἶχε τὰ τῆς ἀπογνώσεως. Εἰ δὲ τοιοῦτον μὲν οὐκ ἔστιν οὐδὲν, μανθάνει δὲ μόνον ὁ προσερχόμενος ὅπως δεῖ προσέρχεσθαι, καὶ ἵνα μὴ θάνατος αὐτῷ μᾶλλον ἀντὶ ζωῆς εἴη τὸ κέρδος ἐκεῖθεν. Κατὰ γὰρ τὸν μακάριον Παῦλον διὰ τοῦτο ἐν ἡμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς τε καὶ ἄρρωστοι, καὶ κοίμονται ἱκανοὶ, ποία τούτων ἀπόγνωσις εἰ μὴ καὶ μᾶλλον σωτηρίας ἐλπίς, ἣν ἡ τῆς ἀληθείας ἐπιφέρει ἐπίγνωσις. προσέχειν οὖν ἐπὶ τούτοις ἄξιον, ὅσον τῶν ἀγαθῶν, ἢ τοῦ δέο-

uti, priusquam videlicet malignis humoribus, a vitiosa victus ratione collectis, sese purgaverint: sed attenuantur, & purgantur ante, & sic demum pharmacum accipiunt. Quod sine dubio idcirco faciunt, ne pro pharmaco utili, noxium accipiatur. Quare sacrum gustare calicem nihil prodest, nisi prius bene purgatus sit. (1) Haec porro dicimus, non ut nos in desperationem abiiciamus; verum ut modos potius, ac rationes doceamus, per quas vita, & mors, invehi solet. Quod si adfirmaremus, etiam eiectis humoribus vitiosis, & inde nobis aptitudine conciliata, nondum

(1) Apostolus 1. ad Corinth. Cap. XI.

δέοντος εὕρεσις· τοσοῦτον αὖθις κακῶν, ἡ τοῦ συμφέροντος ἄγνοια. ὅρα γὰρ ὅτι καὶ τῶν ἠῤῥωστηκότων οὐκ ὀλίγοι θανάτῳ περιπεσεῖν ἐκινδύνευσαν, ἐπειδὴ κακοτέχνοις ἐνκύρσαντες ἰατροῖς φάρμακα τῇ νόσῳ κατάλληλα οὐκ ἐδέξαντο. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, φείδεσθαί τινος οὐχ ὅσιον, εἴγε προφανῶς ὑπάρχει καὶ μᾶλλον ὁ κίνδυνος, αὐτῷ τε τῷ κακῶς ἔχοντι, καὶ τῷ τὰ φάρμακα ἐπιφέροντι. καὶ εἰ βούλει τῇ παραινέσει πρόσχες ἣν ὁ μέγας βασίλειος ἱερεῖ παντὶ παραίνει λέγων· ὅρα μὴ πτοηθεὶς ἄνθρωπον εἰς πτῶσίν σου· μὴ παραδὸς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ εἰς χεῖρας ἀναξίων, μὴ ἐντραπῇς τινα τῶν ἐνδόξων τῆς γῆς ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ· καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν οἷς οἱ θεῖοι κανό-

νες

dum permitti nos sacro poculo frui, tum sequeretur ut desperandum esset. Quod si nihil est huiusmodi, & qui accedit, tantummodo discit quomodo accedendum sit, ne inde mortem pro vita lucretur (nam iuxta beatum Paulum (1) *ideo inter nos multi infirmi, & imbecilles, & dormiunt multi*) qualis est ista in hac re desperatio? Immo potius salutis concipienda spes, quam veritatis cognitio parit. Quam ob caussam vigilandum est. Quantum enim habet boni eius quo facto opus est agnitio, tantum contra habet mali eius quod conducibile est ignoratio. Reputa enim

te

(1) I. *Ad Corinth. Cap. XI.*

νες οὐκ ἔπιτρέπτουσι μὴ μεταδίδου; καὶ γὰρ ὡς ἔθνικοι εὐλογίσθησαν· εἰ δὲ μὴ ἐπιςρέψουσι, καὶ αὐτοῖς οὐκὶ, καὶ μεταδίδουσι αὐτοῖς. πρὸς δέ γε τοῖς εἰρημένοις καὶ ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης οὕτως εὔρηται τοῖς τὰ θεῖα μεταχειριζομένοις δῶρα λέγων· εἰ γὰρ συνιδότες τινὶ πονηρίαν συγχωρήσετε ταύτης μετάσχειν τῆς τραπέζης, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν ζητηθήσεται. κἂν ςράτηγος προσίῃ λοιπὸν, κἂν ὕπαρχος κἂν αὐτὸς ὁ τὸ διάδημα περικείμενος, ἀναξίως δὲ προσίῃ, κώλυσον. μείζονα ἐκείνου τὴν ἐξουσίαν ἔχεις. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, συγκαταβαίνειν ὡς οἶμαι οὐκ εὔλογον, ἔνθα ψυχικὸς ὑπάρχει καὶ μᾶλλον ὁ κίνδυνος· ἀλλ᾽ ἐπιφέρειν ἐκεῖσε

τὰ

tecum, non paucos infirmorum adiisse mortis periculum, quia, quum in medicos inexercitatos incidissent, congruentia morbo remedia non sunt adepti. Quod si istuc ita se habet, nulli rei parcere aequum videtur: si quid potius tum ipsi male valenti, tum pharmaca ministranti manifeste periculum imminet. Ac si placet, admonitionem ausculta, qua *Basilius* Magnus Sacerdotem unumquemque compellat, in haec verba. *Vide ne paveas hominem, ad lapsum, & delictum tuum, neve tradas filium Dei in manus indignorum. Ne verereare quemquam gloriosum terrae in hora illa. Et ut paucis*

com-

τὰ φάρμακα κατάγε τοὺς νόμους τοῦ πνεύματος, εἴγε καὶ μᾶλλον εὐπειθοῦσιν οἱ κάμνοντες. Οἱ δὲ σκληροί τινες οὗτοι καὶ ἰδιόρυθμοι ὄντες ἀπαρέσκονται τῇ θεραπείᾳ, διςὶν ἐπὶ τούτοις θάτερον· ἢ διορθοῦσθαι κατὰ μικρὸν αὐτούς, ἢ τῶν τοιούτων ἀφίςασθαι τέλεον· ἐπεὶ δὲ ἀπειθεῖ λάῳ καὶ ἀντιλέγοντι, κατά φησιν ὁ μέγας Βασίλειος ἐκεῖνο χρὴ λέγειν τὸ, σώζων σῶζε τὴν σεαυτοῦ ψυχήν. Βαρὺς μὲν οὖν ὁ λόγος οὗτος εἶναι δοκεῖ καὶ σκληρὸς καὶ ἀπότομος, ἀλλ' οὐ πᾶσιν ἅπλως, ἐκείνοις δὲ μᾶλλον ὅσοι κατὰ Χριςὸν ἀθέλουσι ζῆν τὸν οὔ-

comprehendam, *quos ſacri Canones excludunt*, *ne illos fac participes*. Inſuper & *Ioannem aurea fundentem flumina* divina dona adminiſtrantes ſic affatum conſtat. *Si enim conſcii nequitiae cuiuſpiam*, *huius menſae eum participem fieri permiſeritis*, *ſanguis eius de manibus veſtris requiretur*. *Sive ergo dux acceſſerit*, *ſive praefectus*, *ſive ipſe diademate cinctus*, *indigne autem acceſſerit*, *probibe*; *maiorem illo poteſtatem obtines*. (1)His poſitis non eſt, opinor, conſentaneum condeſcendere, ubi potius animae periculum

(1) Mirabile ſanctae huius ſeveritatis exemplum praebuit Ambroſius Mediolanenſis, Theodoſium Auguſtum ab Eccleſiae limine excludens, quod poenitentiam nondum impleſſet. Adi *Theodoretum Lib. V. Hiſtor. Eccleſ. Cap.* XVII.

οὕτω λέγοντα. Ὁ ζύγος μου χρηςός ἐςι καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρον· εἴπερ οὖν ἐλαφρα τὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐντάλματα, τί ποιήσομεν ἡμεῖς εἴγε τῇ οἰκεία ῥαθυμία βαρέα ταῦτα ποιοῦμεν καὶ φορτικά; μηδὲ τοῦτο κἂν ἐννοῆσαι δυνηθέντες ὅτι τῶν μὲν ἰατρῶν τῶν σωματικῶν παθῶν ἐν οὐδένι ἀντιλέγομεν, ἀλλὰ καὶ

lum eſt; ſed adhibendam illic medicinam, ſecundum leges ſpiritus, ſi modo etiam obtemperent aegroti. Sin autem praefati, & ſuo ipſorum ſe arbitratu regentes, curationem aegre ſuſtinent, alterum e duobus in his faciendum; ut vel pedetentim emendentur;(1) vel omnino (2) deſerantur. Nam ſuper

(1) Menander Comicus:

> Πάντων ἰατρὸς τῶν ἀναγκαίων κακῶν
> Χρόνος ἐςὶν, οὗτος καί σε νῦν ἰάσεται
> *Medicus omnium neceſſariorum malorum*
> *Tempus eſt, quod tibi quoque nunc medebitur.*

Ovidius IV. *Triſtium* VI. de tempore loquens

> *Hoc etiam ſaevas paulatim mitigat iras,*
> *Hoc minuit luctus, maeſtaque corda levat.*
> *Cuncta poteſt igitur tacito pede lapſa vetuſtas.*

(2) Aliter tamen cenſuit *Philo*, qui libro *de Sacrificio Abelis, & Caini*, ſcripſit: *Conandum eſt, ut etiam certo perdendos a ſuis vitiis ſervemus quantum poſſumus, imitando bonos Medicos, qui quamvis videant haud poſſe aegros a ſe ſervari, tamen libenter omnem curationem admovent, ne per eorum negligentiam videatur res non ſucceſſiſſe ex ſententia.* Ceterum memo-

καὶ ὀδύναις ἑαυτοὺς ὑποβάλλομεν καὶ πικρῶν ἀνεχόμεθα πόσεων, καὶ σιδήριον ἐκπυρωθὲν κατὰ στομάχου δεχόμεθα, καὶ ἄλλα δὲ τοιαῦτα καρτεροῦμεν πολλὰ διάγε τὴν θεραπείαν τοῦ σώματος· τῷ δὲ πνευματικῷ ἡμῶν ἰατρῷ οὐδαμῶς ὑποκεῖσθαι καταδεχόμεθα· παντάπασι δὲ τὰ ἐκείνου περιεργαζόμεθα, βαρὺν αὐτὸν εἶναι τοῖς ἐπιτιμίοις λέγοντες καὶ σοβαρὸν αὖθις ἐν ὁμιλίαις καὶ φορτικόν. μὴ λογιζόμενοι καθ' ἑαυτοὺς ὅτι κατὰ τὰ πρόσοντα ἡμῖν πάθη καὶ τὰς ἐμπλάστρους ὀφείλομεν δέχεσθαι. ὅτι μὲν γὰρ ὠφελεῖν οἱ δὲ καὶ τὸ συγκαταβαίνειν ἐνίο-

per populo incredulo, & contradicente, ut ait Magnus *Basilius*, illud dicendum; *Servans serva animam tuam*. Molesta quidem adparet haec oratio, & dura, & severa; at non omnibus prorsus: verum illis magis, qui secundum Christum nolunt vivere, ita dicentem, *Iugum meum suave, & onus meum leve*. Si ergo levia sunt Servatoris nostri mandata, quid faciemus nos, qui ea per nostram segnitiem gravia, & odiosa, reddimus? Nec istuc saltem cogitare possumus, nos Medicis corporum nusquam repugnare. Quin

moriae proditum est *D. Benedictum*, quum Monachos salutaribus monitis minime parentes adspiceret, & de eorum emendatione desperaret, eos reliquisse. Vide *Gregor. Magnum Dialog.* II. *Cap.* III.

ἐνίοτε, τοῦτο καὶ ἡμῖν ὁμολογεῖται, πλὴν οὐκ ἐπὶ πᾶσιν καὶ διὰ πάντων τὸ ὠφέλιμον, ἴστι μὴ τῆς αὐτῆς ἕξεως ὑπάρχουσιν ἅπαντες. τῷ μὲν γὰρ ἑτοίμως ἔχοντι καὶ ὑπείκειν ἐστὶν ὅτε καὶ ὑποστρέφειν ἡνίκα καιρὸς, συμφέρει πάντως ἡ συγκατάβασις, ἐπὶ πλέον γὰρ τὸν τοιοῦτον ἐφέλκεται καὶ ῥαδίως τῷ τοῦ πνεύματος ὑποβάλλει ζυγῷ. Τῷ δὲ ἰδιορύθμῳ καὶ ἀνυποστρόφῳ καὶ πρόσγε τὰ φάρμακα παντάπασιν ἀηδῶς ἔχοντι καὶ λίαν ἐστὶ τὸ συγκαταβαίνειν ἀσύμφορον. παρασύρεσθαι γὰρ ἐπὶ πλέον ποιεῖν καὶ κατολισθαίνειν αὐτὸν, ἐπὶ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ κύ-

Quin doloribus nos ipsos subiicimus, & amaras potiones patienter haurimus, & cauterium in cervicibus perferimus, & alia huius generis, propter curationem corporis, multa toleramus; (1) spirituali vero Medico nostro neutiquam subdi volumus, omnibus modis res eius curiose perscrutantes; dictitantes eum poenis infligendis rigidum; rursus in congressibus adrogantem, & insolentem, esse; non videntes, secundum ulcera quibus laboramus, emplastra quoque nobis imponenda. Scio enim aliquando utile esse condescendere, hoc, in-

(1) *Horatius Lib.* II. *Epist.* II.
Quae laedunt oculos festinas demere, siquid
Est animum, differs curandi tempus in annum?

κύριος πότε μὲν ἔλεγεν. ἵνα μὴ σκανδαλίσωμεν αὐτοὺς, βάλλε ἄγκυστρον εἰς τὴν θάλασσαν· πότε δὲ τῶν σκανδάλων ὑπερορῶν ἔλεγε. φυτεία ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ πατήρ μου οὐράνιος ἐκριζωθήσεται. ἔδειξε γὰρ ἐντεῦθεν ὅτι συμφέρει καὶ οὐ συμφέρει πολλάκις ἡ συγκατάβασις. Ἐφ' ᾧ καὶ τῶν οὐκ εὐλόγως ἐπ' αὐτῷ σκανδαλιζομένων ὑπερορῶν ἔλεγε. φυτεία ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ πατήρ μου ἐκριζωθήσεται. προσέχειν οὖν ἐπὶ τούτοις ἄξιον. εἰ γὰρ ὁ τῶν σωματικῶν παθῶν ἰατρὸς οὐκ εἴωθεν τὰ τῆς νόσου μεταχειρίζεσθαι καθ' οἷον δή τινα τρόπον ἕτερον ἢ μήγε κατὰ τοὺς νόμους τοὺς ἰατρικοὺς, εἰ καὶ βαρυαλγῶν ἐνίοτε ὁ νο-

inquam, nos quoque confitemur. Verumtamen non in singulis, & per omnia utile est, quoniam nec eiusdem habitus sunt omnes. Nam qui promtus est, & cedere aliquando, & referre pedem, quando id tempus postulat, huic plane conducit condescensio, talem quippe trahit amplius, & facile iugo spiritus subiicit. Ast pro sua libidine viventi, & retrogredi minime volenti, & pharmaca penitus aversanti, ei condescensio multum incommodat. Facit enim amplius transversum agi, & labi. Ob hoc enim Dominus nunc dixit, *ut autem non scandalizemus eos, accipe hamum, & vade in*

νοσῶν ἀπαρέσκεται, πολλῷ μᾶλλον τὸν πνευματικὸν ἰατρὸν ὃυ χρὴ συγκαταβαίνειν ἀνθρωπίνοις θελήμασιν. Εἴγε καὶ μᾶλλον ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ζητηθήσεται τὸ αἷμα αὐτῶν ἐξ ἀμελείας ψυχικῷ περιπεσόντων θανάτῳ. Ἢ τὴν γλῶτταν ἔπεχε τέλεον, εἴγε καὶ μᾶλλον οἱ κάμνοντες ἐπαγόμενα φάρμακα παντάπασιν ἀποστρέφονται· τηνικαῦτα γὰρ οὐκ ἀπὸ τῶν σῶν χειρῶν, ἀλλ' ἐξ ἐκείνων αὐτῶν τὸ αἷμα αὐτῶν ἐκζητηθήσεται. καὶ ἄκουε τί φησι διὰ Ἐζεκιὴλ ὁ Θεός. Ἐὰν ὁ σκοπὸς σαλπίσῃ τῇ σάλπιγγι καὶ σημανεῖ τῷ λαῷ καὶ ἀκούσε ὁ ἀκούων τῆς φωνῆς τῆς σάλπιγγος καὶ μὴ φυλάξηται, καὶ ἐπέλθῃ ἡ ῥομφαία καὶ καταλάβῃ αὐ-

in mare: nunc autem scandalum flocci pendens, inquit, *plantatio, quam non plantavit pater meus coelestis, eradicabitur.* Demonstravit namque hinc, & prodesse, & non prodesse frequenter condescensionem. Quare & eos qui immerito in eo offendebantur parvi faciens, aiebat, *plantatio, quam non plantavit pater meus, eradicabitur.* His de causis caute agendum est. Si enim Medicus corporalis non consuevit tractare morbum alio quocumque modo; sed tantum ex decretis Medicorum, quamvis interdum aegrotus irascatur; quanto magis spiritualem Medicum, humanis cupiditatibus condescendere non oportet; siquidem

αὐτὸν τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔσαι· ὅτι τὴν φωνὴν τῆς σάλπιγγος ἀκούσας οὐκ ἐφυλάξατο. ταῦτα ἐκ πολλῶν ὀλίγα, πλείω καὶ γὰρ ὁ καιρὸς λέγειν οὐ συγχωρεῖ.

dem de eius manibus in primis eorum ſanguis requiretur, qui ex negligentia illius in perniciem animae incurrerint? Aut igitur ut noſti medere, aut linguam contine omnino; præſertim ſi aegroti adhibita medicamenta indignantur. Tunc enim non de tuis, ſed de ipſorummet manibus eorum ſanguis requiretur. Audi quid per Ezechielem dicat Deus. *Si ſpeculator cecinerit tuba, & ſignificaverit populo, & audierit audiens vocem tubae, & irruerit romphaea, & comprehenderit eum, ſanguis eius in capite eius erit, quia vocem tubae audivit, & non ſe cuſtodivit.* Haec ex paucis multa, plura enim per anguſtias temporis non licuit.

Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Μαξίμῳ τῷ Σμενιώτῃ, εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι πρόσκαιρον εἶχε τὸ σῶμα κατ' ἀρχὰς ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅτι φυσικοῖς ὑπέκειτο καὶ πρὸ τῆς παραβάσεως πάθεσι, καὶ ὅτι βρῶσιν αἰσθητὴν ἐν παραδείσῳ ἤσθιε. καὶ ὅτι συκῆ τὸ ξύλον τῆς γνώσεως ἦν, ὡς ἐκεῖνοί φασι.

Ad venerabilem in primis Monachum Domnum Ioannem (1) *Smeniotam.* (2) *Vtrum audiendi sint dicentes, hominem a principio caducum corpus habuisse: & passionibus, sive incommodis naturalibus, etiam ante transgressionem obnoxium fuisse: cibumque sensibilem in paradiso adhibuisse; & lignum scientiae, ficum exstitisse.*

Λόγος β'.

Disputatio II.

Eodem Pontano Interprete.

Ὅτι μὲν οὖν (3) ὁ πρῶτος ἐκεῖνος ἄνθρωπος θανάτου καὶ φθορᾶς ὑπέρτερος ἦν

Primum (4) quidem hominem illum ab interitu & corruptione initio liberum,

(1) Falsus est *Pontanus* adpellando *Ioannem*, quem *Maximum* dicere debuerat, ut habet Codex Caesareus Theol. CLIX. apud *Lambecium Lib.* IV. *Com.* Quis autem sit hic *Maximus Smeniotes* ignoro prorsus, & an idem sit cum Maximo illo Monacho, qui Quaestiones sacras miscellaneas ad Nicephorum magnae Ecclesiae CP. Chartophylacem scripsit, de quo agit *Lambecius Lib.* VI. *Comment. Cod. Iurid.* XVII. In Co-

ἦν ἀπ' ἀρχῆς, θανάτῳ δὲ κατεκρίθη μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ὑποπεσεῖν, πρὸ τῶν ἄλλων ὁ σόφος ἔδειξεν σολομῶν ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ κατὰ λέξιν οὕτως εἰπῶν· ὁ θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν, ἀλλ' ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ἔκτισε κατ'

rum, post prolapsionem in peccatum, morte damnatum esse, ante alios sapiens Salomon (5) docuit in libro Sapientiae suae ad verbum ita loquens. *Deus mortem non fecit: sed in incorruptione creavit hominem, ad imaginem pro-*

E 2 *priae*

Codice Riccardiano deest, *Ioannes*, & *Maximus*, tantumque habetur: τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ τῷ Σμενιώτῃ.

(2) In aliis duobus Codicibus harum Epistolarum MSS. Caesareis pro Μαξίμῳ τῷ Σμενιώτῃ legitur, Μαξίμῳ τῷ Ἀσμενιώτῃ.

(3) *Lambecius Cod.* CLIX. habet, Ὅτι μὲν γὰρ &c.

(4) Haec eadem disputat *Glycas Part. I. Annal.* ubi dissertatio haec prope integra habetur.

(5) Sapientiae liber sub Salomonis olim nomine circumferebatur, sed recentioris quidem auctoris est, Iudaei scilicet cujusdam Hellenistae foetus. Scriptum enim Graeca lingua fuisse vix dubitandum videtur, quidquid secus doctissimus *Grotius* censuerit. Adeantur, si vacat, *Nourrius Adpar. ad Bibliothec. Max. Patrum. Lib.* III. *Dissert.* II. *Cap.* III. *art.* III. *Simonius Lib.* I. *Hist. Crit. V. T. Cap.* VIII. *Calmetius in Praefatione in hunc Lib.* & pluria de eodem nos commentati sumus *Lib.* IV. *De recta quoad Trinitatem Sententia Cap.* III. ut *Nat. Alexandrum* omittam *Hist. V. T. Aet.* VI. *Dissert.* VII. *Art.* VI.

κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος αὐτοῦ· φθόνῳ δὲ τοῦ διαβόλου θάνατος εἰς τὸν κοσμὸν εἰσῆλθεν. εἴπερ οὖν ὁ θεὸς ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ἔκτισε κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος αὐτοῦ, πῶς αὐτὸν εἴπομεν ὅλως ὑποκεῖσθαι φθορᾷ καὶ θνητότητι; καὶ ταῦτα τοῦ θεοῦ θάνατον, ὡς εἴρηται, μὴ ποιήσαντος ἀπ' ἀρχῆς. Εἰ γὰρ εἴπωμεν ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ ἐκείνου καὶ φθορᾷ κατά τινα τρόπον ὑπέκειτο, οὐδέν τι παριςῶμεν ἕτερον ἢ ὅτι παρὰ θεοῦ τηνικαῦτα τὸ καταρχεῖν ἡμῶν ἔσχε ἥτε φθορὰ καὶ ὁ θάνατος. ἀλλ' οὐκ ἔςι τοῦτο, οὐκ ἔςιν· ὅτι μηδὲ θανάτου, καθὰ δὴ καὶ προείρηται, ποιητὴς ὁ θεός· ἀμφιβάλλειν γὰρ ἐπὶ τούτοις

priae aeternitatis fecit illum; invidia autem Diaboli mors intravit in orbem terrarum. Si igitur Deus hominem in incorruptione condidit, ad similitudinem aeternitatis suae, quonam tandem modo corruptioni, & mortalitati subiectum adseremus, idque quum Deus, ut audisti, mortem ab initio non fecerit? Nam si dicimus corpus illud Adami corruptioni aliquo modo obnoxium fuisse, nihil aliud dicimus, quam corruptionem ac mortem tunc a Deo dominatum in nos habuisse. Atqui aliter, aliter inquam res est; quoniam, ut iam dicebamus, Deus mortem non fecit. Quocirca de hoc dubitare nefas. Etenim si, que-

τοις οὐχ ὅσιον. Εἰ γὰρ ὡς ἐκεῖνοί φασι θνητὸς ὑπῆρχε καὶ πρὸ τῆς παραβάσεως ὁ πρῶτος Ἀδὰμ, πότε λοιπὸν ἐδέξατο τοῦ θανάτου τὰ ἐπιτίμια; πότε ἢ καὶ τοὺς δερματίνους ἠμφιέσατο χιτῶνας, εἴπερ ἐκτίσθη παρὰ θεοῦ θνητὸς

quemadmodum illi volunt, etiam ante praevaricationem Adam primus homo mortalis erat, quid illi postea inrogatum mortis supplicium? quid pelliceam (1) indutus est tunicam, siquidem a primordio eum Deus mortalem pro-

(1) *Lud. Thomasinus Tom. II. Theolog. Dogm. Lib. I. Cap. XX. §. 2. Primus parens ubi a visione, & fruitione Dei, refrixit, non in corpus, sed in tunicas pelliceas, idest in corpus corruptibile, & obliviosum, praecipitatus est &c.* Glycas noster *Par. I. Annalium* ubi περὶ χρεωδαισίας agit, secundum literam accipit illud: *Induit eos tunicis pelliceis*. Postea vero pelliicearum tunicarum nomine mortale corpus ἀλληγορικῶς intelligit. Ab Origenis tamen sententia longe recedit. Eadem enim *Part. I. Annal.* quum Chrysostomi verba de pelliceis tunicis retulisset, eiusque rationem probasset, scribit ἐντεῦθεν οὖν ὁ κατάρατος Ὠριγένης ἀποπνιγόμενος φαίνεται μᾶλλον ἐν οἷς ἐκενολόγησεν ἀσώματον τὸν Ἀδάμ. *Quae ratio Origenem illum exsecrabilem quasi suffocatum manifeste perimit, simulque vanam ipsius orationem, quae corporis expertem Adamum fecit. Macarius* tamen *Magnes Serm.* XVII. *in Genesin* indoctos brutosque adpellat eos, qui censent tunicas pelliceas, tales vere fuisse; pertendit enim harum nomine significari

τὸς κατ' ἀρχάς; Διατί καὶ φύλλα συκῆς ἔῤῥαπται, καὶ ἀπὸ θεοῦ κρύπτεσθαι ἤθελεν; εἰ μήγε θεώσεως ἐλπίδι δελεασθεὶς ἀφῃρέθητε τὴν πρώτην στολὴν, καὶ θνητὸς ἐξ ἀθανάτου παραχρῆμα ἐγένετο. καὶ ἄκουε τί φησιν ὁ τὰ θεῖα σοφὸς Ἰωάννης ὁ δαμασκηνός. περὶ ταῦτα γὰρ καὶ οὗτος οὕτω που λέγων εὕρηται. κατ' ἀρχὰς ὁ παμπόνηρος ἐλπίδα θεώσεως ἐνέσπειρε τῷ Ἀδὰμ, καὶ οὕτως αὐτὸν εἰς τὸν τῶν ἀλόγων κατήγαγε θάνατον. εἰπάτωσαν οὖν που πρότερον ὄντα καὶ πόθεν αὐτὸν εἰς τὸν

procreaverat. Cur etiam folia ficus consuit, & Deum latere conatus est, si non divinitatis adipiscendae spe illectus, primam stolam perdidit, & pro immortali mortalis repente evasit? Accipe quod in rebus divinis egregie versatus *Ioannes* Damascenus super hoc alicubi scriptum reliquit. *Principio nequissimus ille Diabolus spem consequendae divinitatis Adamo iniecit, atque ita eum ad conditionem moriendi, more animantium brutorum deiecit.* Doceant igitur isti, ubi prius quum esset, & unde ipsum ad interi-

ri corpus, post hominis in peccatum lapsum; gravius ac crassius effectum: quae quidem communis opinio fuit inter antiquos, sed reiecta, & confutata, a *Clemente* Alexandrino in haeretico Iulio Cassiano, & post eum ab aliis: quare mirandum quod *Origenes* in eadem haeresi fuerit.

τὸν τῶν ἀλόγων κατήγαγε θάνατον, ἢ πάντως ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς ἀθανασίας ἣν εἶχε πρὸ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς. διὰ παρακοῆς λοιπὸν ὁ γενάρχης ὑπέπεσε καὶ φθορᾷ καὶ θνητότητι, διὰ παρακοῆς ἐνδύσασθαι κατεκρίθη δερματίνους ἐκείνους χιτῶνας, διὰ παρακοῆς ἡ ταλαίπορος αὕτη καὶ πολυπαθὴς εἰσῆλθε διαγωγή. ἐπειδὴ γάρ φησι τοῦτο ἐποίησας ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι ἡ γῆ. καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν. εἴγε θνητὸς ἐκτίσθη κατ' ἀρχὰς ὁ Ἀδὰμ, οὐκ ἂν αὐτὸν ἁμαρτήσαντα θανάτῳ κατεδίκασεν ὁ θεός. πῶς γὰρ εἴγε καὶ καταδίκης ἄνευ ὁ θάνατος εἴωθε φυσικῶς ἕπεσθαι τοῖς θνητοῖς

teritum cum bestiis communem deiecerit. Ab sublimitate immortalitatis utique, qua ante mandatum ab se violatum praeditus erat. Per inobedientiam igitur generis nostri auctor ad corruptionem, & necessitatem subeundae mortis, redactus: per inobedientiam ad induendam pelliiceam illam tunicam damnatus est: per inobedientiam calamitosa haec, & variis exposita incommodis, vita introivit. Ait enim, *quia hoc fecisti, spinas, & tribulos terra pariet tibi*. Quid multa? si primitus Adam ita fuisset conditus, non eum peccato iam irretitum morte condemnasset Deus. Qui enim condemnasset?

οὐκοῦν ἄφες αὐτοὺς, εἴγε καὶ μᾶλλον ἐν καρθαγένῃ * σύςασα ταῦτα σύνοδος ἐπιβεβαιοῖ τὰ εἰρημένα ἐν ἑκατοςῷ ἐννάτῳ κανόνι αὐτῆς οὕτω λέγου-

nam vel citra condemnationem mors mortales sequi consuevit. Quamobrem nihil tibi cum illis sit; praesertim quando Carthagine (1) congre-

* Veteres Graeci Καρχηδόνι dixissent. Sic Hispani novam Carthaginem *Carthagenam* adpellant.

(1) Coelestius Pelagii discipulus, & auditor, inter alios errores, quos una cum praeceptore docuit, & illum in primis praedicabat, Adam mortalem factum, qui sive peccaret, sive non peccaret, moriturus fuisset: peccatum Adae ipsum solum laesisse, non genus humanum: parvulos, qui nascuntur, in eo statu esse, in quo fuit Adam ante praevaricationem. Igitur Roma profectus Carthaginem adpulit, ibique haec aliaque perniciosa ac virulenta dogmata disseminare ausus est. Huius impietati Patres Africani ut obsisterent, varios conventus celebravere, quatuorque in primis Carthagine, quorum primus Anno Christi CCCCXI & insequenti, secundus CCCCXVI, tertius denique, & quartus CCCCXVIII. coacti sunt. Horum conciliorum gesta intercidere, & primi quidem vix fragmentum superest apud *Augustinum Lib.* II. *De gratia Christi, & Peccato Originali*. Secundi vero exstat tantum Epistola Synodalis ad Innocentium Papam, & Innocentii ad eamdem Synodum Rescriptum. Tertium, & quartum, quorum meminit *Augustinus Epistola* CXV. alias XLVII. praeter XIX. canones plenarii, solida interiere. Heinc videri posset ignotum quot capita, vel quot Canones, in his Synodis cusi fue-

γουσα κατὰ λέξιν. Εἴ τις λέγει τὸν Ἀδὰμ θνητὸν πλασθῆναι παρὰ θεοῦ καὶ μὴ μετ
τὴν

gregata Synodus quae dicta sunt confirmat; cuius illa verba canone centesimo nono le-
gun-

fuerint, vel ad quam Synodum Canon hic CIX. a *Glyca* laudatus referendus sit, nisi iam ex Codice Ecclesiae Africanae Concilii plenarii esse constaret. Ceterum *D. Augustinus* citato *Libro* II. *De Gratia*, *&* *Cap.* V. haec habet inter alia ex I. Synodo. *Aurelius Episcopus dixit*; *Rogo quid conlegerim ego ex huiusmodi obiectione, dico, Adam constitutus in Paradiso, quod ante dicatur inexterminabilis factus, postea post transgressionem praecepti factus sit corruptibilis. Hoc dicis Frater Pauline? Paulinus Diaconus dixit*: HOC *Domine*. Sed nonnullis visus est Canon etiam quidam I. Concilii Milevitani Anno CCCCXVI. ob eamdem caussam coacti ita concipi: *Placuit ergo omnibus Episcopis, qui fuerunt in hac sancta Synodo, constituere haec, quae in praesenti Concilio definita sunt, ut quicumque dicit Adam primum hominem mortalem factum, ita ut sive peccaret, sive non peccaret, moreretur in corpore, hoc est, de corpore exiret, non peccati merito, sed necessitate naturae, anathema sit*. Verum censent, ut innuimus, viri longe doctissimi celebres Canones contra Pelagianos, quorum CIX. a *Glyca* nostro laudatur, Synodo Carthaginiensi plenariae, ut eam vocat *Augustinus*, & quam diximus Anno CCCCXVIII. coactam, adscribendos esse; & Canonem illum, quem modo retulimus, & Concilio Milevitano II. a multis, & a *Gratiano* in primis *Dist.* IV. *De Consecrat.* tribuitur, esse huius Concilii Carthaginiensis; & id notant *Labbeus*, *&* *Cossartius*, & pluribus pro-
bat

τὴν ἁμαρτίαν ἐλθεῖν εἰς φθορὰν, ἤτω ἀνάθεμα. οὕτω μὲν οὖν, ὁσιώτατε, καὶ ὅσοι τὸν Ἀδὰμ, μέσον ἀθανασίας εἶναι καὶ θνητότητος, λέγουσι, πόῤῥω που πίπτουσι τοῦ ὀρθοῦ λογισμοῦ. καὶ διστάζειν ἐπὶ τούτοις οὐ δέον σοι. εἰ μὲν γὰρ ὅτε πάρηγε τὸν ἄνθρωπον ὁ θεὸς, τότε πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν· ᾗ δ᾽ ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπὸ τοῦ φυτοῦ θανάτῳ ἀπο-

guntur. *Si quis dicit Adamum mortalem a Deo formatum, & non post peccatum corruptioni factum obnoxium, anathema esto.* Sic etiam, vir sanctissime, quotquot Adamum medium inter immortalitatem, & mortalitatem, constituunt, procul a vera ratione discedunt. Quapropter tibi dubitandum non est. Etenim si Deus, quum pro-

bat *Paschasius Quesnellius Dissert.* XIII. *addita Tom.* II. *Operum D. Leonis*. Et quidem in Codice Canonum Ecclesiae Africanae, quem *Christophorus Iustellus* primum edidit, ac deinde alii eruditi viri, & praecipue *Phil. Labbeus* laudatus Graece ac Latine (Graece enim conversus fuerat a Graecis) suae conlectioni Conciliorum inseruit, laudatus Canon sub numero CIX. Concilio plenario Carthaginiensi vindicatur, & est idem Canon qui a *Glyca* citatur. Sed de hoc praeter Scriptores modo citatos consulatur etiam *Van-Espen Tract. Historico-Canonico Par.* II. *Cap.* III. §. X. Idem iam definiverat contra eumdem Pelagium Synodus Palaestina, ut docet *Augustinus Lib. De Gestis Pelagii Cap.* III. Idem etiam sanxit *Synodus Tridentina Sess.* V. *Canon.* I.

ἀποθανεῖσθε. εἶχον ἄν τι καὶ λέγειν οἱ θνητὸν ὁμοῦ καὶ ἀπόθανατον ἀρχῆθεν αὐτὸν εἶναι δοξάζοντες. ἐπεὶ δὲ πολλῷ μετὰ τὴν αὐτοῦ παραγωγὴν ὕστερον ἐδίδοτο τὰ τῆς ἐντολῆς, ἀφ' ἧς ἄρα καὶ χώραν ὁ θάνατος ἐλάμβανε καθ' ἡμῶν, ἐὰν γὰρ φάγητέ φησι θανάτῳ ἀποθανεῖσθε, πολυπραγμονεῖν ὅλως οὐκ ἔπρεπε περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου τοὺς ἐρευνητικῶς τέως ἐπερχομένους τὴν ἁγίαν γραφήν· ἀκριβῶς ἰδότας ἐντεῦθεν ὁποῖος ἐπλάσθη τὸ κατὰ φύσιν ὁ κατ' εἰκόνα δηλαδὴ γεγενημένος θεοῦ. πρόδηλον γάρ, ὅτι τιμῆσαι βουλόμενος ὁ θεὸς τῶν ἰδίων χειρῶν τὸ πλαστούργημα ἐκ προιμίων αὐτίκα καὶ ἐξ αὐτῆς ἀρχῆς τῇ

produceret hominem, tunc illi dixisset, *quo die comederitis de arbore, morte moriemini*, attulissent isti aliquid, qui principio mortalem eum simul & immortalem fuisse opinãtur. Quia vero multo post eius creationem mandatum dedit, unde & mors occasionem contra nos nacta est, (ait enim *si comederitis morte moriemini*.) curiosius indagare primi hominis conditionem prorsus non decebat eos, qui Sacram Scripturam interim legunt, & perscrutãtur: quum hinc perfecte scirent quali natura esset conditus qui secundum imaginem Dei scilicet factus esset. Patet enim, Deum manuum suarum figmentum ho-

τῇ ἀφθαρσίᾳ τετίμηκε· καὶ βεβαιοῖ τὸν λόγον ὁ τῶν ἁγίων ἅπας χορός· ἀλλὰ μὴ ἀπιςεῖ τοῖς λεγομένοις ἐπειδὴ καὶ γὰρ ὁ θεὸς ἠβουλήθη πάντων τῶν ἐπιγείων ἄρχοντα καταςῆσαι τὸν ἄνθρωπον, τούτου χάριν, ὡς ὁ χρυσοῤῥήμων Ἰωάννης φησὶ, τὴν τῆς ψυχῆς οὐσίαν αὐτῷ ἐχαρίσατο· βουλόμενος ἐντεῦθεν αὐτὸν εἶναι καὶ ἀθάνατον ἐς τὸ διηνεκές. καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, εἰ μὴ ψυχὴν ἐδέξατο παρὰ θεοῦ νοερὰν ὁ Ἀδὰμ, οὐδέν τι ἔμελλεν εἶναι κατάγε τὸν θειότατον Ἰωάννην, ἅτε δὲ πλασθεὶς ἀπὸ χοὸς ὅθεν ἄρα

norare volentem, a primordiis statim atque ab ipso principio illud incorruptionis munere condecorasse. Atque huic universus Sanctorum chorus adstipulatur; nec tu fidem dictis non adhibe. Quoniam namque Deus hominem omnium terrenorum principem constituere voluit ob id (ut *auream orationem fundens Ioannes* inquit) animae essentiam illi largitus est, hinc ipsum etiã iugiter immortalem esse volens. Nam si hoc non fuisset, si animum mentis compotem a Deo Adamus non accepisset, nihil (1) erat futurus,

(2) *Persius:*

Gigni
De nihilo nihil, in nihilum nil posse reverti.

Non nihil igitur erat futurus, sed in ea, quibus constabat, principia resolvendus.

ἄρα καὶ τὰ ἄλογα ζῶα παρήχθεσαν· ἐπίγνωθι οὖν ὦ ἱερὰ κεφαλὴ ὅτι διὰ πολλὴν ἀγαθότητα τοῦ τὰ τοιαῦτα δωρουμένου θεοῦ ἡ ἀφθαρσία ἐδίδοτο. τηνικαῦτα πλαττομένῳ τῷ πρώτῳ Ἀδὰμ, καὶ ἦν ἡ χάρις εὐθέως ἐν αὐτῷ τελεία τε ἁμὰ καὶ ἀπηρτισμένη παντάπασι. καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ὁ θεῖος αὐτῷ παράδεισος ἐδίδοτο πρὸς κατοίκησιν· οὐκ ἂν ἐδίδοτο τιμῆς ἕνεκεν ἡ κατὰ πάντων τῶν ἐπι-

rus, juxta diviniſſimum *Ioannem*; ut pote formatus de pulvere, unde nimirum beſtiae quoque procreatae ſunt. Intellige igitur, o ſacrum caput, ex multa bonitate Dei talibus munerantis, incorruptionem tunc Adamo, quem primum finxit, impertitam eſſe, & gratiam ſtatim in ipſo perfectam ſimul, & omnibus numeris conſummatam penitus, fuiſſe. Alioqui non ille ſacer paradiſus(1) ad ha-

(1) Liber cui titulus eſt λεπτὴ γένεσις dicit Adamum poſt XL. dies Paradiſum eſſe ingreſſum, Evam vero poſt LXXX. ut refert *Glycas* III. *Par. Annal.* Multum diſcrepant inter ſe divini Interpretes dum, quid nomine Paradiſi intelligatur, expedire volunt. Audiatur *Auguſtinus Lib.* VIII. *De Geneſi ad literam Cap.* I. *Non ignoro de Paradiſo multos multa dixiſſe. Tres tamen de hac re quaſi generales ſunt ſententiae. Vna eorum, qui tantummodo corporaliter Paradiſum intelligi volunt. Alia eorum, qui ſpiritualiter tantum. Tertia eorum, qui utroque modo Paradi-*

ἐπιγείων ἀρχὴ, οὐκ ἂν ἐδίδοτο τηνικαῦτα τὸ | habitandum contigisset: non ei honoris ergo

disum accipiunt, alias corporaliter, alias autem spiritualiter. Breviter ergo ut dicam, tertiam mihi fateor placere sententiam. In hac se esse opinione *Augustinus* fatetur etiam *Lib. de Genesi contra Manichaeos, & Lib.* XIII. *De Civit. Dei Cap.* XXI. In eadem quoque fuere *Ambrosius Lib. De Paradiso, & Hieronymus Epistola* LXI. *ad Pammachium, & Comment. ad Cap.* X. *Danielis, & De locis Ebraicis*, ut de *Methodio, Chrysostomo, Epiphanio, Theodoreto, Beda*, nihil dicam. Ceterum *Philo* Iudaeus, & *Origenes*, memoratam secundo loco sententiam amplexi sunt, quibus licet alibi paulo iniquior *Hieronymus*, tamen in Libro *De locis Ebraicis* ita scribit: *Euphrates fluvius Mesopotamiae in Paradiso oriens. Porro Salustius, Auctor certissimus, adserit tam Tigris quam Euphratis in Armenia fontes demonstrari. Ex quo animadvertimus, aliter de Paradiso, & fluminibus eius, intelligendum.* Heinc inventus est qui nostra etiam aetate hanc opinionem temere defendere ausus sit. Sed quoniam Apocryphi libri deliramenta quaedam superius adduximus, & aliud polymatheias gratia subdere non pigeat Iudaeorum somnium, Paradisum videlicet, ante coelum, & terram, a Deo conditum fuisse, ut *Lib.* IV. *Esdrae Cap.* III. legitur. De quo tamen haec habentur apud eruditissimum *Hieronymum* in *Quaestionibus Ebraicis: Ex quo manifestissime comprobatur, quod priusquam coelum, & terram, Deus faceret, Paradisum ante condiderat, sicut & legitur in Ebraeo: Plantaverat autem Deus Paradisum in Eden, a principio.* Vide quae de Paradiso inferius ex *D. Augustino* pariter adnotantur.

τὸ τῆς ἀθανασίας ἀξίωμα κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος τοῦ θεοῦ. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐξ ἀρχῆς αὐτοῖς ἐδίδοτο χάριν ὡς εἴρηται παρὰ θεοῦ τῷ Ἀδάμ. ἡ δὲ θεία ἐκείνη φωνὴ ἡ νομοθετοῦσα μὴ φαγεῖν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως, ἵνα μὴ θανάτῳ ἀποθάνῃ, πολλῷ μετὰ τὴν αὐτοῦ παραγωγὴν ἐδίδοτο ὕστερον, ὡς ἤδη φθάσαντες εἴπομεν. ἐδίδοτο δὲ καθ' οὓς οἶδε λόγους ἐκεῖνος ὁ τὰ πάντα εἰδὼς καὶ πρὶν γενέσεως αὐτῶν. οὐκοῦν ἄφες αὐτούς· μὴ συναρπάζου τοῖς λόγοις καὶ σὺ τῶν πολλῶν· ἔκτισε μὲν γὰρ ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ὁ θεὸς, τοῦτ' ἐστὶν, ἄφθαρτον αὐτὸν αὐτίκα παρήγαγε, καὶ τούτου χάριν ἀμφι-

φι-

ergo in omnia terrena imperium datum eſſet: non illi tunc amplitudo, ſecundum imaginem aeternitatis, Dei collata fuiſſet. Verum haec quidem a principio ipſo ex gratia Adamo a Deo conceſſa ſunt, ut diximus. Divina autem vox illa, ne comederet de ligno ſcientiae, ne morte moreretur, multo poſt creationem iſtam ei legem impoſuit, ut ſupra meminimus. Impoſuit autem iis de cauſis, quas novit ille, *qui novit omnia, etiam antequam fiant*. Quamobrem ſine illos: noli tu quoque ſermone imperitorum ſimul auferri. Creavit enim Deus hominem in incorruptione, hoc eſt illico incorruptibilem

ipſum

φιβάλλειν οὐκ εὔλογον· εἰ γὰρ ἔκτισε τὸν πρῶτον Ἀδὰμ ἀπ' ἀρχῆς ὁ Θεὸς ὡς ἤδη προείρηται κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος αὐτοῦ. τί χρὴ καὶ λέγειν ὁποῖον ἐκεῖνον ἔκτισε κατὰ φύσιν, εἰ γε κατ' εἰκόνα τῆς αὐτοῦ τέως ἀϊδιότητος ἐκεῖνον ἔκτισε, ἢ πάντως φθορᾶς ἁπάσης ὑπέρτερον, ὡς ὁ λόγος μικρὸν ὕστερον ἀριδηλό-

ipsum produxit. Atque idcirco a ratione alienum dubitare. Si enim Deus, ut iam significavimus, primum hominem secundum imaginem aeternitais suae (1) ab initio condidit, quid quaeso dicere attinet, qualem secundum imaginem aeternitatis suae illum tunc condidit? quae quidem ab omni corruptione extranea

(1) Noster *Glycas* sentire videtur hominis cum Deo similitudinem in eius quoque immortalitate consistere: & corpus etiam, quatenus corruptionis expers permansit, aliqualem Dei imaginem retulisse, quod quidem recte dici potest, nec ideo in Antropophormitarum errores prolabi periclitamur. Nam nec magnus *Augustinus De diversis Quaestionibus Octoginta tribus Quaest.* 11. divinam quamdam imaginem in humano corpore considerari aliquo modo posse inficiatur. Eius verba sunt. *Non modo qua est, & in quantum est, utique bonum est* (scilicet hominis corpus) *sed etiam quia tale est, ut ad contemplandum coelum sit aptius, magis in hoc ad imaginem & similitudinem Dei, quam cetera corpora animalium, factum iure videri potest.* Videndus *Ovidius* I. *Metam.*

λόςατα παρίςησι τῇ σῇ ὁσιότητι. μὴ θαύμαζε οὖν, εἴγε καὶ τὸν Συναΐτην ἔχει θεῖον Ἀναςάσιον ἐν τῷ περὶ ἀναςάσεως λόγῳ αὐτοῦ περὶ τούτων οὕτω λέγοντα. καὶ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον ὁ θεὸς, κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. πρώτη ποίησις αὕτη, ἅπλη, ἄζυγος, ἄφθαρτος: εἴπερ οὖν ἡ πρώτη ποίησις ἄφθαρτος ἦν ὥςε διαληφθεὶς ἔφη ἀνὴρ περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου, τί χρὴ καὶ λέγειν, ἄφθαρτον μὲν γὰρ αὐτὸν ὁ θεὸς αὐτίκα παρήγαγεν, ὡς ἤδη προείρηται, καὶ δὲ καὶ ἀθάνα

nea eſt, ut oratio paulo infra Sanctitati tuae luculentiſſime demonſtrabit. Ne itaque mireris, quandoquidem & divinum *Anaſtaſium* (1) Sinaitam habes, cuius in oratione *De reſurrectione* haec ſunt adverbum: *Et fecit Deus hominem, ad imaginem ſuam fecit illum. Prima eſt haec fictio, ſimplex, omni iugo ſoluta, incorruptibilis*. Si ergo prima creatio corruptione vacabat, ut divinus vir de primo homine differens dixit, quid requirimus amplius? incorruptibilem enim illum iam tum Deus pro-

(1) *Anaſtaſius* Sinaita, Patriarcha Antiochenus, qui quinque Orationes dogmaticas ſcripſit, inter quas & illa *De reſurrectione Chriſti* reperitur, videtur fuiſſe iunior Anaſtaſius, qui ſub initium ſaeculi XI. floruit, ut conſtare poteſt conſulenti *Caſ. Oudinum De Scriptoribus Eccleſiaſticis*.

νασία τετίμηκε. καὶ οὐκ ἐμὰ τὰ ῥήματα. ὁ θειότατος Ἀνδρέας Κρήτης ἐν τῷ εἰς τοὺς κεκοιμημένους λόγῳ αὐτοῦ περὶ τούτων οὕτω εὕρηται λέγων. πλάσας ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἀξίωμα δέδωκε τῷ ἀνθρώπῳ τὸ λογικόντε, καὶ νοερὸν, καὶ ἀθάνατον, καὶ ἀνόλεθρον. εἴπερ οὖν ἀξίωμα δέδωκε τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ἀθάνατον ὁ θεὸς, ὡς ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ εἰπεῖν ἔφθασε, πόθεν ἐκεῖνοι λοιπὸν ἢ ποίῳ διδασκάλῳ χρώμενοι, καὶ θνητότητα τῷ ἀθανάτῳ παραμίγνυσι

produxit, ut iam docuimus: quin & immortalitate cohoneſtavit. Nec mea iſthaec verba ſunt: ſanctiſſimus *Andreas* (1) Cretenſis, ſermone *De defunctis* ita loquutus reperitur. *Ficto ab ſe homini Deus rationis, & intelligentiae, & immortalitatis, & immunitatis ab interitu, ornamenta contulit*. Iam ſi Deus homini immortalitatis ornamenta praebuit, ut divinus hic vir adfirmavit, unde poſtea diſputatores illi, aut quali tandem magiſtro

(1) *Andreas* Cretenſis, natus Damaſci, Ieroſolymis Monachi vitam egit, antequam Conſtantinopolim adſciſceretur anno DCLXXX. Varia ſcripſit, quae videri poſſunt apud *Lambecium*, *Combefiſium*, *Caveum*, *Oudinum*, *Fabricium*, alioſque. Huius Homiliam quamdam, tamquam ἀνέκδοτον Graece, ac Latine, excudi fecit *Ang. Maria Riccius*, quum tamen integro prope ſaeculo ante doctiſſimus *Combefiſius* edidiſſet. Ea eſt *De B. Virginis nativitate*.

σι καὶ ταυτὶ πρὸ τοῦ δοθεῖναι τὴν ἐντολὴν αὐτῷ παρὰ θεοῦ, τοῦτο πρὸ τῶν ἄλλων ἀξιοῦμεν μαθεῖν. εἰ γὰρ ὡς ἐκεῖνοί φασι θανάτου δεκτικὸς ἐπλάσθη παρὰ θεοῦ κατ' ἀρχὰς ὁ Ἀδὰμ, ἐπὶ δὲ φθορᾷ καὶ θνητότητι μετὰ βραχὺ περιέπεσεν, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ τοῦτο πάντως εἰπεῖν· ὅτι τοὺς ἐκπεσόντας ἀγγέλους οὐ λαμπροὺς ἐδημιούργησε μόνον ὁ θεὸς ὥσπερ δὴ καὶ πάσας τὰς ἄνω στρατίας· ἀλλὰ σκότους ὁμολογουμένως αὐτοὺς ἐποί-

ſtro uſi, mortalitatem immortali admiſcuerint, idque priuſquam ei mandatum daretur a Deo, hoc ante omnia diſcere poſtulamus. Si enim Adam, quod adſeverant, mortis capax a Deo formatus eſt principio, non poſtquam paulo poſt ad corruptionem mortalitatemque redactus eſt, hoc quoque dicamus prorſus neceſſe eſt, etiam lapſos Angelos non ſolum non lucidos fabricaſſe Deum, ſicuti (1) omnes ordines coeleſtes; ſed tenebra-

(1) Angeli omnes boni creati ſunt, mali ſua voluntate evaſerunt. *Petrus Lombardus Lib.* II. *Diſt.* III. *D. Thom.* I. I. *Q.* LXII. *Art.* III. *Auguſtinus* lucis nomine Angelos intelligit apud Moyſen, ubi de creatione agit, ut videre eſt in Libris *De Geneſi ad literam*, *De Civitate Dei*, *&* *Confeſſionum*, quam opinionem amplexus eſt etiam *Rupertus Abbas Lib.* I. *De Trinitate*, *&* *Operibus eius Cap.* X.

ποίησε δεκτικούς. ἐπὶ γὰρ τούτου καὶ πᾶσα ἡ προσοῦσα φαιδρότης αὐτοῖς ἠλλάγη τε παραχρῆμα, καὶ σκότος ὅλη ἐγένετο. ἀλλ' οὔτε τοῦτο ἦν ἀπ' ἀρχῆς, οὔτ' ἐκεῖνο, καθὼς δοκεῖ τοῖς ἀμαθέσι τέως ἡμῖν. ὁ γὰρ Θεὸς ὁ δοὺς μὲν ἀξίωμα τῷ ἀνθρώπῳ κατ' ἀρχὰς τὸ ἀθάνατον, ἀγγέλοις τοῖς ἐκπεσοῦσι φῶς ἄρρητον ἐν ἀρχῇ χαρισάμενος, ἐκεῖνος αὖθις αὐτοὺς ἀπεστέρησε καὶ τοῦ τόπου καὶ τοῦ χαρίσματος. τίνος ἕνεκεν; ἐπειδὴ τὰ ὑπὲρ αὐτοὺς ἐφαντάσθησαν. ἐπειδὴ μίζω τῆς οἰκείας ἀξίας ἔλαβον ἔννοιαν, ὡς ἡ

brarum (1) convenienter eos capaces fecisse. In his enim omnis quem possidebant splendor subito mutatus, in tenebras totus concessit. Sed neque hoc ab initio fuit, nec illud; quamquam id nobis adhuc indoctis videatur. Deus enim, qui hominem a principio immortalitate exornavit, & Angelis lapsis lumen inexplicabile, principio largitus est, ille rursum eos, & loco, & charismate, spoliavit. Quam ob causam? quia maiora & ultra captum suum conceperunt, (2) & de dignitate sua cogitarunt, ut sacra Scri-

(1) Veteres quidam Iudaei perperam censuerunt secunda die Daemones, & Inferos, a Deo productos fuisse. Quare liquet eos opinatos Daemonas malos a Deo fuisse conditos, quod & alii censuere.

(2) Vide *D. Thom.* I. I. Q. LXIII. *Art.* III.

ἡ ἁγία διέξεισι περὶ τούτου γραφή. καὶ ἄκουε τί πρὸς αὐτὸν ἔλεγε τέως τὸν Σατανὰν διὰ αὐτοῦ προφήτυ Ἰεζεκιὴλ ὁ Θεός. Ἅμα τῷ ὑψωθεῖναι τὴν καρδίαν σου ἐπὶ τῷ κάλλει σου, καὶ εἶπας ἐν τῇ διανοίᾳ σου Θεός εἰμι ἐγὼ, θᾶττον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ δι' αὐτοῦ χερουβὶμ ἔῤῥιψά σε, καὶ διεφθάρη ἡ ἐπιστήμη σου μετ' αὐτοῦ κάλλους σου. οὕτω μὲν οὖν, ὁσιώτατε, καὶ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἄφθαρτος ἐκτίσθη παρὰ Θεοῦ καὶ ἀθάνατος· ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐφαντάσθη, Θεός τε γένεσθαι ἤλπισε, διὰ

Scriptura testatur. Audias licet, quid ad ipsum, Satanam nempe, per (1) Ezechielem Deus. *Simul atque exsaltatum est cor tuum, propter pulcritudinem tuam, & dixisti in corde tuo, Deus sum ego, repente de Coelo de Cherubim proieci te, & periit scientia tua, cum pulcritudine tua.* Ergo primus homo, vir sanctissime, corruptionis, & interitus expers a Deo creatus est. Ceterum ubi se maiora meditatus, divinitatem sibi promisit, castigans illum Deus, ne quid tale posthac animo versaret, corruptibilem,

(1) Cap. XXVIII. Tamen eo capite de Tyro agitur: quare haec nonnisi ἀλληγορικῶς ad Diabolum transferuntur, quemadmodum ea, quae habet *Esaias Cap.* XIV. ut docet etiam *Augustinus. Lib.* XI. *De Genesi ad litteram.*

διὰ τοῦτο σωφρονίζων αὐτὸν ὁ Θεὸς ἵνα μὴ καὶ εἰς ἔτι τοιαῦτα φαντάζηται, φθαρτὸν ἐξ ἀφθάρτου, καὶ θνητὸν ἐξ ἀθανάτου πεποίηκεν· οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ παραδείσου ἐξόριστον αὐτίκα ποιεῖ τὸν Ἀδάμ. εἰ καὶ χάριν αὐτοῦ τὸ θεῖον ἐκεῖνο τέμενος φιλοτιμώτερον ἔκτισε. καὶ τί λέγω παραδείσου ἔκπτωσιν, ὅπουγε καὶ ἣν ἔσχε παρὰ θεοῦ ἐξ-

lem ex incorruptibili, & mortalem ex immortali reddidit. Neque hoc solum; sed insuper e Paradiso sine mora exterminavit, tametsi eius gratia sacrum illum hortum exquisite plantaverat. Sed quid ego exterminationem e Paradiso memoro, quando, & potestatem in animantes rationis inopes a Deo sibi tributam mox (1) amisit, &

(1) Vide inferius *Epist.* IV. *&* V. *&* *Isidorum* Pelusiotam. Animalia, & feras, homini initio terrori, & nocumento, non fuisse, sed post praevaricationem, videtur innuere *Theodoretus Interrogatio.* XVIII. *in Genesin*. *Adae*, inquit, *priusquam peccasset, adsistebant bestiae obsequium deferentes*, *&c.* *Et Augustinus Lib.* III. *De Genes. ad liter. Cap.* XV. *Potuerunt ergo ista etiam creata nihil nocere si caussa non exstitisset, vel terrendorum puniendorumque vitiorum, vel probandae perficiendaeque virtutis*, *&c.* *Glycas* noster *Part.* I. *Annalium*: καὶ τοῦτο δὲ ζητοῦσιν, ἀγαπητὲ, τίνος ἕνεκεν ἤγαγε τὰ ζῶα πρὸς τὸν Ἀδὰμ, ὡς ἐντεῦθεν καὶ τὴν ὑπο-

τα-

ἐξουσίαν ἐπῆγε τοῖς ἀλόγοις ζώοις ἀφῃρέθητε παραχρῆμα, καὶ δεδοιμένω τοὺς ὑπὸ χεῖρα κατεδίκαζε δι' αὐτὴν παράβασιν; ὅρα γὰρ ὅτι καὶ λέων αὐτοῦ κατεφρόνησε, καὶ πάρδαλις ἀπεπήδησε, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα τὴν ὑποταγὴν ἀρνησάμενα πόῤῥω που διέστησαν ἀπ' αὐτοῦ. πρόσεχε οὖν, εἰ γὰρ καὶ ἤγαγε ταῦτα πρὸς αὐτὸν ὁ Θεὸς, εἰ καὶ πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ κάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ

& propter transgressionem damnatus est ita, ut quas sub iure suo haberet, eas formidaret? Vides enim quomodo & Leo ipsum contemnat, & Pardalis fugiat, & ceterae omnes subiectionem recusantes, longius ab eo recedant. Adverte igitur animum Tametsi animalia Deus ad ipsum adduxit; tametsi omnia sub pedibus eius subiecit, ut est apud *Davidem*; nihilo minus peccatum,

ταγὴν αὐτῶν ἐπιγνωσθῆναι, καὶ γὰρ ὡς δοῦλα παρίσταντο ἅπαντα. *Sunt etiam dilecte qui scire velint, quamobrem animalia Deus ad Adamum deduxerit? Vt heinc scilicet eorum obedientia cognosceretur, quippe circumstabant ipsum omnia tamquam eius mancipia. Pseudo-Abdias Lib.* VII. de Paradiso agens: *Famulantur ibi hominibus Leones, & Tigrides, & Pardi: & quidquid iusserit homo avibus aut feris, quasi carissimo, & dilecto Dei, mox obtemperant cum reverentia iussionis eius...... Nullus ibi est latratus Canum, nullus Leonum rugitus: omnia blanda sunt, omnia mansueta, omnia quieta.*

τοῦ καθά φησι καὶ Δαβίδ, ἀλλὰ ἡ ἁμαρτία καὶ ταύτης αὐτὸν ἀπεστέρησε τῆς ἀρχῆς. ἐστέρησε δὲ πῶς; οὐχ ὅτι καὶ ἀναρχίας ἦν ἡ τοιαύτη ἀρχὴ δεκτικὴ, καθάπερ οἱ πλείους δοξάζουσιν· ἀλλ' ὅτι τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ παραβὰς ἐντολὴν ὁ Ἀδὰμ πάντων ἐκείνων ἐξέπεσε τῶν ὑπὸ θεοῦ κατὰ χάριν ἐγχειρισθέντων αὐτῷ. οὕτω μὲν, ὁσιώτατε, καὶ ἐπὶ τῆς ἀθανασίας αὐτῆς ἐστιν ἰδεῖν. εἰ γὰρ πιστεύομεν ὅτι πάντα ποιεῖ καὶ μετασκευάζει ὁ θεὸς οἰκείῳ βουλήματι, καθὰ δὴ περὶ τούτου φησὶ καὶ ὁ προφήτης Ἀμῶς, πιστεύειν ἐξ ἀνάγκης ὀφείλομεν, ὅτι καὶ θνητὸν ἐξ ἀθανάτου ποιεῖ, καὶ ἀθάνατον αὖθις ἀπὸ θνητοῦ καὶ ἀφθάρτου.

μη-

tum, hoc etiam principatu, illum privavit. Quomodo autem privavit? non quod illa ἀρχὴ etiam ἀναρχίας ſuſceptiva erat, ut plerique exiſtimant: ſed quod Adamus datum ſibi mandatum tranſgreſſus, omnibus illis a Deo ipſi per gratiam traditis excidit. Idem in immortalitate quoque cernere eſt. Si enim credimus, Deum omnia proprio conſilio, & voluntate facere, & commutare, quod Propheta *Amos* canit, efficitur omnino, ut credere debeamus, illum quoque mortalem ex immortali, rurſumque immortalem ex mortali, & corruptibili facere. Quare nemo dicat, Adamum a principio morti ob-

no-

μηδεὶς λεγέτω λοιπὸν ὅτι θανάτου δεκτικὸς ἐκτίσθη κατ' ἀρχὰς ὁ Ἀδάμ· εἴγε φθορᾷ μετὰ βραχὺ καὶ θανάτῳ ὑπέπεσεν. ἀφὲς αὐτοὺς ἐπειδὴ παίζουσι προδήλως ἐν οὐ παικτοῖς. Ἅμα γὰρ παρέβη τὴν ἐντολὴν ὁ Ἀδὰμ καὶ ἅμα

noxium esse conditum, etsi paulo post in corruptionem, & mortem, incidit. Mitte illos, quandoquidem manifeste ludunt, in quibus ludendum non est. Simul enim violavit mandatum Adamus, & simul (1) posse mori

(1) Mori non poterat ab initio Adamus, non quod corpus sui natura mortale non sit, atque solubile, sed quia Dei voluntas fortius est cuiusque rei vinculum, quam ut ulla de causa dissolvi possit iuxta auream *Platonis* doctrinam in *Timaeo*, ubi Deum conditorem ita Deos adloquentem inducit: *Haec vos, qui Deorum satu orti estis attendite: quorum operum ego parens, effectorque sum, non sunt dissolubilia me invito: quamquam omne colligatum solvi potest. Sed haud quaquam boni est ratione vinctum velle dissolvere. Sed quoniam orti estis, immortales vos quidem esse, aut indissolubiles, non potestis. Neutiquam tamen dissolvemini, nec vos ulla mortis fata periment, nec fraus valentior, quam consilium meum: quod maius est vinculum ad perpetuitatem vestram, quam illa, quibus estis tum, quum gignebamini, colligati*, ut *Platonis* verba Latine vertit *M. Tullius*. Ceterum quod *Glycas* ait, Adamum post peccatum posse mori coepisse, non liberam voluntatem respicit, sed corporis conditionem; nam & ante peccatum

ἅμα θανάτου γέγονε δεκτικός. Καὶ βεβαιοῖ τὸν λόγον ἡ ἁγία γραφὴ λέγουσα· ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπὸ τοῦ φυτοῦ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; εἴ γε κατ' ἀρχὰς ἐκτίσθη θανάτου δεκτικὸς ὁ Ἀδὰμ, οὐκ ἂν ὁ Σολομῶν ἔλεγε θάνατον ὁ θεὸς οὐκ ἐποίησε. ταῦτα γὰρ σύμφωνά εἰσι καὶ πανυ προσάλληλα. φαίνεται οὖν ἐντεῦθεν ὅτι ἅμα παρέβη τὴν ἐντολὴν, καὶ ἅμα γέγονεν ὅπερ οὐκ ἦν. τί δὲ τοῦτό ἐστι; ἦν

ri coepit. Confirmat hoc Scriptura Sacra. *Quacumque die comederitis de arbore moriemini*. Quid plura? si a principo ita conditus esset Adamus, ut morti deberetur, non diceret Salomon *Deus mortem non fecit*. Ista enim non cohaerent, & parum inter se congruunt. Claret igitur hinc, simul fregisse mandatum, & simul factum quod non erat. Quid porro isthuc est? Mors in Adamum principio minime cadebat: sed ubi de ligno comedit, tum cecidit. *Quacumque*

catum suo arbitrio mori poterat, peccando scilicet, & in mortalem conditionem decidere. Videatur *Petrus Lombardus Lib.* II. *Sent. Dist.* XIX. *&* *Thomas* I. I. *Q.* XCVII. *Art.* I. ubi ostenditur Adamum fuisse immortalem Dei munere tantum, non sui natura, quod didicerunt ex *Augustino Lib.* XIII. *De Civ. Dei Cap.* XX. *&* XXIII. *Lib.* VIII. *De Genes. ad Lit. Cap.* IV. *&* V., *&* *Auctore Quaestionum Veteris, & Novi Testamenti Quaest.* XIX.

θανάτου δεκτικὸς οὐκ ἦν ἀπ' ἀρχῆς ὁ Ἀδάμ; ἀλλὰ φαγὼν ἀπὸ τοῦ ξύλου θανάτου τηνικαῦτα γέγονε δεκτικός· ᾗ γὰρ ὥρᾳ φησὶ φάγητε ἀπὸ τοῦ φυτοῦ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. Καὶ μὴ θαύμαζε τούτου ἕνεκεν. εἰ γὰρ καὶ ψυχῆς αὐτῷ μετέδωκεν νοερᾶς ὁ θεὸς ὡς ἐντεῦθεν αὐτὸν εἶναι καὶ ἀθάνατον ἐς τὸ διηνεκὲς καὶ πιστοῖ τὸν λόγον ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς· ἀλλὰ τῆς ἐντολῆς ἡ παράβασις ὡς προείρηται καὶ ἀθανασίας αὐτὸν ἐγύμνωσε καὶ παραδείσου ἐξώρισε· καὶ εἰς γῆν ἀποστραφῆναι πάλιν ὅθεν ἐλήφθη πεποίηκε. καλῶς οὖν ὁ προφήτης Ἀμὼς ἔλεγεν ὅτι πάντα ποιεῖ καὶ μετασκευάζει ὁ θεὸς

οἵ-

que enim hora comederitis, inquit, *de ligno, morte moriemini*. Noli porro istuc mirari. Quamvis enim animam intelligentem ei Deus indidit, ut inde aeternitate augeretur; (& fidem facit ille *Lingua aureus*) tamen, ut iam dictum est, mandati transgressio, & immortalitate ipsum nudavit, & Paradiso expulit, & in terram, de qua sumtus erat, reverti fecit. Recte igitur Propheta *Amos*, Deum omnia facere, & transmutare arbitratu suo ad utilitatem nostram dicebat. Cognosce itaque. Si enim ut copiose probavimus, & incorruptibilis, & immortalis, a Deo Adamus creatus est, unde quaeso illi prorumpentes,

tes,

οἰκείῳ βουλήματι, πρόσγε τὸ σύμφερον ἡμῖν: ἐπίγνωθι οὖν. εἰ γὰρ ὡς ὁ λόγος ἐκ πολλῶν ἔδειξε καὶ ἄφθαρτος ἐκτίσθη παρὰ θεοῦ καὶ ἀθάνατος ὁ Ἀδὰμ, πόθεν ἐκεῖνοι λοιπὸν ὁρμώμενοι μέσον αὐτὸν ἀθανασίας εἶναι καὶ θνητότητος, ὅλῃ ψυχῇ διισχυρίζονται καὶ οὐ παντάπασι τὸν Ἀδὰμ ἀθάνατον ἀποφαίνονται, κατὰ τὸ δῶθὲν

tes, (1) medium ipsum inter immortalitatem, & mortalitatem, fuisse toto pectore contendunt, & non omnimodis immortalem secundum dignitatem ei ante peccatum impertitam pronuntiant? Ad haec respondeant velim. Atqui nihil adferre queant. Neque, ut nosti, tantummodo mediam ipsum inter haec

(1) Recte videtur dici posse Adamum ante peccatum inter mortalitatem, & immortalitatem, fuisse medium: immortalis enim erat Dei munere, mortalis natura, & conditione: immortalis, si obediens permanere voluisset: mortalis, si in Deum peccando deliquisset. Egregie *Petrus Lombardus Lib.* II. *Sentent. Dist.* XIX. *Primus ergo homo secundum naturam corporis terreni, immortalis fuit quodammodo, secundum aliquid, quia potuit non mori: & mortalis quodammodo, quia potuit mori. In illo namque primo statu habuit posse mori, & posse non mori.* Ideo de eo dicit *Augustinus Lib.* XIII. *De Civit. Dei Cap.* XXIII. *Non immortalitate illa absoluta atque indissolubili, sed ligno vitae a mortis necessitate prohibebatur.* Mirari igitur subit, quod *Glycas* haec tam manifesta impugnare non vereatur. Vide paulo inferius.

θὲν αὐτοῦ πρὸ τῆς ἁμαρτίας ἀξίωμα; δότωσαν ἐπὶ τούτοις ἀπόκρισιν. ἀλλ' οὐκ ἔχοιεν ἄν τι καὶ λέγειν. Ἐκεῖνοι γὰρ, ὡς ὁρᾷς, οὐ μέσον αὐτὸν εἶναι δισχυρίζονται μόνον, ἀλλὰ καὶ πάθη φυσικὰ προσάπτειν οὐ παραιτοῦνται τοῦ πρὸ τῆς ἁμαρτίας ἀφθάρτῳ καὶ ἀνολέθρῳ καὶ ἀπαθεῖ. Καὶ ταῦτα χωρὶς ἀποδείξεως ὡς εἴρηται γραφικῆς. ἀλλὰ

haec duo extrema naturam habuisse adfirmant: sed insuper etiam (1) perpessiones naturales adfingere, eidem non pertimescunt, qui ante peccatum a corruptione, interituque liber, nec pati poterat. Nec sententiam e Scripturis probant, ut diximus. Sed tu ne timueris. Tali namque natura fuisse hominem ab initio, incorru-

(1) Homo ante peccatum eo sensu dicitur naturalibus perpessionibus minime obnoxius fuisse, ut intelligatur iis adfectibus non fuisse perturbatum, quibus natura labefactatur, sed eas habuisse passiones, quibus natura vel absolvitur potius, vel reficitur, ut docet *Thomas* I. I. Q. XCVII. art. II. Heinc Magnus *Augustinus Lib.* XIV. *De Civit. Dei Cap.* X. de Protoplastis scribit: *Quam igitur felices erant, & nullis agitabantur perturbationibus animorum, nullis corporum laedebantur incommodis: tam felix universa societas esset humana, si nec illi malum quod etiam in posteros traiicerent; nec quisquam ex eorum stirpe iniquitatem committeret, quae damnationem reciperet.* Non discrepat *Chrysostomus Homil.* XVI. *&* XVII. *in Genes.*

λα μὴ δέδοιθι τούτου ἕνεκεν. ὅτι μὲν γὰρ τοιαύτης ὑπῆρχε φύσεως ὁ ἄνθρωπος ἀπ' ἀρχῆς, ἀφθάρτου δηλαδὴ καὶ ἀπαθοῦς. καὶ ὅτι καθοῖον δή τινα τρόπον ἐκεῖνος οὐκ ἔπασχε φθορᾶς ἁπάσης ὑπέρτερος ὤν, ἔδειξεν μὲν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς ἐν τῇ εἰς τὴν ἑξαήμερον ἕπτα καὶ δεκάτῃ αὐτοῦ ὁμιλίᾳ λέγων. ὅτι τοιαύτην ἀπάθειαν εἶχε πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὁ ἄνθρωπος ὁποῖαν ἔχουσι καὶ ἄγγελοι· καὶ ὅτι δόξης μέτοχος ἀφάτου· ἔδειξε δὲ πολλῷ πλέον ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν ἀνδριάντων σαφέστερον, ἅτε δὴ τὸν περὶ τούτου λόγον ποιούμενος. ἐπειδὴ

ruptibili puta, & impassibili, & nullo modo passum, ab omni corruptione remotum, *Lingua aureus*, Homilia (1) decimaseptima in *Hexaemeron*, sive *Sex dies* id docuit, ubi ait, hominem ante peccatum, adeo segregatum, & liberum a perpessionibus fuisse, ut sunt Angeli, gloria perfruentem ineffabili. Et longe fusius in libro *De statuis*, ubi hac de re dilucidius verba facit. Quum enim corpus hoc corruptibile (2) tantopere quidam calumniarentur, ut etiam divina fabricatione indignum dictitarent (aiebant enim, si

(1) Legendum, ut videtur *sextadecima*, in qua Homilia eiusmodi habentur.

(2) Vt apud *Tertullianum De Resurrect. Carnis* Haeretici quidam.

δὴ γὰρ τὸ σῶμα τοῦτο τὸ φθαρτὸν διασύροντες ἐπὶ τοσοῦτον ἦσάν τινες ὥστε καὶ ἀνάξιον αὐτὸν τῆς τοῦ θεοῦ δημιουργίας ἀποκαλεῖν. ἔλεγε γὰρ ὡς, εἴγε πλάσμα τῶν θείων ὑπῆρχε χειρῶν οὐκ ἂν οὕτω μυρίοις ὑπέκειτο πάθεσι, τοίοις δὲ πρὸς αὐτοὺς ἐκεῖνος λόγοις ἐχρήσατο· μή μοι τὸν ἄνθρωπον τουτωνὶ λεγέτω τις πρὸς τὸν κεκρουκότα, τὸν καταδικασθέντα, τὸν ἠτιμωμένον· ἀλλ᾽ εἰ βούλεσθε μαθεῖν ὁποῖον ἐξ ἀρχῆς ἔπλασε τὸ σῶμα ἡμῶν ὁ θεὸς, ἐπὶ τὸν παράδεισον ἔλθωμεν, καὶ τὸν ἐξ ἀρχῆς γενόμενον ἄνθρωπον ἴδωμεν· οὐ γὰρ οὕτως τὸ σῶμα ἐκεῖνο φθαρτὸν καὶ ἐπίκαιρον ἦν, ἀλλὰ καθάπερ τις χρυσοῦς

si plasma divinarum manuum esset, non ita innumeris malis subiiceretur) sic eos est adgressus. *Ne quis mihi hominem hunc dicat, qui offendit, qui damnatus est qui ignominia adfectus. Sed si noscere quaeritis, quale a principio corpus nostrum finxerit Deus, Paradisum ingrediamur, & ab initio hominem conditum inspiciamus. Non enim, ut nunc, corpus illud corruptibile, & fluxum, erat: sed tamquam aurea quaedam statua, recens e conflatorio educta, & clare fulgens, ita omni corruptione vacabat: non labor molestabat, non sudor labefactabat, non solicitudines incumbebant, non tristitiae obsidebant, non sordes, non lacrimae, non aliud* quid-

σοῦς Ἀνδρίας ἀπὸ χονευτηρίου προελθὼν καὶ λαμπρὸς ἀποςίλβων οὕτω πάσης φθορᾶς τὸ σῶμα ἐκεῖνο ἀπήλλακτο· καὶ οὔτε πόνος ἠνόχλει οὔτε ἱδρῶς ἐλυμαίνετο, οὐ φροντίδες ἐπεβούλευον, οὐκ ἀθυμίαι ἐπολιόρκουν· οὐ ῥύπος, οὐ δάκρυον, οὐδ᾽ ἄλλο τι τῶν τοιούτων ἐλύπει παθῶν· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ πρὸς τὸν εὐεργέτην ἐξύβρισε, θεός τε γένεσθαι ἤλπισε, καὶ μείζω τῆς οἰκείας ἀξίας ἔλαβεν ἔννοιαν· τότε δὴ τότε σωφρονίζων αὐτὸν ὁ θεὸς φθαρτὸν ἐποίησε καὶ θνητόν· καὶ ταῖς πολλαῖς ταύταις ἀνάγκαις κατέδησε. ταῦτα μὲν οὖν ὁ θειότατος Ἰωάννης. ἐφ᾽ ᾧ καὶ ἄφθαρτον ἐκεῖνο τὸ σῶμα δικαίως ὁ λόγος ἐκάλεσε. τὸ γὰρ οἷα

quidpiam malorum similium. Verum postquam in benefactorem se contumeliose gessit, & Deum fieri se posse speravit, excellentioraque quam pro dignitate sua meditatus est, tunc nimirum, tunc sapiens Deus adhibita illi correctione, corruptibilem, mortalemque fecit, & his tam multis necessitatibus adligavit. Hactenus *Iohannes* ille diviniſſimus. Ergo incorruptibile illud corpus iure vocavit. Quod enim quasi corruptioni cuidam expositum non est, pro certo incorruptibile est. Quod si incorruptibile quomodo obsecro, & qua ratione patiebatur? discere isthuc cupimus. Nos enim per nosmet cogitando consequi non possumus, quo pa-

δή τινι φθορᾷ μὴ ὑποκείμενον ἄφθαρτον, πῶς ἄρα καὶ τίνα τρόπον ἔπασχε, τοῦτο μαθεῖν ἀξιοῦμεν. ἡμεῖς γὰρ ἀφ' ἑαυτῶν ἐννοῆσαι πῶς ὑποπίπτει πάθεσι σῶμα πάσης ἀπηλλαγμένον φθορᾶς, οὐκ ἔσμεν ἱκανοί, καὶ διὰ τοῦτο παρακαλοῦμεν μαθεῖν. οὕτω μὲν οὖν ὁσιώτατε καὶ τὰ τοῦ Ἡρακλείας, εἰ καὶ θεῖα σοφὸς ἦν ὁ ἀνὴρ, ἀμφιβολίαν ἡμῖν οὐ τὴν τυχοῦσαν ἐνίησι. ταύτῃ τοι καὶ προσφέρειν αὐτὸν ἐπὶ μέσου τό γε νῦν ἔχον οὐκ ἔπρεπε· τίνος ἕνεκεν; ὅτι τοὺς λόγους ἐκεῖνος

ἔπε

pacto corpus ab omni corruptione alienum pati, & adfici potuerit, atque ideo doceri rogamus. Porro, sanctissime vir, etiam ab Heracleae Episcopo, (1) quamquam in divinis rebus sapiente, disputata dubitationem non vulgarem nobis iniiciunt. Quapropter illum in praesens adducere in medium non decebat. Quae est igitur illa dubitatio? Quoniam ille explanans, quae de homine disseruit celebris in Theologia *Gregorius*, (2) quomo-

G do

(1) Episcopus, seu Metropolita Heracleae in Thracia, *Nicetas* ille est, qui antea Serrarum in Macedonia Episcopus fuerat, & qui anno MLXXVII. clarus in *Gregorii* Nazianzeni Orationes XVII. commentarium elucubravit.

(2) Ὁ ἐν θεολογίᾳ μέγας. *Magnus Theologus*. Sic *Euripides Iphigen. in Tauris*.

Ἔστι δή σοι τοῦτο ἐν ἡδονῇ μαθεῖν;

Est

ἐπεξηγούμενος ἐν οἷς ἔφθασε περὶ τοῦ ἀνθρώ- | do scilicet ab initio effictus sit a Deo, & qua-

Est ne tibi iucundum hoc scire?

Item in *Hecuba*.

Ψευδῆ δοκοῦντας δαιμόνων εἶναι γένος,
Τύχην δὲ πάντα τἀν βροτοῖς ἐπισκοπεῖν.
Falso existimantes esse deorum genus,
Fortunam vero omnia mortalia gubernare.

Idem in *Electra*.

Ἐπεὶ νῦν ἐξήμαρτες ἐν σμισχροῖσιν ὤν.
Quando nunc peccasti, homo exsistens tenuis.

In *Hippolyto* pariter *coronat*.

τῆς νούσου δέ σοι
Ζητοῦσά γ' εὗρον φάρμακα, οὐχ ἃ βουλόμην.
Εἰ δ' εὖγ' ἔπραξα, κάρτ' ἂν ἐν σοφοῖσιν ἦν.
Morbi vero tibi
Quaerens remedia, inveni non quae volui.
Si vero feliciter rem gessissem, valde sapiens fuissem.

Sic *Petrus* Apostolus II. C. II. 7. δίκαιον λὼτ καταπονούμενον ὑπὸ τῆς τῶν ἀθέσμων ἐν ἀσηλγείᾳ ἀναστροφῆς ἐῤῥύσατο. *Et iustum Lotum, lasciva nefariorum conversatione fatigatum, eripuit. Paulus* autem I. *Corinth.* C. II. 7. ἀλλὰ λαλοῦμεν σοφίαν τοῦ θεοῦ ἐν μυστηρίῳ. *Sed loquimur sapientiam Dei in mysterio*, hoc est, *mysticam*. Vide quoque sis eamdem phrasin II. *Corinth. Cap.* III. 7. & I. *Corinth. Cap.* XV. 52. 53. Modus autem hic loquendi cum Arabibus, tum Ebraeis maxime vulgaris est. Et sic quoque exponendum autumant viri docti illud Psalmi LI. *Ecce enim in iniquitatibus formatus sum: & in peccatis concepit me mater mea.* Hoc est. *Ecce enim iniquus formatus sum, & peccatorem concepit me mater mea.*

θρώπου διαλαβεῖν ὁ ἐν θεολογίᾳ μέγας Γρηγόριος. πῶς τε τὴν πλάσιν ἔσχηκε κατ' ἀρχὰς ἐκ θεοῦ καὶ οἵας αὐτίκα μετείληχε φύσεως· ὁποῖός τε ἦν καὶ μετὰ τὴν ἔκπτωσιν γέγονε, καὶ οἵας ἔτυχε καὶ μετὰ ταῦτα λήξεως· ἵνα μὴ τὸ κακὸν ἀθάνατον ᾖ. διὸ ταῦτα δίδωσιν ἡμῖν ἐννοεῖν· ἢ ὅτι τῶν θεολογικῶν ἰχνῶν ἀκολουθῆσαι κατόπιν ἐκεῖνο οὐκ ἔφθασεν, εἰ καὶ τολμηρὸν ἡμᾶς οὕτως εἰπεῖν, ἢ ὅτι τὸ πολλῷ τολμηρότερον αὐτὸς ἑαυτῷ λοιπὸν ἐναντιούμενος ἦν ὁ μέγας Γρηγόριος. ἀλλὰ χαλεπαίνειν ἐπὶ τούτοις οὐχ ὅσιον. εἰ γὰρ καὶ φορτικοὺς ἡμᾶς οἱ πλείους ἡγοῦνται καὶ δὴ ἀσυνέτους ἀποκαλοῦσι τοιαῦτα δῆθεν ἀπο-

φαι-

qualem mox naturam ſortitus, qualiſque poſt caſum factus ſit, & qualem deinde ſortem adeptus, ne malum foret (1) ſempiternum, haec duo nobis cogitanda reliquit; aut ſe Theologicis veſtigiis non inſtitiſſe (etſi hoc audacius a nobis dicitur) aut, quod longe audacius eſt, magnum hunc *Gregorium* ipſum ſibi contradicere. Verum, idcirco mihi ſuccenſere haud aequum eſt. Licet enim plures nos pro ſuperbis habeant, & inſipientes vocent, qui haec nimirum ad fidem, ut videtur, difficiliora adfirmemus; tamen ſiquis accurate inquiſierit, quomodo & qua ratione Theologicas

G 2 *Gre-*

(1) Vide inferius.

φαινομένους οὐκ εὔμαθῶς τὸ δοκεῖν. ἀλλ' εἴ τις ἀκριβῶς ἐξετάσιεν πῶς ἄρα καὶ τίνα τρόπον ἐπεξηγήθη τὰ θεολογικὰ ταῦτα ῥητὰ, τὸ πρᾶγμα κἀκεῖνος θαυμάσιε· κἀντεῦθεν ἡμᾶς ἀπολύσει τῆς αἰτιάσεως. καλῶς οὖν ὁ μακάριος ἔλεγε Παῦλος, ὁ λαλῶν γλώσσῃ προσευχέσθω ἵνα καὶ διερμηνεύῃ. ὅρα γὰρ ὅτι ποτὲ μὲν ἐκεῖνος ἐν τῷδε τῷ λόγῳ πρόσκαιρον εἶναι ἔλεγε κατάγε τὸ σῶμα πρὸ τῆς ἁμαρτίας τὸν ἄνθρωπον· ποτὲ δὲ φθορᾶς ὁμοῦ καὶ τῆς ἀφθαρσίας, ὥσπερ οὖν ἀθανασίας καὶ θνητότητος μέσον εἶναι διετείνετο τὸν πρῶτον ἐκεῖνον Ἀδὰμ καὶ τοῖς φυσικοῖς ὑπέκειτο πάθεσιν, ὡς ἂν οὕτω πάσχῃ, καὶ πάσχων ὑπομιμνήσκηται καὶ παιδευ-

δευ-

Gregorii ſententias expoſuerit, admirabitur, & inde nos accuſare deſinet. Bene igitur beatus *Paulus: Qui loquitur linguis, oret ut interpretetur.* Ecce enim in hoc libro aliquando dixit, hominem eſſe temporarium ſecundum corpus, ante peccatum; aliquando inter corruptionem ſimul, & incorruptionem, ſicut inter mortalitatem, & immortalitatem medium, primum illum Adamum, & naturalibus paſſionibus ſubiectum fuiſſe contendit, ut ita patiens admoneretur, & de praeſtantia mentis ſuperbiens emendaretur. Aliquando ſummam ipſum apathiam habuiſſe, & corpus eius, omni corruptio-

ne

δεύνται τῷ μεγέθει τοῦ νοὸς ἐπαιρόμενος. ἐνίοτε δὲ πάλιν ἄκραν ἔχειν αὐτὸν ἀπάθειαν ἔλεγε. καὶ ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ φθορᾶς ἁπάσης ὑπέρτερον ἦν ἅτε δὲ τῆς κατὰ χάριν ἀθανασίας οὐκ ἀμοιρεῖν. ὅθεν οὐκ εὐπαράδεκτα ταῦτα τοῖς ἀκριβῶς τὰ θεῖα κατεξετάζουσι κρίνεται. καὶ

ne ſuperius, utpote immortalitatis ſecundum gratiam minime expers, fuiſſe dixit. Haec, divina accuratius perpendentibus, nequaquam admittenda cenſentur. Cave autem adroganter hoc a me dictum exiſtimes. Si enim neque hoc erat primus homo, (1) neque

(1) Quo ſenſu haec vera eſſe poſſint iam ſuperius animadvertimus *pag.* 92. Et lubet heic ſubdere quae de Adamo ſcribit, numquam ſine laude memorandus *Auguſtinus* etiam *Lib.* I. *De peccatorum meritis & Remiſſione Cap.* III. *Sicut enim*, inquit, *haec ipſa caro, quam nunc habemus, non ideo non eſt vulnerabilis, quia non eſt neceſſe ut vulneretur: ſic illa non ideo non fuit mortalis, quia non erat neceſſe ut moreretur.* Ambroſius *De Paradiſ. Cap.* V. *Non tamen incorruptae inviolabiliſque naturae, utpote qui poſtea peccato lapſus eſt.* Laudatus pariter *Auguſtinus Lib.* VI. *De Geneſ. ad litter. Cap.* XXV. *Illud quoque ante peccatum, & mortale ſecundum aliam, & immortale ſecundum aliam cauſam dici poterat, ideſt, mortale quia poterat mori, immortale, quia poterat non mori .... Neque enim immortale, quod mori omnino non poſſit, erit niſi ſpiritale, quod nobis futurum in reſurrectione promittitur.* Conſule adnotata inferius *pag.* 109. & 116.

καὶ μή μοι τὸν λόγον ἡγοῦ τουτονὶ φορτικόν. εἰ γὰρ οὔτε τοῦτο ἦν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος οὔτε ἐκεῖνο, τοῦτ' ἐστὶν, οὔτε φθαρτὸς, οὔτε ἄφθαρτος· οὔτε θνητὸς οὔτε ἀθάνατος, ὡς ἐκείνῳ δοκεῖ, πῶς αὖθις αὐτὸν ἄκραν ἔχειν ἀπάθειαν ἔλεγε τῆς τε κατὰ χάριν οὐκ ἀμοιρεῖν ἀθανασίας αὐτόν; ἔγωγε τέως ἀμηχανίᾳ συνέχομαι, πῶς εἰς τοσοῦτον ἐλήλυθε διαφωνίας ὁ θαυμαστὸς ἐκεῖνος ἀνήρ. πῶς αὐτὸς ἑαυτῷ κατὰ τὸ δοκοῦν τέως ἡμῖν ἐναντιούμενος φαίνεται. εἰ γὰρ οὔτε φθαρτὸς ἦν ὁ πρῶτος Ἀδὰμ, οὔτε μὲν ἄφθαρτος, πῶς ἔπασχε λοιπὸν ὑπομνήσεως ἕνεκα καὶ παιδεύσεως; τὸ πάσχον ἐξ ἀνάγκης φθαρτόν. εἰ δὲ φθαρτὸς ὁ Ἀδὰμ ἐπειδὴ πάσχων ἦν, πῶς αὖ-

θις

que illud; ideſt, nec corruptibilis, nec incorruptibilis, nec mortalis, nec immortalis, ut illi placet, quomodo rurſus eumdem ſummam habuiſſe apathiam, & ſecundum gratiam immortalitatis non expertem fuiſſe adſerit? Equidem prae ſtupore vix me capio; quomodo admirandus ille vir in tantam diſcrepantiam devenerit: quomodo, ut nobis quidem videtur, ipſe ſecum pugnet. Si enim nec corruptibilis erat primus homo, nec incorruptibilis, quomodo igitur admonitionis, & caſtigationis cauſa patiebatur? Pati, neceſſario eſt corruptibilis. Si autem corruptibilis Adamus, quoniam patieba-

ba-

θις αὐτὸν ἀφθάρτου τε καὶ φθαρτοῦ μέσον εἶναι διισχυρίζονται φύσεως; ἀσυλλόγιστα ταῦτα καὶ λίαν εἶναι δοκοῦσι τοῖς ἀμαθέσι τέως ἡμῖν· εἰ γὰρ ὡς ἐκεῖνοί φασι μέσον μεγέθους καὶ ταπεινότητος τοῦτ᾽ ἐστὶν ἀθανασίας καὶ θνητότητος τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ ὁ θεῖος ἔφη Γρηγόριος, πῶς αὐτὸ προλαβὼν ὁ μέγας οὗτος ἐπωνόμασε πρόσκαιρον, δότωσαν ἐπὶ τούτοις ἀπόκρισιν. εἰ γὰρ πρόσκαιρον ἦν εὔδηλον ὅτι καὶ θνητόν. εἰ δὲ θνητὸς Ἀδὰμ, ἐπειδὴ πρόσκαιρον εἶχε τὸ σῶμα, πῶς αὐτὸ μετὰ ταῦτα μέσον εἶναι ἔλεγε μεγέθους καὶ ταπεινότητος; ἐπίγνωθι οὖν, ὦ ἱερὰ κεφαλὴ, ὅτι περὶ τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως ὀλίγα τινὰ διεξελθὼν ὁ θεῖος Γρηγο-

batur, qui tandem ipsum incorruptibilis, & corruptibilis naturae, medium fuisse probare adnituntur? Haec nobis indoctis male conclusa ab illis videntur. Si enim, ut illi autumant, medium inter magnitudinem, & humilitatem, hoc est, inter immortalitatem, & mortalitatem, corpus Adami fuisse divinus *Gregorius* docet, quid est, quod idem vir magnus antea temporaneum vocavit? Huic oppositioni respondeant. Si enim temporaneum erat, patet etiam mortale fuisse. Si mortalis Adamus, quoniam corpus ad tempus durans gerebat, quomodo ipsum postea medium inter magnitudinem,

γόριος ἀφορμὴν οὐκ οἶδ' ὅπως ἔδωκε τῷ διαληφθέντι πατρὶ περὶ τοῦ πρώτου τὰ τοιαῦτα διειλῆφέναι Ἀδάμ· οὕτω μὲν οὖν ὁσιώτατε καὶ τὸ μέσον μεγέθους καὶ ταπεινότητος, οὐ περὶ φθορᾶς ὡς οἶμαι καὶ ἀφθαρσίας ὁ μέγας ἐξέδωκεν, ἀλλὰ περὶ ψυχῆς πάντως καὶ σώματος. ψυχὴ καὶ γὰρ ἀνθρώπου πάντως διὰ τοῦ θείου ἐμφυσήματος τὸ εἶναι λαβοῦσα μείζων ὁμολογουμένως τοῦ πηλίνου τοῦδε καθέστηκε σώματος. καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν. εἴγε καὶ τὰς θεολογικὰς συλλαβὰς ἀκριβῶς ἐπέλθῃς, πρὸς δὲ καὶ τὴν ἐπ' αὐταῖς ἐκδοθεῖσαν ἐξήγησιν, τότε μαθεῖν ἔχεις ὁποῖά ἐστι παρ' αὐτοῖς ἡ διαφορά. καὶ ὅτι τῷ εὐσηβεῖ λογισμῷ καὶ λί-

ιαν

& humilitatem fuiſſe ait. Scito igitur, o ſacrum caput, de communi hominum natura pauca quaedam differentem *Gregorium*, occaſionem neſcio quo pacto dediſſe patri huic exiſtimandi, de primo homine iſta differuiſſe. Sic igitur, Sãctiſſime, & medium magnitudinis atque humilitatis, non de corruptione, ut arbitror, & incorruptione magnus ille ſcripſit: ſed univerſe de anima, & corpore. Etenim anima cuiuſque, per divinam inſufflationem, ut eſſet, conſequuta, maior ſine dubio luteo iſto corpore fuit. Et quid plura attinet? nam ſi verba Theologica attente legas, deinde expoſitionem ſuper

ipſa

αν ἐναντιοῦσθαι δοκεῖ τὰ τοιαῦτα ἐπεξηγήσεως· αὐτίκα γὰρ τὸ πρόσκαιρον καὶ ἀθάνατον, καὶ τὸ εἶναι ἵνα πάσχῃ, καὶ πάσχων ὑπομεμνήσκηται καὶ παιδεύηται, καὶ τὸ ζῶον ἐντεῦθα οἰκονομούμενον, καὶ ἀλλαχοῦ μεθιστάμενον, οὐ μὲν οὖν οὐδαμῶς ἐφαρμόσει τις τῷ γενάρχῃ ἐκείνῳ καὶ πρώτῳ Ἀδάμ· εἰ μή που καὶ πρὸ τῆς παραβάσεως εἴπωμεν ὑποκεῖσθαι φθορᾷ καὶ θνητότητι, τὸν ἐπ' ἀφθαρσίᾳ κτισθέντα κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος τοῦ θεοῦ. ταῦτα καὶ σιωπᾶν ἐπὶ τούτοις ἄμεινον ἦν. εἴ γε καὶ μᾶλλον αὐτὸν τὸν θεῖον Γρηγόριον οὐδέν τι τοιοῦτον εἰπόντα διέγνωμεν ἐπείγε τῷ πρώτῳ τέως Ἀδάμ. πῶς γὰρ εἴγε παρακατειὼν καὶ σῶμα δι-

ipsa consideres, tunc, tunc, inquam, disces, quantum discrepent, & a pia cogitatione hanc explicationem mirum in modum abhorrere disces. *Ne longe abeamus, temporarium & immortale: & ut patiatur, & patiens admoneatur & erudiatur. Et animal sit constitutum, & alio postea conversum, neutiquam generis nostri principi illi, & primo Adamo, quispiam accomodaverit, nisi in incorruptione, & secundum imaginem aeternitatis Dei creatum, etiam ante praevaricationem corruptioni, & mortalitati debitum fuisse fateamur*. Quae quum ita sint, praestabat silere, quum praesertim ipsum beatum *Gregorium* super primaevo homine nihil tale tum dixisse videa-

δίδωσιν αὐτῷ φθορᾶς ἁπάσης ὑπέρτερον. καὶ βεβαιοῖ τὸν λόγον ἐν οἷς οὕτω κατὰ λέξιν ἔλεγε· καὶ δίχα παντὸς ἐπικαλύμματος καὶ προβλήματος· τοιοῦτον γὰρ ἔπρεπε εἶναι τὸν ἀπ᾽ ἀρχῆς; ἐφ᾽ ᾧ καὶ προσέχειν ἄξιον. εἰ γὰρ ἔπρεπε τοιοῦτον εἶναι τὸν ἀπ᾽ ἀρχῆς, ἀνενδεᾶ δηλαδὴ παντὸς ἐπικαλύμματος καὶ προβλήματος, ἄκρα δὲ τοῦτο πάντως ἀπάθεια, πρόδηλον ὅτι τὸ πρόσκαιρον καὶ ἀθάνατον, καὶ τὸ

deamus. Quomodo enim, si pergens etiam corpus illi dat a quacumque corruptione invictum, & confirmat sententiam his verbis; *& sine omni tegumento, & munimento. Talem quippe conveniebat esse, qui primus conderetur?* Attentione digna res. Si enim decebat talem esse, qui primus fuit conditus, (1) non egentem videlicet ullo tegumento, aut munimento (est autem haec perfecta apathia)

(1) Sic *Plato* in *Politico* scribit aureo saeculo homines nudos, nullisque ut plurimum stragulis sub dio passim egisse. *Nudi quinetiam, & expediti*, inquit, *& errabundi, ut plurimum pascebantur. Nam temperies illis innoxia, mollia quoque passim parata cubilia, &c.* Lucretius *Lib.* V.

Nec dum res igni scibant tractare, neque uti
Pellibus, & spoliis corpus vestire ferarum.
Sed nemora, atque cavos montes, silvasque colebant,
Et frutices inter condebant squalida membra, &c.

τὸ εἶναι ἵνα πάσχῃ καὶ πάσχων ὑπομεμνήσκηται καὶ παιδεύηται, περὶ τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων ἔλεγε φύσεως, ὡς ἤδη προείπομεν. ἀδύνατον γὰρ αὐτὸν ἑαυτῷ τὸν μέγαν ἐναντιοῦσθαι Γρηγόριον, ποτὲ μὲν ἀπαθὲς τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ λέγοντα, ποτὲ δὲ πάθεσι φυσικοῖς ὑποκείμενον, καὶ ταῦτα πρὸ τῆς παραβάσεως. Ὅτι δὲ τὸ σῶμα ἐκεῖνο τὸ μὴ δεόμενον οὐδένος ἐπικαλύμματος, ἄφθαρτον εἶναι καὶ ἀθάνατον ὡμολόγηται, καὶ ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἀριδηλότερον ἔδειξεν· ἐν γὰρ τῇ εἰς τὴν ἑξαήμερον πέντε καὶ δεκάτῃ αὐτοῦ ὁμιλίᾳ καὶ τάδε διέξεισι. φυσικαῖς ἀνάγκαις ἐν πα-

thia (1)) liquet, *temporarium*, & *immortale*, & *ut patiatur*, & *patiens*, *admoneatur* & *erudiatur*; ista, inquam, de communi hominum natura accipienda, ut iam monuimus. Fuit enim impossibile a se dissidere magnum *Gregorium*, nunc impassibile adfirmantem corpus Adami, nunc passionibus naturalibus, idque ante transgressionem, subiectum. Quod porro corpus illud non egens ullo tegumento incorruptibile & immortale sine controversia fuerit, luculentius etiam *Ioannes Chrysostomus* tradit. Nam concione decima quin-

(1) Non tantum quoad animum, quam Stoici invehere conabantur; sed etiam quoad corpus. De apathia Stoicorum vide quae adnotamus inferius ad hanc eamdem Epistolam.

παραδείσῳ οὐδαμῶς συνείχοντο οἱ πρωτόπλαστοι· ἀλλὰ δι' ὅλου κτισθέντες ἄφθαρτοι καὶ ἀθάνατοι οὐδὲ τῆς τῶν ἱματίων ἐδέοντο περιβολῆς. εἴπερ οὖν ἀγάπητε δι' ὅλου Ἀ'δὰμ ἄφθαρτος ἐκτίσθη καὶ ἀθάνατος, πῶς ἐκεῖνοι μέσον αὐτὸν ἀθανασίας εἶναι καὶ θνητότητος λέγουσι; δέδεικται οὖν ἐκ πολλῶν ὅτι ἐξ ἀρχῆς ἀθάνατος ἐπλάσθη ὁ ἄνθρωπος, τοῦ μεγαλοδώρου τηνικαῦτα χαρισαμένου τὴν ἀθανασίαν αὐτῷ. καὶ πείθου τῷ χρυσορρήμονι κἀνταῦθα Ἰωάννῃ λέγοντι· μηδὲν εἰσηνέγκων εἰς τὸν βίον ὁ ἄνθρωπος, ἀθανασίαν αὐτίκα ἐδέξατο, καὶ πᾶσαν ἄλλην ἐν παραδείσῳ ἀπόλαυσιν· ἀλλ' ἐπειδὴ τῆς θείας εὑρέθη παρήκοος ἐντο-

quinta in *Hexaemeron* inter cetera sic loquitur. *Naturae necessitatibus in Paradiso nequaquam constringebantur protoplasti, prorsus incorruptibiles, & immortales creati, neque vestimentorum amictu egebant.* Si igitur, dilecte, Adam prorsus incorruptibilis, & immortalis, est procreatus, quomodo illi medium inter immortalitatem, & mortalitatem, statuunt? Multis itaque demonstratum est hominem ab initio immortalem esse formatum, tunc ei immortalitatem donante Deo qui magna donare consuevit. Et fidem habe etiam hic Ioanni Oris aurei dicenti. *Quum nihil intulisset in vitam homo, mox immortalitatem,* omnem-

τολῆς, ἀφερεῖται τὴν ἀθανασίαν αὐτίκα καὶ θνητὸς ὁ ἀθάνατος γίνεται. ἐν ᾗ γὰρ ὥρα φησὶ φάγητε ἀπὸ τοῦ φυτοῦ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. καὶ περὶ μὲν τούτου οὕτως· ὅτι δὲ ἄφθαρτον ἐκεῖνο τὸ σῶμα καὶ ἀθάνατον ἦν καὶ ὁ μακάριος ἔδειξε Κύριλλος. ἐν τοῖς εἰς τὴν

δη-

omnemque aliam in Paradiso voluptatem accepit. Sed ubi divino mandato inobediens factus est, illico immortalitate spoliatus, ex immortali mortalis est redditus. Quacumque enim hora comederitis, inquit, de arbore, morte moriemini. Ac de istis quidem ita (1) di-

ctum

(1) Quaecumque hactenus *Glycas* disseruit, corpus Adami natura immortale, & corruptionis expers, fuisse nequaquam ostendunt, sed vi & virtute arboris vitae, quae immortalitatem illi, ut ita dicam, suppeditabat, ut praeclariter docent *Augustinus* locis supra laudatis, & *Auctor Quaest.* V. *&* N. T. *Quaest.* XIX. ubi ita infit. *Quandiu enim creatoris lege duravit, dignus fuit edere de arbore vitae ut mori non posset. Nec enim corpus tale erat, quod dissolvi impossibile videretur. Sed gustus arboris vitae corruptionem corporis inhibebat. Denique etiam post peccatum potuit indissolubilis manere, si modo permissum illi esset edere de arbore vitae. Nam quomodo immortale corpus habebat, quod cibo substentabatur, &c.* Et hos sequitur *Thomas* I. I. Q. XCVII. *Art.* III. *Pseudo-Abdias* Lib. VII. in aliam causam reiicit Adami immmortalitatem; de Paradiso enim agens ait: *Non labor fatigationibus subiacet, non infirmitas aliqua sanitati succedit: tristitia, & fletus, & mors ibi penitus locum non ha-*

bent.

δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου λόγῳ κατὰ λέξιν οὕτω εἰπών. ἐπεποίητο μὲν ἀπὸ γῆς τὸ σῶμα τοῦ Ἀδάμ, ἄμεινον δὲ θανάτου καὶ φθορᾶς ἦν. ἐνεφύτευσε γὰρ αὐτῷ τὴν ζωὴν ὁ τῆς ζωῆς ἀρχηγός· ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος αὐτὸ παριστῶν ἔλεγε· πλάσας τὸν ἄνθρωπον ὁ θεὸς αἰωνίου ζωῆς ἀπόλαυσιν αὐτῷ ἐχαρίσατο. πρὸς δέ γε τοῖς εἰρημένοις καὶ ὁ θειότατος Βαρλαὰμ οὕτω πρὸς Ἰωάσαφ ἔλεγε· τὸν ἀπ' ἀρχῆς αὐτεξουσιότητι καὶ ἀθανασίᾳ τιμήσας βα-

ctum esto. Fuisse autem incorruptibile, & immortale corpus illud, docuit etiam beatus *Cyrillus*, in oratione de fabricatione hominis, ubi ad verbum sic est. *Creatum est quidem corpus Adami e terra, a corruptione autem, & morte, invictum. Auctor enim, & suppeditator vitae, illi vitam inseverat.* Quin & Magnus *Basilius*. *Quum finxisset hominem Deus*, inquit, *aeternae vitae fruitionem illi donavit.* Praeterea divinissimus (1) *Barlaam* sic ad

bent. Aureae enim, quae ibi sunt, blandiuntur potius quam perflant, & aeternitatem naribus inferunt. Nam sicut thymiamatis fumus excludit putores, ita nares ibi vitam expirant aeternam, quae non permittit hominem neque fatigationem incurrere, nec dolorem; sed semper aequalem, semper iuvenem, semper laetum, & semper immobilem, permanere.

(1) *Barlaamus* scilicet apud *Io. Damascenum*: nam is Historiae illius, quae *Iosaphati, & Barlaami* inscribitur,

βασιλέα πάντων τῶν ἐπιγείων κατέστησεν. ἀλλὰ καὶ ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης αὐτὸ τοῦτο παρίστησι διεξιὼν οὑτωσὶ κατὰ λέξιν ἐν τῇ εἰς τὴν ἑξαήμερον εἰκοστῇ πρώτῃ ὁμιλίᾳ αὐτοῦ· δημιουργήσας τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς ἠβουλήθη πάντων τῶν ὁρωμένων τὴν ἀρχὴν αὐτὸν ἔχειν. ἐπὶ γὰρ τοῦτο καὶ ἔλεγε. ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν· ποιήσωμεν ἄνθρωπον ἄρχοντα πάντων τῶν ἐπιγείων· καὶ γὰρ οὐδὲν ἕτερον ὑποφαίνει τὸ κατ' εἰκόνα, ἀλλ' ἢ τὸν τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς δεσποτείας λόγον. ὥσ-

ad Iosaphat. *Primum hominem Deus potestate arbitrii sui, & immortalitate bonoratum, regem omnium terrenorum declaravit*. Idem *Ioannes Chrysostomus*, sic ad verbum differens concione vigesima prima in Hexaemeron. (1) *Fabricatum a se hominem Deus omnium, quae sub aspectum cadunt, principatum habere voluit. Propter hoc enim dixit, faciamus hominem ad imaginem nostram. Faciamus hominem principem terrenorum universorum. Etenim nihil aliud illud secundum imaginem, nisi prin-*

tur, auctor esse perhibetur. Consulendus *Caveus*, *Oudinus*. *Labbeus* tamen scribit in MSS. Codicibus *Ioanni* cuidam *Sinaitae* eam vindicari, ut superius etiam *pag.* 4. observavimus.

(1) Haec eadem refert ex *Chrysostomo* noster *Glycas* *Part.* 1. *Annalium*.

ὥσπερ γὰρ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τὴν κατὰ πάντων ἀρχὴν ἔχει, τῶντε ὁρατῶν, τῶντε ἀοράτων δημιουργὸς ἁπάντων ὑπάρχων· οὕτω καὶ τὸ ζῶον τοῦτο τὸ λογικὸν δημιουργήσας ἠβουλήθη πάντων τῶν ὁρωμένων τὴν

principatum, (1) *& dominationem significat. Sicut enim universitatis Dominus in omnia imperium obtinet, adspectabilia, & inadspectabilia, ut omnium conditor: sic quum animal hoc mente, & consilio praeditum, condi-* *dis-*

(1) *Cyrillus* Alexandrinus *Lib. adversus Anthropomorphitas Cap.* V. οὐκ ἀπίθανόν γε καὶ κατὰ τὸ ἀρχικὸν ἐνεῖναι λέγειν τῷ ἀνθρώπῳ τὴν ὁμοίωσιν τὴν πρὸς Θεόν. δέδωται γὰρ αὐτῷ τὸ ἄρχειν ἁπάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. *Neque vero dissentaneum veritati fuerit dicere, etiam ratione principatus homini similitudinem cum Deo inesse. Datum enim illi est imperium in omnia, quae in terra sunt.* Theodoretus *Interrogat.* XX. *in Genesin: Nonnulli dixerunt, ad imaginem Dei creatum esse hominem, secundum facultatem dominandi, argumento clarissimo usi, ex eo quod creator subiunxit: Et dominetur piscibus maris, & volatilibus coeli, & bestiis, & universae terrae, & omnibus reptilibus repentibus super terram. Quemadmodum enim ipse omnium tenet imperium: ita dedit homini dominium animalium irrationalium.* In hac sententia fuere ipse *Theodoretus in Cap.* I. *Epist.* I. *ad Corinthios; Isidorus Pelusiota Lib.* III. *Epist.* XCV. *Ioannes Chrysostomus Homil.* X. *in Genes. & Diodorus Tarsensis apud Theodoretum.* Nec ab ea abhorrere videtur *Augustinus Lib.* I. *De Genesi contra Manichaeos Cap.* XVII.

τὴν ἀρχὴν αὐτὸν ἔχειν· διὸ καὶ τὴν τῆς ψυχῆς οὐσίαν αὐτῷ ἐχαρίσατο. βουληθεὶς αὐτὸν εἶναι καὶ ἀθάνατον ἐς τὸ διηνεκές. ἀλλὰ μὴ ἀπίστει τοῖς λεγομένοις· εἴγε καὶ ὁ Σολομὼν αὐτὸ τοῦτο παρίστησι λέγων. ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ὁ θεὸς ἔκτισε κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος αὐτοῦ· καὶ εἶχε μὲν ἂν οὕτω τὰ κατ' αὐτὸν διηνεκές· ἀλλ' ἐπειδὴ διὰ ῥαθυμίαν ὤλισθε καὶ παρέβη τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ ἐντολὴν, οὐδὲ οὕτως ἀποστράφη τέλεον αὐτὸν, ἀλλὰ τῆς μὲν ἀθανασίας ἀπεστέρησε, θανάτῳ δὲ καταδικάσας ἐπὶ τῆς αὐτῆς αὐτὸν ἀφῆκε σχεδὸν εἶναι ἀρχῆς. Εὔδηλον
οὖν

disset, id omnibus quae oculis sentiuntur praeesse voluit. Quare & animae essentiam illi donavit, quo duraret aevo sempiterno. Tu noli dictis diffidere; Si quidem & *Salomon* hoc ipsum indicat. *In incorruptione*, inquit, *Deus hominem creavit, & secundum imaginem aeternitatis ipsius.* Et esset quidem ita sempiternus; sed quia per socordiam lapsus est, & praescriptum sibi mandatum violavit, nec sic quidem omnino ab eo se removit; sed immortalitate quidem exutum, & morte damnatum, in eodem ferme imperio reliquit. (1) Planum est i-

H gi-

(1) *Isidorus* Pelusiota *Epist.* XCV. *Lib.* III. Adami imperium docet post peccatum mutilatum quidem fuisse, non vero ablatum omnino. Καὶ πάσης μὲν
οὐκ

οὖν, ὅτι πρὸ τῆς βρώσεως ἀθάνατος ὑπῆρχεν ὁ ἄνθρωπος, καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, ὐκ ἂν

gitur, hominem antequam de vetito ligno vescer etur, a morte liberum fuisse; non enim

οὐκ ἐξεβλήθη, ἵνα μὴ ἕωλος ἡ χάρις εὑρεθῇ, ἠκρωτηριάσθη δή. οὐ γὰρ δίκαιον ἦν τὸν ἡττηθέντα καὶ στεφανωθῆναι, ἀλλὰ τῷ φόβῳ τῶν θηρίων σωφρονισθῆναι. *Neque enim omni imperio est eiectus, ne irrita plane & cassa esset gratia, sed truncata. Neque enim aequum erat eum, qui victus esset, etiam coronari, sed metu ferarum castigari.* Sic *Glycas* noster *Part. I. Annalium.* Ἀλλὰ καὶ παραβάντα τὴν ἐντολὴν, οὐκ ἀπεστράφη τέλεον, ἀλλὰ τῆς μὲν ἀθανασίας ἀπεστέρησε, θανάτῳ δὲ καταδικάσας, ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς ἀφῆκεν εἶναι. διὰ γὰρ τοῦ πρόσοντος αὐτῷ λόγου καὶ τήμερον πάλιν κρατεῖ. εἰ γὰρ καὶ θῆρας ἀγρίους ὁρῷς αὐθαδείᾳ χρωμένους ἐστὶν ὅτε καὶ ὁρμῶντας ἀναιδῶς κατ᾽ αὐτοῦ, μὴ θαύμαζε· ὅτι καὶ τοῦτο κατὰ θείαν πάντως οἰκονομίαν, ὡς ἐντεῦθεν τῆς ἁμαρτίας ἐπιμεμνῆσθαι καὶ ἄκοντας, δι᾽ ἣν δεδοικέναι καὶ τρέμειν ὑποχείρια καταδικάσθημεν. *Quin etiam mandatum ipsius transgressum non omnino aversatus, sed immortalitate spoliatum, & ad mortem condemnatum, prope in eodem imperio reliquit. Nam homo per rationem, qua praeditus est, etiam hodie cuncta in potestate sua retinet. Quamquam enim feras agrestes nonnumquam pro lubitu suo videmus in hominem inruere: id tantopere mirari non debemus, quando consilio divino accidit, ut hoc modo vel inviti de peccato admoneamur, cuius caussa nobis hoc contigit supplicii, ut subiectos imperio nostro metuamus.* Haec eadem docet *Io. Chrysostomus Hom.* IX. *in Genes.*

Egre-

ἂν ἐν τάξει τιμωρίας, ὡς ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐν τῇ ἑξ καὶ δεκάτῃ φησὶν ὁμιλίᾳ, ἐπήγαγεν αὐτῷ μετὰ τὴν βρῶσιν τὸν θάνατον. ἀλλ' ἐνταῦθα προσέχειν ἄξιον. οὐδὲ γὰρ ἠβουλήθη μόνον ὁ θεὸς βασιλέα καταστῆσαι πάντων τῶν ὁρωμένων αὐτόν· ἀλλὰ καὶ ἔργοις αὐτοῖς ἀπηρτισμένην ἔδειξε τὴν ἀρχήν. ἤγαγε γὰρ τὰ ζῶα πάντα τηνικαῦτα πρὸς αὐτὸν καί τοι γε τὸ μέλλον οὐκ ἀγνοῶν, καὶ οὕτω τὰ πάντα δουλικῶς παριστάμενα σχή-

enim pro supplicio, ut *Chrysostomus* in decima sexta homilia docet, mortem ei post esum inflixisset. Verum hoc loco advertendus est animus. Non solum omnium, quae adspectu percipiuntur, regem eum constituere Deo placuit: sed & opere ipso imperium eius absolutum plane demonstravit. Omnia enim tunc animantia ad illum adduxit; tametsi quid futurum esset non ignoraret. Atque ita omnia servo-

Egregie *Ambrosius Lib.* VI. *in Hexaemeron. Videbatur nihil Elephantis creatura habere robustius, nihil tam terribile vel procerum: nihil tam ferum, quam Leones, vel Tigrides sunt: & haec serviunt homini, & naturam suam humana institutione deponunt: obliviscuntur, quod nata sunt: induunt, quod iubentur. Quid multa? Docentur ut parvuli, serviunt ut infirmi, verberantur ut timidi, corriguntur ut subditi: in mores transeunt nostros, quoniam motus proprios perdiderunt.*

σχήματι παρ' αὐτοῦ τὰς ἐπονυμίας ἐδέχοντο. οὕτω μὲν οὖν ἔφθασε διάγε τῆς νοερᾶς ψυχῆς καὶ ἀθανασίας τιμήσας αὐτόν· εἰ γὰρ καὶ τὴν γενησομένην αὐτοῦ μετ' οὐ πολὺ παρατροπὴν οὐκ ἦν ἀ-

vorum specie illi repraesentata, adpellationes ab eo susceperunt: Sic igitur per intelligentem animam(1) immortalitate eum honoravit. Quamquam enim, & futuram non multo post

(1) Non tantum quoad animam homo fuit immortalis, verum ipsa etiam anima, ante primi hominis peccatum, erat corporis immortalitatis effectrix, ut docet *Thomas* I. I. *Quaest.* XCVII. *Art.* I. Scribit enim: *Non enim corpus eius erat indissolubile per aliquem immortalitatis vigorem: sed inerat animae vis quaedam supernaturaliter divinitus data, per quam poterat corpus ab omni corruptione praeservare, quandiu ipsa Deo subiecta mansisset.* Quod docet etiam *Art.* III. At si vitae arbor immortalitatem corpori conferebat, quadam inspiratione salubritatis occulta, ut *Augustinus* ait, num ille animae vigor ex fructus gustu producebatur, ita ut ligni illius comestio signum esset coelestis virtutis animae a Deo adflatae ut corpori perpetuitatem impertiret? Certe *Bonaventura in* II. *Sentent. Dist.* XVII. ita scribit: *Ergo sicut sacramenta nostra non creant gratiam, sed divina virtus ipsis adsistens, in eorum legitima perceptione, gratiam infundit; sic fructus eius arboris non dabat immortalitatem, sed divina virtus, quum fructus ille comedebatur, immortalitatem homini largiebatur.* Sed de his alii viderint; & consulendum superius *pag.* 109.

ἀγνοῶν. ἀλλ' ἐπειδὴ καταδικάζειν ἐκ μόνης οὐ θέλει προγνώσεως τὴν ἑαυτοῦ βουλὴν ἐπ' αὐτοῦ θεοπρεπῶς ἐκπληροῖ καὶ ψυχῆς αὐτοῦ καθὰ δὴ καὶ προείρηται μεταδίδοσι νοερᾶς, ὡς ἐντεῦθεν αὐτὸν εἶναι καὶ ἀθάνατον ἐς τὸ διηνεκές· εἴπερ οὖν ὁσιώτατε ἄνερ ἐν ἀθανασίᾳ τὸν ἄνθρωπον ἐποίησε, καθὰ δὴ προείρηται, σφάλουσιν προφανῶς ἐκεῖνοι λοιπὸν, ὅσοι καὶ θνητότητα τῇ ἀθανασίᾳ ἐκείνου παραμιγνύουσιν. οὐ μικρῶς γὰρ ἐντεῦθεν ἀμβλύνουσί τε καὶ ὑποτέμνουσι τὴν δωθεῖσαν ἐν ἀρχῇ παρὰ θεοῦ τῷ ἀνθρώπῳ τιμήν. ἐφ' ᾧ καὶ θνητότητα τῷ ἀθανάτῳ παραμιγνύειν αὐτοὺς ὅλως οὐκ ἔπρεπεν· εἴγε τοῦ χρυσοῤῥήμονος Ἰωάννου τέως ἤκουσαν, οὐ-

post praevaricationem ipsius praenosset, tamen ex sola praescientia eum damnare nolens, suam voluntatem in eo, ut Deo dignum fuit, explevit, & anima ipsum, ut iam dictum est, impertivit per quam in perpetuum immmortalis esset. Si ergo immortalitate hominem cohonestavit, manifesto in errore versantur, quicunque mortalitatem illius immortalitati admiscent. Non parum enim hinc honorem homini a Deo in principio collatum obscurant, & imminuunt. Vnde & mortalitatem cum immortali confundere prorsus non decebat: siquidem *Ioannem Chrysostomum* prius dicentem audive-

οὕτω λέγοντος. ὥσπερ τις χρυσοῦς ἀνδριὰς ἀπὸ χωνευτηρίου προελθὼν ἄρτι καὶ λαμπρῶς ἀποςίλβων· οὕτως ἐκεῖνο τὸ σῶμα φθορᾶς ἁπάσης ἀπήλλακτο· διὸ δὴ καὶ θνητότητα τῷ ἀθανάτῳ παραμιγνύειν οὐκ ἔπρεπεν· εἴγε καὶ παραδείγματι τοιούτῳ οὕτω καὶ μᾶλλον ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν ἐχρήσατο. δέδεικται γὰρ ἐντεῦθεν ὅτι τὸ σῶμα ἐκεῖνο θανάτου καὶ φθορᾶς ἄμεινον ἦν, ὥσπερ προελθὼν ἄρτι χρυσοῦς ἀνδριὰς καὶ λαμπρῶς ἀποςίλβων, ῥύπου παντὸς ὑπέρτερος ἐξ ἀνάγκης εἶναι ὅτι οὕτως ὁμολογεῖται καὶ πιςεύεται· ἄφθαρτος μὲν οὖν ἀπὸ θεοῦ παρήχθη κατ᾽ ἀρχὰς ὁ ἄνθρωπος καὶ ἀθάνατος. εἰ δὲ καὶ θανάτῳ κατεδίκασεν αὐτὸν ὕςε-

verunt: *Sicut aurea ſtatua, modo de conflatorio educta, & clare fulgens; ſic illius corpus ab omni corruptione liberum erat.* Quare & mortalitatem cum immortali coniungere fas non erat: quandoquidem *Aurea lingua* exemplo hoc potiſſimum uſa eſt. Declarat quippe hinc corpus eius morte, & corruptione, fuiſſe maius: ut prodeuntem modo ſtatuam, & clare fulgentem, omni labe vacare neceſſario confitendum, & credendum eſt. Incorruptibilis igitur, & immortalis in principio homo; quem etſi poſtea morte damnavit, tamen non diu ſine conſolatione reliquit. Audi quid de hoc ſcribit magnus

ὕςερον· ἀλλ' οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸν ἀπαραμύθητον εἶναι μέχρι πολλοῦ. Καὶ ἄκουε τί περὶ τούτου φησὶν ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῷ εἰς τὴν ἀνάληψιν λόγῳ αὐτοῦ. θάνατος μὲν εἰσῆλθε διὰ τὴν παρακοὴν, κολύων δὲ ὅμως τὴν τῆς ἀπειλῆς ἀκμὴν ὁ Θεὸς, ἐλπίδα εὐθὺς ἀθανασίας ἀνατέλλει τῷ γένει, καὶ τὸν Ἐνὼχ ἐκ μέσου ἁρπάζει, κἀντεῦθεν τὴν θνητὴν ἐδίδασκε φύσιν ὅρους ἀθανασίας ἐκδέχεσθαι. ταῦτα μὲν οὖν ἐπιβεβαιοῦσι καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριςοῦ λέγοντες· ὅτι τὴν ἀπαφθάρτησιν ἡμῶν καὶ πολυζωΐαν τὰ κατὰ τὸν Ἐνὼχ καὶ Ἠλίαν ἐναργῶς παριςᾶ.

gnus *Athanasius*, sermone *De Adsumptione*. *Mors quidem ingressa est per inobedientiam. Tamen laxans minarum vigorem Deus statim spem immortalitatis humano generi praebet, & Enoch* (1) *de medio rapit, & hinc mortalem naturam terminos immortalitatis suscipere docet*. Haec etiam discipuli Christi confirmantes aiunt, incorruptionem, & diuturnitatē vitae nostrae exemplis Enoch, & Eliae, evidenter stabiliri. Per translationem enim ipsorum spem immortalitatis, mortali huic naturae mirabiliter admodum ingeneravit. Et idcir-

(1) De raptu, & translatione Enochi, & Eliae, vide quae disputat doctissimus *Nat. Alexander Hist. Vet. Test. Tom. I. Aet. I. Dissert. V. Prop. I. &* *Tom. II. Aet. V. Dissert. VI.*

στᾶ. διὰ γὰρ τῆς μεταθέσεως αὐτῶν ἀθανασίας ἐλπίδα τῇ θνητῇ ταύτῃ φύσει καὶ πάνυ θαυμαμασίως ἐνέσπειρε. καὶ τούτου χάριν ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἔλεγεν, ὅτι καὶ τὸν Ἠλίαν ἁρπάζει, καὶ ὡς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναφέρει ἀφέντα κάτω τὸν θάνατον. οὐ ταῦτα δὲ μόνον ἀλλὰ καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης οὕτω πρὸς αὐτὸν εὕρηται λέγων. τὸ ἐξᾶραν ἅρμα σε τὸ πυρίπνοον χάριν σοι τῶν θαυμάτων παρέσχεν, Ἠλία θεσβῖτα, ἀφθαρτίσαν σε τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον ἕως ἂν κηρύξῃς τὴν τῶν πάντων συντέλειαν. καὶ οὗτοι μὲν οὕτως· ὁ δὴ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἀριδηλότερον ἔδειξε, ὅτι τὴν ἀφθαρσίαν ταύτην ὁ πρῶτος ἐκεῖνος εἶχεν ἄνθρωπος, οὕτω

καὶ

eo magnus *Athanasius* dixit, Eliam rapi, & velut in coelum subvehi, mortem infra relinquentem. Damascenus praeterea *Ioannes* sic eum adfatur: *Currus in sublime te tollens igneus gratiam miraculorum tibi dedit, Elia Thesbita, incorruptum te faciens, ut non videas mortem donec praedicaveris omnium consummationem*. Et hi quidem sic. *Ioannes* autem illud *Os aureum*, hanc incorruptionem primum illum hominem habuisse, illustrius docet, cuius verba recitabo. *Placuit Enoch, & transfertur. Vide Domini bonitatem. Quum enim invenisset virum virtutis officia praestantem, non eum privavit di-*

gni-

κατὰ λέξιν εἰπών. εὐηρέστησεν Ἐνὼχ τῷ Θεῷ καὶ μετατίθεται. καὶ ὅρα δεσπότου ἀγαθότητα. εὑρὼν γὰρ ἄνδρα κατωρθωκότα τὴν ἀρετὴν, οὐκ ἀπεστέρησεν αὐτὸν τῆς ἀξίας, ἣν τῷ προτοπλάστῳ ἐχαρίσατο πρὸ τῆς παραβά-

gnitate, qua protoplastum ante mandati transgressionem cumulaverat. (1) Quae porro illa dignitas, quam primo homini principio Deus donavit? incorruptibilem, immortalem, exitii expertem esse, ut liquido

(1) Haec eadem docet etiam ὁ πάνυ *Augustinus Lib.* I. *De Peccatorum meritis, & remissione Cap.* III. adfirmans Enochum, & Eliam, non aliter adhuc vivos permanere, quam primus homo, & eius posteri, si minus ille peccasset, immortales futuri erant. *Si enim Deus*, inquit, *Israelitarum vestimentis, & calceamentis praestitit quod per tot annos non sunt obtrita; quid mirum si obedienti homini eiusdem potentia praestaretur, ut animale ac mortale habens corpus, haberet in eo quemdam statum, quo sine defectu esset annorum, tempore quo Deus vellet, a mortalitate ad immortalitatem sine media morte venturus? Sicut enim haec ipsa caro, quam nunc habemus, non ideo non est vulnerabilis, quia non est necesse ut vulneretur: sic illa non ideo non fuit mortalis, quia non erat necesse ut moreretur. Talem puto habitudinem adhuc in corpore animali, atque mortali, etiam illis, qui sine morte hinc translati sunt, fuisse concessam. Neque enim Enoch, & Elias, per tam longam aetatem senectute marcuerunt, nec tamen eos credo iam in illam spiritalem qualitatem corporis commutatos, qualis in resurrectione promittitur, &c.*

βάσεως τῆς ἐντολῆς· ἀλλὰ γάρ τις ἡ ἀξία ἣν ἐχαρίσατο τῷ πρώτῳ ἀνθρώπῳ κατ' ἀρχὰς ὁ Θεὸς, τὸ ἄφθαρτον καὶ ἀθάνατον καὶ ἀνόλεθρον, ὡς ὁ λόγος ἤδη φθάσας ἀριδηλότερον ἔδειξε· ἣν δὴ ἀξίαν ἔλαβε μὲν ὁ Ἀδὰμ, ἀφηρέθη δὲ ὅμως αὐτὴν, ἐπειδὴ παρέβη τὴν ἐντολὴν, ἐπειδὴ κακοβούλως ἥψατο τοῦ φυτοῦ. ἀμέλει καὶ ἵνα μὴ παντελῶς ἀπογνῶμεν, ὡς οὐκ ἔτι τὴν ἀθανασίαν ἐκείνην ἀπολειψόμενοι, μετατίθησι τὸν Ἐνὼχ, ἀφθαρσίας τε αὐτὸν ἀξιοῖ, καὶ οὕτω ζῆν εἰς αἰῶνας παρασκευάζει, διδά-

σκων

do oſtenſum eſt. Quam dignitatem accepit quidem Adamus, perdidit tamen ſimul ac mandatum neglexit, perverſoque conſilio arborem tetigit. Itaque ut non penitus deſperemus, quaſi immortalitatem illam numquam recuperaturi, trãsfert Enoch, & immortalitate eum dignatur, perque multa ſaecula vitam ei producit: hinc ſignificans (1) mortalem naturam noſtram terminos immortalitatis illius expectare, qua per tranſgreſſionem Adamus excidit. Quod ſi haec ita ſunt, quid

plu-

(1) Enochi, & Eliae, tranſlationem futurae eſſe reſurrectionis imaginem, & argumentum, docent *Tertullianus De Reſurrectione carnis*, *Auguſtinus Lib.* XV. *De Civ. Dei Cap.* XIX. *Paulinus Poem.* V. *Theodoretus Interrogatione* XLV. *in Geneſin*, *Thomas in Cap.* II. *Epiſtolae ad Ebraeos*.

σκων ἐκ τούτου τὴν θνητὴν φύσιν ἡμῶν, ὅρους ἀθανασίας ἐκείνης ἐκδέχεσθαι, ἧς ἐξέπεσε, διὰ τὴν παράβασιν· εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, τί χρὴ καὶ λέγειν; εἰ γὰρ ὁ πρῶτος ἐκεῖνος ἄνθρωπος τὴν ἀφθαρσίαν εἶχε ταύτην, ἣν ἐκδέχεσθαι τὴν φύσιν ἐδί-

plura attinet dicere? Si enim primus ille homo hanc incorruptionem habuit, quam expectare Deus mortalem naturam docuit, Enoch transferendo, adparet plane, talem a Deo hominem ab initio conditum, qualem (1) ex mortuis resur-

(1) Fallitur profecto *Glycas*, & procul a vera ratione recedit, si doctissimis Theologis fides, ut quidem videtur, habenda est. Vnus prae cunctis loquatur magnus *Augustinus*. Hic *Lib.* XIII. *De Civ. Dei Cap.* XX. ita de corpore Sanctorum in ultima resurrectione restituto agens infit. *Non solum enim non erit tale, quale nunc est in quavis optima valetudine; sed nec tale quidem, quale fuit in primis hominibus ante peccatum. Qui licet morituri non essent, nisi peccassent, alimentis tamen ut homines utebantur, nondum spiritualia, sed adhuc animalia corpora terrena gestantes.* Capite autem XXIII. scribit: *Primus autem homo de terra terrenus in animam viventem factus est, non in spiritum vivificantem: quod ei per obedientiae meritum servabatur. Ideo corpus eius, quod cibo ac potu egebat, ne fame adficeretur, ac siti, & non immortalitate illa absoluta, atque indissolubili, sed ligno vitae a mortis necessitate prohibebatur, atque in iuventutis flore retinebatur, non spi-*

ἐδίδασκε μετατεθεὶς ὁ Ἐνὼχ, φαίνεται παντως ὅτι τοιοῦτος ὑπὸ θεοῦ παρήχθη κατ' ἀρχὰς ὁ ἄνθρωπος ὁποῖον ἐκ νεκρῶν ἐγερθῆναι τὰ θεῖα φάσκει-

surrecturum divina praedicant oracula. Ne igitur haesita. Cogita tecum, quod etiam divinus *Anastasius* Sinaita, in oratione *De Resurrectione* de

spirituale, sed animale fuisse non dubium est, nequaquam tamen moriturum, nisi in Dei praedicentis, minantisque, sententiam delinquendo corruisset. Et ex intervallo: *In corpore ergo animali primum hominem factum, ut Apostolus loquitur. Volens enim ab spirituali, quod in resurrectione futurum est, hoc, quod nunc est, animale discernere, Seminatur, inquit, in corruptione, surget incorruptibile; Seminatur in contumelia, surget in gloria; Seminatur in infirmitate, surget in virtute; Seminatur corpus animale, surget spirituale. Deinde ut hoc probaret, si est, inquit, corpus animale, est & spirituale. Et ut quid esset corpus animale ostenderet, sic, inquit, scriptum est, Factus est primus homo in animam viventem. Isto igitur modo voluit ostendere quid sit corpus animale, &c.* Et mox: *Prius est enim animale corpus quale habuit primus Adam, quamvis non moriturum nisi peccasset, &c. Postea vero spirituale quale iam praecessit in Christo tamquam in capite nostro, sequuturum est autem in membris eius ultima resurrectione mortuorum. Adiungit deinde Apostolus duorum istorum hominum evidentissimam differentiam dicens: Primus homo de terra terrenus; secundus homo de coelo coelestis.* Hinc corrigendus *Glycas* etiam in insequentibus litteris, in quibus talia habet ad fastidium. Consulenda quoque superius adnotata *pag* 101. 109. & 116.

σκουσι λόγια· μὴ οὖν ἀπίςει τοῖς λεγομένοις. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ὁ Σιναίτης Ἀναςάσιος ἐν τῷ περὶ ἀναςάσεως λόγῳ αὐτοῦ τὸν περὶ τούτου λόγον ἀριδηλότερόν σοι ποιεῖται καὶ οὕτω φησί. τοιοῦτον ἐκ νεκρῶν ἐγείρεται τὸ σῶμα τὸ πεσὸν, ὁποῖον ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ἀποβαλλόμενον ἅπαν ὅπερ ἔφθασε δι' αὐτὴν ἁμαρτίαν ἐπισυμβῆναι αὐτῷ. πρόσεχε οὖν. εἰ γὰρ τοιοῦτον ἐγείγερται ὁποῖον ἦν ἀπ' ἀρχῆς· τὸ δὴ ἐγειρόμενον ἐκεῖνο τότε σῶμα θανάτε καὶ φθορᾶς ἄμεινον ἐγερθῆναι ὁμολογεῖται, καὶ βεβαιοῖ τὸν λόγον ὁ πάμμεγας Παῦλος οὕτω λέγων. δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν,

de his clariſſime poſuit in hunc modum.(1) *Tale e mortuis excitatur corpus exanime, quale erat a principio, reiectis omnibus, quae illi propter peccatum contigerant.* Attende igitur. Si tale reſurgit, quale a principio erat: reſurgens autem tunc corpus certum eſt morte, & corruptione ſuperius reſurrecturum, id quod maximus ille *Paulus* teſtatur, *Oportet*, inquit, *corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc immortalitatem:* manifeſtum fit & corpus illud, primum videlicet a Deo creatum, vere immortale fuiſſe, & incorruptibile, quod toties iam di-

(1) *Anaſtaſii* Sinaitae ſermones tres *De Reſurrectione* MSS. Graece adſervantur in celebri Bibliotheca Laurentiana.

σίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν· εὔδηλον πάντως ὅτι καὶ σῶμα ἐκεῖνο, λέγω δὲ τὸ πρώτως ὑπὸ θεοῦ ποιηθὲν, ἀθάνατον ἀληθῶς ὑπῆρχε καὶ ἄφθαρτον, ὡς ἤδη πολλάκις εἰρήκαμεν. αὐτὸ τοῦτο παρίστησι καὶ ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος, ἡνίκα καὶ μᾶλλον εὕρηται τὸ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ θεῖον ῥητὸν ἐπεξηγούμενος τὸ διαλαμβάνον οὕτως ἐν λέξεσι. τί τὸ γεγονός; αὐτὸ τὸ γενησόμενον. καὶ τί τὸ πεποιημένον; αὐτὸ τὸ ποιηθησόμενον. λέγει γὰρ ὅτι χειρὶ θεοῦ πεποιημένος ὁ ἄνθρωπος οὐχ ὁ νῦν ἐστι διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἤγουν τρεπτὸς καὶ φθαρτὸς τοῦτο ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ἀλλ' ὁ ποιηθήσεται ὕστερον, ἄτρεπτος δηλονότι καὶ ἄφθαρ-

diximus. Id ipsum quoque docet Nyssae Episcopus Sanctus *Gregorius*, praesertim ubi divinum Ecclesiastae dictum exponit, nempe istuc. *Quid est quod fuit? ipsum quod futurum est. Quid quod factum est? ipsum quod faciendum est.* Ait enim manu Dei factum hominem, non esse, qui nunc est propter peccatum, sive mutabilem, & corruptibilem. Si igitur, *in incorruptione Deus hominem fecit secundum imaginem, aeternitatis suae*; ut *Salomon* ait: si in eo declaravit studium, erga illum suum, quod animam ratione praeditam illi immisit, ut esset etiam immortalis iugiter, sicut *Chrysostomus* inquit; si igitur aeter-

nae

θαρτος. εἴπερ οὖν ὁ θεὸς ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ἔκτισε κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος αὐτοῦ κατὰ φησι Σολομῶν. εἴπερ ἔδειξε τὸ οἰκεῖον φιλότιμον μεταδοὺς αὐτῷ ψυχῆς νοερᾶς ὡς εἶναι καὶ ἀθάνατον ἐς τὸ διηνεκὲς, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶττάν φησιν. εἴπερ οὖν αἰωνίου ζωῆς ἀπόλαυσιν ἐχαρίσατο τῷ ἀνθρώπῳ κατ' ἀρχὰς ὁ θεὸς, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος. εἴπερ οὖν ἡ πρώτη ποίησις τοῦ Ἀδὰμ ἄφθαρτος ἦν ὡς ὁ Σιναίτης φησὶ θεῖος Ἀναςάσιος. εἴπερ οὖν σῶμα δέδωκε τῷ ἀνθρώπῳ κατ' ἀρχὰς ὁ θεὸς τὸ ἀθάνατον καὶ ἀνόλεθρον ὡς ὁ θεῖος Ἀνδρέας εὕρηται λέγων. εἴπερ οὖν αὐτεξουσιότητι καὶ ἀθανασίᾳ τιμήσας τὸν ἄνθρωπον

nae vitae fruitionem donavit ab initio homini Deus, ut ait magnus *Basilius*: si igitur prima creatio Adami incorruptibilis erat, ut divinus *Anastasius* Sinaita scribit: si igitur dignitatem dedit principio homini Deus, nempe exitii expertem esse, ut Sanctum *Andream* Cretensem dixisse patet: si igitur libertate voluntatis, & immortalitate quum decorasset hominem Deus, regem omnium terrenorum instituit, ut Beatus *Barlaam* dixit: quomodo adhuc mortalem a Deo productum adseremus? prorsus impossibile opinor esse. Quidni? quando & Theologiae doctissimus *Gregorius* non finit de primo ho-

που ὁ θεὸς βασιλέα πάντων τῶν ἐπιγείων κατέστησε καθάπερ ὁ μακάριός φησι Βαρλαάμ. πῶς λοιπὸν αὐτὸν ὁμοῦ καὶ ἀθάνατον καὶ θνητὸν ὑπὸ θεοῦ παραχθῆναι εἴπωμεν ἀνέκδεκτον ὡς οἶμαι τοῦτο καὶ λίαν ἐστί. καὶ πῶς γὰρ οὐκ ἀνέκδεκτον εἴγε καὶ ὁ πολὺς ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος οὐκ ἐᾷ περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου τοιαῦτα φαντάζεσθαι, παντὸς γὰρ ἐπικαλύμματος καὶ προβλήματος ἀνενδεᾶ τὸν ἀπ' ἀρχῆς εἶνει εἰπὼν ἔδειξε προφανῶς ὅτι στόλην ἀθανασίας ἀμφιεσμένος ἦν ὁ πρῶτος ὑπὸ θεοῦ δημιουργηθεὶς ἄνθρωπος. καὶ γὰρ καὶ μὴ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἡ ἐσχάτη τῶν σωμάτων ἔγερσις ἐπάνοδος εἶναι ἐλέγετο

προσ

homine talia cogitando concipere. Nullius enim tegumenti, & munimenti indigum primum hominem, quum adfirmasset, stola immortalitatis vestitum esse, qui primus a Deo est fabricatus, haud obscure admonet. Etenim si secus esset, extrema illa corporum resurrectio ad veterem illam, & primam vitam reversio esse non diceretur. (1)

Hactenus Iac. Pontani interpretatio, cetera Io. Lamius edidit, & Latine vertit.

Et fidem habe in praesentia magno *Paulo* dicenti: *Seminatur in corruptione, resurgit in incorruptio-*

ne,

(1) Vide inferius *Epist.* III.

πρόσγε τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην καὶ πρώτην διαγογήν. καὶ πείθου κἀνταῦθα τῷ μεγάλῳ Παύλῳ λέγοντι. σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ, ἣν ἐχαρίσατο αὖθις ὁ κύριος τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει διάγε τῆς ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ παραδόξου ἐγέρσεως. καὶ ἄκυε τί φησιν ὁ θεῖος Ἀναστάσιος ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ συγγραφείσῃ θείᾳ βίβλῳ ᾗ τὸ ὄνομα Ὁδηγός· ἐν ἀρχῇ ἄφθαρτος καὶ ἀθάνατος ὑπὸ θεοῦ γεγονὼς ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς ἁμαρτίας γέγονε φθαρτὸς καὶ θνητὸς καὶ ὑλικὸς καὶ ῥευστός. ἀμέ-

ne, (1) quam iterum humanae naturae per admirabilem suam a mortuis resurrectionem elargitus est Dominus. Audi quoque quid adferat *Anastasius* ille divinus in suo divino libro, quem *Viae Ducem* (2) inscripsit. *Principio*, inquit, *immortalis, & corruptioni minime obnoxius a Deo factus est homo; per peccatum vero corruptioni obnoxius, & mortalis, & materiatus, & fluxus, evasit. Itaque quum eius Deus misertus esset, & ideo hominem induisset, haud indignum putavit na- tu-*

(1) Vide inferius *Epist.* V. & VI.

(2) Liber qui ὁδηγὸς seu *Dux viae* inscribitur, non est foetus senioris *Anastasii* Sinaitae, sed iunioris cuiusdam, qui floruit initio XI. Saeculi, ipse etiam Patriarcha Antiochenus, de quo egimus superius *pag.* 81. ut scribit *Cas. Oudinus De Scriptor. Ecclesiast.* Alii tamen, aliter censent.

μέλει κατοικτείρας αὐτὸν ὁ Θεὸς καὶ γεγονὼς ἄνθρωπος, τὰ φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα πάθη, πεῖναν λέγω, καὶ δίψαν, κόπον, ὕπνον, ἱδρῶτα καὶ ὅσα ἄλλα μετὰ τὴν παράβασιν εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον εἰσήλθεσαν, οὐκ ἀπηξίωσεν ἀναδέξασθαι· τίνος ἕνεκεν; ἵνα ταῦτα πάντα τῷ πυρὶ τῆς θεότητος ἀναχωνεύσας ἐκκαθάρῃ τὸν ἄνθρωπον καὶ ἀποκαταστήσῃ πάλιν εἰς τὸ ἀρχαῖον τῆς ἀφθαρσίας καὶ ἀρευσίας καὶ ἀθανασίας ἀξίωμα. διὸ δὴ καὶ σαρκούμενος οὐκ ηὐδόκησε τὸ σῶμα φορῆσαι τοῦ πρώτου Ἀδάμ· ἐκεῖνο γὰρ ἄφθαρτον ὄν, ὡς ὁ διαληφθεὶς θεῖος ἀνὴρ, ἰατρείας οὐκ ἔχρηζε. διὸ δὴ τὸ νοσῆσαν ἀνέλαβε καὶ παρατραπέν μου σαρκίον, ἵνα θεραπεύ-

turales illos, & inreprehensos adfectus, famem, inquam, & sitim, laborem, somnum, sudorem, & quaecumque alia post praevaricationem humanae vitae contigerunt, suscipere. Qua de causa? Vt quum omnia haec iterum Divinitatis igne conflasset, hominem purgaret, & in antiquam incorruptionis, & minime fluxae conditionis, & immortalitatis, dignitatem restitueret. Porro hac de causa etiam, quum humanam carnem adsumsisset, Adami illius primi corpus ferre illi haudquaquam adrisit. Illud enim corruptionis expers, iuxta divinum illum virum laudatum, medicinae non indigebat. Ideo vero aegrotan-

πεύσῃ αὐτὸ καὶ ἀπαλλάξῃ παθῶν οἷς ὑπέπεσε μετὰ ἁμαρτίαν ὁ ἄνθρωπος· καὶ ἵνα ῥεύσαντας ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ εὖ εἶναι διὰ κακίαν, ὡς ὁ θεολόγος φησὶ θεῖος Γρηγόριος πρὸς αὐτὸ πάλιν ἐπαναγάγῃ διὰ σαρκώσεως· χρηματίζει τοίνυν ὡς εἴρηται καθ᾽ ἡμᾶς ἄνθρωπος, ποιεῖ τε πάντα καὶ πάσχει διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν ὅσα τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις διειλῆπται, τελευταῖον σταυρῷ προσηλοῦται, θανατοῦται, ταφῆς ἀξιοῦται κατὰ νόμον ἰουδαϊκόν. εἶτα τί γυμνὸς ἐκ τάφου ἐγείρεται καταλιπὼν ἐκεῖ τὰ ἐντάφια; τοῦτο δὲ πάντως ἐποίησε, δεῖξαι θέλων ὅτι τὸ πανάγιον αὐτοῦ σῶμα μετεστοιχειώθη πρός γε τὸ ἄφθαρτον καὶ ἀθάνατον, καὶ ὅτι τοι-

tantem, & ab integra conditione delapsam meam carnem adsumsit, ut illam curaret, & adfectibus incommodisque liberaret, quibus post peccatum homo succubuit, & ut nos per malitiam a beata vita delapsos, ut ille Theologus divinus *Gregorius* ait, ad eamdem illam felicitatem per nostrae carnis susceptionem iterum reduceret. Fuit igitur, ut dictum est, homo non secus ac nos; & ea omnia, quae sacris Evangeliis continentur, propter nostram salutem fecit, & perpessus est. Postremum in crucem actus est, mortuus, & secundum Iudaeorum consuetudinem sepultus. Deinde cur nudus e se-

τοιοῦτον ἐγένετο ὁποῖον ἦν ἀπ' ἀρχῆς τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ, ἡνίκα δηλαδὴ γύμνον ὂν ἐπικαλύμματος οἵου δή τινος οὐκ ἦν ἐνδεὲς, ἐπειδὴ τῆς κατὰ χάριν ἀθανασίας οὐκ ἀμοιροῦν. οὕτω μὲν οὖν ὁσιώτατε καὶ τὸ σῶμα τὸ κυριακὸν ἐπειδὴ φθορᾷ πρὸ τοῦ πάθους ὑπέκειτο σκέπης ἐξ ἀνάγκης τῆς ἀπὸ τῶν ἀμφίων ἐδέετο. μετὰ δὲ τὸ πάθος καὶ τὴν ἔγερσιν ἄφθαρτον γεγονὸς οὐκέτι σκέπης οἵας δή τινος ἔχρῃζε. μετεστοιχειώθη δὲ καὶ ἄφθαρτον ὡς εἴρηται γέγονε διὰ τῆς ἐνοικούσης αὐτῷ τοῦ λόγου θεότητος. ἵνα καὶ πᾶ-

ſepulcro reſurrexit funebres ibidem veſtes (1) relinquens? Iſthuc quidem procul dubio fecit ut oſtenderet ſuum ſanctiſſimum corpus in illud corruptionis exſors, & immortale transformatum fuiſſe, & tale effectum, quale fuit (2) Adami corpus a principio: quum ſcilicet nudum exſiſtens alicuius integumenti non indigebat, utpote non exſors immortalitatis, quam divino munere acceperat. Ita quidem igitur, vir ſanctiſſime, etiam Dominicum corpus quandoquidem ante paſſio-

(1) Vide inferius *Epiſt.* VI.

(2) Contraria, & bene quidem ac ſapienter docet ὁ πάνυ *Lib.* XIII. *De Civit. Dei Cap.* XXIII. Multum enim intereſt inter corpus Chriſti reſurgentis, & corpus Adami nondum delinquentis, ut late ſuperius expedivimus *pag.* 101. 109. 116. 121., & inferius etiam obſervabimus.

πᾶσα τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις ἀφθαρσίας ἐκεῖθεν μετάσχῃ καὶ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἐπανέλθῃ τῆς ἀθανασίας ἀξίωμα. καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, εἰ μὴ συντριβέντα διὰ τῆς ἁμαρτίας τὸν ἄνθρωπον ἀνακαινίσαι καὶ αὖθις ἤθελε καὶ ἀποκαταστῆσαι τοιοῦτον ὁποῖον ἦν ἀπ' ἀρχῆς, τί ἄλλο λοιπὸν ἦν τὸ καταναγκάσαν αὐτὸν γενέσθαι καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπον, ποιῆσαί τε πάντα καὶ παθεῖν ὅσαπερ ὁ εὐαγγελικὸς ἐδίδαξε λόγος ἡμᾶς; οὐκοῦν ἄφες αὐτούς. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ὁ θεόλογος Γρηγόριος αὐτὸ τοῦτο παρίστησι διεξιὼν οὑτωσί. κεφάλαιον ἓν τῶν Χριστοῦ μυστηρίων ἡ ἐμὴ τελείωσις, καὶ ἀνάπλασις καὶ πρὸς τὸν πρῶτον Ἀδὰμ ἐπάνοδος.

sionem corruptioni erat obnoxium, indumentorum tegminis necessario indigebat; post passionem vero, & resurrectionem, quum corruptionis expers evasisset, nullo amplius integumento opus habuit. Transmutatum enim est, & omni corruptione, ut diximus, expers evasit propter illam, quae in eo inerat, Verbi divinitatem; ut omnis etiam humana natura incorruptione inde participet, & ad antiquam immortalitatis dignitatem regrediatur. Etenim nisi ita res se habuisset; nisi contritum propter peccatum hominem renovare iterum, &, qualem ab initio fuerat, restituere voluisset;

εἴπερ οὖν ὁσιώτατε διὰ σαρκὸς ἐλήλυθε πρὸς ἡμᾶς ὁ θεὸς ὅπως ἀναπλάσῃ συντριβέντα τὸν ἄνθρωπον, καὶ ὅπως αὐτὸν ἀνακαινίσῃ παλαιωθέντα τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ ὅπως αὐτὸν ἀναγάγῃ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἀξίωμα, τὸ ἀθάνατον ἐκεῖνο δηλαδὴ καὶ ἀνόλεθρον, ὡς ὁ λόγος ἄνω διείληφε, σφάλλουσι λοιπὸν οἱ δογματίζοντες οἴκοθεν ἕτερα καὶ μὴ τὸ τῆς ἐκκλησίας δόγμα ὀρθοδόξῳ στοιχοῦντες φρονήματι. οὐκοῦν ἄφες αὐτοὺς. εἴγε καὶ εἰσέτι τῷ ἰδίῳ παρασυρόμενοι λογισμῷ, πειθαρχεῖν ὅλως οὐ θέλουσι τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ πνεύματος. ἄφες αὐτούς, εἴ γε καὶ εἰσέτι θνητὸν ἐκεῖνον ἡγοῦνται τὸν ἐπ' ἀφθαρσίᾳ κτισθέντα κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος τοῦ θεοῦ· ἄφες αὐ-

set; quidnam aliud reliquum erat, quod illum hominem nobis similem fieri, & ea omnia facere & perpeti, quae nos Evangelica docuit historia, compelleret? Sine igitur illos. Vide enim Theologum etiam *Gregorium* isthuc ipsum ita disserentem adfirmare. *Unum Christi mysteriorum caput mea perfectio, & reformatio, & ad primum illum Adamum regressus.* Si igitur, Vir sanctissime, ad nos carne suscepta Deus accessit ut contritum hominem reformaret, & inveteratum ob peccatum renovaret, & ut illum ad pristinam dignitatem redigeret, illam immortalitatem videlicet, & exitii expertem condi-

αὐτοὺς, εἴγε καὶ ὁ μακάριος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης ἐν εἰκοστῇ δευτέρᾳ τῶν αὐτοῦ κατηχήσεων ἄφθαρτον ὑπὸ θεοῦ τὸν ἀπ' ἀρχῆς ὑπεσημαίνατο ἄνθρωπον, περὶ τοῦ κοινοῦ καὶ γὰρ ἀναγνωρισμοῦ τὸν λόγον ἐκεῖσε ποιούμενος, ἔφθασε καὶ τάδε κατὰ λέξιν εἰπεῖν· οἱ πρωτόπλαστοι καὶ ἄφθαρτοι ὄντες ἐν παραδείσῳ, ἀλλήλους ἐγνωρίζων· καὶ φθαρτοὶ δὲ γεγονότες μετὰ τὴν παράβασιν, γνωρίζειν ἀλλήλους οὐκ ἐκωλύοντο· εἰ καὶ τρόπῳ μὲν ἄλλῳ πρὸ τῆς παραβάσεως, ἑτέρῳ δὲ μετὰ τὴν παράβασιν. οὐκοῦν ἄφες αὐτούς. εἴγε καὶ εἰς ἔτι πρὸς οὕτω φανερὰν

ditionem, ut superius, differebamus; reliquum est ut toto coelo aberrent, qui diversa privatim sentiunt, neque Ecclesiae dogma orthodoxa cogitatione coniiciunt. Sine igitur illos, si & adhuc propriis ratiociniis abrepti, divini spiritus doctrinae adsentiri prorsus repugnant. Sine illos, si & adhuc mortalem illum hominem fuisse existimant, qui corruptioni minime obnoxius ad imaginem aeternitatis Dei creatus fuit. Sine illos, siquidem beatus etiam *Theodorus*(1) ille Studites in sua XXII. *Catechesi*, corruptionis expertem

(1) *S. Theodorus* Studita, Abbas, sub Leone Armenio, & Michaele Balbo, floruit, & vitae sanctimonia, multisque voluminibus scriptis, inlustris habetur.

ρὰν ἀλήθειαν ἀντιφθέγγεσθαι θέλουσι. καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; αὐτὰ καὶ πρὸ τοῦ λόγου τὰ πράγματα πείθειν ἡμᾶς ἱκανὰ φθορᾶς ἁπάσης ἡγεῖσθαι ὑπέρτερον τὸν πρῶτον ἐκεῖνον Ἀδάμ. εἰ γὰρ ὁ φθορᾷ ὑποκείμενος οὗτος ἄνθρωπος χωννύμενος τῇ γῇ καὶ σηπόμενος, ἄφθαρτος ἐκεῖθεν ἐγείγερται καὶ ἀθάνατος, καὶ πιστοῖ τὸν λόγον ὁ μακάριος Παῦλος οὕτω λέγων· σαλπίσει γὰρ ἡ σάλπιγξ καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι· εὔδηλον πάντως ὅτι καὶ πρὸ τῆς ἁμαρτίας ἐκεῖνος Ἀδὰμ τοιοῦτος ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ἄφθαρτος δηλαδὴ καὶ ἀθάνατος· καὶ μὴ θαύμαζε τούτου ἕνεκεν. εἴ γε καὶ σπέρμα τῇ γῇ καταβαλλόμενον τοιοῦτον ἀναδίδοσθαι εἴω-

tem primum hominem a Deo conditum fuisse significavit. Etenim de communi illa recognitione verba faciens ibidem, & isthaec ad verbum dicere potuit: *Protoplasti &, quum corruptionis expertes essent in Paradiso, se invicem cognoverunt, &, quum corruptioni obnoxii post praevaricationem evasissent, se invicem cognoscere non prohibebantur, etsi alio quidem modo ante transgressionem, alio vero post transgressionem.* Sine igitur illos, siquidem adhuc contra veritatem adeo manifestam obloqui non verentur. Et quid multis opus est verbis? Res quoque ipsa magis quam sermo persuadere nos potest ut primum illum Ada-

εἴωθεν ὁποῖον ἄρα καὶ πρότερον ἔτυχεν εἶναι. εἴ τε γὰρ σίτου κόκκον εἴπῃς, εἴτε κριθῆς εἴτε σπέρμα οἷον δή ποτε ἕτερον, ἐκεῖσε πάντως ἐπανέρχεσθαι εἴωθεν ὅθεν δηλονότι ἐκπέπτωκεν. ἀλλὰ μὴ μῦθον ἡγοῦ τὰ λεγόμενα: ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἀποδεῖξαι θέλων ὅτι ἐξ ἀφθάρτου φθαρτοὶ γεγόναμεν, καὶ ὅτι ἀπὸ φθαρτοῦ πάλιν ἄφθαρτοι ἀνεστάμεθα, τῷ τοῦ κόκκου ὑποδείγματι καὶ μάλα προσφυῶς ἐχρήσατο πρὸς Ἀντίοχον οὕτως εἰπών. ὡς ἐπὶ τοῦ κόκκου στάχυν ἐποίησεν ἀπ' ἀρχῆς ὁ θεός, τοῦ δὲ στάχυος συντριβέντος γέγονεν ὁ κόκκος, καὶ πάλιν ὁ κόκκος σπειρόμενος ἀναβλαστάνει στάχυν, οὕτως καὶ ἄνθρωπος ὑπὸ θεοῦ γέγονεν ἄφθαρτος· εἶτα διὰ

damum quacumque corruptione superiorem fuisse existimemus. Si enim corruptioni ita obnoxius homo, terra obrutus & putrefactus, corruptionis inde expers immortalisque resurget, quod beatus *Paulus* confirmat ita dicens: *Clanget enim tuba, & corruptionis exsortes mortui resurgent*: patet omnino illum etiam Adamum ante peccatum, huiusmodi ab initio fuisse, corruptionis expertem videlicet, atque immortalem. Neque hac de causa obstupescas. Siquidem & semen terrae commissum tale reddi solet, quale utique prius etiam fuerat. Sive enim tritici granum dixeris, sive hordei, sive quodcum-

διὰ τῆς παρακοῆς συνετρίβη καὶ φθορᾷ περιέπεσε· σπειρόμενος δὲ δι' αὐτοῦ θανάτου καὶ τῇ γῇ καταχωννύμενος ἀναβλαστάνει καὶ γίνεται ὥσπερ ἦν ἄφθαρτος ἀπ' ἀρχῆς· καὶ μή μοι λέγε, ὡς εἴγε τέως ἀθάνατος ἦν, πῶς ὑπέπεσε μετὰ ταῦτα φθορᾷ καὶ θνητότητι; ἄφες δὲ πῶς. θεὸς ἦν ὁ εἰπών· ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπὸ τοῦ φυτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. καὶ σὺ λέγεις πῶς ὁ ἀθάνατος ἐγεγόνει θνητός; ἄφες τὸ πῶς. ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐν τῷ εἰς τὴν ἐξορίαν τοῦ Ἀδὰμ λόγῳ αὐτοῦ τὴν

cumque aliud semen, inde prorsus resurgere consuevit, ubi ceciderat. At ne fabulam, quae dicuntur, putato. Vide enim & magnum *Athanasium*, quum demonstrare vellet ex corruptionis expertibus corruptioni nos obnoxios evasisse, & ex corruptioni obnoxiis corruptionis iterum expertes esse resurrecturos, grani exemplo, & valde quidem apte, usum fuisse, ita ad Antiochum (1) dicentem: *Quemadmodum ex grano ab initio Deus spicam (2) fecit, spica autem*

(1) Quaestiones ad Antiochum opus est ὑποβολιμαῖον. Vide *Bellarminum*, *Labbeum*, *Nat. Alexandrum*, *Caveum*, & *Montisfalconii* editionem Operum Athanasii, ubi hae Quaestiones primum editae sunt.

(2) Hac similitudine primum Apostolus usus est I. *Corinth.* XV. quae quidem aptissima, rem mira-

τὴν ἀπορίαν ἐπιλύσει σοι ταύτην οὕτω λέγων. παρέβη τὴν ἐντολὴν ὁ Ἀδὰμ καὶ ἔφαγεν ἀφ' οὗ παρηγγέλθη μὴ φαγεῖν, καὶ τούτου χάριν ὁ ἀθάνατος ἐγεγόνει θνητός. ἄφες τὸ πῶς. ἵνα μὴ ἐπὶ τῷδε τῷ θνητῷ σώματι πλείονι συσχεθῇς ἀπορίᾳ, πῶς ἀναστήσεται, λέγων, ἀθάνατον ἐκ νεκρῶν, εἴγε φύ-

tem contrita granum exſtitit; atque iterum ex grano ſato ſpica germinat: ita etiam homo corruptioni minime obnoxius a Deo creatus eſt: deinde per inobedientiam contritus eſt, & corruptioni ſuccubuit: ſatus vero per ipſam mortem, & terra obrutus, repullulat: &, ut ab initio erat, corruptionis expers eva-

rabiliter inluſtrat, ac comprobat. Hac eadem deinde omnes Patres, qui de Reſurrectione diſſeruere, Chriſtianum placitum confirmaverunt, & *Clemens* in primis *Epiſt. ad Corinthios* §. XXIV. *& ſeqq. Athenagoras De Reſurrectione*, *Tertullianus De carnis Reſurrectione*, *Hieronymus in Marcum*, *Rufinus in Symbolum*, *Chryſoſtomus Homil. De Reſurrectione*, *Gregorius magnus Lib.* VI. *Moral. cap.* VI. *Ioannes Damaſcenus De Fide Orthodoxa Lib.* IV. Sed praeclara atque elegantia *Q. Septimii* verba, digniſſima quae legantur, quibus naturam univerſam Reſurrectionis praeconem exhibet libro laudato. At non mirum huiuſmodi a Chriſtianis Sapientibus diſputari: mirandum magis a *Platone*, Ethnico homine, non multo aliter Socratem in *Phaedone*, & in *Politico*, diſſerentem induci, dum vivos ex mortuis fieri comprobare pertendit.

φύσει θνητόν ἐστι καὶ φθαρτόν; ὁ γὰρ ἀμφιβάλλων ἐπ' ἐκείνῳ πῶς ἀθάνατος ἐγεγόνει θνητός; δεῖ ἐξ ἀνάγκης ἀπορήσειε καὶ ἐπὶ τούτῳ, πῶς ἀναστήσεται λέγων ἄφθαρτον εἴγε φθορᾶς ὑπάρχει καὶ θνητότητος μέτοχον; οὐκοῦν ἄφες αὐτούς. εἴγε καὶ μάλιστα τῷ οἰκείῳ παρασυρόμενοι λογισμῷ πρὸς ἴδιον ἐκλαμβάνουσι θέλημα. ἔλεγε Παῦλος ὁ μακάριος τὰ τῆς ἁγίας γραφῆς καλῶς οὖν, ὅτι ὁ ψυχικὸς οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος. καὶ πρόσεχε εἰ βούλῃ, τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ λόγου. σωφρονίζων ὁ θεὸς τὸν Ἀδὰμ ἵνα μὴ καὶ εἰς ἔτι φαντάζηται ὑπὲρ αὐτῶν, θνητὸν δεῖ ἐξ ἀθανάτου, καθάπερ ἄνωθεν εἴρηται παραχρῆμα πεποίηκε. τὸ δὸ θεν αὐτῷ πρὸ τῆς ἁμαρ-

vadit. Nec mihi dixeris, si paulo ante erat immortalis, quomodo deinde in corruptionem, & mortalitatem, hic incidit? Abiice illud Quomodo. Deus fuit, qui dixit: *Quacumque die de planta illa comederitis, morte moriemini*. Et tu dicis: Quomodo immortalis mortalis evasit. Procul eiusmodi. Aureo eloquentiae flumine manans *Johannes* in suo *De Adami exsilio* sermone hanc tibi difficultatem dissolvet ita dicens: *Transgressus est praeceptum Adamus, & ex eo comedit, quod ne comederet illi mandatum fuerat, & eapropter immortalis mortalis effectus est*. Longe haec: ne circa istud mortale corpus

ἁμαρτίας ἀξίωμα. καὶ πάνυ δικαίως ἀφελόμενος δὲ αὐτοῦ καὶ τοιοῦτον ἀποκαταστήσας αὐτὸν, ὁποῖος ἦν ἀπ' ἀρχῆς καὶ δῆλον δὲ ὧν οὕτω πρὸς αὐτὸν ἔλεγε. γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ· πρόσεχε οὖν, εἰ γὰρ καὶ ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ὁ θεὸς ἔκτισε κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος αὐτοῦ κατὰ φησι Σολομῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦ πεποιηκότος αὐτὸν ἐπελάθετο τοῦ ἀπηγορευμένου τε, κακόβουλος ἥψατο, καὶ θεὸς ἐκ τούτου γενέσθαι ἤλπισε τῇ τοῦ ὄφεως συμβουλῇ, ἀφῃρέθη τηνικαῦτα τὸ δοθὲν αὐτῷ τῆς ἀφθαρσίας ἀξίωμα, κατηνέχθητε καὶ αὖθις ἐκεῖσε ὅθεν ἀνελήφθη παρὰ θεοῦ. βούλῃ μαθεῖν; ἡ ἁγία σε διδάξει γραφὴ λέγουσα. καὶ ἔλα-
βε

pus maiori dubitatione tenearis, quomodo reſurget, dicens, a mortuis immortale, ſi natura mortale eſt, & corruptioni obnoxium? Qui enim in illo ſe ambiguum traducit, quomodo ſcilicet immortalis mortalis evaſit; dubitet quoque neceſſe eſt ſuper hoc, quomodo, inquiens, reſurget immortale, ſiquidem corruptionis & mortalitatis eſt particeps? Dimitte igitur illos, & maxime ſi propriis ratiociniis abrepti ſuo haec arbitratu interpretantur. Bene igitur beatus *Paulus* de ſancta Scriptura dicebat, *animalis*, videlicet, *non recipit ea, quae ſunt ſpiritus*. Et animum intende, ſodes, ad ea,
quae

βε χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς ὁ θεὸς καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον. ἐπεὶ γὰρ τοῦτο καὶ πρὸς αὐτὸν ἔλεγε. γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπολεύσῃ. μάνθανε οὖν ὅτι τὸν ἀπὸ χοὸς ἐπ' ἀφθαρσίᾳ κτισθέντα κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος τοῦ θεοῦ ἐκεῖνον ἡ φθορὰ καὶ αὖθις ἐδέξατο εἰς γῆν ἀποστραφέντα κατὰ τὴν θείαν ἀπόφασιν. ἐφ' ᾧ καὶ θαυμάζειν οὐκ εὔλογον εἴπερ ἀθάνατος ὢν ὁ Ἀδὰμ θνητὸς ἐγεγόνει δι' αὐτὴν παράβασιν. ἐπειδὴ καὶ ὑπὸ τὸν ἀπατεῶνα διάβολον ἀξιοπιστότερον ἡγήσατο τοῦ πεποιηκότος αὐτὸν ἀπὸ χοὸς ἄφθαρτον κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος αὐτοῦ. τούτου χάριν ἐξέπεσε τῆς δοθείσης αὐτῷ ἀφθαρσίας, ἵνα μὴ καὶ εἰς ἔτι αὐτὰ φαντάζηται. κατὰ γὰρ τοῦτο
καὶ

quae ex ſermone conſequuntur. Caſtigans Deus Adamum ne amplius de his cogitaret, mortalem ex immortali, quemadmodum ſuperius dictum eſt, illum extemplo fecit, quum datam illi ante peccatum dignitatem, & omnino quidem iuſte, ab eo abſtuliſſet, & talem ipſum, qualis ab initio fuerat, reddidiſſet. Et id quidem liquet ex iis,quae illi ita dixit: *Terra es, & in terram abibis*. Attende igitur: ſi enim hominem corruptionis expertem ad ſuae aeternitatis imaginem, ut *Salomon* ait, Deus creavit: & quoniam eius, qui illum fecerat, oblitus, temere ac ſtulte, quod fuerat vetitum, adtigit,
&

καὶ ἤκουσε. γῆ εἶ, καὶ εἰς γὴν ἀπελεύσῃ. καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; εἰ γὰρ ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ ἀπὸ φθαρτοῦ γέγονε κατὰ χάριν ἄφθαρτον διάγε τῆς ἐμπνευθείσης αὐτῷ ζωτικῆς δυνάμεως, θαυμαστὸν πάντως οὐδὲν εἴγε καὶ ἐξ ἀφθάρτου φθαρτὸν ἐγεγόνει διὰ τὴν παράβασιν· μὴ οὖν ἐπὶ πλέον ἀμφίβαλλε. εἰ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ὁ θεὸς ἀπὸ χοὸς ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον ἄφθαρτον, πολλῷ μᾶλλον ἠδύνατο καὶ ἐξ ἀφθάρτου ποιῆσαι φθαρτὸν ὡς ἤδη φθάσαντες εἴπομεν; καὶ μή μοι λέγε ὡς ἤδη φθορᾷ καὶ θνητότητι διὰ τὴν ἁμαρτίαν ὁ Ἀδὰμ ἐκεῖνος ὑπέπεσε, διὰ τί μὴ καὶ ἐκπεσόντες ἄγγελοι τὰ αὐτὰ τῷ πρωτοπλάστῳ πεπόνθασι. διὰ τί μὴ

& Deus ob hoc ipsum serpentis consilio circumventus fieri speravit, tunc data ei conditionis corruptioni minime obnoxiae dignitas ablata est, & eo iterum deductus est, unde principio a Deo sumtus fuerat? Si vero, unde a Deo sumtus fuerit, cognoscere expetis, sancta te Scriptura docebit ita dicens: *Et accepit pulverem de terra Deus, & hominem finxit.* Propterea enim hoc insuper illi dixit: *Terra es, & in terram abibis.* Disce igitur illum de pulvere, corruptionis expertem, ad Dei aeternitatis imaginem creatum, a corruptione iterum exceptum fuisse, quum iuxta divinam sententiam esset revo-

μὴ κἀκεῖνοι φθαρτοὶ γεγόνασι καὶ θνητοὶ διὰ τὴν ἔκπτωσιν. ἄφες εἰ βούλῃ, τοιοῦτόν τι λέγε μηδέν· ὁ γὰρ Ἀδὰμ ἐκεῖνος οὐχ ἁπλοῦς ἀλλὰ διπλοῦς ἐτύγχανε κατὰ φύσιν, ἀπότε ψυχῆς καὶ σώματος κεκτημένος τὴν σύνθεσιν. καὶ κατὰ μὲν τὴν ψυχὴν ταῖς ἀΰλοις ᾠκείωτο καὶ ἀοράτοις δυνάμεσι· κατὰ δὲ τὸ σῶμα τῷ ὑλικῷ τούτῳ κόσμῳ καὶ ὁρατῷ, ταύτῃ τοι καὶ τὴν θείαν παραβὰς ἐντολὴν θανάτῳ μὲν ὑπέπεσε κατά γε τὴν θείαν ἀπόφασιν, ἀλλ᾽ οὐ κατ᾽ ἄμφω τὰ μέρη. κατὰ δὲ τὸ μέρος ἐκεῖνο τὸ παρὰ θεοῦ ληφθὲν ἀπὸ γῆς, οὕτω γὰρ ἤκουσε. γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ· ἡ μέντοι ψυχὴ, θνητὴ μὲν οὐ γέγονε παραπλησίως τῷ σώματι ὅτι μηδὲ

volutus in terram. Quamobrem admiratione percelli absonum, si quum esset immortalis Adamus, mortalis per ipsam praevaricationem effectus est. Eo quod enim seductorem Diabolum fide digniorem, quam eum, qui illum corruptionis expertem ad suae aeternitatis imaginem de pulvere fecerat, existimavit, hac de causa data illi minime corruptioni obnoxia conditione excidit, ne amplius haec cogitaret. Propterea enim, & illud audiit: *Terra es, & in terram abibis*. Sed quid prolixiori sermone opus est? Si enim ab ipso initio corpus Adami ex corruptioni obnoxio, per adflatam ipsi vitalem virtu-

μηδὲ τὴν γένεσιν ἀπὸ γῆς ἔσχηκε, πάθεσι δὲ μυρίοις ὑπέπεσε καθὰ δὴ καὶ χρυσορρήμονι περὶ τούτου δοκεῖ. τίνα δὲ ταῦτα; λήθη, ἄγνοια, λῦπαι, φροντίδες, ἀθυμίαι, μέριμναι, καὶ ὅσα ταῦτα. ὅθεν ἀμφιβάλλειν ἐπὶ πλέον οὐκ ἔπρεπε. φαίνεται γὰρ ὡς εἴγε καὶ ἡ τῶν ἐκπεσόντων ἀγγέλων πληθὺς σύνθετος ἦν, ἀπότε σώματος καὶ πνεύματος, κεκτημένη τὴν σύνθεσιν, τὰ αὐτὰ τῷ πρωτοπλάστῳ πέπονθεν ἄν. μὴ λέγε λοιπὸν ὡς εἴπερ ἀθάνατος ἦν ὁ Ἀδὰμ, πῶς ἐγεγόνει θνητὸς, πῶς ἐγεγόνει φθαρτός; ἄφες τὸ πῶς· ὅπου θεὸς, ἐκεῖσε χώραν οὐκ ἔχει τὸ πῶς. ἔπλασε μὲν γὰρ ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ὁ θεὸς ἄρχοντα τῶν ἐπιγείων πάντων

tutem, Dei beneficio corruptionis expers evaſit; nihil profecto mirandum ſi etiam ex corruptionis experte, per praevaricationem corruptioni ſuccubuit. Ne igitur amplius dubita. Si enim a principio Deus fecit de pulvere hominem corruptionis expertem, multo magis potuit ex corruptionis experte, corruptioni obnoxium efficere, ut iam praevertentes ediximus. Nec mihi dixeris: ſi corruptioni iam & mortalitati per peccatum Adamus ille ſuccubit, qua de cauſa Angeli etiã, qui ceciderunt, eadem ac protoplaſtus perpeſſi non ſunt? Cur non illi etiam corruptioni obnoxii, & mortales per illam

κατέστησε, διηνεκῆ δέδωκε τὴν ἀθανασίαν αὐτῷ καθάπερ ἄνω διείληπται, καὶ εἶχε μὲν εἰς αἰῶνας τὰ κατ' αὐτὸν οὕτω, ὅτι καὶ ἀμεταμελήματα τὰ θεῖα χαρίσματα. ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς ἁμαρτίαν αὐτὸν ὁ θεὸς ἑώρακε ὀλι-

ruinam effecti sunt? Apage si lubet, huiusmodi nihil eloquere. Ille enim Adamus non simplex, sed duplex erat secundum naturam, ex anima, & corpore constans. Et secundum animam quidem (1) inma-

(1) Angelos, Daemonasque, incorporeos esse censet quoque *Cyrillus* Alexandrinus *Lib. adverf. Anthropomorphitas Cap.* XVII. & *Nemesius*, qui laudatur etiam a *Glyca* nostro *Part.* I. *Annal.* aliique. Ceterum veteres Patres ferme omnes corporeos esse Angelos arbitrati sunt, ut *Irenaeus*, *Iustinus Martyr*, *Tatianus*, *Athenagoras*, *Clemens Alexandrinus*, *Methodius*, *Eusebius Caesariensis*, *Athanasius*, *Basilius Magnus*, *Caesarius Gregorii Nazianzeni frater*, *Ioannes Thessalonicensis*, quibus addere iuvat Iudaeum Historicum *Iosephum*, & Christianum Philosophum *Michaelem Psellum*. Inter Latinos vero in hac sententia fuere, *Caecilius Cyprianus*, *Lactantius*, *Hieronymus*, *Augustinus*, *Severus Sulpitius*, *Claudianus Mamertus*, *Gregorius Magnus*, *Bernardus Abbas*, *Thomas Caietanus*, *Io. Bodinus*, quibus recte adiunxeris *Tertullianum*, *Hilarium*, *Ioannem Cassianum*, *Faustum Regiensem*, *Gennadium*, *Paschasium Diaconum*, *Rupertum*, *Raimundum Lullum*, qui Angelos non tantum corpore instructos, sed totos etiam corporeos praedicarunt. Vide quae de Angelis adnotamus etiam ad Epistolas IV. & VI.

ὀλισθαίνοντα κἀντεῦθεν ἐκπίπτοντα τῆς ὑψηλῆς ἐκείνης καὶ ἰσαγγέλου διαγωγῆς, παραχωρεῖ διὰ τοῦτο, καὶ λαμβάνει κατ᾽ αὐτοῦ χώραν ὁ θάνατος. ὅτι μηδὲ συνέφερεν ἐκ τότε διηνεκῆ προσεῖναι τὴν ἀθανασίαν αὐτῷ. ταύτῃ τοι καὶ τοῦ φυτοῦ μετάσχων καὶ γεγονὼς ἐκ τούτου θνητὸς, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησι, τοῦ παραδείσου τε τηνικαῦτα ἐκβάλλεται καὶ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ἅψασθαι συμφερόντως ἀπείργεται. τίνος ἕνεκεν; ἵνα μὴ ἁμαρτάνῃ ἀθάνατα τῇ μεταλήψει τοῦ ξύλου γεγονὼς καὶ αὖθις ἀθάνατος, καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ ἡ ἁγία λέγει γραφὴ, καὶ νῦν μή ποτε ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα καὶ λάβῃ ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς καὶ ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα.

ταῦ-

materiatis, & inadſpicuis poteſtatibus ſimilis erat, ſecundum corpus vero materiato huic mundo, & adſpectabili: heinc eſt quod divinum transgreſſus mandatum morti divina ſententia ſuccubit, ſed non quoad utramque partem. Etenim quoad illam partem, quae a Deo de terra ſumta fuerat, haec audiit: *Terra es, & in terram abibis*. Anima vero non, prout corpus, mortalis effecta eſt, quia nec ortum de terra habuit; ſed in ſexcentas perturbationes incidit, quemadmodum *Aureo eloquio mananti* de hoc ipſo videtur. Quae nam vero hae? oblivio, ſtultitia, triſtitiae, curae, deſperationes,

K 2 mo-

ταῦτα δὲ πάντως ἔλεγεν. ἐπειδὴ καὶ εἰς ἔτι τὰ τῆς ἀθανασίας πεπτωκότι προσεῖναι τῷ Ἀδὰμ οὐ συνέφερε, παραχωρεῖ τοιγαροῦν ὁ θεὸς καὶ χωρεῖ κατὰ τοῦ ἀθανάτου ὁ θάνατος. καὶ γὰρ εἰ μὴ γέγονέ τι τοιοῦτον, εἰ μὴ συγχώρησις ἐκεῖθεν ἐδίδοτο φιλανθρωπίας ἕνεκεν, ἵνα μὴ ἀθάνατον ᾖ τὸ κακὸν, οὐκ ἂν ἐκείνῳ τῷ πρώτῳ Ἀδὰμ, τῷ ἐπ' ἀφθαρσίᾳ κτισθέντι κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος τοῦ θεοῦ προσήγγισε θάνατος, οὐκ ἂν ὑπέπεσε φθορᾷ τὸ σῶμα ἐκεῖνο τὸ θανάτου

moleſtiae, & quaecumque id genus alia. (1) Vnde amplius dubitare non decet. Elucet enim, ſi Angelorum etiam, qui ceciderunt, multitudo compoſita fuiſſet, & corpore & ſpiritu conſtitiſſet, eadem ac protoplaſtum paſſuram fuiſſe. Ceterum neve dicito, ſi immortalis erat Adamus, quomodo mortalis evaſit, quomodo obnoxius corruptioni? Apage illud *Quomodo*. Quandoquidem ubi Deus; ibi locum non habet illud *Quomodo*. Forma-

(1) *Auguſtinus Lib.* XIV. *De Civitate Dei Cap.* X. primos homines in Paradiſo nullis perturbationibus obnoxios fuiſſe arbitratur, & ait: *Felices erant, & nullis agitabantur perturbationibus animorum, nullis corporis laedebantur incommodis.* Sed in has incurriſſe ait poſt peccatum *Cap.* XII. Ceterum hominis in Paradiſo tranquillitatem, & felicitatem, late exponit & explicat *Cap.* XXV. eiuſdem libri.

του καὶ φθορᾶς ἄμεινον ὑπάρχον τὸ πρότερον, ὡς ὁ θεῖος ἔλεγε Κύριλλος. ἀλλ' ὅρα κἀνταῦθα, καὶ τοῦτο γὰρ ἄξιον εἰδέναι τὴν σὴν ὁσιότητα, κατὰ δύο ταῦτα ὡς πρώτῳ ἀνθρώπῳ τὸ κατ' εἰκόνα ὁ θεὸς ἐχαρίσατο, κατάγε τὸ ἄρχειν ὡς ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησὶ, καὶ κατ' αὐτὸ τὸ ἀθάνατον ὡς Σολομῶν εὕρηται λέγων ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ. ἐπ' ἀφθαρσίᾳ γάρ φησι τὸν ἄνθρωπον ὁ θεὸς ἔκτισε κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος αὐτοῦ. εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, σφάλλουσι προφανῶς ἐκεῖνοι λοιπὸν ὅσοι καὶ θνητότητα παραμιγνύουσι τῷ ἐπ' ἀφθαρσίᾳ κτισθέντι κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος τοῦ θεοῦ. πρόσεχε οὖν· εἰ γὰρ καὶ θανάτῳ κατεδίκασεν αὐτὸν ὕ-

mavit enim hominem Deus corruptionis expertem, & principem eum terrenorum omnium constituit. Perpetuam dedit illi immortalitatem, ut supra jam disseruimus, & ejus omnia ita se habitura erant in aeternum, quia irrevocabilia sunt dei munera. Sed postquam illum vidit Deus in peccatum delapsum, & eapropter sublimi illa & Angelica conditione excidisse, adnuit hac de causa ut mors contra ipsum invalesceret. Quia neque expediebat exinde perenni illum immortalitate vigere. Ita quum planta etiam participasset, adeoque mortalis evasisset, ut *Linguam Aureus* ait, & de Paradiso tunc

στερον. ἀλλ' ἐπεὶ τοῦτο χαλεπαίνειν ἡμᾶς οὐχ ὅσιον. ἵνα γὰρ μὴ ἀθανάτου μείναντος αὐτοῦ μετὰ τὴν παράβασιν, μένῃ σὺν αὐτῷ καὶ τὸ κακὸν ἐξ ἀνάγκης ἀθάνατον, διὰ τοῦτο θανάτῳ καταδικάζει, καθὰ δὴ καὶ προείρηται, τὸν ἀθάνατον καὶ ἀνώλεθρον. ὅτι δὲ ἀθάνατος ἔμελλεν εἶναι καὶ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ὁ ἄνθρωπος εἰ μὴ γέγονέ τις οἰκονομία θεία, ὥστε μὴ καὶ ἡμᾶς ἀθάνατα πάσχειν κατὰ τοὺς ἐκπεσόντας ἀγγέλους, ὁ θεῖος Γρηγόριος τοῖς ἀμαθέσι δίδωσι τέως ἡμῖν ἐννοεῖν. ἐπειδὴ γὰρ ἐν τοῖς ἀπηγορευμένοις φησὶ γεγόνασιν οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι, καὶ τῆς μακαριότητος ἐκείνης ἀπεγυμνώθησαν, χιτῶνας δερματίνους ἤγουν

eiicitur, & vitae lignum attingere utiliter prohibetur. Cur? Ne peccet aeternum ligni participatione & ipſe aeternus effectus; & hoc eſt quod ſanctaScriptura dicit: *Et ne forte modo manum extendat, & de vitae ligno capiat, & vivat aeternum*. Iſthaec vero omnino dicebat, quia immortalitatem prolapſo Adamo adhuc ineſſe, non expediebat. Concedit igitur Deus, & mors illum invadit. Etenim niſi quid hujuſmodi factum eſſet; niſi conceſſio ibidem humanitatis gratia data fuiſſet, ne malum eſſet aeternum, ad illum primum Adamum, corruptionis expertem, ad Dei aeternitatis imaginem conditum, mors uti-

γουν τὴν ἀπὸ τῶν ζώων νεκρότητα οἰκονομικῶς ἐνέθηκε τῇ εἰς ἀθανασίαν κτισθείσῃ φύσει, ἵνα μὴ τὸ κακὸν ἀθάνατον ᾖ. καλῶς δὲ εἶπεν οἰκονομικῶς ὁ θεῖος οὗτος ἀνήρ. κηδόμενος γὰρ ἡμῶν ὁ θεὸς ὥστε μὴ ἁμαρτάνειν ἀθάνατα, καὶ ὥστε μὴ συμπαραμένειν εἰς αἰῶνας τῇ ἐπωδύνᾳ ταύτῃ καὶ μοχθηρᾷ βιοτῇ, καθὰ δὴ καὶ ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησι, παραχωρεῖ τῷ θανάτῳ κατὰ τοῦ ἀθανάτου χωρῆσαι, καὶ γίνεται τούτῳ τῷ τρόπῳ θνητὸς ὁ ἀθάνατος καὶ φθαρτὸς ὁμοίως ὁ ἄφθαρτος. καὶ πειθέτω ἡμᾶς ἐπὶ πλέον ὁ μέγας Βασίλειος οὕτω περὶ τούτου λέγων. οὐκ ἐκώλυσε τὸν θάνατον ὁ

utique non accessisset; non corruptioni succubuisset corpus illud, quum morte & corruptione praestantius in antecessum fuisset, ut divinus inquit *Cyrillus*. Sed vide deinde, & hoc enim dignum quod Sanctitas tua cognoscat. Secundum duo haec primo homini imaginem suam Deus largitus est (1), & secundum principatum, ut *aureo flumine manans Ioannes* ait, & secundum ipsam immortalitatem, ut *Salomon* in *Sapientia* adfirmare deprehenditur. *Corruptionis* enim *expertem*, inquit, *Deus hominem creavit ad suae aeternitatis imaginem.* Si vero haec ita habent, reliquum est ut manifeste illi er-

(1) Vide adnotata ad *Ep.* XIII. & superius *pag.* 112.

ὁ Θεὸς, ἵνα μὴ ἀθάνατον ἡμῖν τὴν ἀῤῥωςίαν τηρήσῃ· ἐπὶ κέρδει λοιπὸν ὁ θάνατος, καὶ ἐπ' εὐεργεσίᾳ ἡ τιμωρία δίδοται κατὰ τὸν ἐν θεολογίᾳ μέγαν Γρηγόριον, ἐφ' ᾧ καὶ σκυθρωπάζειν ἐπὶ τούτοις οὐκ εὔλογον. εἰ γὰρ καὶ εἰς γὴν ὅθεν ἐλήφθημεν ἀποςρεφόμεθα κατὰ τὴν ἀρὰν ἐκείνην τὴν λέγουσαν, γῆ εἶ, καὶ εἰς γὴν ἀπελεύσῃ, ἀλλ' ἐκεῖθεν ὡς ὁ χρυσοῤῥήμων Ἰωάννης φησὶ καὶ αὖθις ἀναλαμβανόμεθα. κἀντεῦθεν ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταςοιχειούμεθα καὶ τοιοῦτοι γενόμεθα πάλιν, ὁποῖοι καὶ πρότερον ἦμεν, ἄφθαρτοι δηλαδὴ καὶ ἀθάνατοι. ἀλλὰ μὴ θορυβοῦ διὰ τοῦτο μηδὲ λέγε καὶ σὺ κατὰ τοὺς πολλούς, πῶς

errent, quicumque corruptionis experti, & ad Dei aeternitatis imaginem condito mortalitatem admiſcent. Attende igitur. Si enim illum damnavit morte noviſſime, nos propter hoc indignari nefas eſt. Etenim ne immortali eodem permanente poſt tranſgreſſionem, malum etiam neceſſario immortale cum ipſo permaneret, propterea morte, uti iam praedictum eſt, immortalem & inexterminabilem damnat. Immortalem vero hominem etiam poſt peccatum futurum fuiſſe, niſi quaedam divina diſpenſatio exſtitiſſet, ne nos quoque, quemadmodum prolapſi Angeli, immortalia pateremur, divi-

πῶς ἀπὸ χοὸς ὑποκειμένου φθορᾶ πλάσιν ἐσχήκαμεν ἄφθαρτον; ἔχεις εἰ βούλῃ καὶ πάνυ ῥαδίαν πρὸς αὐτοὺς ἀπάντησιν. εἰ γὰρ ἐξ αὐτῆς ὦ ἱερὰ κεφαλὴ τῆς ἐν τῷ τάφῳ κειμένης λεπτῆς κόνεος ἄφθαρτοι ἐγειρόμεθα κατάγε τὴν ἐσχάτην ἐκείνην ἡμέραν, ὥς φασιν αἱ γραφαὶ, θαυμαστὸν πάντως οὐδὲν εἴγε κατ' ἀρχὰς ἀπὸ χοὸς χερσὶ ταῖς θείαις ἐπλάσθημεν ἄφθαρτοι· ἀλλ' ὅρα κἀνταῦθα δεσπότου φιλανθρωπίαν. ἀπὸ χοὸς ἔπλασε τὸν πρῶτον ἄνθρωπον ὡς ἤδη προείρηται διὰ τί καὶ τίνος ἕνεκεν; ὁμοῦ μὲν καὶ τὸ φύσημα καταστέλλων ἡμῶν, ὁμοῦ δὲ καὶ διδοὺς ἐντεῦθεν ἀναστάσεως ἐλπίδα καθὰ δὴ

divinus *Gregorius* Nyssenus nobis indoctis interea dat intelligere. *Postquam enim*, inquit, *primi homines interdicti fuere, & beatitate illa denudati, pelliceas tunicas, hoc est, eam, quae mutarum pecudum est, mortalitatem, naturae ad immortalitatem conditae certo consilio, ne malum immortale esset; imposuit.* Recte autem *certo consilio* dixit divinus hic vir. Nobis enim prospiciens Deus, ne in aeternum peccaremus; & ne aeternum in hac tristi & laboriosa vita permaneremus; quemadmodum etiam *Linguam Aureus* dicit, concessit morti, ut contra immortalem praevaleret. Et hoc modo fit mortalis, qui erat immortalis,

δὴ καὶ τῷ χρυσορρήμονι περὶ τούτου διείληπται. ἐπειδὴ γὰρ προΐδει ὅτι τὸ ζῶον τοῦτο μέλλει τελευτᾷν καὶ εἰς χοὸν καταντᾷν προλαβὼν ἐν τῇ δημιουργίᾳ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως δίδωσι. λαμβάνει οὖν χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς ἵνα ὅταν ἴδῃς χοῦν ἐν τάφῳ μηδαμῶς ἀπελπίσῃς τὴν ἐκ νεκρῶν τῶν σωμάτων ἀνάστασιν, ἀκριβῶς εἰδὼς ὅτι ὁ πλάσας ἀπὸ χοὸς τὸν ἄνθρωπον ἀπ᾽ ἀρχῆς οὐκ ἀδυνατοῖ καὶ αὖθις ἀπὸ χοὸς ἀναστῆσαι αὐτόν. πρόσεχε οὖν. εἰ μὴ γὰρ ἄφθαρτος ἀπὸ τοῦ χοὸς ὁ πρῶτος ἐπλάττετο ἄνθρωπος, οὐκ

talis, & corruptioni succumbit, qui corruptionis expers pariter fuerat. Et persuadeat nos amplius magnus *Basilius* ita de hoc verba faciens; *Non prohibuit mortem Deus, ne immortalem nobis infirmitatem servaret*. Ad lucrum igitur, & ex beneficio poena (1) mortis data est secũdum magnum illum Theologum *Gregorium*. Quamobrem & tristari super his est absurdum: si enim in terram, unde sumti fuimus, revertimur iuxta maledictionem illam dicentem, *Terra es, & in terram abibis*: inde etiam, ut *Au-*

(1) De poena mortis consule egregie de more suo differentem *Augustinum Lib.* XIII. *De Civitate Dei*; ubi etiam Philosophos confutat, qui id negant: quamquam ex hac poena beneficium nobis oriri minime inficiatur, & praecipue *Cap.* IV. *&* VI.

οὐκ ἂν ἑτοιμῶς οὕτω παρεδεχόμεθα τὴν ἀνάστασιν. εἴγε αὐτὴ μεταστοιχειωθήσεται καθὰ φασιν αἱ γραφαί, πρόσγε τὸ ἄφθαρτον καὶ ἀθάνατον. ἀμφιβάλλειν οὖν ἐπὶ τούτοις οὐ δίκαιον. εἴγε καὶ μᾶλλον οἱ θεῖοι πατέρες οὐδὲν τι ἕτερον ἐπαγγέλλεσθαι λέγουσι τὴν ἐκ νεκρῶν ἔγερσιν ἢ πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτοκότων ἀποκατάστασιν· καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; ἡ ἐν εὐαγγελίοις τοῦ πλανομένου παραβολὴ καὶ ἡ τῆς ἀπολυμένης ὡσαύτως δραχμῆς, αὐτὴν ὑποφαίνουσι πάντως τὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ πλάνην καὶ ἔκπτωσιν καὶ τὴν εἰς τὸ αὐτὸ πάλιν ἐπι-

Aureo fluvio manans Johannes ait, iterum reſumimur, atque heincin melius transformamur, & tales rurſus efficimur, quales antea fueramus, corruptionis expertes videlicet & immortales. Sed ne ob hoc ipſum turbator, neque tu etiam ſequutus multitudinem (1) dicito, quomodo de pulvere corruptioni obnoxio, corruptionis expers figmentũ habuimus? Habes enim, ſi vis, quo facile prorſus illis occurras. Si enim ex ipſo, o ſacrum caput, qui in ſepulcro iacet, tenui pulvere corruptionis expertes illa extrema die reſurgemus, ut Scripturae

(1) Seneca. *Non tam bene cum rebus humanis agitur, ut meliora pluribus placeant. Argumentum peſſimi turba eſt.*

ἐπιστροφὴν καὶ ἀνάκλησιν· ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ κλίνας οὐρανοὺς ὁ Θεὸς καταβέβηκε καὶ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος γέγονε, ποιήσαιτε πάντα καὶ παθεῖν οὐκ ἀπηξίωσε. τίνος ἕνεκεν; ἵνα τὸν Ἀδὰμ εἰς φθορὰν ὀλισθέντα μεταστοιχειώσῃ καὶ αὖθις πρὸς ἀφθαρσίαν ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν τε καὶ πρώτην ἐπαναγάγῃ τιμήν· ἀλλὰ μὴ ἀμφίβαλλε. εἰ μὴ γὰρ ὡς ἤδη προείπομεν ἐπὶ τὴν πρώτην ἀνήγαγε τὸν ἐκπεσόντα τιμήν· εἰ μὴ, βασιλικὴν ὥσπερ εἰκόνα, φωτὶ καὶ πάλιν ἀφθαρσίας ἀστράπτοντα ἔδειξεν, ὡς ὁ Δαμασκηνὸς εὕρηται λέγων· οὐκ ἂν ἐπιστρέψας ὁ ἄσωτος ἤκουσεν. ἐνδύσατε αὐτὸν

τὸν

rae adfirmant; haud prorſus mirari ſubit, ſi a principio de pulvere divinis manibus formati ſunt homines. Sed vide heinc Domini benignitatem. De pulvere finxit primum hominem, ut iam dictum eſt, verum ad quid, & cuius rei gratia? Simul quidem ut ſuperbiam noſtram reprimeret, & ſpem ſimul reſurrectionis daret, prout iam ab *Aurea eloquia fundente* de hoc diſputatum eſt. Nam quia praeſentiebat animal hoc eſſe moriturum, & in pulverem reverſurum, anticipans ſpem dat reſurrectionis in opificio. Accipit igitur pulverem de terra, ut quum pulverem in ſepulcro videris, nullo modo

cor-

τὸν τὴν πρώτην στολήν. εἰ δὲ καὶ λέγουσί τινες ἀθάνατον μὲν ἀπὸ θεοῦ πλασθῆναι τὸν ἄνθρωπον, δυνάμει δὲ καὶ θνητὸν εἶναι τοῦτ᾽ ἐστὶ δύνασθαι θνητότητι περιπεσεῖν, εἰ μή γε φύλαξ ἔσεται τῆς δοθείσης αὐτῷ ἐντολῆς, δεχόμεθα τὸν λόγον αὐτῶν εἰ καὶ μὴ παντάπασιν εὐπαράδεκτος, ὅτι μηδὲ τοιοῦτος ἀπ᾽ ἀρχῆς ὁ Ἀδὰμ ὑπὸ θεοῦ πλασθῆναι δοκεῖ τοῖς γε κατεξετάζουσι τέως ἐν ἀκριβείᾳ τὰ γραφικὰ ταῦτα καὶ θεῖα ῥητά. πάσχειν δὲ ὅλως αὐτὸν τοῦτ᾽ ἐστὶν οἵῳ δή τινι φυσικῷ ὑποκεῖσθαι πάθει πρὸ τῆς παραβάσεως, οὐδαμοῦ τοῦτο παραδεχόμεθα·

corporum a mortuis reſurrectionem deſperes, probe noſcens eum, qui de pulvere hominem ab initio formavit, de pulvere etiam eum iterum excitandi poteſtate non carere. (1) Niſi enim corruptionis expers de pulvere primus homo formatus fuiſſet, haud equidem ita promte reſurrectionem illam expectaremus. Siquidem & ipſe transformabitur, quemadmodum Scripturae dicunt, in immortalitatem, & conditionem corruptionis exſortem. Dubitare igitur de his haud par eſt. Et eo magis, quod divini Patres nihil aliud eſſe dicunt a mortuis reſurrectionem,

(1) Haec egregie diſputantur adverſus incredulos a magno *Auguſtino Lib.* XXII *De Civit. Dei Cap.* XX.

θα. πῶς γὰρ εἴγε τινὰ τῶν πατρῶν τοιοῦτόν τι περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου διεξιόντα οὐχ εὕρομεν, αὐτίκα γὰρ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης ἄκραν ἔχειν ἀπάθειαν ἔλεγε τὸν πρὸ τῆς παραβάσεως ἄνθρωπον, πεῖνα γὰρ καὶ δίψα, κόπος, ὕπνος, καὶ ἱδρὼς, ὡς ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ ἐν ἑξηκοστῷ ἐννάτῳ κεφαλαίῳ αὐτοῦ λέγων εὕρηται, μετὰ τὴν παράβασιν εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον εἰσέλθησαν. ἀλλὰ καὶ ὁ Σιναΐτης θεῖος Ἀναστάσιος ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ αὐτοῦ τὰ ἀδιάβλητα ταῦτα πάθη τῇ τῆς κακίας εἰσόδῳ συνεπακολουθῆσαι ἡμῖν ἔλεγεν, ἐν τῇ τοῦ δερματίνου χιτῶνος πε-

nem, quam eorum, qui ceciderunt in integrum reſtitutionem (1). Et quid multis opus eſt verbis, ſi in Evangeliis & errantis illius parabola, & illa pariter drachmae deperditae, hunc omnino ſubindicant hominis & errorem, & ruinam, & in idem iterum reverſionem atque revocationem? Ad hoc enim quum coelos Deus inclinaſſet deſcendit, & homo nobis ſimilis fuit, et cuncta facere ac perpeti non eſt dedignatus. Cuius rei gratia? Vt Adamum in corruptionem labſum in conditionem corruptioni minime obnoxiam transformaret, & in antiquam prioremque illam digni-

(1) Vide ſupra, & infra *Epiſt.* III.

περιβολῇ· οὐδὲ γὰρ συμπεφυκὼς οὕτως τῇ λογικῇ φύσει καθὼς τοῖς ἀλόγοις ἐγένετο· ἀλλ' ὕστερον ἐπετέθη κολάζων ἐκεῖνον τὸν ἐν τίμῃ μὲν ὄντα μὴ συνιόντα δέ· κἀντεῦθεν εἰς ὑπόμνησιν αὐτὸν ἄγων ὧν ἐξέπεσεν ἀγαθῶν· ἀλλὰ καὶ ὁ χρυσοῤῥήμων Ἰωάννης τὸ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου περισσὸν ἀπαθὲς ἔλεγεν. ἐννόησόν μοι μακαριότητος ὑπερβολήν. ὅτι καὶ ἐν σώματι ὄντες οἱ πρωτόπλαστοι τὰ τῶν σωμάτων οὐχ ὑπέμειναν· οὔτε γὰρ στέγης, οὔτε ὀρόφου, οὔτε ἱματίων, οὔτε ἄλλου τοιούτου τινὸς ἐδέοντο· ὅτι δὲ φυσικῶν

gnitatem restitueret. At ne dubita. Nisi enim, ut iam diximus, ad priorem illam dignitatem eum, qui ceciderat, reduxisset; nisi, regiam veluti imaginem, immortalitatis iterum luce radiantem ostendisset, (1) ut Damascenus ait, haud profecto, quum reversus esset, Asotus ille audiisset: *Induite eum stola illa priori*. (2) Si vero dicant nonnulli, immortalem quidem a Deo formatum fuisse hominem, potestate vero mortalem fuisse; potuisse scilicet mortalitati succumbere, nisi datum sibi praeceptum servaret; (3) eo-

(1) Vide inferius *Epist.* III.

(2) Adi superius adnotata *pag.* 123.

(3) Consule, si lubet, adnotata superius *pag.* 89. 92. 101. 109. 116. 121.

κῶν παθῶν ὁ ἄνθρωπος ἀνώτερος ἦν ἐν ἐκείνῳ δηλαδὴ τῷ πρώτῳ καιρῷ. καὶ ὁ μέγας ἔδειξε Βασίλειος ἐν τοῖς ἀσκητικοῖς αὐτοῦ κατὰ ῥῆμα διεξιὼν οὑτωσί. ὥσπερ εἰ ἦμεν ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς οὐκ ἂν ἐπινοίας καὶ μόχθου γεωργικοῦ προσεδεήθημεν· οὕτως εἰ ἦμεν ἐν ἀπαθείᾳ κατάγε τὸ πρὸ τοῦ παραπτώματος ἐν τῇ δημιουργίᾳ χάρισμα οὐδὲν ἂν τῶν ἐξ ἰατρικῆς πρὸς παραμυθίαν ἐχρήζομεν. εἴπερ οὖν ἐν τῇ δημιουργίᾳ χάρισμα εἶχε πρὸ τοῦ παραπτώματος ἀπαθείας ὁ ἄνθρωπος πῶς εἴπωμεν οἵῳ

eorum sermonem recipiamus, quamvis, per omnia facile recipiendus non esset, quia neque eiusmodi ab initio Adamus a Deo formatus fuisse videtur iis, qui olim diligenter haec Scripturae divinae dicta ac pensiculate examinaverunt. Pati vero ipsum omnino, hoc est, naturali alicui perturbationi ante praevaricationem obnoxium fuisse, nullo modo recipiamus (1). Quomodo enim, si nullum sanctorum Patrum tale aliquid de primo homine adfirmantem invenimus? Statim enim Damascenus *Ioannes* summam (2) dicit ha-

(1) In memoriam revocanda, quae observavimus superius *pag.* 93.

(2) Ἀπάθεια non omnes adfectus generatim excludit, saltem illa, quam Stoici inducere conabantur, vel

οἵῳ δή τινι φυσικῷ πάθει περιπίπτειν αὐτὸν ἐν τῷ τῆς ἀπαθείας ἐκείνῳ καιρῷ; ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Μάξιμος τὰ πάθη ταῦτα λύπην, ἡδονὴν, ἐπιθυμίαν, καὶ ὅσα τοιαῦτα τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει πρόσεστι σήμερον, ἐκ τῆς τῶν ἀλόγων ἔλεγε μοίρας ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον εἰσδραμεῖν. ἐπειδὴ γὰρ ὁμοιωθῆναι κατεδικάσθη τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσι κατὰ γένεσιν, ἐκεῖθεν ἂν ἐξ ἀνάγκης καὶ τὰ πάθη ταῦτα εἰς ἑαυτὸν ἐπεσπάσατο.

habuisse apathian ante transgressionem hominem. Fames enim, & sitis, labor, somnus, & sudor, ut hic divinus vir in LXIX. *Capite* dicere reperitur, post praevaricationem in humanam vitam introiere. Sed & Sinaita divinus *Anastasius* in suo *De Resurrectione* sermone inreprehensibiles has perturbationes malitiae ingressum consequutas esse nobis dicebat, quum pellicea tunica homo circumamictus est. Non ita enim ratio-

L

vel nos nominibus ludunt. Consule *Gellium Lib.* XIX. *Noct. Attic. Cap.* I. Nam dum *εὐπαθείας* adprobant, rectos saltem adfectus admittunt. Adeatur *Augustinus Lib.* XIV. *De Civ. Dei Cap.* VIII. Igitur Apathia talis erat in primo homine ut laudatus Theologus praestantissimus *Cap.* X. docuit: alias enim, ut recte idem *Cap.* IX. ait, *si apathia illa dicenda est, quum animum contingere omnino non potest ullus adfectus; quis hunc stuporem non omnibus vitiis iudicet esse peiorem?* Adisis superius *pag.* 93.

σατο. οὐδὲν γὰρ προηγουμένως συνεκτίσθη ταῦτα τῷ ἀνθρώπῳ, καθὼς ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ ἐν τοῖς πρὸς Θαλάσσιον ἔλεγε, διὰ τὴν τῆς τελειότητος ἔκπτωσιν ἐπεισῆλθε τῷ ἀλογωτέρῳ μέρει προσφυέντα τῆς φύσεως. εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, πῶς εἴπομεν ἐν αὐτῇ τῇ τελειότητι πάσχειν ὅλως τὸν πρῶτον ἐκεῖνον ἄνθρωπον; ἀλλὰ καὶ ὁ θειότατος Βαρσανούφιος ἐρωτηθεὶς πόθεν ἔσχε τὰ πάθη ὁ ἄνθρωπος; ἔλεγεν ὅτι καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν ἀπαθῆ κατ' ἀρχὰς ἔκτισεν ὁ θεὸς, διὰ δὲ τῆς παρακοῆς εἰς πάθη ἐξέπεσε. δέδεικται οὖν ἐκ πολλῶν ὅτι πρὸ τῆς παραβά-

tionali naturae id congenitum erat, quemadmodum expertibus ratione animantibus; ſed deinde Deus hoc addidit, puniens illum, qui in honore quidem fuerat, & non intellexerat, atque heinc illum in eorum bonorum, quibus excidit, recordationem adducens. Sed & *aureo flumine manans Ioannes* excellentem primi hominis apathian inſinuaturus dicebat. *Cogita mihi beatitatis exceſſum. Quia & quum in corpore primi parentes exſiſterent, ea, quae corporum propria ſunt, minime ſubſtinuere, neque enim domus, neque tecti, neque veſtium, neque alicuius id genus alius indigebant* (1). Supra autem naturales pertur-

(1) Conſule ſuperius pag. 106.

βάσεως οἵῳ δή τινι φυσικῷ οὐχ ὑπέκειτο πάθει ὁ ἄνθρωπος, ἅτε δὴ τῆς κατὰ χάριν ἀθανασίας οὐκ ἀμοιρῶν. εἰ δὲ τοῦτο, πῶς ἔπασχεν; εἰ γὰρ ἔπασχε, καὶ θνητῆς ἂν ἐξ ἀνάγκης ὑπῆρχε φύσεως καὶ φθαρτῆς. ἀλλ' ἡμᾶς οὕτω φρο-
νεῖν

turbationes hominē fuisse, priori scilicet illo tempore, *Magnus* etiam *Basilius* in suis Asceticis operibus ostendit, ita ad verbum dicens: *Quemadmodum si in Paradiso fuissemus, nec alimentorum curae, nec agriculturae laboris, indiguissemus* (1); *ita si essemus*

 mus

(1) Isthuc ipsum in omnium populorum notitiam quadam communi traditione devenerat: quare illa aetas aurea excogitata, qua, ut *Hesiodus* ait,

ἐσθλὰ δὲ πάντα
Τοῖσιν ἔην. καρπὸν δ' ἔφερε ζείδωρος ἄρουρα
Αὐτομάτη, πολλόν τε καὶ ἄφθονον.

Quae sic verti possunt.

Sed bona cuncta
His aderant, fructum foecundaque Terra ferebat
Sponte sua, multum, atque immensum.

Cuius vestigiis insistens *Ovidius* I. *Metamorph.* cecinit.

Ipsa quoque immunis, rastroque intacta, nec ullis
Saucia vomeribus, per se dabat omnia tellus:
Contentique cibis nullo cogente creatis
Arbuteos foetus, montanaque fraga legebant,
Cornaque, & in duris haerentia mora rubetis,
Et quae deciderant patula Iovis arbore glandes.
Ver erat aeternum, placidique tepentibus auris

Mu-

νεῖν ἐπὶ τούτοις κωλύει μὲν καὶ ὁ τῶν διαληφθέντων ἁγίων χορός· κωλύει δὲ πλέον ἡ ἐν Καρθαγένῃ συςᾶσα σύνοδος οὕτω λέγουσα· εἴ τις λέγει τὸν Ἀδὰμ θνητὸν πλασθῆναι παρὰ θεοῦ, καὶ μὴ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐλθεῖν εἰς φθορὰν, ἤτω ἀνάθεμα. καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; ὁ θεῖος Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος ἐν ἐπιςολαῖς αὐτοῦ δεῖξαι θέλων ὅτι παντάπασιν ἀπαθὴς ἐτύγχανε πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὁ ἄνθρωπος

mus in apathia secundum illud ante lapsum in creatione donum, nullis nos medicamentis ad consolationem indigeremus. Si igitur in creatione, ante lapsũ, apathiae donum homo habuit, quomodo dicemus alicui illum naturali perturbationi illo apathiae tempore succubuisse? Sed & magnus *Maximus*(1) perturbationes has tristitiam, voluptatem, concupiscentiam, & quaecumque alia id genus humanae naturae hodie insunt, ex mutarum pe-

Mulcebant Zephyri natos sine semine flores.
Mox etiam tellus fruges inarata ferebat:
Nec renovatus ager gravidis canebat aristis, &c.

Sed consulenda quae inferius ex *Augustino* disputamus.

(1) *Maximus* Constantinopolitanus, natus anno DLXXX. anno DCXLV. iam Monachus claruit, eiusque sunt *Quaestiones* LXV. *in locos difficiles sacrae Scripturae ad Thalassium Monachum*. Naturae concessit anno DCLVII.

πος, οὕτως ἔλεγε κατὰ λέξιν. οὐ πῦρ αὐτοῦ κατίσχυεν, οὐχ ὕδωρ αὐτὸν ἐπότιζεν, οὐ θήριον ἐλυμαίνετο, οὐκ ἰοβόλον ἐν αὐτῷ ἐνείργει, οὐκ ἄλλο τι τῶν τοιούτων αὐτὸν ἔβλαπτε. μετὰ δὲ τὸ παραβῆναι τὴν ἐντολὴν, μετὰ τὸ τοὺς δερματίνους ἐνδυθῆναι χιτῶνας, τὴν παχυτέραν σάρκα δηλαδὴ καὶ θνητὴν καὶ ἀντίτυπον, τότε δὴ τότε μυρίοις ὑπέπεσε πάθεσιν, ὑπομνήσεως ἕνεκα καὶ παιδεύσεως· ἀντιλέγειν οὖν ἐπὶ πλέον οὐκ εὔλογον. εἰ γὰρ πρόσκαιρος ἦν ὁ Ἀδὰμ, εἰ πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὑπῆρχε θνητὸς, οὐκ ἂν ὁ πάμμεγας ἔλεγε Παῦλος, ὀψώνιον τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος. ἔδει-

pecudũ forte, inquiebat, in hominem irrepsisse. Etenim quoniam condemnatus est ut similis fieret jumentis insipientibus secundum generationem, heinc utique necessario has quoque perturbationes in se ipsum attraxit; neque enim principio haec una cum homine creata sunt; quemadmodum divinus hic vir in libris ad Thalassium dicebat, sed per casum ab illa perfectione, irrationali naturae parti adnata subintroiere (1). Si vero haec ita se habent quomodo dicemus in ipsa perfectione primum illum hominem his passionibus obnoxium fuisse? Sed & divinissimus Bar-

L 3

(1) Adi *Augustinum Lib.* XIV. *De Civit. Dei Cap.* X.

δεῖξε γὰρ ἐντεῦθεν ὅτι πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὁ ἄνθρωπος ἀθάνατος ἦν. εἰ δὲ τοῦτο, καὶ πασῶν λοιπῶν σωματικῶν ἀναγκῶν ὁ τοιοῦτος ὑπέρτερος, ὡς εἶναι δῆλον ἐντεῦθεν ὅτι καὶ βρώσεως αἰσθητῆς ἄγευστος ἦ ὁ ἄνθρωπος ἀπ' ἀρχῆς· εἰ γὰρ καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἐν παραδείσῳ φυτῶν ἐπέτρεψε τῷ Ἀδὰμ ὁ Θεὸς, ἀλλ' οὐ μὲν οὖν ἐκεῖσε καὶ βρῶσις ἦν αἰσθητὴ καὶ ῥευστή· καὶ τοῦτο προϊὼν ὁ λόγος ἀριδηλότερον δείξει σοι. εἰ γὰρ ὡς ὁ μέγας [illegible] φη-

Barsanuphius(1) interrogatus unde homo perturbationes habuisset? corpus & animam perturbationibus minime obnoxiam creasse Deum a principio dixit, per inobedientiam vero in perturbationes incidisse. Multorum igitur auctoritate demonstratum est hominem ante praevaricationem nec uni alicui naturali perturbationi obnoxium fuisse, siquidem nec eius, quae ex Dei gratia (2) provenit, imortalitatis exsors fuit. Et quidem si hoc [illegible] erat,

(1) *Barsanuphius* AEgyptius Anachoreta, qui circa annum DXLVIII. claruit, Ascetica quaedam, & Paraenesin, scripsit. Adeundus *Caveus*.

(2) Recte ex Dei gratia. Natura enim solus Deus est immortalis, *qui solus habet immortalitatem*, ut ait Apostolus: Vide *Platonem* in *Timaeo*, & *Augustinum Lib.* XIII. *De Civit. Dei Cap.* XVI. & adnotata superius *pag.* 89.

φησὶ πρὸς Ἀντίοχον Ἀθανάσιος, ἄφθαρτά εἰσι τὰ ἐν τῷ παραδείσῳ φυτὰ, καὶ πῶς ὀδοῦσι ἐτέμνοντο; πῶς ἐβιβρώσκοντο; τὸ γὰρ ἄφθαρτον οὔτε τέμνεσθαι πέφυκεν, οὔτε βιβρώσκεσθαι· εἰ καὶ φθαρτὰ τὰ ἐν τῷ παραδείσῳ καθά τινες ὑποπτεύουσι, καὶ πῶς αὐτὰ τροφὴν ὁ Ἀδὰμ ἐποίητο; δότωσαν ἐπὶ τούτοις ἀπόκρισιν· εἰ γὰρ τὸ πρόσον αὐτῷ τηνικαῦτα σῶμα διαπνεόμενον ἦν, ἅτε φθορᾷ καὶ ῥεύσει ὑποκείμενον, καὶ πει-

erat, quomodo pati poterat? Si enim passionibus agitabatur, & mortalis necessario,& corruptioni obnoxiae naturae ille fuit. Sed prohibet nos ita de his sẽtire laudatorum Patrum chorus: prohibet insuper Synodus, quae Carthagine coacta est, ita dicens: *Si quis dixerit Adamum mortalem a Deo formatum fuisse, & non post peccatum corruptioni obnoxium evasisse, anathema sit* [1]. Sed quid opus est multis? Divinus ille *Macarius* AEgyptius [2] quum in suis Epi-

(1) Adisis superius *pag.* 72.

(2) *Macarius* AEgyptius Senior, Monachus Scetensis fuit, & magni Antonii discipulus. Claruit circa annum CCCLXXIII. Eius Epistolae apud Scriptores *Hist. Litter. Eccles.* non memorantur. Fuit & alius *Macarius* AEgyptius, magni Antonii pariter discipulus, qui *Iunior*, & πολιτικὸς, dictus est; sed nec inter eius opera Epistolae a viris doctis recensentur.

πεινᾶν ἐξ ἀνάγκης ἦν. εἰ ἀδιάπνευστον ἔμενεν ὡς ἄρευστον ὑπάρχον καὶ ἄφθαρτον, καὶ τί τὸ καταναγκάζον αὐτὸν αἰσθητῆς ἅπτεσθαι βρώσεως; ἀλλ' οὐκ ἔχοιεν ἄν τι καὶ λέγειν. εἴγε καὶ μᾶλλον ἀνώτερος ἦν ὁ κατ' εἰκόνα θεοῦ τῶν σωματικῶν ἀναγκῶν, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησι. πεῖνα γὰρ, καὶ δίψα, κόπος, ὕπνος, ὀδύνη καὶ φθορὰ, καθὰ δὴ καὶ προείρηται, μετὰ τὴν παράβασιν εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον εἰσῆλθεσαν. ὅρα λοιπὸν νουνεχῶς καὶ μὴ τοῖς ἔνθεν κἀκεῖθεν εὑρισκομένοις καὶ ἄλλα διηγουμένοις ἀπερισκέπτως ὑπά-

νοι-

stolis ostendere vellet hominem ante peccatũ cuiusvis perturbationis expertem fuisse, ita ad verbum dicebat: *Non ignis adversus illum praevalebat, non aqua illum rigabat, non bestia perdebat, non venenatum aliquid in illo operabatur, non aliud id genus quidquam illi nocebat. Postquam vero mandatum transgressus fuit, postquam pelliceas tunicas, crassiorem videlicet carnem, & mortalem, & solidam, indutus est* (1), *tunc quidem tunc sexcentis passionibus, & aegritudinibus, succubuit admonitionis castigationisque causa*. Absurdum igitur adhuc contradicere. Si enim caducus fuit Adamus, si mortalis exstitit

ante

(1) Vide superius *pag.* 153.

νοιγε σὴν ἀκοὴν, ἀπόστρέφου δὲ μᾶλλον αὐτὰ, καὶ ὡς οὐδὲν ἡγοῦ καὶ ἀπόρριπτε, καθὰ δὴ πρὸ ὀλίγου καὶ ἡμεῖς ἐποιήσαμεν. πολλὰ γὰρ τοιαῦτα καὶ εὕρομεν καὶ ἀνέγνωμεν καὶ μετὰ τῶν μύθων ἐτάξαμεν. τίνος ἕνεκεν; ὅτι τοῦ ὀρθοδόξου τῶν πατρῶν φρονήματος πόρρω που πίπτοντα ταῦτα διέγνωμεν· μὴ τοίνυν ἐν παραδείσῳ βρῶσιν εἶναι ῥευστὴν ὑπολάμβανε, μηδὲ ξηρὲς οὕτω ταῖς γραφικαῖς πρόσεχε λέξεσιν· εἴγε καὶ μᾶλλον ἕτερα δι' ἑτέρων ἡ ἁγία πολλαχοῦ διδάσκει γραφή: ὁποῖον δὴ καὶ τὸ, ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον ὁ θεὸς χοῦν

ante peccatum, haud profecto maximus *Paulus* diceret: *Stipendium peccati mors*. Quibus verbis significavit immortalem fuisse hominem ante peccatum (1). Si vero hoc, & supra ceteras omnes corporales necessitates homo eiusmodi fuit; ita ut ex hoc manifestum sit, nec sensilem cibum hominem ab initio gustasse. Si enim ut ex omnibus Paradisi plantis vesceretur Deus Adamo permisit, non tamen ibi sensilis cibus erat & fluxus: & hoc sermonis decursus apertius tibi demonstrabit. Si enim, ut magnus *Athanasius*, in *Quaestionibus ad Antiochum* ait, corruptionis exper-

(1) Haec eadem totidem verbis habet *Glycas Part. I. Annal.*

χοῦν λαβὼν ἀπὸ γῆς, καὶ τὸ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς· καὶ τὸ περιεπάτει ὁ Θεὸς ἐν τῷ παραδείσῳ κατὰ τὸ δειλινόν. ταῦτα μὲν οὖν ἀνοίκεια τῷ ἀσωμάτῳ πάντως Θεῷ. λέγει δὲ ὅμως ἡ ἁγία ταύτη γραφὴ ταῖς ἡμῶν ἀσθενείαις συγκαταβαίνουσα. καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο δώσομεν πολλὰ ἡμῖν ἐπακολουθήσει τὰ ἄτοπα. σῶμα γὰρ αὐτῷ περιθήσομεν, χεῖράς τε καὶ πόδας καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. καὶ γὰρ εἰ μὴ χεῖρας εἶχε, πῶς ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον; εἰ μὴ στόμα, πῶς ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ; εἰ μὴ πόδας εἶχε, πῶς ἡ γραφὴ λέγει περι-

pertes Paradisi plantae erant, quomodo nam dentibus secabantur, quomodo edebantur? Natura enim comparatum est, ut quidquid corruptionis expers est, nec secari nec comedi possit. Si vero corruptioni obnoxia, quaecumque in Paradiso erant, ut quidam subspicantur, quomodo ea suum cibum faciebat Adamus? Respondeant super his. Si enim corpus, quod ille tunc habebat, facile perspirabili cute evaporatum alimenta digerebat, corruptioni siquidem & fluxae conditioni subiectum, ut esuriret etiam necesse erat. Si vero non evaporabatur, utpote minime fluxum, & corruptionis expers, quidnam illum sensi-

ριπατεῖν αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ κατὰ τὸ δειλινόν; ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο οὐκ ἔστιν. ἔφθασε γὰρ ὁ τῶν ἁγίων ἅπας χορὸς ἐπανελθεῖν τὰ τοιαῦτα ῥητὰ καὶ διδάξαι ἡμᾶς ὅπως ἐκλαμβάνειν αὐτὰ χρὴ καὶ μὴ τῷ ἰδίῳ θελήματι παρασυρομένους ἄλλεσθαί τε κατὰ κρημνῶν, καὶ τῆς εὐθείας πόρρω που φέρεσθαι. οὕτω μὲν οὖν καὶ περὶ τοῦ φυτοῦ ἐκείνου τοῦ ξύλου δηλονότι τῆς γνώσεως, διανόεισθαί σε ἄξιον. εἴγε καὶ διαφωνίαν ἐπὶ τούτοις παρεμπίπτουσαν ἔχομεν. αὐτίκα γὰρ ὁ θεῖος Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης οὕτως εὕρηται περὶ τούτου διεξιών. καταρᾶται μὲν τὴν συκὴν ὁ Χριστὸς, ἵνα δεί-

les cibos attingere, compellebat? Sed quid dicant utique non habebunt. Si autem superior potius erat corporalibus omnibus necessitatibus homo, qui ad Dei imaginem conditus est, ut *Linguam aureus* inquit; fames enim & sitis, labor, somnus, dolor, & corruptio, prout iam dictum est, post praevaricationem in humanam vitam introiere; reliquum est ut prudens caveas ne heinc inde inventis, & alia dissentientibus inconsiderate aures advertas: aversare vero potius illa, & pro nihilo reputa, ac abiice; quemadmodum & nos nuper fecimus. Multa enim eiusmodi & invenimus & cognovimus, & in fabularum al-

δείξει τοῖς Ἰουδαίοις ὅτι καὶ κολάζειν δύναται· ἅμα δέ τις τούτῳ καὶ ἀπόῤῥητος συμπλέκεται λόγος παρὰ γερόντων σοφῶν εἰς ἡμᾶς διαφοιτήσας· ὅτι τὸ ξύλον τῆς παραβάσεως τοῦτο ἦν, οὗ καὶ τοῖς φύλλοις οἱ παραβάντες εἰς σκέπην ἐχρήσαντο, καὶ κατηράθη παρὰ Χριστοῦ φιλανθρώπως μηκέτι καρπὸν ἐνεγκεῖν αἴτιον ἁμαρτίας. ὁ δὲ τὰ θεῖα σοφὸς Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς βρῶσιν ἐπὶ παραδείσου τὴν θείαν εἶπεν ἐπίγνωσιν. δίδωσι μὲν γὰρ ὁ θεὸς ἐξουσίαν τῷ Ἀδὰμ πάντων τῶν ἐν τῷ παραδείσῳ φυτῶν, πλὴν οὐ βρώσεως ἕνεκεν, ἀλλ' ἵνα πρὸς αὐτὸν ἐντεῦθεν τὸν δημιουργὸν ἐπανάγηται. ἀπὸ με-

album misimus. Qua de causa? Quia cognovimus haec ab orthodoxa Patrum sententia procul recedere. Ne igitur fluxum cibum in Paradiso fuisse existimato; neque adeo ieiune sanctae Scripturae verbis inhaereto. Quandoquidem saepius aliis per alia sancta Scriptura nos instruit. Quale profecto illud: *Quum accepisset Deus pulverem de terra formavit hominem?* Et illud: *Inspiravit in faciem eius spiraculum vitae?* Illud etiam: *Ambulabat Deus in Paradiso post meridiem?* Haec igitur incorporali prorsus Deo inconvenientia. Loquitur vero simili ratione sancta haec Scriptura nostrae se adcommodans imbecilli-

μεγέθους γὰρ καὶ καλλονῆς κτισμάτων, ὥς που φησὶ Σολομῶν, ὁ δημιουργὸς αὐ-

litati (1). Etenim, nisi res ita se haberet, multa nos absurda consequerentur Os enim

(1) Id quum non animadvertisset *Audaeus*, qui, Syrae gentis homo, anno circiter CCCXXV. Anthropomorphitarum haeresim invexit, turpissime lapsus est, & Deum ἀνθρωποειδῆ fecit, ut videre est apud *Nicephorum Lib.* XI. *Histor. Eccles. Cap.* XIV. ut *Epiphanium*, *Augustinum*, &*Theodoretum* silentio transiliam. Vnde sectatores Audaeani dicti, *L. Ariani Cod. de Haeret. & Manich.* & passim Ἀνθρωπομορφῖται, adversus quos singularem libellum scripsit *Cyrillus* Alexandrinus. Sopitam hanc haeresin postea denuo excitarunt *Ammonius*, *Dioscorus*, *Eusebius*, & *Euthymius*, germani fratres, qui ob proceritatem corporis *Longi Monachi* sunt vocati. Eam autem originem huius erroris fuisse, quam dixi, *Pelusiotes Isidorus* Epistola XCV. Libri III. testatur his verbis: ἐπειδὴ τοῖς συγκαταβατικῶς εἰρημένοις περιπλέκονται, καὶ οὐδὲν θειότερον ἐννοεῖν ἀνέχονται. *Quod videlicet eis, quae Deus dixit condescendens ad nostrum captum, adhaerescentes, nihil divinius animo concipiant*. Eadem dicit *Cyrillus* Alexandrinus Epistola ad Calosirium, et iam *Epiphanius* subindicaverat. Et quidem Scripturarum morem minus cognoscentibus mirandum videtur, quod incorporeo Deo membra, & id genus alia, tribuantur; quo permotus *Aristobulus* Iudaeus explanationem legis Mosaicae in Ptolemaei Philometoris haec requirentis gratiam conscripsit, ut tradit *Eusebius Lib.* VIII. προπαρασκ. *Cap.* X. Serapionis Anthropomorphitae

di-

αὐτῶν ἐπιγινώσκεσθαι εἴωθε· καὶ ὅρα πῶς ἐκλαμβάνει τὰ παραδείσου ὁ θεῖος οὗτος Ἰωάννης. καὶ τί φησιν ἐπ' αὐτοῖς ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρῶσιν φάγεις. διὰ πάντων λέγων τῶν κτισμάτων ἐπ' ἐμὲ τὸν ποιήτην ἀναβιβάσθητι, καὶ ἵνα καρπὸν ἐκ πάντων καρ-

enim illi tribuemus, & manus, & pedes, & quaecumque id genus alia. Etenim nisi manus haberet, quomodo hominem finxisset? Nisi haberet os, quomodo in faciem eius inspirasset? Nisi vero pedes, quomodo diceret Scriptura in Paradiso eum ad vesperam post meridiem ambulasse? At res aliter

dictum deridiculum habes apud *Cassianum Collat* X. *Cap.* III., ubi eadem Haereseos origo, ac ab *Isidoro*, traditur. Egregie *Cyrillus* Alexandrinus *Lib. adversus Anthropomorphitas Cap.* I. εἰδὲ μορίων ἤτοι μερῶν ἡ θεία γραφὴ μέμνηται τὰ περὶ αὐτοῦ λαλαῦσα πρὸς ἡμᾶς, ἰστέον ὅτι ἐξ ὧν ἴσμεντε, καὶ εἶναι παφύκαμεν πρὸς ἡμᾶς διαλέγεται. οὐ γὰρ ἑτέρως ἦν ἡμᾶς δύνασθαι νοεῖν τὰ περὶ θεοῦ, κτλ. *Si vero partium sive membrorum sacra Scripura meminit de rebus divinis ad nos loquens: sciendum est ex iis, quae in intellectum nostrum cadunt, & ex quibus constare solemus, nobiscum loqui. Neque enim aliter fieri poterat, ut res divinas intelligeremus, &c.* Epicurei quidem, ut apud *Ciceronem* I. *De Natura Deor.* videre est, Deos humana forma esse docebant, & omnes alii, ut videtur, qui eos sub humana figura colebant.

καρπῶσαι ἐμὲ τὴν ὄντως ζωήν. ἀλλ' ἐπὶ τούτοις ἀμφιβάλλειν οὐ δέον σε. εἰ μὴ γὰρ εἴπωμεν αἰσθητῆς ἅπτεσθαι βρώσεως ἐν παραδείσῳ τὸν Ἀδάμ, οὐδέν ἐστι τὸ κωλύον ἡμᾶς μὴ καὶ φθαρτῆς αὐτὸν εἶναι φύσεως ἡγεῖσθαι καὶ θνητῆς. εἴγε καὶ μᾶλλον ἀδύνατον ἄφθαρτον διαμένειν, ὡς ὁ διαληφθεὶς Ἰωάννης φησί, τὸν αἰσθητῆς βρώσεως ἐν μετουσίᾳ γενόμενον. πάντα σοι ζωὴν καρποφορείτω καὶ τὴν ἐμὴν μέθεξιν ποιοῦ τῆς οἰκείας ὑπάρξεως σύστασιν. καὶ οὗτοι μὲν οὕτως. ὁ δὲ θειότατος Γρηγόριος ὁ Νύσσης οὕτω κατὰ ῥῆμα διέξεισιν. ὅτι τὸ ἀπηγορευμένον ἐκεῖ-

(1) *Lib.* I. *Epist.* LI.

ter se habet, aliter prorsus. Praevenit enim omnis Sanctorum chorus, & eiusmodi dicta relegens docuit nos quomodo illa accipere oporteret, & non propria libidine abreptos in praecipitii crepidine saltare, & a recta via aberrantes longe ferri. Ita igitur & de planta illa, ligno videlicet scientiae, te cogitare par est: etsi dissonantiam in his interrepentem habeamus. Statim enim divinus *Isidorus* Pelusiota (1) ita de hoc dissertare reperitur. *Maledicit fico Christus ut punire posse Iudaeis ostendat. Una vero cum hoc arcanus connectitur sermo, qui ab antiquis Sapientibus ad nos usque pervenit,*

κεῖνο τῇ βρώσει ξύλον. οὔτε συκὴν ὥς τινές φασιν οὔτε τὸ ἀβροδρύον ἕτερον εἶναι πεπείσμεθα. εἰ δὲ καὶ περὶ βρώσεως αἰσθητῆς ἐνταῦθα δοκεῖ λέγειν ὁ θεόπτης Μωσῆς· ἀλλ' ἐγώ φησι τῆς ἁγίας ἀκούω γραφῆς. οὐ μονὸν σωματικὴν ἐπίσαμαι βρῶσιν ἀλλά τινα καὶ ἑτέραν οἶδα τροφὴν, ἧς ἡ ἀπόλαυσις ἐπὶ μόνην τὴν ψυχὴν διαβαίνει. φάγετε γὰρ τὸν ἐμὸν ἄρτον ἡ σοφία τοῖς πεινῶσι παρακελεύεται, καὶ πίετε οἶνον ὃν κεκέρακα ὑμῖν. ἀλλὰ καὶ ὁ κύριος τὴν τῶν Σαμαρειτῶν ὑποφαίνων σωτηρίαν ἔλεγε· βρῶσιν ἔχω φα-

nit, hoc scilicet lignum (1) *praevaricationis fuisse, cuius etiam foliis transgressores ad se tegendos usi fuerint, & misericorditer a Christo maledictum illi esse, ne fructum amplius ferret peccati caussam.* Divinarum vero rerum consultissimus *Ioannes* Damascenus, Paradisi cibum divinam cognitionem fuisse dixit. Dedit enim Deus Adamo omnium plantarum, quae in Paradiso erant potestatem, verumtamen non alimenti gratia, sed ut exinde ad opificem ipsum reduceretur. A magnitudine enim & pulcritudine creaturarum, ut ait *Salo-mon*

(1) In hac eadem sententia est *Theodoretus Interrogatione* XXVIII. *in Genesin*, *Moses Bar-Cepha*, aliique ab ipso laudati Scriptores Ecclesiastici, & inter alios *Philoxenus Mabugensis*.

φάγειν ἣν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε· καὶ ἀλλαχοῦ ὁ δίψων ἐρχέσθω πρός με καὶ πινέτω. οὐκοῦν τῆς φυτείας τῶν ἐν Ἐδὲμ, τρυφὴ δὲ ἡ Ἐδὲμ ἑρμηνεύεται, ἄξιόν τινα τὸν καρπὸν ἐννοῆσαι προσήκει, καὶ τρέφεσθαι διὰ τούτου μὴ ἀμφιβάλλειν τὸν ἄνθρωπον, καὶ μὴ πάντως τὴν παροδικὴν καὶ ἐπίῤῥυτον ταύτην τροφὴν ἐπὶ τῆς τοῦ παραδείσου διαγωγῆς ἐννοεῖν. οὕτω μὲν καὶ ὁ θειότατος Ἀναστάσιος νοερὰν εἶναι βούλεται τὴν βρῶσιν ἐκείνην, οὐ μὴν αἰσθητήν τε καὶ σαρκικήν. εἰ γὰρ τοιαύτην ἐσήμανε βρῶσιν τὰ θεῖα ῥητὰ, καὶ σαρκικῶς ἂν ἀπέθνησκον οἱ ταύτης ἀπογευόμενοι. νοερῶς οὖν ἡμερτηκότες τὸν τῆς ψυχῆς αὐ-

mon, earum opifex cognosci consuevit. Et vide quomodo accipit ea, quae in Paradiso erant, divinus iste *Ioannes* & quid inquit super his: *De omni ligno quod est in Paradiso vesceris. Per omnes creaturas dicens ad me creatorem adscende, & unum ex omnibus fructum cape me, qui vere sum vita.* Sed de his ambigere te non oportet. Nisi enim dicamus sensilem cibum in Paradiso Adamum attigisse, nihil est quod nos arbitrari prohibeat eum nec corruptioni obnoxiae neque mortalis fuisse naturae. Siquidem magis impossibile corruptionis expertem permanere, ut laudatus *Ioannes* ait, eum qui sensili

αὐτίκα δέχονται θάνατον. οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος τὸ φυτὸν ἐκεῖνο, τὸ ξύλον δηλονότι τῆς γνώσεως, θεωρίαν

fili cibo participet(1). Omnia tibi vitam fructificent, & mei participium fac propriae substantiae constitutionem (2). Atque ita qui-

(1) Non video quid repugnet, comedere, & esse immortalem. Daemones comedunt, & patiuntur, & sunt immortales, secundum quosdam veteres Theologos, & Philosophos. *Augustinus* etiam, ut *pag.* 100. 116. 123. observavimus, non dubitat quin homo immortalis comesturus fuisset. Haec vero *Lib.* III. *De Genes. ad literam Cap.* XXI. addit: *Quomodo autem homo immortalis factus sit, & acceperit escam cum aliis animalibus herbam pabuli ferentem semen, & lignum fructiferum, & herbam viridem, difficile est dicere; Si enim peccato mortalis effectus est; utique ante peccatum non indigebat talibus cibis. Neque enim posset illud corpus fame corrumpi. . . . . Sed non etiam hoc quisquam dicere audebit, ciborum indigentiam, quibus reficiebantur, nisi mortalibus esse non posse.*

(2) Ipse quidem non dubito quin verba haec, Διὰ πάντων λέγων τῶν κτισμάτων ἐπ' ἐμὲ τὸν ποιητὴν ἀναβίβασθητι, καὶ ἕνα καρπὸν ἐκ πάντων καρπῶσαι ἐμὲ τὴν ὄντως ζωὴν, habuerint statim connexa & inferentia, illa πάντα σοι καρποφορείτο, usque ad σύστασιν. Nam apte coniunguntur. Separata autem orationem confundunt, aliorumque verborum interpositu, miscere omnia deprehenduntur. Igitur, nisi Librarii incuria intercessisset, legendum videbatur, *Per omnes creaturas dicens ad me creatorem adscende, & unum ex omni-*

ρίαν ἔφησεν εἶναι, τουτ' ἐστὶ, γνῶσιν τελειοτέραν τινὰ ἧς ἐπιβαίνειν οὐκ ἀσφαλὲς τοῖςγε λιχνοτέροις τὴν ἔφεσιν. μὴ τοίνυν ἐν παραδείσῳ τὸν ἄνθρωπον αἰσθητῆς ἐμφορεῖσθαι νόμιζε βρώσεως, ὅτι μηδὲν χρείαν εἶχε ταύτης ἐκεῖσε διά γε τὴν αὐτῷ τηνικαῦτα προσοῦσαν ἀπάθειαν· εἰ δὲ καὶ λέγουσί τινες ὡς εἴγε βρῶσιν αἰσθητὴν ἐν παραδείσῳ ἐσθίειν ὁ Ἀδὰμ οὐκ ἔμελλεν, τίνος ἕνεκεν ἐπέτρεπεν αὐτῷ ὁ θεὸς ἀπὸ πάντων ἐσθίειν τῶν ἐν τῷ παραδείσῳ φυτῶν; ἀνθυποφέρειν ἔχεις

καὶ

quidem hi. Divinissimus vero *Gregorius* Nyssenus ita ad verbum dissertat. *Lignum illud de quo vesci interdictum fuerat, neque ficum, ut quidam adfirmant, neque aliam delicatam arborem fuisse persuasi sumus.* Etsi autem de sensili cibo videatur heic loqui Dei contemplator Moses, *Ast ego, inquit, sanctam Scripturam audio: non solum corporalem scio cibum, sed quoddam quoque aliud novi nutrimentum, cuius fructus solam animā pervadit. Comedite enim panem meum, Sapientia esurientibus praecipit, &*

M 2 bibi-

omnibus fructum cape me, qui vere sum vita. Omnia tibi vitam fructificent, & mei participium fac propriae substantiae constitutionem. Nos autem in contextu verba illa ita disiecta disiunctaque reliquimus, ne primitivi Exemplaris MS. quidquam immutaremus.

καὶ σὺ πρὸς αὐτοὺς εἴπερ οὐκ ἔμελλον ἐν παραδείσῳ συμπλέκεσθαι σαρκικῶς οἱ πρωτόπλαστοι, τίνος ἕνεκεν ἔλεγε πρὸς αὐτοὺς ὁ θεὸς, αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν; ἐπίγνωθι οὖν. εἰ γὰρ ἤσθιον ἐν παραδείσῳ κατὰ τὴν τοῦ κυρίου φωνὴν, ὡς ἐκεῖνοί φασι καὶ σαρκικῶς ἀλλήλους συνεπλέκοντο ἄν. οὐκοῦν ἄφες αὐτούς. οὐκ ἦν ἐν παραδείσῳ βρῶσις αἰ-

bibite vinum quod miscui vobis. Et Dominus salutē Samaritanorum ostendens ait: Cibum habeo edere, quem vos nescitis. Et alibi, Qui sitit, ad me veniat, & bibat. Plantationis igitur (1) arborum quae erant in Edem, (delicias autem Edem significat) alium dignum fructum intelligere non convenit, nec dubitare hoc hominem fuisse nutritum, nec omnino transitorium & fluxum alimentum vitae,

(1) *Augustinus Lib.* XIII. *De Civitate Dei Cap.* XXI. *Nonnulli totum illum Paradisum ubi primi homines parentes generis humani sanctae Scripturae veritate fuisse narrantur, ad intelligibilia referunt, arboresque illas, & ligna fructifera, in virtutes vitae moresque convertunt, tamquam visibilia & corporalia illa non fuerint, sed intelligibilium significandorum causa eo modo dicta vel scripta sint. Quasi propterea non potuerit esse Paradisus corporalis, quia potest etiam spiritualis intelligi, &c.* Adi *Natal. Alexandrum Tom.* I. *Hist. Eccles. Prim. Aetat. Dissert.* II. *Artic.* I. *Propos.* I. & adnotata superius *pag.* 77.

Se-

αἰσθητὴ καὶ ῥευστὴ, καὶ μὴ θαύμαζε διὰ τοῦτο. καθάπερ γὰρ τὸ αὐξάνεσθε, καὶ τὸ ἰδοῦ δέδωκα ταῦτα πάντα ὑμῖν εἰς βρῶσιν καὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τῆς γῆς, ἔ-

λεγε

tae, quae in Paradiso agitabatur, cogitare(1). Ita igitur & divinissimus *Anastasius* intelligibilem fuisse, vult cibum illum, non autem sensibilem & carnalem. Si enim

M 3 hunc

(1) Secus, & recte mea sententia arbitratur magnus *Augustinus Lib.* XIII. *De Civ. Dei Cap.* XX. De corpore enim post Resurrectionem loquens ait: *Non solum enim non erit tale quale nunc est in quavis optima valetudine; sed nec tale quidem quale fuit in primis hominibus ante peccatum. Qui licet morituri non essent, nisi peccassent, alimentis tamen ut homines utebantur, nondum spiritualia, sed adhuc animalia corpora terrena, gestantes. Quae licet senio non veterascerent, ut necessitate perducerentur ad mortem, qui status eis de ligno vitae, quod in medio paradisi cum arbore vetita simul erat, mirabili Dei gratia praestabatur: tamen & alios sumebant cibos praeter unam arborem, quae fuerat interdicta, &c. Alebantur ergo aliis quae sumebant, ne animalia corpora molestiae aliquid esuriendo, & sitiendo, sentirent. De ligno autem vitae propterea gustabatur ne mors eis undecumque subreperet, vel senectute confecta decursis temporum spaciis interirent; tamquam cetera essent alimento, illud Sacramento.* Consule etiam *Caput* XXIII. eiusdem libri. Sed quamquam ipse *Glycas* superius *pag.* . . . Adamum non negat ex arboris vitae esu fuisse immortalem, & inferius etiam concedit ex aliis Paradisi plantis comesturum fuisse, tamen id vult eum modo quodam spiritali facturum fuisse.

λεγε τὸ μὲν ἐν παραδείσῳ, μετὰ ταῦτα δὲ ὁμῶς ἔσχε τὸ ἔργον, μετὰ τὸ ἐκβληθῆναι δηλαδὴ τοῦ παραδείσου κατὰ τὸν Καισαρείας θεῖον Ἀκάκειον. οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς βρώσεως ταύτης ἐννοεῖσθαί σε ἄξιον. οὐ γὰρ ὡς ἐνδεῆ τηνικαῦτα ὄντι τῷ Ἀδὰμ ἀπὸ πάντων ἐσθίειν, εἴγε καὶ περὶ αἰσθητῆς τέως ἐνομοθέτη βρώσεως, ἀλλ' ὅπως εἰδέναι ἔχεις, ἐπειδὰν ἐνδεὴς γένηται, τίνων τε χρὴ ἅπτεσθαι, καὶ τίνων οὐ χρή. καὶ γὰρ εἰ μὴ θεία τις ἐδίδοτο συγχώρησις ἐπί τε τῇ γαμικῇ συναφείᾳ καὶ τῇ ἀπολαύσει τῶν ἐδηδομένων, οὐκ ἂν εἰς πλῆθος μετὰ ταῦτα τὸ γένος ἐλήλυθε τὸ ἀνθρώπινον. ἀλλὰ καὶ-

hunc cibum divina eloquia significarunt; & carnaliter utique moriebantur, qui hunc gustabant. Qui intelligibiliter igitur peccaverunt, animae statim mortem accipiunt. Ita igitur etiam Theologus *Gregorius* plantam illam, lignum videlicet scientiae, contemplationem esse dixit, hoc est, absolutiorem quãdam scientiam, ad quam minime tutum est adscendere iis, qui avidiori sunt desiderio. Ne puta igitur hominem in Paradiso sensili cibo saturari solitum, quando nullum eo opus habebat ibidem propter illam tranquillitatem perturbationibus omnibus vacuam, qua tunc gaudebat & fruebatur. Si vero di-

κἀνταῦθα· προσέχειν ἄξιον· εἰ γὰρ καὶ φαγεῖν ἀπόγε τοῦ ἀπηγορευμένου ἐκείνου φυτοῦ τοὺς πρωτοπλάστους ἡ ἁγία φησὶ γραφὴ, μὴ θαύμαζε τούτου ἕνεκεν· εἴγε καὶ φθάσας ὁ λόγος ἀριδηλότερον ἔδειξε τίς τε κατὰ φύσιν ὁ Ἀδὰμ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ὁποίας ἐδέετο τηνικαῦτα βρώσεως· εἰ γὰρ ὡς οἱ πλείους ᾠήθησαν αἰσθητῆς ἥψατο βρώσεως, καὶ πεινῶν ἐξ ἀνάγκης ἦν· εἰ δὲ τοῦτο καὶ ῥευστῆς ὁμολογουμένως φύσεως ἦν ἐκεῖνος λοιπόν. ἀλλ' οὔτε τοῦτο ἦν, οὔτε ἐκεῖνο. πεῖνα γὰρ καὶ δίψα, κόπος, ὕπνος, καὶ ἱδρὼς, καθὰ δὴ καὶ προείρηται, μετὰ τὴν παράβασιν εἰς ἀνθρώπινον βίον εἰς-

dicant quidam, si sensilem cibum in Paradiso Adamus manducaturus non erat, qua de causa permisit ei Deus ex omnibus Paradisi plantis comedere? E regione & tu illos interrogare potes: si Protoplasti in Paradiso carnaliter commisceri non debuerant, qua de causa dixit illis Deus: *Crescite & multiplicamini & implete terram?* Intellige igitur. Si enim comedebant in Paradiso iuxta Domini dictum, ut illi aiunt, carnaliter quoque invicem coniungebantur profecto (1). Missos igitur illos facito. Non erat in Paradiso cibus sensilis & fluxus; neque mirare propterea. Sicut enim. *Crescite*

(1) Vide quae adnotavimus inferius ad Epist. VI.

εἰσήλθεσαν. εἴπερ οὖν ἐν παραδείσῳ πεῖνα πρὸ τῆς ἁμαρτίας οὐκ ἦν, ὅτι μηδὲ σῶμα τηνικαῦτα τοῦ Ἀδὰμ κενούμενον ἦν, τί ἄλλο λοιπὸν ἐτύγχανε τὸ καναγκάζον ἐκεῖσε τὸν ἄνθρωπον αἰσθητῆς ἅπτεσθαι βρώσεως; καλῶς οὖν ὁ λόγος ἔλεγε προλαβὼν ὅτι ἕτερα δι' ἑτέρων ἡ ἁγία διδάσκει γραφὴ, καθὰ δὴ καὶ φθάσαντες εἴπομεν. ὅθεν οἱ πάθεσι φυσικοῖς ὑποκεῖσθαι τὸν Ἀδὰμ πρὸ τῆς παραβάσεως λέγοντες, ἀπὸ πάντων ἅτε δὴ τῶν ἐν τοῦ παραδείσῳ φυτῶν ἐσθίοντα κατὰ τὴν τοῦ κυρίου φω-

ſcite, & multiplicamini; etiam illud: *Ecce dedi haec omnia vobis in cibum, & cunctis beſtiis terrae;* dictum eſt quidem in Paradiſo, poſtea vero actio ipſa conſequuta eſt: poſtquam ſcilicet e Paradiſo expulſus fuiſſet. Secundum igitur divinum *Acacium* Caeſarienſem (1) ita de hoc cibo ſentire te dignum eſt. Non enim Adamo, tamquam ex omnibus veſci tunc opus haberet, de ſenſili alimento aliquid interea praeſcriptum fuit, ſed, ut intelligere potes, poſtquam eius indigus evaſiſſet, quaeque attingere oporteret, &

(1) *Acacius* Caeſarienſis Euſebii diſcipulus, & eius in Epiſcopatu ſucceſſor, quam religione varius & inconſtans, tam ingenio & ſcriptis voluminibus clarus, anno CCCXL. floruit, & circa CCCLXVI. naturae conceſſit.

φωνὴν οὐδέν τι παριςῶσιν ἕτερον ἢ ὅτι φθαρτὸς ἦν ἀπ' ἀρχῆς ὁ Ἀδάμ. εἰ δὲ τοιοῦτο ἦν, εὔδηλον ὅτι καὶ φύσει θνητὸς ἦν· εἰ δὲ τοῦτο, τί χρὴ καὶ λέγειν; αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν ἀκονῶσι τὴν μάχαιραν· οὐδὲ γὰρ ἀγνόουσι ὁποῖα τὰ ἐπιτίμια τοῖς οὕτω φρονοῦσι περὶ τοῦ Ἀδὰμ ἡ ἀναγεγραμμένη ἁγία σύνοδος δίδωσιν. οὐκοῦν ἀμφιβάλλειν ἐπὶ πλέον οὐκ εὔλογον. εἰ γὰρ αἰσθητὴν ἐν παραδείσῳ βρῶσιν ἤσθιε καὶ πρὸ τῆς παραβάσεως ὁ Ἀδὰμ, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τοὺς ἐκ νεκρῶν ἐγερθησομένους ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ τοιαύτης ἐμφορεῖσθαι βρώσεως· εἴγε καὶ μᾶλλον ἡ Ἀνάςασις ὡς

& quae non. Nisi enim divina quaedam permissio super coniugali coitu, & rerum esculentarum usu concessa fuisset, haud profecto deinde humanum genus multiplicari potuisset. Sed & heic advertere par est. Si enim etiam comedisse de vetita illa planta Protoplastos sancta Scriptura ait, ne mirare propterea. Siquidem praecedens sermo manifestissime ostendit, qualis natura Adamus a principio fuerit, & qualis cibi tunc indiguerit. Si enim ut plerique existimant, sensilem attigit cibum, necessario etiam esurivit. Si autem hoc, & ut fluxae sine controversia naturae ille fuerit reliquum est. Sed neque hoc erat,

ὡς πολλάκις εἰρήκαμεν, οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἀλλ' ἢ πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτωκότων ἀποκατάστασις. εἰ δὲ τοῦτο, καὶ φθαρτῆς ἂν αὐτοὺς εἴποι τις εἶναι φύσεως καὶ θνητῆς, ἀδύνατον γὰρ ἄφθαρτον διαμένειν, ὡς ἤδη προείρηται, τὸν αἰσθητῆς βρώσεως ἐν μετουσίᾳ γενόμενον. εἰ δὲ καὶ τὸ θεολογικὸν ἐκεῖνο ῥητὸν ἐντεῦθα παράγουσί τινες τὸ κατὰ λέξιν οὕτω διαλαμβάνον. εἰ μὲν οὖν ἐμείναμεν ὅπερ ἦμεν καὶ τὴν ἐντολὴν ἐφυλάξαμεν, ἐγενόμεθα ἂν ὅπερ οὐκ ἦμεν, ἀπαθανατισθέντες καὶ τῷ θεῷ πλησιάσαντες. μὴ θορύβου διὰ τοῦτο, μηδὲ συναρπάζου τοῖς λόγοις καὶ σὺ τῶν πολλῶν

erat, neque illud. Fames enim, & sitis, labor, somnus, & sudor, sicuti iam dictum est, post praevaricationem in humanam vitam inrepsere. Si igitur in Paradiso fames ante peccatum non erat, quia neque corpus quod evacuaretur, Adamo tunc erat; quid aliud nam reliquum fuit, quod ibi hominem sensile alimentum attingere cogeret? Bene igitur praecedens oratio dicebat, aliis per alia sãctam nos Scripturam instruere, sicuti iam antevertentes ediximus. Vnde ii, qui dicunt Adamum ante praevaricationem naturalibus perturbationibus obnoxium fuisse, quum secundum Domini vocem ex omnibus Paradisi plan-

λῶν· εἴγε καὶ μᾶλλον ἀλλαχόθεν ἔχεις τὴν τοῦ θεολογικοῦ τοῦδε ῥητοῦ καταλαβέσθαι διάνοιαν· εἰ γὰρ καὶ δοκεῖ παρ' ἑαυτῷ φέρειν ἀμφιβολίαν τινὰ τὸ τοιοῦτον ῥητόν, ἀλλ' ἡμεῖς τέως εἰ καὶ ἀμαθεῖς ἐσμὲν οὐ καταδεξόμεθα τοσοῦτον αὐτὸ ὥστε καὶ πᾶσι σχεδὸν ἐναντιοῦσθαι τοῖς ὑποφήταις τοῦ πνεύματος. ἀνένδεκτον γὰρ ὦ ἱερὰ κεφαλὴ ἀναγραμμένους ἁγίους πατέρας τῷ ἑνὶ τούτῳ θεολογικῶν ῥητῶν τέλεον ἀποκρυβῆναι καὶ ὡς οὐδὲν αὐτοὺς λογισθῆναι, καὶ ταῦτα τοῦ θεολόγου-

plantis vesceretur; nihil aliud statuunt, quam principio Adamum corruptioni obnoxium fuisse. Si vero ita res se habebat, patet etiam eum natura mortalem fuisse. Sed quid hoc dicere opus est? Vibrant contra se ipsi gladium. Neque enim ignorant qualia ita de Adamo sentientibus praemia sancta iam descripta Synodus tribuat. Amplius igitur dubitare est absurdum. Si enim ante praevaricationem Adamus sensilem in Paradiso cibum comedebat; necessarium omnino est eos etiam, qui a mortuis illa die (1) resur-

(1) Haud est consectarium. Nam falsum est homines, qui surrecturi sunt, non excellentioris conditionis futuros, quam primus homo fuerit, ut ex *Augustino pag.* 123. adnotavimus.

γου λέγοντος ἀλλαχοῦ, ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ ἐκεῖνο τοσοῦτον ἦν ἀπαθὲς, τοσοῦτον ἦν ἀνενδεὲς ὡς μηδέ ποτε χρήζειν οἵου δή τινος ἐπικαλύμματος καὶ προβλήματος· τοῦτο μέντοι, τὸ ἀνενδεὲς δηλαδὴ, καὶ ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς ὑπερβολὴν ἐκάλει μακαριότητος. ἐφ' οὗ καὶ μᾶλλον ὑποσημαίνεται παντάπασιν εἶναι τὸ σῶμα ἐκεῖνο καὶ ἄφθαρτον ὡς ἀνενδεὲς καὶ ἀθάνατον. εἰ γὰρ καὶ τοιαῦτά τινα λέγων ὁ μέγας εὕρηται Γρηγόριος ἀφ' ὧν εἰσφέρειν ἔοικε τῷ πρωτοπλάστῳ καὶ θνητότητος ἔμφασιν, ἀλλὰ παρακατιὼν αὐτὸς ἑαυτὸν ἑφερμηνεύει διεξιὼν οὑτωσὶ κατὰ λέξιν. ἐπειδὴ φθό-

surrecturi sunt huiusmodi cibo saturandos esse. Quum tamen potius resurrectio, ut saepius diximus, nihil aliud sit quam eorum qui ceciderunt in integrum restitutio. Si autem hoc est, eos & corruptioni obnoxiae mortalisque naturae futuros esse quis dixerit. Fieri enim non potest ut corruptionis expers, ut iam dictum est, ille permaneat, qui sensili alimento participat. Si vero heinc Theologicum etiam illud dictum quidam adducunt, quod ita ad verbum habet: *Si igitur mansissemus quod eramus, & mandatum custodissemus, quod non eramus utique fuissemus, immortalitate donati & Deo proximiores*. Ne turberis prop-

pte-

φθόνῳ τοῦ διαβόλου θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ ὑφεῖλε διὰ τῆς ἀπάτης τὸν ἄνθρωπον· διὰ τοῦτο τῷ ἡμετέρῳ πάθει πάσχει θεὸς γενόμενος ἄνθρωπος. εἴπερ οὖν ὁσιώτατε φθόνῳ τοῦ διαβόλου θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, φαίνεται πάντως ὅτι πρὸ τοῦ φθόνου ἐκείνου καὶ πρὸ τοῦ κλαπῆναι δι' ἀπάτης τὸν ἄνθρωπον, ἐν ἀφθαρσίᾳ καὶ ἀθανασίᾳ διῆγε τῶν θείων χειρῶν τὸ πλαστούργημα. κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ οἵου δή τινος ἐπικαλύμματος οὐκ ἦν ἐνδεὲς, ἅτε δὴ τῆς κατ' ἀρχὰς ἀθανασίας οὐκ ἀμοιροῦν, ὡς πολλάκις εἰρήκαμεν. εἰ δὲ ταῦτα

praeterea, neque tu etiam multitudinis sermonibus abripiare. Aliunde siquidem Theologici huius dicti sententiam comprehendere potes. Si enim ambiguitatem quamdam Theologicum hoc dictum prae se ferre videtur, nos interea, licet indocti, hoc tale quale est non recipimus, utpote quod omnibus fere divini Spiritus sacerdotibus adversatur. Ferendum enim non est, o sacrum caput, ut laudati sancti Patres hoc uno Theologico dicto obruantur, & pro nihilo reputentur, haec etiam Theologo alibi dicente, corpus illud, Adami videlicet, ita perturbationibus expers fuisse, ita nullius indigum, ut nullo

τα οὕτως ἔχει, λεγέτωσαν ἐκεῖνοι λοιπὸν τί ἄρα πρὸ τῆς παραβάσεως ἤμεν ἡμεῖς, καὶ τί γενέσθαι μετὰ ταῦτα ἐμέλλομεν, εἴγε τὴν ἐντολὴν ἐφυλάξαμεν; ἡμεῖς γὰρ εἴγε καὶ μᾶλλον ὁ λόγος ἀριδηλότερον ἔδειξεν, ὅτι τὸ σῶμα ἐκεῖνο καὶ ἄφθαρτον ἦν ἀληθῶς καὶ ἀθάνατον, ὡς ἀνενδεὲς ὂν, συνιδεῖν ὅλως οὐκ ἔχομεν εἴγε καὶ γενέσθαι τι πλέον ἔμελλεν, ἐπί γε τῇ ἀφθαρσίᾳ. τοῦ γὰρ ἀφθάρτου τί ἂν ἀφθαρτότερον εἴποι τις εἶναι; καὶ τοῦ ἀθανάτου ἀθανατώτερον πάντως οὐδέν. ὅτι μηδὲ τοῦ θνητοῦ θνητότερον εὕροι τις ἄν, ἔνθεν τοι καὶ τὸ ῥητὸν ἐκεῖνο τὸ λέγον ἐ-

γε-

lo tunc munimento, nulla veste opus haberet. Hoc autem, cuiusque scilicet indigẽtiae privationem, ille etiam *Linguam aureus* beatitatis excessum adpellabat; a quo amplius omnimodis etiam significatur, corpus illud corruptionis expers fuisse, quemadmodum nullius indigum & immortale. Si enim & eiusmodi quaedam magnus *Gregorius* dixisse comperitur, ex quibus mortalitatis speciem Protoplasto inducere videatur; tamen progrediens se ipse interpretatur ita ad verbum differens: *Quoniam diaboli invidia mors in mundum ingressa est, & per fraudem hominem perdidit; propterea Deus, quum homo*

fa-

γενόμεθα ἂν ὅπερ οὐκ ἦμεν εἴγε τὴν ἐντολὴν ἐφυλάξαμεν, κατ' ἕτερόν τινα λόγον ἐκλαβέσθαι προήγμεθα τῆς γραφικῆς ἀκολουθίας, οὐ μὲν οὖν οὐ πόῤῥω που πίπτοντα, καθὰ δοκεῖ τοῖς ἀμαθέσι τέως ἡμῖν, εἰ δὲ καὶ δοκοῦσί τινες εἶναί τι τοῦ ἀθανάτου ἀθανατώτερον, δεξόμεθα καὶ τοῦτο πάσης ἀντιλογίας ἐκτός· καὶ γὰρ ἴδιον ἐγγύζει τις τῷ θεῷ, τοσοῦτον ἀπαθανατίζεται καὶ θεοειδέστερος γίνεται σώματί τε καὶ πνεύματι. δίκαιον οὖν ἐστι καὶ τὸ τὰ θεολογικὰ ῥητὰ καλοθέλως ὑποδέξεσθαι, καὶ τὰ τῶν λοιπῶν διδασκάλων διὰ τιμῆς ἔχειν, οὐ μὴν ἀπο-

factus esset, nostra passione passus est. Si igitur, vir sanctissime, invidia diaboli mors in mundum ingressa est, elucet omnino ante invidiam illam, & antequam per fraudem homo seduceretur, divinarum manuum opificium omnis corruptionis expers in immortalitate vixisse. Hac enim de causa nullius operimenti indigebat: principio siquidem, ut saepius diximus, immortalitatis exsors non erat. Si vero haec ita habent, reliquum est ut illi dicant, quid nam ante transgressionem fuerimus, & quid nam deinceps futuri fuissemus, si custodissemus mandatum? Nos enim (siquidem disputatio haec manifesti-

ἀποστρέφεσθαι. τὰ γὰρ πρὸς ἄλληλα τὰ τῶν ἁγίων πατέρων ῥητὰ καλοθελῶς συμβιβάζειν, ἐπαινετόν ἐστι καὶ μακάριον· καὶ τὸ ὄντως θεάρεστον. πρόσεχε οὖν· εἰ μὲν οὖν ἐμείναμεν ὅπερ ἦμεν καὶ τὴν ἐντολὴν ἐφυλάξαμεν ἐγενόμεθα ὅπερ οὐκ ἦμεν, τοῦτ' ἐστὶν, ἄτρεπτοι καὶ κατ' αὐτὴν τὴν προαίρεσιν, ἀλλὰ μὴ τὸν λόγον εὐθέως ἀποστραφῇς· εἴγε καὶ οἱ θειότατοι ἄγγελοι κατὰ προαίρεσιν ἄλλο τι πρότερον ὄντες ὕστερον ὅπερ οὐκ ἦσαν ἐγένοντο· δυσκίνητοι μὲν γὰρ ἦσαν ἀλλ' οὐκ ἀκίνητοι πρὸς τὸ κακὸν ἀπ' ἀρχῆς. ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς ἐκπεσοῦσιν ἀγγέλοις οὐδαμοῦ συνεπήχθησαν, ἅτε τῆς κακοβουλίας ἐκείνης εὑρεθέντες ἀνώτεροι

ftiſſime demonſtravit corpus illud cuiuscumque corruptionis expers, & immortale vere fuiſſe, quum nullius indigeret, intelligere omnino non poſſumus, quid ampliusquam corruptionis expers futurum eſſet. Quid enim corruptionis experte, magis corruptionis expers quis dixerit? Et immortali immortaliús nihil prorſus. Quia neque mortali iṁortalius quidquam invenire eſt; & exinde dictum illud ita habens: *Fuiſſemus utique, quod non eramus, ſi mandatum cuſtodiſſemus*, ſecundum aliam rationem, quae ex Scriptura conſequatur, nec procul cadat, ut indoctis, quemadmodum nos, videtur, accipere ad-

ducti

ροι· διὰ τοῦτο γεγόνασι καὶ ἀκίνητοι πρὸς τὸ κακὸν οὐ φύσει ἀλλὰ χάριτι, καθὰ δὴ καὶ τῷ Δαμασκηνῷ Ἰωάννῃ περὶ τούτου δοκεῖ· οὕτω μὲν οὖν ὁσιώτατε καὶ περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου ἐννοεῖσθαί σε χρή. καὶ γὰρ ἐξουσίαν εἶχε μένειν καὶ προκόπτειν ἐν τῷ ἀγαθῷ, καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον αὖθις ἀπὸ τοῦ καλοῦ μετατρέπεσθαι. εἴπερ οὖν ἀνώτερος εὑρέθη κἀκεῖνος τῆς τοῦ ὄφεως συμβουλῆς εἴπερ ἐφύλαξε τὴν δωθεῖσαν αὐτῷ ἐντολὴν ἐγένετο ἀπαθανατισθεὶς ὅπερ οὐκ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, τοῦτ' ἐστὶν ἄτρεπτος, οὐ κατὰ φύσιν μονὸν, ἀλλὰ δὲ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν προαίρεσιν. ἀντιλέγειν δὲ ἐπὶ τούτοις οὐκ εὔλογον. εἰ γὰρ

καὶ

ducti sumus. Si autem concedunt nonnulli esse aliquid immortali immortalius, hoc etiam sine ulla contradictione recipiemus. Etenim quantum Deo quis adpropinquat, tantum ad immortalitatem adsurgit, & Deo persimilis corpore, & spiritu evadit. Par est igitur & Theologica dicta benigne accipere, & dicta reliquorum Magistrorum honore prosequi, non autem aversari. Dicta enim sanctorum Patrum invicem conlata benigne probare & laudabile est, & beatum, & Deo gratum omnino. Attende igitur. Si perseverassemus quod eramus, & praeceptum custodissemus, quod non eramus fuisse-

mus,

καὶ ἐν τῇ φύσει τὸ ἁμαρτάνειν οὐκ εἶχε κατ' ἀρχὰς ὁ ἄνθρωπος ἅτε δὴ παρὰ θεοῦ δημιουργηθεὶς ἄφθαρτος καὶ ἀθάνατος, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ προαιρέσει, καθὰ δὴ καὶ προείπομεν, ἐξουσίαν εἶχε μένειν ἐν τῷ ἀγαθῷ, καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον αὖθις ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ μετατρέπεσθαι. εἴπερ οὖν ἐφύλαξε τὴν δωθεῖσαν αὐτῷ ἐντολὴν ἐγένετο ἂν ὅπερ οὐκ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ἔχων ὡς εἴρηται καὶ κατὰ προαίρεσιν τότε ἄτρεπτον ὁμοῦ καὶ ἀναμάρτητον· ὁποῖος ἔσεται κἀκεῖνος ὁ κατάγε τὴν τοῦ πάντος συντέλειαν ἐγερθησόμενος ἄνθρωπος. ἀρκεῖ τοσαῦτα, τοῖς γὰρ ἐχέφροσι κατά σε καὶ εἷς λόγος ἀρκεῖ πρόσγε τὴν τοῦ κρείττονος εὕρεσιν.

mus, hoc eſt, immutabiles, & ſemper eiusdem propoſiti. Nec ſermonem hunc ſtatim averſare. Si enim diviniſsimi Angeli quum ſecundum propoſitum aliquid aliud prius eſſent, noviſsime, quod non erant, evaſerunt: difficulter enim mobiles erant, ſed non immobiles ad malum a principio; ſed quoniam cum cadentibus Angelis nullo pacto devoluti ſunt, utpote qui mali illorum conſilii ſuperiores contemtoresque reperti, propterea etiam immobiles ad malum evaſerũt non natura ſed gratia, quemadmodum Damaſcenus etiam *Ioannes* de hoc opinatur. Ita igitur, vir ſanctiſsime, etiam de pri-

primo homine cogitare te oportet. Etenim (1) manendi, & proficiendi in bono, potestatem habebat, & ad peius iterum a bono se convertendi. Si igitur & ille Serpentis consilii contemtor repertus esset, si datum sibi praeceptum custodisset, ad immortalitatem adsurrexisset, & evasisset quod a principio non erat, hoc est, immutabilis, non secundum naturam tantum, sed etiam secundum ipsam voluntatem. Hisce autem contradicere, non est rationi consentaneum. Si enim peccare homo a principio in natura non habuit, a Deo siquidem corruptionis expers immortalisque creatus est; in ipsa voluntate, ut diximus, perseverandi in bono potestatem habebat, & in deterius iterum ab honesto se convertendi. Si igitur datum sibi mandatum custodisset, quod a principio non erat, utique fuisset; habens, ut dictum est, etiam secundum voluntatem & immutabilitatem, & impeccabilitatem; qualis erit ille homo, qui in universitatis consummatione resurrecturus est. Et haec quidem sufficiant. Prudentibus enim quemadmodum tu es, & unum verbum, ut quod melius est inveniri possit, sufficit.

(1) *Cyrillus* Alexandrinus *Lib. Contra Anthropomorph. Cap.* II. arbitrii libertatem homini praeclariter adserit.

τῷ αὐτῷ	*Ad eumdem*
(1) Περὶ τῆς ὁποίος ἦν ἀπ' ἀρχῆς ὁ Ἀδὰμ κατάγε δόξαν ὁμοῦ καὶ λαμπρότητα.	*De gloria, & claritate, qua a principio Adamus coruscavit.*

Λόγος γ'. Disputatio III.

Eodem Io. Lamio Interprete.

ΕΙ' δὲ καὶ τοῦτο μαθεῖν ἐπιζητεῖς, ὁσιώτατε ἄνερ, ὁποίας ἐξέπεσεν διὰ τὴν παράβασιν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος δόξης τε καὶ λαμπρότητος, ἡ δεσποτικὴ σε διδάξει φωνὴ κατὰ λέξιν οὕτω λέγουσα· τότε λάμψουσι οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος· ἐντεῦθεν γὰρ, εἴγε προσέχομεν, τὸ ζητούμενον εὑρήσομεν. εἴγε καὶ μᾶλλον ἡ ἁγία γραφὴ δι' ἑτέρων ἕτερα διδάσκει πολλάκις ἡμᾶς· ἐπειδὴ καὶ γὰρ ἡ ἐλπιζομένη

SI vero, & hoc discere expetis, Vir sanctissime, qua gloria scilicet & claritate, primus homo per praevaricationem exciderit, vox te dominica docebit, verbis, quae proferimus, ita dicens: *Tunc fulgebunt iusti sicut Sol*. Heinc enim, si animum intendimus, quod quaeritur, reperiemus: & eo magis, quo saepius (1) aliis per alia, sancta Scriptura nos instruit. Etenim quum ea, quae speratur, gra-

(1) *Lambecius Cod.* CLIX. habet καὶ περὶ τοῦ, &c.
(2) Superiori Epistola, *pag.* 172.

νη χάρις ἐπάνοδός ἐστιν πρὸς τὴν πρώτην ἐκείνην ζωὴν, ὡς ὁ Νύσσης φησὶ Γρηγόριος λέγων τάδε. οἱ δίκαιοι λάμψονται τότε κατὰ τὸν ἥλιον. εὔδηλον πάντως ὅτι καὶ ἡ ἀνθρωπίνη κατ' ἀρχὰς οὐσία κατ' οὐδὲν διενήνοχε τῆς ἡλίου λαμπρότητος. ἡ γὰρ ἀνάστασις οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν, ἀλλ' ἡ πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτωκότων ἀποκατάστασις. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἡλικία μία, καὶ εἴδει ἑνὶ, καὶ σχήματι τῷ αὐτῷ κατὰ τὸν πρῶτον ἐκεῖνον ἄνθρωπον ἐγερθήσονται ἅπαν-

gratia, non sit nisi regressus(1) ad illam primam, propter quam, ut Nyssenus *Gregorius* ait, iusti tunc aeque ac Sol ipse fulgebunt; manifestum omnino est & humanam ab initio naturam nihil fuisse a Solis splendore diversam. Nam resurrectio nihil est aliud, (2) quam eorum, qui ceciderunt, in integrum restitutio(3); ob hoc enim ipsum & eadem aetate omnes, eademque specie ac figura, iuxta primi illius hominis habitum resurrecturi sũt, ut in

 Quae-

(1) Epistola antecedenti.

(2) Epistola superiori *pag.* 188.

(3) Hac ratione inducti quidam, & Pauli verbis ex alia parte in angustias coacti, putaverunt prius quidem hominem fuisse corpore animali instructum, sed quum in Paradiso constitutus est, eum fuisse mutatum, sicut nos quoque in resurrectione mutabimur. *Augustinus Lib.* VI. *De Genes. ad lit. Cap.* XX. Consule superius *pag.* 123.

ἅπαντες, ὡς ἐν τοῖς πρὸς Ἀντίοχον ὁ μέγας φησὶν Ἀθανάσιος. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει καὶ ὅτι τοσαύτη λαμπρότης τῷ Ἀδὰμ ἐκείνῳ προσῆν ἀπ᾽ ἀρχῆς, ὅσην ἡ δεσποτικὴ φωνὴ τοῖς ἁγίοις ἔσεσθαι λέγει κατά γε τὴν ἡμέραν ἐκείνην, αὐτὸς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπὶ τοῦ ὄρους Θαβὼρ μεταμορφούμενος ἀρι-

Quaestionibus ad Antiochum magnus *Athanasius* (1) adfirmat. Haec autem ita se habere, & tanto fulgore Adamum (2) illum emicuisse a principio, quantum vox dominica Sanctis illa die fore pronuntiat, ipse dominus noster Iesus Christus in monte Thabore (3) transfiguratus multo manifestius ostendit; mo-

(1) Vide superius *pag.* 138.

(2) *Lud. Thomassinus Tom.* II. *Theolog. Dogmat. Lib.* I. *Cap.* XX. §. 2. *Beatam vitam olim egit homo, sed protoplastus tantum, non omnis: beatam vitam egere animae primorum parentum, non omnino tamen corpore nudae, sed immortali, & quodammodo spiritali corpore succinctae; ut homo tum fere totus esset anima, & mens, quia & corpus in naturam animae trahebatur.*

(3) Vbi transfiguratus fuerit Iesus incertum omnino, quemadmodum & qua die, de quo *Glycas* noster III. *Part. Annal.* Ceterum montem illum fuisse Thaborem antiqua est opinio, ut intelligitur ex *Hieronymo Epitaphio Paulae.* Consulendus *Casaubonus Exercit.* XV. *in Baron.* §. XVIII. Itinerarium tamen Burdigalense Christi transfigurationem in Monte Olivarum factam fuisse docet.

ἀριδηλότερον ἔδειξε, καὶ πῶς οἱ ὑμνογράφοι καὶ θεῖοι μελῳδοὶ, ὅ, τε μέγας δηλαδὴ Κοσμᾶς, καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης σοφῶς σε διδάξουσι. λέγουσι γὰρ ὅτι τὴν ἐντεθεῖσαν τῷ Ἀδὰμ ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας ἀμαύρωσιν ἐδιώξας, τῷ θεϊκῷ φωτί σου Σῶτερ ἐκλαμπρύνας· καὶ ὅτι

modum & hymnographi illi, & divini cantores, magnus videlicet *Cosmas* (1), & Damascenus *Ioannes*, (2) docebunt te sapienter. Dicunt enim: *Quum Adamo additum a peccato* (3) *nigrorem expulisses, divina tua luce, Servator, refulsisti: & archetypam illam imaginis illius primi*

(1) *Cosmas* Ierosolymitanus, Maiumae Episcopus, *Ioannis* Damasceni Praeceptor, qui scripsit Hymnos XIII. in praecipuas anni Festivitates, & metricam enarrationem Psalmorum omnium, & Ἀσματικοὺς κανόνας, claruit anno DCCXXX. Vide *Guil. Caveum*, *Lambecium*, aliosque.

(2) *Ioannes* quoque Damascenus carmina scripsit.

(3) Melius id omne de anima, & verius, quam de corpore intelligitur, quod etiam *Cyrillus* Alexandrinus *Lib. adversf. Anthropomorphitas Cap.* X. arbitratur. Ἠφάνισεν, inquit, τῆς θεοειδοῦς εἰκόνος τὸ κάλλος ἡ ἁμαρτία, καὶ ῥύπου μέσον τὸ λαμπρὸν τῆς ἀνθρωπότητος πρόσωπον ἀπέφηνε ὁ Σατανᾶς. ἀλλ᾽ ὁ ἀνακαινιστὴς ἐπέφανεν ὁ ἀναμορφῶν εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς τὸ ἠδικημένον, καὶ πάλιν ἡμᾶς εἰς τὴν ἑαυτοῦ μεταλλάττων εἰκόνα, ὥστε τῆς θείας φύσεως αὐτοῦ ἐμπρέπειν τοὺς χαρακτῆρας ἡμῖν δι᾽ ἁγιασμοῦ καὶ δικαιοσύνης, καὶ τῆς κατ᾽ ἀρετὴν εὐζωίας. *Labefa-*

ὅτι τὸ ἀρχέτυπον κάλλος ἐκεῖνο τῆς εἰκόνος τοῦ πρώτου, δηλονότι Ἀδὰμ, οὗπερ ἐξέπεσε δι' αὐτὴν παράβασιν, ἐπειδὴ τοῖς πολλοῖς ἀγνοούμενον ἦν, ἐν σεαυτῷ παραδόξως ὑπεδείξας· Ἐπὶ τοῦτο γὰρ καὶ τὴν ἄφατον ἠλλοιώθης τῆς μορφῆς ἀλλοίωσιν: γνωρίσαι θέλων ἐντεῦθεν ὁποίας ἠξίωτο χάριτας πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅτι ταύτην αὐτῷ πάλιν μετέδωκας, διὰ τῆς καθ' ὑπόστασιν ἑνώσεως. εἰ γὰρ καὶ διάδηλον αὐτίκα γενέσθαι τοῦτο οὐκ ἔφθασεν, οὐδὲ ἤθελε σκάνδαλον ἐξαυ-

primi (scilicet, Adami) *pulcritudinem, quae excidit ille per transgressionem, quoniam plerisque omnibus ignota erat, in teipso mirabiliter demonstrasti: Propterea enim & ineffabili tuae formae mutatione immutatus es, quum velles ea ratione patefacere quali fuisset homo ante peccatum gratia dignatus, eamdemque te illi iterum per geminae naturae cohaesionem restituisse.* Si enim & hoc statim manifestum esse non potuit, noluit enim continuo Israeli offensionem iniicere, sed

factavit divinae imaginis pulcritudinem peccatum, sordibusque opplevit splendidam humanitatis faciem Satanas. Ceterum instaurator exortus est, qui id quod depravatum erat, pristinae formae restituit, nosque denuo in suam imaginem transformavit, ut divinae ipsius naturae characteres nobis conveniant per sanctificationem, & iustitiam, vitamque ad virtutis normam bene compositam.

ἐξαυτῆς ἐνιέναι τὸ Ἰσραὴλ, ἀλλ' ἐπὶ ὄρους Θαβὼρ, ὡς ἤδη προείρηται, θεουργηθεῖσα ἡ φύσις ἡμῶν ἐγνώσθη διὰ τῆς θείων ἀκτίνων προχύσεως. πρόσεχε οὖν· εἰ γὰρ ἀστράψας ἐπὶ τοῦ ὄρους ὡς ὁ ἥλιος ὁ Σωτὴρ ἔδειξε προφανῶς ὁποῖ-	sed supra montem Thaborem, ut iam dictum est: nostram naturam tamen divinam iam evasisse deprehensum est, quod undique divinos(1) radios effunderet. Attende igitur. Si enim Servator, tamquam sol, in monte coruscans,

(1) Id recte adfirmat *Glycas*, nec in Hesychastarum dogma prolabitur; illi enim perperam arbitrabantur, coeleſtem illum fulgorem, quo Chriſtus transfiguratus coruſcare viſuseſt, increatum fuiſſe aliquid ex divina natura profluens. Horum partes propugnarunt in primis *Gregorius Palamas*, *Iſidorus* Patriarcha, *Philotheus* Metropolita Heracleenſis, & poſtea Patriarcha Conſtantinopolitanus, & *Ioſephus Bryennius*. Ceterum hunc errorem doctis voluminibus elucubratis impugnarunt *Nicephorus Gregoras*, *Ioannes Cyparriſſiotes*, *Demetrius Cydonius*, *Manuel Calecas*, & ipſe *Ioannes Cantacuzenus*, cuius adverſus *Palamam* opus MS. in Bibliotheca Laurentiana Florentiae adſervatur, quod olim publici iuris facere, ſi Deus adnuit, in animo habemus. *Glycas* vero radios, qui ex Chriſti corpore emicabant, divinos adpellare videtur, quod mirabiliter fulgerent, & ex divino Chriſti corpore procederent. Divinum eſt quidquid excellit, vel ad Deum quomodocumque pertinet. Haereſis Palamitarum XIV. ſaeculo Graecam Eccleſiam infeſtam habuit.

ὁποῖον ἄρα καὶ τῷ Ἀδὰμ ἐκείνῳ προσενῆν ἀπ' ἀρχῆς φῶς, θαυμάζειν οὐκ εὔλογον εἴγε λάμψουσιν οἱ δίκαιοι τότε ὡς ὁ ἥλιος. ἐπειδὴ γὰρ ἡ ἐλπιζομένη χάρις ἐπάνοδός ἐστιν, ὡς προείρηται. πρός γε τὴν πρώτην ἐκείνην ζωὴν, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ τοὺς ἀναστησομένους τοὺς δικαίους μὴ κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸ εἶδος μόνον παραπλησίους ἐγερθῆναι πρώτῳ Ἀδὰμ, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν λαμπρότητα· ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι τοσαύτην λαμπρότητα τὸ τοῦ Ἀδὰμ ἀπ' ἀρχῆς ἐφαιδρύνετο πρόσωπον, ὁ Σιναΐτης θεῖος Ἀναστάσιος ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ συγγραφείσῃ βίβλῳ, ἧ τὸ ὄνομα ὁδηγὸς, ἀριδηλότερον

ſcans, quaſi utique & Adamus ille ab initio lumine radiaret, luculenter oſtendit; iam mirari non ſubit, ſi tamquam ſol tunc iuſti fulgebunt. Etenim quum gratia, quae ſperatur, regreſſus ſit, ut iam diximus, ad primam illam vitam; conſectarium quoque eſt & reſurrecturos tunciuſtos, non ſecundum figuram, & ſpeciem tantum, ſurrecturos eſſe primo Adamo perſimiles, ſed & ſecundum ipſam claritatem(1). Haec autem ita ſe habere, & tanto Adami faciem ab initio enituiſſe fulgore, divinus etiam *Anaſtaſius* Sinaita libro a ſe ſcripto, cui *Dux viae* titulus eſt, perſpicue, ac dilucide, oſten-

(1(Conſule ſuperius *pag.* 123.

τερον ἔδειξε διεξιὼν ἐκεῖσε κατὰ ῥῆμα καὶ τάδε. ποιήσας ἐν ἀρχῇ τὸν Ἀδὰμ ὁ Θεὸς κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν αὐτοῦ, ἐνέθηκεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ διὰ τοῦ ἐμφυσήματος ἀκτῖνα τοῦ μα-

ostendit, differens ibi hisce iisdem verbis ea, quae sequuntur: *Quum Adamum Deus in principio ad imaginem, & similitudinem suam fecisset, eius vultu sua inspiratione radium* (1) *sancti Spiritus,*

(1) *Cyrillus* quoque Alexandrinus *Lib. adversus Anthropomorphit. Cap.* II. opinatur illam Dei adspirationem, nonnisi Sancti Spiritus infusionem fuisse: nec illam vult homini in animam cessisse: ὅτι γάρ, inquit, οὔτε εἰς ψυχὴν ἀνθρώπῳ, τὸ ἐμφυσηθὲν αὐτῷ γέγονε πνεῦμα, οὔτε μὴν εἰς νοῦν, ὡς οἴονταί τινες, ἐστὶν ἐντεῦθεν ἰδεῖν, κτλ. *Spiritum enim homini insufflatum, non ipsi in animam neque etiam in mentem, cessisse, ut quidam existimant, heinc videre licet, &c.* Alii tamen aliter censent, & *Michael* noster praesertim, cum in hisce Epistolis, tum *Part.* I. *Annalium* de hominis creatione agens, ubi tamen *Cyrillo* ex parte saltem adsentiri videtur. *Augustinus Lib.* XIII. *Cap.* XXIV. *Vnde & illud parum considerate quibusdam visum est, in eo quod legitur, inspiravit Deus in faciem eius spiritum vitae, & factus est homo in animam viventem; non tunc animam primo homini datam, sed eam, quae iam inerat, Spiritu Sancto vivificatam. Movet enim eos quod Dominus Iesus posteaquam resurrexit a mortuis insufflavit dicens discipulis suis, accipite Spiritum Sanctum. Vnde tale aliquid existimant factum quale tum factum est, quasi & hic sequutus Evangelista dixerit, & facti sunt in animam viventem.* Et deinde hanc opinionem late confutat.

παναγίου πνεύματος, καὶ χάριν, καὶ ἔλλαμψιν· ἠμαύρωσε δὲ τέλεον αὐτὸν ἡ παράβασις τῆς δοθείσης αὐτῷ θείας ἐντολῆς, ἐφ' ᾧ καὶ τῷ προσώπῳ αὐτοῦ Σὴθ ἐνέθηκε ταύτην ὕστερον ὁ θεὸς γνωρίσαι θέλων ἐκ τούτου καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα τὴν δοθεῖσαν τῷ πρώτῳ ἀνθρώπῳ δι' αὐτοῦ ἐμφυσήματος ἔλλαμψιν· καὶ ἄκουε τί περὶ τούτου φησὶν ἡ ἁγία γραφή. ἔζησε δὲ Ἀδὰμ ἔτη διακόσια πρὸ τῆς τριάκοντα καὶ ἐγέννησεν υἱὸν κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ καὶ κατὰ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, τοῦτ' ἐστὶν, οἵαν εἶχεν ἀπ' ἀρχῆς εἰκόνα καὶ ἔλλαμψιν, καὶ ἐπωνόμασε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Σὴθ, ὃ λέγεται, ἐξανα-

tus, & gratiam, & splendorem adflavit: obfuscavit vero illum omnino, dati eidem divini praecepti transgressio, quare & ipsius Sethi vultu eumdem fulgorem Deus posterius indidit, manifestare volens ex hoc ipso futuris mortalibus, datam a se primo homini sua inspiratione claritatem: & audi quid de hoc dicat sancta Scriptura: vixit vero Adamus ducentis, & triginta annis (1), *& genuit filium iuxta formam & imaginem suam, hoc est, iuxta eam imaginem, & splendorem quem habuit ab initio, & vocavit nomen eius Sethum, quod dicitur, resurrectio: quoniam vidit renovatam mirabilem illam formam,*

(1) Graecus contextus iuxta LXX. habet: τριάκοντα καὶ διακόσια ἔτη.

ἀνάστασις. ἐπειδὴ εἶδεν ἀνακαινισθεῖσαν τὴν παράδοξον ἐκείνην μορφὴν ἧς ἕνεκα καὶ θεὸν αὐτὸν οἱ κατ' ἐκείνου καιρῦ τυγχάνοντες ἄνθρωποι προσηγόρευσαν.

mam, cuius caussa ipsum homines, qui eo tempore vivebant (1) Deum adpellavere. Haec eadem igitur prodere videtur etiam divinus ille *Macarius* AEgyptius.

(1) De Enos id tradit *Cyrillus* Alexandrinus *Lib. advers. Anthropomorphitas Cap.* XVII. Ἐνὼς ὃς διὰ πολλὴν ἄγαν δικαιοσύνην ὠνόμασαι παρὰ τοῖς τότε τηνικαῦτα θεός. *Enos, qui ob eximiam iustitiam vocatus est ab illius temporis hominibus Deus.* Fidunt autem hi illo Genefeos loco de Enos: ἤλπισε ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ θεοῦ αὐτοῦ. Vulgata habet; *Iste coepit invocare nomen Domini.* Vulgata antiquior: *Coeptum est invocari nomen Domini.* Alii vertunt: *Coeptum est profanari nomen Dei.* Ceterum de ipso Setho *Glycas* noster *Part.* II. *Annalium* haec habet Ὁ μὲν τοι Σὴθ ἔτη ζήσας ἐννεακόσια δώδεκα τελευτᾷ, θεὸς εἶναι διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ νομιζόμενος, καὶ διὰ τὸ πρῶτος εὑρηκέναι τὰ Ἑβραϊκὰ γράμματα καὶ τὰς τῶν ἀστέρων ὀνομασίας. οὗτος ὁ Σὴθ γεννᾷ τὸν Ἐνώς, καὶ αὐτὸν διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ νομιζόμενον θεόν. *Hic Sethus quum annos* DCCCCXII. *vixisset, propter virtutem pro Deo habitus, quod Ebraicas litteras, & adpellationes siderum, primus invenisset. Procreavit autem Enosum, qui & ipse pro Deo virtutis nomine haberi meruit.* Ceterum haec, quae de Setho *Glycas* habet, ex Apocryphis, & Haereticorum libris, deducta videntur, ex quibus petiit etiam vetus Chronicon, quod narrat, Sethum in coelum translatum, inde micanti vultu, instar Moysis post colloquium cum Domino, rediisse.

σαν. ταῦτα μὲν οὖν ὑπεμφαίνειν ἔοικε καὶ ὁ θεῖος ἐκεῖνος Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος. διὰ γὰρ τῆς δόξης ἐκείνης τῆς ἐπιλαμπούσης τότε τῷ προσώπῳ τοῦ θεόπτου Μωσέως εἰς ἣν οὐδεὶς ἀτενίσαι ἠδύνατο, καὶ μὲν ἄμφω ταῦτα παρέστησε, καὶ ἣν εἶχε δηλαδὴ δόξαν ἀπ' ἀρχῆς ὁ Ἀδὰμ, καὶ ἣν ἐς ὕστερον ὁ τῶν δικαίων ἕξει χορὸς, καὶ ἄκουε τί κατὰ ῥῆμα φησὶν ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ ἐν κεφαλαίοις αὐτοῦ. δοκῶ τὸ δεδοξασμένον πρόσωπον Μωσέως τύπον εἶναι καὶ ὑπόδειγμα τοῦ πρώτου διὰ χειρῶν θεοῦ δημιουργηθέντος ἀνθρώπου. καὶ αὖθις, Μωσῆς ὁ μακάριος ὑπέδειξε τύπον διὰ τῆς τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ἐπιλαμπούσης τοῦ πνεύματος δόξης,

prius. Etenim quum de illa gloria, quam vultu suo Dei contemplator Moses coruscabat, & quam nemo poterat fixis oculis intueri, loqueretur, haec duo etiam disseruit, qua scilicet gloria a principio Adamus fuerit insignitus, & quam novissime iustorum habiturus est chorus. Audi igitur ipsissima divini huius viri verba, quibus in suis capitulis ita infit: *Opinor autem glorificatum Mosis vultum formam esse & exemplum illius hominis, quem Deus suis manibus condidit.* Et iterum: *Beatus Moses illa divini Spiritus gloria, quae in eius vultu refulgebat, specimen praebuit, quomodo in resurrectione iustorum, corpora Sancto-*

ξης, πῶς ἐν τῇ τῶν δικαίων ἀναστάσει τὰ τῶν ἁγίων δοξασθήσεται σώματα. Καλὸς οὖν ὁ λόγος ἔλεγε ἀνάστασιν ἐπάνοδον εἶναι πρός γε τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην καὶ πρώτην ζωήν. ἐπὶ μέντοι τοῖς ἤδη προειρημένοις καὶ ἕτερόν τι μεταμορφούμενος ἔδειξεν ὁ Σωτήρ. τί τοῦτο; τὴν δόξαν ἐκείνην ἣν μέλλει κατάγε τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν ἐνδείξασθαι. καὶ πείθου τῷ Θεολόγῳ Γρηγορίῳ λέγοντι· ἥξει μὲν οὖν μετὰ τοῦ σώματος ὁ Χριστὸς τοιοῦτος ὁποῖος ὤφθη τοῖς μαθηταῖς ἐπὶ τοῦ ὄρους ὑπερνικώσης τὸ σαρκίον τῆς θεότητος. καλῶς οὖν ἐπὶ τούτοις ἔλεγε τοὺς δικαίους ὁ κύριος κατ' αὐτὸν ἀστράψαι τὸν ἥλιον. τὴν γὰρ ἀπὸ τοῦ δεσπότι-

ctorum glorificanda *sint*. Bellus igitur sermo ferebat resurrectionem esse ad antiquam illam primamque vitam regressum. Praeter ea vero, quae hactenus diximus, aliquid etiam aliud huiusmodi transfiguratus Servator ostendit, gloriam scilicet illam, quam, quum secundo venerit, manifestabit; super quo fidem adhibe Theologo *Gregorio* dicenti: *Veniet igitur cum corpore Christus talis, qualis discipulis adparuit in monte, divinitate carnem longo intervallo superante*. Bene igitur dicebat insuper Dominus fore ut tamquam Sol iusti refulgeant. Quum enim splendorem ex dominico corpore procedentem exceperint,

τικοῦ σώματος ἐκπεδῶσαν αἴγλην ὑποδεξάμενοι μεταστοιχειωθήσονται τηνικαῦτα καίπερ ὀφθήσονται ἄντικρυς καθάπερ τι σῶμα διαφανὲς μαρμαριγὴν ἡλίου δεχόμενον. Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ πάμμεγας ἔλεγε Παῦλος ὅτι μετασχηματίσει τότε τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν ὁ Σωτὴρ εἰς τὸ γενέσθαι σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ· ταύτητοι καὶ ἀμφιβάλλειν ἐπὶ τούτοις οὐκ ἄξιον· εἰ γὰρ ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς ὁ Ἀδὰμ, ἡνίκα δηλαδὴ θείαις ἐπλάσθη χερσὶ, τοσαύτην ἐδέξατο διάγε τοῦ θείου ἐμφυσήματος τὴν φαιδρότητα, φαίνεται πάντως ὅτι ὁ ἐκ νεκρῶν ἀναστησόμενος ἄνθρωπος τῆς αὐτῆς ἂν ἠξιώθη λαμπρότητος διὰ τῆς τοῦ

παν-

rint, ita ii tunc transformabuntur, & palam adparebunt, ut corpus quoddam pellucidum splendorem Solis inlustratum. His magnus etiam *Paulus* concinens dicebat, tunc a Servatore nostrum humile corpus ita transformatum iri, ut suo futurum sit corpori glorioso conforme. Quãobrem in his se ancipitem traducere haud dignum est. Si enim ab ipso initio Adamus, quum videlicet divinis fictus est manibus, tantam ex divino adflatu claritatem recepit: elucet omnino hominem etiam a mortuis resurrecturum, eiusdem fulgoris gloria, Spiritus Sancti gratia, dignandum. Crede autem beato *David*

ita

παναγίου πνεύματος χάριτος· καὶ πεῖθου τῷ μακαρίῳ Δαβὶδ οὕτω περὶ τούτου λέγοντι. ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινίσεις τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Πρόσεχε οὖν. ἐπειδὴ γὰρ ἐπὶ τοῦ ὄρους ἔδειξεν ὁ Σωτὴρ ἐν ἑαυτῷ μεταμορφούμενος οἷον εἶχε κάλλος ἀπ' ἀρχῆς ὁ Ἀδὰμ, καὶ οἷον οἱ δίκαιοι μέλλουσι τότε λαβεῖν, διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεῖος Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ἐπίσης ἔλεγε παρ' ἑαυτοῖς τὴν θείαν εἰκόνα φορεῖν, τόντε πρὸ τῆς παραβάσεως ἄνθροπον, καὶ τὸν ἐκ νεκρῶν ἐφ' ὕστερον ἀναστησόμενον. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι ἐπάνοδός ἐστι πρός γε τὴν πρώτην ζωὴν ἡ ἐλπιζομένη χάρις, ὡς πολ-

ita de hoc ipſo pronuncianti: *Emittes Spiritum tuum & creabuntur, & renovabis faciem terrae.* Attende igitur: quum enim ſupra montem Servator in ſeipſo transformatus oſtenderit, qualem a principio Adamus pulcritudinem habuerit, & qualem iuſti olim accepturi ſint, propterea divinus etiam *Gregorius* Nyſsenus, aequaliter, dicebat, divinam imaginem ferre & ante peccatum hominem, & illum, qui noviſſime a mortuis reſurrecturus eſset. Haec autem omnia ita ſe habere, & gratiam, quae ſperatur, ad primam illam, ut ſaepius diximus, vitam eſse regreſsum, ipſe prae aliis Dominus oſtendit. Quum enim

πολλάκις εἰρήκαμεν, αὐτὸς ἔδειξε πρὸ τῶν ἄλλων ὁ κύριος, ἡνίκα γὰρ ἐπιςρέφοντα τὸν ἄσωτον ἠγκαλίζετο καὶ τάδε πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔλεγε· ἐνδύσατε αὐτὸν τὴν πρώτην ςολήν. μὴ οὖν ἐπὶ πλέον ἀμφίβαλλε. ςολὴν γὰρ τὴν πρώτην εἰπὼν, ἔδειξε προφανῶς μηδὲν ἄλλο τὴν ἀνάςασιν εἶναι ἢ πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτωκότων ἀποκατάςασιν.

Τῷ

enim redeuntem Asotum obviis ulnis excepisset, & haec insuper inquiebat: *Induite eum stola illa priori* (1). Ne igitur amplius dubita: priorem enim stolam dicens, dilucide significavit, nihil aliud esse resurrectionem, quam eorum, qui ceciderunt, in pristinum statum restitutionem (2).

Qua

(1) Epistola superiori.

(2) Ea omnia quae in hac Epistola *Glycas* dissertat languida & frigidiuscula sunt, atque etiam falsa manifeste. Falsum enim resurrectionem fore in eum tantummodo statum, in quo primus homo fuerat ante peccatum, restitutionem. Egregie de more *Augustinus* id demonstravit, ut supra quidem *pag.* 123. videre est. Verum audiamus illum ad rem pariter differentem *Lib.* VI. *De Genes. ad litteram. Hic occurrit*, inquit, *alia quaestio, quomodo renovemur, si non ad hoc per Christum renovamur quod in Adam prius eramus? Quamquam enim multa non in pristinum, sed in melius renoventur, ab inferiore tamen statu, quam quo erant antea, renovantur. Vnde*

Τῷ αὐτῷ,

Τίνος ἕνεκεν ὁ διάβολος διὰ τοῦ ὄφεως καὶ οὐ δι᾽ ἑτέρου τῶν ζώων προσέβαλε τῷ Α᾽δάμ (1) καὶ τέως πόθεν δῆλον, ὅτι διὰ τοῦ ὄφεως προσέβαλε τῷ Α᾽δάμ, τῆς γραφῆς ὁπουδήποτε μὴ σαφῶς οὕτω λεγούσης, καὶ εἰ ἀληθῶς τινος ἕνεκεν ἡ γραφὴ τοῦτο τέλεον ἔκρυψεν.

Ad Eumdem.

Qua de causa Diabolus per serpentem, & non per aliud animal Adamum incesserit, & ex quo tandem constet, Adamum ab eo per serpentem obpugnatum fuisse, quum Scriptura id manifeste non dicat: & an aliqua vere de causa Scriptura isthuc ipsum omnino caelaverit.

Λόγος δ΄.

Disputatio IV.

Eodem Interprete.

ΕΠειδὴ τȣ̃ Σωτῆρος ἡμῶν Ι᾽ησοῦ Χριστοῦ ἐν εὐαγγελίοις ἠκούσατε λέγοντος, ἐχθροὶ τοῦ ἀνθρώπου οἰκειακοὶ αὐτοῦ, καὶ

QVoniam Servatorem nostrum *Iesum Christum* audistis in Evangeliis dicentem: *Inimici hominis domestici eius*,

de ergo ille filius mortuus erat & revixit, perierat & inventus est? Vnde illi profertur stola prima, si non immortalitatem recipit, quam perdidit in Adam? Quomodo autem perdidit immortalitatem si corpus habuit animale? Neque enim animale corpus, sed spirituale erit, quum corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem.....

ὅτι διὰ τῶν τοιούτων καὶ βασιλεῖς καὶ ἕτεροί τινες ἐπιβουλεύονται ἀνθρώποις, οὐ τοσοῦτον ἐπαπορεῖν ἄξιον. εἴγε καὶ αὐτὸς ὁ

quin eiusmodi hominum opera,& Reges, & alii mortales adpetantur insidiis, dubitare non decet; siquidem & ipse callidus

Quomodo ergo, inquiunt, renovari dicimur, si non hoc recipimus quod perdidit primus homo, in quo omnes moriuntur? Hoc plane recipimus secundum quemdam modum. Non itaque immortalitatem spiritualis corporis recipimus, quam nondum habuit homo, sed recipimus iustitiam, ex qua per peccatum lapsus est homo. Renovabimur ergo a vetustate peccati, non in pristinum corpus animale, in quo fuit Adam: sed in melius, idest, in corpus spiritale, quum efficiemur aequales Angelis Dei, apti caelesti habitationi, ubi esca, quae corrumpitur, non egebimus. Renovabimur ergo spiritu mentis nostrae secundum imaginem eius, qui fecit nos, quam Adam perdidit. Renovabimur autem carne, quum hoc corruptibile induet incorruptionem, ut sit spiritale corpus, in quod nondum mutatus, sed mutandus erat Adam, nisi mortem etiam corporis animalis peccando meruisset, &c. Ceterum *Lud. Thomassinus*, ut vidimus *p.*193. corpus prope spiritale protoplasto Adamo vindicavit,&,quod omnem fidem exsuperat,claram apertamque in Paradiso Dei visionem, ut videre est *Tom.* II. *Theolog. dogm. Cap.* VII. *&* *seqq.* unde ea Adami gloria, decusque, & beatitas, processisset, quam verbis explicare non est.

(1) Quod sequitur usque ad Ἀδὰμ deest apud *Lambecium Cod. Theol.* CLIX.

ὁ πολυμήχανος δράκων ὀργάνῳ τοῦ ὄφει χρησάμενος τὸν πρῶτον ἠπάτησε ἄνθρωπον. Κατὰ γὰρ τὸν θειότατον Χρυσόστομον καὶ τὸν Δαμασκηνὸν Ἰωάννην, συνήθης ἦν ἀπ' ἀρχῆς ὁ ὄφις τοῦ Ἀδάμ, καὶ τῶν ὑποσαινόντων αὐτὸν πλησιέστερος τερπνοῖς αὐτῷ προσομιλῶν τοῖς

dus Draco, serpentis instrumento (1) usus, hominem primum decepit. Etenim, iuxta divinissimum (2) *Chrysostomum*, & *Damascenum Ioannem*, erat a principio serpens Adami familiaris (3), & omnibus ei adblandientibus proximior, iucundis cum illo motibus congrediens,

(1) Hac de causa Diabolus serpens antiquus in sacris literis adpellatur, ut *Apocalyps.* XII. XX.

(2) *Homilia* IX. *in Genesin*.

(3) *Isidorus* Pelusiota *Epist.* XCV. *Lib.* III. pulcre disserit quo pacto initio omnes ferae Adamo subiectae fuerint, ideoque etiam nomina eis imposuerit; posteaquam vero divinum mandatum transgressus est, ipsius imperium mutilatum merito fuit. Vide superius Epist. II. *Glycae pag.* 113. *Augustinus Lib.* XIV. *De Civit. Dei Cap.* XI. de Daemone loquens ait: *Malesuada versutia in hominis sensus serpere adfectans, cui utique stanti, quoniam ipse ceciderat, invidebat, colubrum in Paradiso corporali, ubi cum duobus illis hominibus masculo, & femina, animalia etiam terrestria cetera subdita, & innoxia versabantur, animal scilicet lubricum, & intortuosis anfractibus mobile, operi suo congruum, per quem loqueretur, elegit, &c.*

τοῖς κινήμασι, καὶ ψυχαγωγίαν πᾶσαν ἐντεῦθεν ὑπονοούμενος. Εἰ γὰρ καὶ νῦν αὐτὸν βδελυττόμεθα καὶ ὡς δύναμις φεύγομεν, ἀλλ᾿ οὐκ ἦν ἀπ᾿ ἀρχῆς τοιοῦτος ὁ ὄφις. οὐδὲ φευκτέατο τότε καθάπερ καὶ νῦν ἡ ὄψις αὐτοῦ. εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, τάχα ἂν καὶ αὐτὴ ἡ Ἔυα τηνικαῦτα τὴν ἐκείνου καταπλαγεῖσα ὁμιλίαν ἐκρύβη τέλεον ἀπ᾿ αὐτοῦ καὶ οὐκ ἂν ἡμέρως οὕτω τὴν αὐτοῦ διάλεξιν προσεδέξατο. συνήθης ἦν λοιπὸν ὁ ὄφις ἀπ᾿ ἀρχῆς

τῷ

diens, & omnem hinc delectationem excogitans. Si enim illum nunc(1) abominamur, & quantum possumus fugimus, non tamen huiusmodi erat serpens a principio, nec eius tunc, quemadmodum in praesentia (2), evitabatur adspectus. Si enim isthuc ipsum forte fuisset, ipsa etiam Eva tunc temporis, eius conloquium exhorrens sese ab eo penitus abscondisset, & non ita leniter eius confabulationem admisisset.

(1) Huius rei rationem hanc adfert *Theodoretus Interrogatione* XXXIV. *in Genesin. Sed & ipsum animal quoque ad hominum utilitatem maledictionem recepit. Itaque videntes serpentem repere ac volutari super terram, maledictionis antiquae recordamur, & discimus quanta mala peccatum arcessat, non solum his, qui illud admittunt, sed & illis, qui subserviunt.*

(2) *Basilius Homilia de Paradiso: Serpens tum non erat horrendus, sed mitis ac mansuetus, &c.*

τῷ Ἀδὰμ, καὶ τῶν ὑποσαινόντων αὐτὸν ἐγγύτερος. ἐχθρὸν γὰρ αὐτὸν, οὐδὲν ἄλλον πεποίηκε· ἡ δὲ εἰποῦσα θεία φωνὴ ἔχθραν θήσω ἀναμέσον σου καὶ τῆς γυναικός· ἡ τοιαύτη λοιπὸν ἔχθρα τὰ τῆς φιλίας παντάπασιν ἔλυσε. φίλος ἦν ὁ ὄφις ἀπ᾽ ἀρχῆς τῷ Ἀδὰμ, κἀντεῦθεν ὤφθη τῷ διαβό-

set[1]. Reliquũ igitur est, ut Adamo serpens fuerit ab initio familiaris [2], & omnibus, qui ei adularentur, proximior. Inimicum enim illum, nec aliud quidquam, fecit vox divina, quum dixit: *Inimicitiam ponam inter te, & mulierem*. Ceterum haec inimicitia, omnia amicitiae foedera dis-

 sol-

(1) Eo magis autem id credibile videtur, quod etiamnum Serpentes ab aliquibus cicurentur, & circumferantur. Quod si veterum historiarum monumenta evolvere luberet exemplorum copia Lectorem obruere possem. Consulendi *Pignorius De Mensa Isiaca*, *Spanhemius De usu & praest. Veter. Numism.* & mea *Dissertat. De Cistis Mysticis*.

(2) *Pseudo Abdias Lib.* VI. *Livor autem Angelo hinc natus est, quia vidit imaginem Dei in homine exstitisse: & quoniam homini possibile esset, ut in hac regione beata cum cunctis animantibus loqueretur. Hinc Angelus qui ex se concepit invidiam, per potentiam Angelicam serpentem ingressus, &c.* Sic *Plato* quoque scripsit in *Politico*, aureo saeculo, quum rerum Saturnus potiretur, etiam cum bestiis homines colloquia habuisse, quod & *Eusebius* refert *Lib.* XII. προπαρασκ. *Cap.* IX.

βόλῳ ἐπιτηδειότατον ὄργανον. εἶδε τὸν Ἀδὰμ χαίροντα ἐπὶ τῷ ὄφει, κἀκεῖνον ὑποσαίνοντα καὶ πολλὰ τῶν ἀνθρωπίνων μιμούμενον, κἀντεῦθεν λαλεῖ δι' αὐτοῦ. Οὕτω καὶ οἱ δόλους κατά τινων πλέκοντες, τοὺς οἰκείους μετέρχονται καὶ οὕτω τὴν οἰκείαν ἀνυπόπτως ἐπιβουλὴν συσκιάζουσι: λαλεῖ τοιγαροῦν δι' αὐτοῦ, ἵν' ἐντεῦθεν ὑπονοήσῃ ... ὁ

solvit. Adami erat a principio serpens amicus, & ideo Diabolo visus est instrumentum aptissimum. (1) Vidit Adamum serpentis familiaritate gaudentem, & illum adulantem, multaque eorum, quae ab hominibus fieri consuerunt, imitantem, & ea propter per ipsum loquutus est. Ita pariter qui dolos adversus aliquem

(1) *Caietanus* adserit tentationem Evae interna tantum subgestione peractam a Daemone, qui serpentis nomine a Mose metaphorice significetur. In singularem vero aliam sententiam abiens *Cyrillus* Alexandrinus *Lib.* III. *contra Iulian.* opinatur, speciem dumtaxat, & simulacrum serpentis Evae a Diabolo exhibitum fuisse, non veri serpentis corpus ad tentationem adsumtum. At veri serpentis organo in tentatione mulieris diabolum esse usum, reliqui Patres docent, ut *Basilius*, *&* *Chrysostomus Homiliis in Genesin*, *Theodoretus interrog.* XXXII. *Aug. Lib.* II. *De Genes. ad literam Cap.* XXVII. *&* *seq. Lib.* XIV. *De Civ. Dei Cap.* XI. *Ioannes Damascenus Lib.* II. *De Fide orthodoxa Cap.* X. ut de *Beda*, *Ruperto*, *Thoma*, aliisque, taceam.

ὁ Ἀδὰμ ὅτι φρόνιμος ὁ ὄφις ὢν, τοῦτο καὶ ἡ γραφὴ προσμαρτυρεῖ αὐτῷ, κατώρθωσε καὶ τὸ μιμίσασθαι τὴν τοῦ ἀνθρώπου φωνὴν καὶ ὅτι τοῖς δεσπόταις ὡς εὔνους τὰ δέοντα ὑποτίθεται. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν προσῆν ὡς αὐτοῖς διελέγετο· οὐκ ἂν ἡμέρως οὕτω τὴν αὐτοῦ βουλὴν προσεδέχοντο. αὕτη οὖν ἡ αἰτία

quem meditantur, domesticos conveniunt, & sic nulla domi suspicionis caussa exsistente, insidias obumbrant ac tegunt. Loquitur igitur(1)per ipsum, ut heinc suspicetur Adamus, quum prudens esset serpens, quod & Scriptura ipsa de illo testificatur, & ipsam hominis vocem imitari potuisse (2), & Do-

(1) Recte quidem: sed perperam Talmudistae, qui fabulantur Diabolum, accedentem ad Evam, ut eam falleret, inequitasse serpenti, qui magnitudine camelum aequaret. *Maimonides* in *More Nevochim*.

(2) Id magis, quam illud quod *Iosephus* I. Ἀρχαιολογ. tradit, serpentem scilicet a principio voce usum, & pedibus instructum fuisse: his autem a Deo in ipsum irato privatum deinde, & eius linguae venenum inditum. Serpentem pedibus gradientem, & mitem lenemque fuisse etiam *Basilius Homilia De Paradiso* adfirmat, *Iosephi*, & libri, qui λεπτὴ γένεσις inscribitur sententiam sequutus, quam tamen confutat *Glycas* noster *Part.* I. *Annalium*, Chrysostomi sententiam amplexus, qui censet serpentem olim orbibus quibusdam factarum inferius convolutionum erectum extenso pectore velut inequitasse.

τία κατὰ τοὺς διαληφθέντας ἄνωθεν πατέρας καὶ διδασκάλους ἡμῶν, δι᾽ ἣν ὀργάνῳ τῷ ὄφει καὶ οὐχ ἑτέρῳ τινὶ χρησάμενος ὁ παμπόνηρος τοὺς πρωτοπλάστους ἠπάτησε· καὶ πόθεν δῆλον ὅτι ὁ διάβολος ἐν τῷ ὄφει ἐλάλησε τῆς γραφῆς οὐδαμοῦ ποτε τοῦτο μὴ λεγούσης. ἴδε γὰρ ὅτι καὶ ὁ Παῦλος ὄφεως μνημονεύει λέγων. φοβοῦμαι μὴ πῶς ὁ ὄφις ἐξηπάτησεν Εὔαν τῇ πανουργίᾳ αὐτοῦ. πόθεν

Dominis, ut benevolum, ea, quae oportet, subgerere. Nisi enim ita res se habuisset, haud profecto cum eis blande confabulatus fuisset, neque ita leniter illi eius cõsilium admisissent. Haec igitur causa fuit, iuxta superius laudatorum Patrum, & Magistrorum nostrorum opinionem, propter quam Malus ille (1) serpente, & non aliquo alio usus est instrumento, ut Protoplastos deciperet (2). At

(1) Malus κατ᾽ ἐξοχὴν a multis adpellatus est Diabolus, & sunt qui censeant hunc indicari, ubi in Oratione Dominica dicitur: *Libera nos a malo*. *Paulinus Poem.* XVI.

Non tulit haec Malus ille diu, sed inhorruit atris
Crinibus, & rabidis inflavit colla venenis &c.

Itaque & a *Glyca* παμπόνηρος nuncupatur.

(2) Memoriam huius serpentis fraudis sunt qui velint apud Ethnicos ipsos remansisse, adeoque in antiquis Graecorum mysteriis *Eva* vel *Evoe* acclamatum, & serpentem ostensum, ut tradit *Clemens Alexandrinus*

θεν οὖν δῆλον ὅτι ὁ διάβολος λαλεῖ διὰ τοῦ ὄφεως, αὐτὸς ὁ δεσπότης ὑπεφήνισε τὴν ἀπορίαν. ἵνα μή τις ἐπὶ τὸν ὄφιν καὶ μόνον ἀνενέγκῃ τὴν ἁμαρτίαν. Πρὸς γὰρ τοὺς Ἰουδαίους ἡνίκα εἶπον αὐτῷ, ἐκ τοῦ θεοῦ ἐσμὲν, ἔλεγεν· εἰ ἦτε ἐκ τοῦ θεοῦ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ ἐποιεῖτε ἄν. νῦν ἐκ τοῦ πατρὸς ὑμῶν ἐστε τοῦ δια-

At unde liquet, Diabolum in serpente esse loquutum, quum id ullibi scriptura non dicat? Vide enim & *Paulum* ipsum, quum serpentis meminisset, dicentem: *Timeo ne forte, ut serpens Evam sua calliditate seduxit.* Vnde igitur constat Diabolum per serpentem ipsum esse loquutum? Ipse Dominus e medio perple-

nus in Protreptico, & constat etiam ex *Plutarcho in Alexandro*, *Demosthene* περὶ στεφάν. *Euripide in Bacchantibus*, *Catullo*, *Virgilio*, *Nonno*, *Chalcidio*, *&c.* Consule *Phil. Bonarotium Dissert. in Num. max. moduli*, & *Dissertation.* meam *De Cistis Mysticis*. Sed & *Pherecydes* Syrius, dum suum Ὀφιονέα, serpentem mali auctorem, commemorat, qui adversas acies in coelo instruxerit, eadem exhibere videtur. Nam ita scribit *Origenes Lib.* VI. *contra Celsum*. *Vide*, inquit, *an non iste, qui nobis impium errorem impingit ut aenigmata male intelligentibus, ipse manifeste fallatur, non intelligens quod Mosaicae litterae multo antiquiores vel Heraclito, vel Pherecyde, vel Homero etiam, narrant de malo illo, qui de Coelo expulsus est. Nam serpens ille, a quo Pherecydes sum denominavit Ophionem, qui fuit in caussa ut primus homo ex Dei Paradiso eiiceretur, &c.*

διαβόλου. ἐκεῖνος ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος ἦν· ἐντεῦθεν οὖν σαφῶς ἐπιδέδεικται ὅτι ἐν αὐτῷ τῷ ὄφει λαλήσας ὁ διάβολος θανάτῳ τὸν ἄνθρωπον ὑποπεσεῖν κατεσκεύασεν. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐγεγόνει θνητὸς ὁ ἀθάνατος. καὶ εἰ μὴ πείθῃ τοῖς λεγομένοις, τῷ σοφῷ Σολομῶντι πείσθητι λέγοντι. ὁ θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν, ἀλλ' ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ἔκτισε. φθόνῳ δὲ τοῦ διαβόλου θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε. εὔδηλον οὖν ὡς αὐτὸς ἐλάλησε διὰ τοῦ ὄφεως ὁ παμπόνηρος. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν αὐτὸν ὁ κύριος ἀνθρωποκτόνον ἐκάλεσε. καὶ ἐπεὶ ταῦτα οὕτως ἔχει, τίνος ἕνεκεν μνημο-

plexitatem sustulit, ne quis peccatum in serpentem, & quidem solum, reiiciat. Iudaeis enim, quum illi dixerunt, *Ex Deo sumus*, dicebat: *Si ex Deo essetis, Dei certe voluntatem faceretis: nunc autem ex patre vestro Diabolo estis: ille erat homicida ab initio.* Heinc igitur aperte constitit, quum Diabolus in ipso serpente loquutus esset, id contexuisse, ut morti homo succumberet (1). Nisi enim res ita se habuisset, numquam ille, qui immortalis fuerat, mortalis evasisset. Et si minus his, quae dicuntur, fidem adhibe sapienti Salomoni quum dicit: *Deus mortem non fecit, sed hominem in incorruptione crea-*

(1) Vide superius Epist. II.

μονεύουσα ἡ γραφὴ τοῦ ὄφεως μόνου τὰ κατὰ τὸν διάβολον τέλεον ἀπεσιώπησε, διὰ τὴν Ἰουδαίων εἰδωλομανίαν. ἵνα γὰρ μὴ μαθόντες, ὥς φησιν ὁ Συναΐτης θεῖος Ἀναστάσιος, καί τινας εἶναι φύσεις ἀΰλους, κἀντεῦθεν ταύτας θεοποιήσωσιν, οὔτε περὶ δαιμόνων, οὔτε περὶ φύσεως ἀγγέλων ἡ Μωσαϊκὴ βίβλος διείληφεν. εἰ γὰρ καὶ μετὰ τοσαῦτα θαύματα τὴν εἰκόνα τοῦ μόσχου θεὸν ἀνηγόρευσαν, τί οὐκ ἂν ἔδρασαν εἴγε τῶν ἀοράτων φύσεων τὴν γνῶσιν ἐδέξαντο; Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει δῆλον, ἐξ ὧν ὁ θεὸς διὰ τοῦ προφήτου Ὠσηὲ πρὸς αὐτὸν ἐλάλησε τὸν Ἰσραήλ. Ἐγὼ κύριος ὁ θεός σου ὁ

creavit: invidia autem Diaboli mors intravit in mundum. Manifestissimum est igitur Malum illum per serpentem ipsum esse loquutum: nisi enim ita esset, illum Dominus homicidam non adpellasset. Et quandoquidem haec ita se habent, qua de causa Scriptura solius serpentis mentionem faciens ea, quae Diabolum attinent, omnino reticuit? Propter inexpletam Iudaeorum Idololatriae inhiantium insaniam. Etenim ne quum didicissent, ut divinus *Anastasius* Sinaita ait, esse quasdam naturas(1) materia minime constantes, hasce exinde divinis honoribus prosequerentur, neque de Dae-mo-

(1) Vide superius *Epist. II. pag.* 146.

ὁ στερεῶν οὐρανὸν καὶ κτίζων γῆν, οὗ αἱ χεῖρες ἔκτισαν στρατίαν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ οὐκ

monum, neque de Angelorum natura Mosaicus liber disseruit (1). Si enim post tanta

(1) Eamdem rationem adfert *Michael* noster *Part.* I. *Annalium*. Sunt autem qui autument ideo Mosen productionis Angelorum non meminisse, quod ii ante mundum materiatum & adspectabilem, creati fuissent: nam haec sententia adridet *Origeni Homil.* I. *in Genesim*, & X *in Matthaeum*, *Basilio Homil.* I. *in Hexaemeron*, *Gregorio Nazianzeno Oratione* XXXVIII & XLII. *Severiano Gabalitano Orat.* IV. *De Mundi Opificio*, *Caesario Dialog.* I. *Interrog.* LXI. & *Dialogo* III *Interrog.* CXXIII. *Anastasio Sinaitae Libro* VI *Hexaemeronis*, & *Cap.* IV. ὁδηγοῦ, *Zachariae Mitylenaeo De Mundi Opificio*, *Ioanni Damasceno Lib.* II. *De Fide Orthodoxa Cap.* III. & *Lib.* IV. *Cap.* XIV. Ex Patribus Latinis in eadem sententia sunt *Ambrosius Lib.* I. *in Hexaemeron Cap.* V. & *Praefat. in Psalmos*. *Hieronymus in Cap.* I *Epistolae ad Titum*. *Cassianus collat.* VIII. *Cap.* III. Et quidem si cavisset Moses Angelorum creationem reticendo ne Idololatriae occasionem Iudaeis praeberet, numquam naturae Angelicae in suis voluminibus meminisset, quod quidem non facit. *Epiphanius* quidem *Haeresi* LXV. *Theodoretus Interrogatione* III. *in Genes.* *Basilius Seleuciensis Orat.* I. *Procopius Gazaeus Commentario in Genesin*, *Augustinus Lib.* XXII. *contra Faustum Cap.* X. *Lib.* II. *De Genesi ad literam Cap.* VIII. & *Lib.* XI. *De Civit. Dei Cap.* XIX. *Sed & Iulius Africanus Lib.* II. *Cap.* II. *Auctor Commentarii in Genesin Sancto Eucherio adscripti*, *Gregorius Ma-*

οὐκ ἀπεκάλυψάσοι αὐτὸν τοῦ πορεύεσθαι ὀπίσω αὐτῶν. Κατὰ τοῦτο καὶ ἡ τῶν ἐν τῷ παραδείσῳ φυτευθέντων

tanta etiam miracula, vituli imaginem Deum adpellaverunt, quid non utique fecissent, si invisibilium etiam

Magnus Lib. XXXVIII. *Moral. Cap.* XII. *Rupertus Abbas Lib.* I. *de Trinitate Cap.* X. *& Lib.* III. *de Glorificatione Trinitatis Cap.* III. *Gennadius Massiliensis Lib. De Dogmatibus Ecclesiasticis Cap.* X. *Auctor Commentarior. in Psalmos, inter Opera S. Hieronymi editorum, in Psalmum* CXXVII. *Ansbertus in Apocalypsim Lib.* V. *Cap.* XII. *Hugo Victorinus Tract.* II. *Summae Sententiarum, Thomas Aquinas* I. I. Q. LXI. *Art.* III. Angelos una cum mundo conditos fuisse existimant. Ipse quidem hanc litem meam non facio, Deo enim universitatem efficienti non aderam, utpote qui sero ab eodem in lucem eductus: sed si haec posterior sententia probabilior est, ut *Thomas* etiam arbitratur, ipse crediderim potius, ideo Mosen de Angelis initio Geneseos mentionem non fecisse, quod sibi mundi tantummodo adspectabilis & materiati generationem describere proposuisset. Quod si quis in controversiam vocet, & dubitet, an Angeli prorsus incorporei sint, obponere possem hanc opinionem iam fere ab omnibus hodie adprobatam mihi quoque probari, quamvis tota fere antiquitas repugnare videatur, ut superius ostendimus *pag.* 146. Sed si *Augustini* sententiae inhaerendum esset; Angelorum sub lucis nomine mentionem a Mose fieri adfirmare possemus, ut in ejus laudatis Operibus, & in *Confessionibus* etiam videre est; & hanc sequutus est quoque *Rupertus* Abbas in citato Opere.

των δύο ξύλων διαφοράτε καὶ φύσις τῷ παναγίῳ σεσίγηται πνεύματι. ἐφ' ῷ καὶ τοῖς ἁγίοις πατρᾶσιν ἀσύμφωνος γέγονεν ἡ περὶ τούτων ἐξέτασις.

etiam naturarum cognitionem habuissent? Haec autem ita se habere liquet ex iis, quae Deus per Prophetam Oseam ipsi Israeli loquutus est: *Ego Dominus Deus tuus, firmans coelum, & creans terram: cuius manus militiam coeli creaverunt, & illum non revelavi tibi, ut ambulares post illa*. Ob hoc ipsum & duorum lignorum in Paradiso plantatorum differentiam atque naturam Spiritus Sanctus reticuit: quare & sanctorum Patrum discors fuit de hisce iisdem disquisitio.

Τῶ Ad

Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Ἀσπιώτῃ περὶ τοῦ ὁποῖα τῇ φύσει τὰ τῶν ἀνθρώπων σώματα ἐκ νεκρῶν ἐγερθήσονται, καὶ εἰ βρῶσιν αἰσθητὴν ἐσθίειν ἐκεῖσε μέλλουσιν, ὥς τινες ἐπιφέρουσιν.

Ad honorabilem monachum Dominum Ioannem Aspioten. Quali natura hominum corpora a mortuis resurrectura sint, & an sensilem cibum tunc manducatura, ut quidam perhibent. (1)

Λόγος ε´.

Disputatio V.

Eodem Interprete.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς, ὁ σάρκα φορήσας δι᾽ ἄφατον ἔλεος, καὶ καθ᾽ ἡμᾶς χρηματίσας ἄνθρωπος, ὁ διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν καὶ ποιήσας πάντα καὶ παθὼν ὅσα περ ἐν εὐαγγελίοις ἱστόρηται, ὁ διὰ σαυροῦ καταδεξάμενος θάνατον, ὁ τριήμερος ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς, κἀντεῦθεν τὴν τελευταίαν ἀνάστασιν δω-

Dominus noster Iesus Christus Dei filius, & Deus, ille qui carnem propter ineffabilem suam misericordiam circumtulit, homo nostri instar effectus; qui propter nostram salutem ea omnia fecit, & perpessus est, quae Evangelica narrat historia; qui in crucem actus mortem obiit, & tertia die a mor-

(1) Horum multa disputat *Glycas* etiam *Part.* I. *Annal.*

δωρησάμενος ἅπασιν, ἡ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ὁ πρωτοτόκος ἐκ νεκρῶν γεγονὼς, ἀριδήλως ἐν τοῖς καθ' ἑαυτὸν ὑπετύπωσεν, ὁποῖα τὰ ἡμέτερα σώματα κατὰ ἐκείνην ἀνάστασιν ἐγερθήσονται. ὅθεν καὶ περὶ τούτων ἐξετάζειν οὐκ εὔλογον, ὅτι καὶ σαφὲς τοῖς προσέχειν ἐθέλουσιν τὸ ὑπόδειγμα πράκειται. ἄφθαρτα μὲν γὰρ ἀληθῶς ἀναστήσονται μήτε σκέπης δεόμενα, μήτε βρώσεως καὶ πόσεως, μήτε ἄλλου τοιέτε τινός. ὅρα γὰρ νουνεχῶς, ὅτι καὶ τὸ τοῦ κυρίου σῶμα τοιοῦτον ἐκ τάφου ἐγήγερται κατὰ αὐτὴν εὐαγγελικὴν ἱστορίαν ἐκεῖσε πάντα καταλι-

mortuis resurrexit, illae eorum, qui dormierunt, primitiae, quum primogenitus mortuorum exstitisset, manifeste in semetipso demonstravit qualia nostra corpora in illa resurrectione suscitanda sint. (1)Quare de his disputare non decet. Clarum siquidem animum intendere volentibus exemplum, perspicuumque proponitur. Vere enim corruptionis expertia, neque operimenti, neque cibi, neque potionis, neque rei eiusmodi alicuius, indiga resurgent (2). Prudenter siquidem animadvertere est, & ipsum Domini corpus eiusmodi, ut Evangelica historia pro-

(1) Vide supra *Epist.* III.

(2) Vide supra *Epist.* II.

λιπὸν τὰ ἐντάφια. εἰ δὲ καθάπερ εἴρηται γυμνὸν ἐκ τάφου τὸ τοῦ κυρίου σῶμα ἐξέθορεν, εὔδηλον πάντως ὡς οὐκ ἔτι σκέπης τοιαύτης τινὸς καθὰ καὶ πρότερον ἔχρηζεν, ὁποῖον ἄρα κἀκεῖνο τὸ πρὸ τῆς παραβάσεως τοῦ Ἀδὰμ σῶμα ἐτύγχανεν, εἴτε τῆς κατὰ χάριν ἀθανασίας οὐκ ἀμοιροῦν. ἄφθαρτοι μὲν οὖν ἀνίσανται ἅπαντες ἡλικίατε πρὸς ἀλλήλους καὶ εἴδει κατ' οὐδὲν διαφέροντες. καὶ τούτου χάριν μὴ θαύμαζε, μηδὲ ξένον τὸ πρᾶγμα ἡγοῦ. εἰ γὰρ ἀκριβῶς ἐννοήσεις ὅπως

ὁ

prodit, e sepulcro resurrexisse, omnibus ibidem relictis sepulcralibus exuviis. Si vero, prout dictum est, nudum e sepulcro Domini corpus exsilivit, perspicuum omnino est illud amplius cuiuscumque eiusmodi operimenti, prout (1) in antecessum, non indiguisse: quale utique & illud corpus erat, quo ante praevaricationem Adamus instructus fuit. Si vero neque expers fuit illius, quae divino munere conceditur, immortalitatis: corruptionis igitur expertes resurgent omnes,

P 2 nihil

(1) Iudaei tamen somniant homines vestibus, cum quibus sepulti fuere, vel a Deo recens creatis, indutos, resurrecturos esse, ut in *Tract. Sanhedrin*, *R. Ionathan in Cohel. Rabba*, *Talmud. Ierosol. Chilai Cap.* VIIII. videre est.

ὁ οὐκ εὐμήκης τοῦ σίτου κόκκος καὶ ὁ πάνυ σμικρὸς, ἐπειδὰν τῇ γῇ καταβλήθωσιν ἴσουστε καὶ τοὺς αὐτοὺς ἀναδεδόασι στάχυας, οὐκ ἂν ἐπὶ τοσοῦτον ἀπορήσαις, εἴπερ ὁ προβεβηκὼς καὶ ὁ ἐν σπαργάνοις τὴν ψυχὴν ἀφεὶς, ἀκμάζοντες ἐν τῇ ἀναστάσει ἐγείρονται κατὰ τὸν πρῶτον ἐκεῖνον Ἀδὰμ, τὸν πρὸ τῆς παραβάσεως δηλαδή. ἡ γὰρ ἀνάστασις οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτωκότων ἀποκατάστασις, ὥσπερ οὖν καὶ ὁ τοῦ σίτου κόκκος χωννύμενος τῇ γῇ καὶ σηπόμενος, εἰς αὐτὸν ἐπανέρχεται τὸν στάχυν, ὅθεν δηλονότι ἐπέπτωκε. καὶ εἰ μὴ πείθει τοῖς λεγομένοις

nihil aetate invicem & ſpecie differentes. (1) Neque hac de cauſa mirare, neque rem abſurdam arbitrare: ſi enim diligenter expenderis, quomodo brevia tritici grana, & exigua admodum, poſtquam terrae mãdata fuerũt, aequales ſpicas, & omnino ſimiles proferunt; haud utique tanta de re dubitabis, an ille ſcilicet qui maturis annis, & ille qui in incunabulis ante diem naturae conceſſit, florenti aeque integraque aetate in reſurrectione revicturi ſint ſecundum primum illum Adamum (2), qualis fuit ante tranſgreſsionem videlicet. Reſurrectio enim nihil eſt aliud, quam eorum, qui

(1) Vide *Auguſtinum* a nobis inferius advocatum.

(2) Vide ſuperius *Epiſt.* II. & III.

νοις, τῷ μακαρίῳ Παύλῳ πείσθητι λέγοντι, Σπείρονται ἐν ἀσθενείᾳ, ἐγείρονται ἐν δυνάμει. Τί τούτου παραδοξότερον; ἐν δυνάμει γὰρ εἰπὼν, ἔδειξε προφανῶς ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν πνευματικὴν ἡλικίαν, ἐξαποστελεῖς γάρ φησι τὸ πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται, τέλειοι πάντως ἐγείρονται· ἄφθαρτοι μὲν οὖν ἀνίστανται ἅπαντες, μήτε βρώσει, μήτε πόσει καθάπερ εἴρηται χρώμενοι. Ἀλλὰ μὴ ἀπίστει τοῖς λεγομένοις. εἰ γὰρ ἔτι τοῖς φυσικοῖς ὑπέκειντο πα-

qui ceciderunt, in integrum restitutio (1). Quemadmodum etiam tritici granum (2) terra obrutum & putrescens, in eamdem spicam iterum vertitur, unde scilicet excidit. Et si minus his, quae dicuntur, fidem habes, crede beato *Paulo* dicenti: *Seminantur in infirmitate, resurgunt in virtute.* Quid hoc mirabilius? In virtute enim dicens dilucide ostendit spiritali illa aetate (*Emittes*, enim, inquit, *spiritum tuum & creabuntur*) perfectos (3) omnino omnes re-

(1) Superius *pag.* 197.

(2) Celeberrima comparatio a *Paulo* Apostolo primum usurpata, & deinde ab omnibus Ecclesiasticis Scriptoribus, & praecipue *Athenagora De Resurrectione*, *Tertulliano* item *De Resurrect. Rufino in Symbolum*, & *Io. Damasceno* pariter *De Resurrectione*.

(3) De perfectione, & decore corporum Iustorum post resurrectionem, vide quae late disputat *Ter-tul-*

πάθεσι, πείνῃ λέγω
καὶ δίψει, καὶ τοῖς
ἄλλοις ἅπλως οἷς ὑ-
ποπεσεῖν κατεκρίθη
μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ὁ
ἄνθρωπος, οὐ μὲν
οὖν αὐτοὺς ἀφθάρ-
τους ἐκ νεκρῶν ἐγή-
γερθαι εἴποι τις ἄν.
κατὰ γὰρ τὸν Δαμα-
σκηνὸν Ἰωάννην, ἀμή-
χανον ἄφθαρτον δια-
μένειν τὸν αἰσθητῆς
βρώσεως ἐν μετουσίᾳ
γενόμενον. Ἀλλ' οὐκ
ἔςι τοῦτο οὐκ ἔςιν.
εἰ γὰρ πιςεύομεν ὅτι
φθορᾶς ἀνώτεροι ἐγεί-
ρονται πάντες οἱ ἄν-
θρωποι, τί τὸ κατ-
αναγκάζον αὐτοὺς αἰ-
σθητῆς ἅπτεσθαι
βρώσεως; δὸς ἐπὶ τού-
τοις ἀπόκρισιν. εἰ δὲ
καὶ καθ' ὁμοιότητα τῶν
ἀγγέλων, ὡς ὁ Νύσ-
σης

resurrecturos. Incor-
ruptibiles igitur o-
mnes resurgent, ne-
que alimento, neque
potione, ut diximus,
utentes. Sed ne fidem
abroga his, quae di-
cuntur : si enim ad-
huc naturalibus paf-
sionibus subiicerêtur,
fami, inquam, ac siti,
& aliis (1), ut uno
verbo dicam, quibus
homo ob peccatum
succumbere conde-
mnatus est, igitur in-
corruptibiles a mor-
tuis non esse resurre-
cturos iure quis di-
cat. Iuxta enim Da-
mascenum *Ioannem*,
impossibile est incor-
ruptibilem permane-
re eum, qui sensile ali-
mẽtum participat (2).
Sed res profecto ha-
ud

tullianus De Resurrectione carnis, *Augustinus Lib.* XXII. *De Civ. Dei Cap.* XIX. & XX. & *Enchirid. Cap.* XC.

(1) Vide superius *Epist.* II.

(2) Vide adnotata inferius.

σης θείας Γρηγόριος, ἐν τῇ ἀναστάσει ζήσεται ἄνθρωπος, καὶ ἔσονται γάρ φησι πάντες ὡς ἄγγελοι θεοῦ, πῶς αὐτὸν ἐνδεᾶ βρώσεως καὶ πόσεως εἴπομεν; ἀμή-

ud ita ſe habet (1). Si enim credimus univerſos homines corruptione ſuperiores eſſe reſurrecturos, reſponde iam, quid nam futurum ſit, quod eos ſenſilem ci-

(1) In aliam it ſententiam magnus *Auguſtinus Lib.* XIII. *De Civit. Dei Cap.* XXII. *Corpora ergo iuſtorum, quae in reſurrectione futura ſunt, neque ullo ligno indigebunt, quo fiat, ut nullo morbo, vel ſenectute inveterata moriantur: neque ullis aliis corporalibus alimentis, quibus eſuriendi ac ſitiendi qualiſcumque moleſtia devitetur: quoniam certo, & omni modo inviolabili munere immortalitatis induentur, ut nonniſi velint poſſibilitate non neceſſitate veſcantur. Quod Angeli quoque viſibiliter & tractabiliter adparentes, non quia indigebant, ſed quia volebant & poterant, ut hominibus congruerent, ſui miniſterii quadam humanitate fecerunt. Neque enim in phantaſmate Angelos edisse credendum eſt, quando homines eos hoſpitio ſuſceperunt, quamvis utrum Angeli eſſent ignorantibus conſimili nobis indigentia veſci viderentur. Vnde eſt quod ait Angelus in libro Tobiae. Videbatis me manducare, ſed veſtro viſu me videbatis, ideſt neceſſitate corporis reficiendi ſicut vos facitis, me cibum ſumere putabatis. Sed ſi forte de Angelis aliud credibilius diſputari poteſt, certe fides Chriſtiana de ipſo Salvatore non dubitat, qui etiam poſt reſurrectionem, iam quidem in ſpirituali carne, ſed tamen vera, cibum ac potum cum diſcipulis ſumſit.*

μήχανον τοῦτο πάντως ἀμήχανον. εἰ γὰρ καὶ βρώσεσι χρώμεθα σήμερον ἅτε τὴν φύσιν αὐτὴν ἔχοντες ἀναγκάζουσαν, ἀλλὰ καθάπερ ὁ Νύσσης φησὶ τῆς λειτουργίας ταύτης ἀπαλλαγήσεται τότε ὁ ἄνθρωπος καὶ τοῖς ἀγγέλοις ἐξ ἴσου διατιθήσεται καθὼς ἐν εὐαγγελίοις ἔφη ὁ κύριος. Ἀλλὰ καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως ἑκατοστῷ κεφαλαίῳ αὐτοῦ κατὰ λέξιν οὕτω φησίν. σπείρεται σῶμα ψυχικὸν, ἤγουν παχύτε καὶ θνητὸν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικὸν, οἷον τὸ τοῦ κυρίου σῶμα μετὰ τὴν ἀνάστασιν, κεκλεισμένων ὄντων θυρῶν διερχόμενον, ἀκοπίαστον, τροφῆς, ὕπνου,

καὶ

bum ſumere compellat (1)? Si vero ſecundum etiam Angelorum ſimilitudinem, ut divus *Gregorius* Nyſſenus ait, vivet in reſurrectione homo, inquit enim: *Et erunt omnes ut Angeli Dei*; quomodo ipſum cibi & potionis indigentem adfirmamus? Impoſſibile hoc omnino, impoſſibile. Si enim alimentis utimur in praeſentiarum, ex eo eſt, quod naturam ipſam habemus, quae nos compellit; ſed, quemadmodum *Nyſſenus* inquit, hoc tum miniſterio liberabitur homo, & aeque ac Angeli ſe habebit, ſicut in Evangelio Dominus dicit. Sed *Ioannes* quoque Damaſcenus in ſuo *Capite*

cen-

(3) Superius *pag.* 169. *&* *ſeqq.*

καὶ πόσεως ἀνενδεές. βίον γὰρ ἰσάγγελον ἐπὶ πᾶσι τότε ζήσεται ἄνθρωπος κατὰ τὸν εἰπόντα, καὶ ἔσονται πάντες ὡς ἄγγελοι θεοῦ. καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; εἰ τὸν Χριστὸν αὐτὸν ἀντὶ πάντων ἔχειν ὀφείλοντες, οἱ τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων ἀπολαβεῖν μέλλοντες ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, διαίτης ἑτέρας ὡς οἶμαι μετασχεῖν οὐκ ἄν ποτε προαχθήσονται. Ὅτι δὲ ἡ μακαριότης ἐκείνη οὐ βρῶσις αἰσθητή ἐστιν,

centesimo De Resurrectione ita dicit ad verbum : *Seminatur corpus animale, crassum videlicet, & mortale: resurgit corpus spiritale, quale fuit Domini corpus post resurrectionem, clausas ianuas pervadens, indefatigabile, nutrimenti, somni, & potionis haud indigum. Vitam enim aequalem Angelis in omnibus homo tunc vivet, iuxta eum, qui dicit: Et erunt omnes ut Angeli Dei* (1). Sed quid multis opus est verbis? Si Christum ipsum prae cunctis habere debemus, qui bona illa accepturi sunt

(1) *Tertullianus De Resur. Carn. Transituri in statum Angelicum per indumentum illud incorruptibilitatis, per substantiae resuscitatae tamen demutationem.* Rufinus *Expos. in Symbol. Resurrectionis ergo virtus angelicum hominibus confert statum, ut qui de terra resurrexerunt, non iterum in terra cum quadrupedibus, sed in coelo cum Angelis, vivant.*

σιν, ἀλλ' ἡ νοητὴ μᾶλλον εὐφροσύνη διὰ θέας ἐγγινομένη τοῖς ἁγίοις, αὐτὸς ὁ κύριος ἔδειξεν ἐν οἷς οὕτως ἔλεγε. Πάτερ οὓς δέδωκάς μοι θέλω ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, κἀκεῖνοι ὦσι μετ' ἐμοῦ ἵνα θεωρῶσι τὴν δόξαν τὴν ἐμήν. Πρόσεχε οὖν. οὐκ εἶπε ἵνα μετέχωσιν, ἀλλ' ἵνα θεωρῶσι τὴν δόξαν τὴν ἐμήν. Ἔδειξεν οὖν ἐντεῦθεν· ὡς ὁ χρυσοῤῥήμων Ἰωάννης φησὶ τὸ τοιοῦτον ἐπεξηγούμενος θεῖον ῥῆτον ὅτι πᾶσα ἀνάπαυ-

sunt, quae oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscenderunt, aliam vivendi rationem, ut arbitror, participare nunquam compellentur. Beatitatem vero illam, non sensiles epulas (1) esse, sed intelligibilem potius ex ipsa visione laetitiam in Sanctis excitatam, ipse Dominus demonstravit, quum ita dixit: *Pater, quos dedisti mibi, volo ut ubi ego sum, etiam illi sint mecum, ut meam gloriam contemplentur*. Attēde igi-

(1) Perperam igitur Theologi quidam pertendunt gustus tactusque voluptatibus, & eiusmodi deliciis beatos in coelo etiam fruituros: & hinc exculcatur Cherinti haeresis, & eorum Chiliastarum, qui homines postquam resurrexerint cum Christo in hoc mundo regnaturos, deliciis omnibus & voluptatibus adfluentes, adfirmant, de quibus vide *Eusebium* Caesariensem *Lib.* III. *Histor. Eccles. Cap.* XXI. *&* XXX. *& Lib.* VII. *Cap.* XXI. *& Augustinum Lib.* XIX. *De Civ. Dei. Cap.* VII. ut reliquos omittam.

παυσις αὕτη ἐςὶν εἰς τὸ θεωρεῖν εἰς τὸν ὑὸν τοῦ θεοῦ· ὥσπερ γὰρ οἱ πρὸς τὰς ἀκτίνας τοῦ ἡλίου θεωροῦντες καὶ ἀέρος ἀπολαύοντες, λεπτοτάτην ἀπὸ τῆς ὄψεως ἔχουσι τὴν ἀπόλαυσιν, οὕτως ἔςαι καὶ τότε. νοητὴ καὶ γὰρ εὐφροσύνη ἐκεῖσε διὰ θέας ἐγγινομένη τοῖς ἁγίοις ὡς εἴρηται. τοῦτο μέντοι τὸ δόγμα συνίςησι καὶ ὁ θειότατος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς περὶ τῶν ἀχράντων τοῦ Χριςοῦ μυςηρίων τὸν λόγον ποιούμενος καὶ τάδε φησί. τὰ ἅγια ταῦτα μυςήρια τῶν μελλόντων ἀντίτυπα λέγε-

igitur: non dixit, *ut participent*, sed, *ut contemplentur gloriam meam.* Inde igitur demonstravit, ut *aurea verba fundens Ioannes* ait tale divinum dictum enarrans, omnem hanc requiem in Dei filii contemplatione consistere. (1) Uti enim ii, qui solis radios speculantur, aereque fruuntur, tenuissimâ ex adspectu habent delectationem, ita quoque tunc erit. Etenim intelligibilis ibi ex contemplatione laetitia in Sanctis, ut dictum est, excitabitur. Hoc ipsum utique consultum stabilit etiam di-

(1) Hinc recte vir doctus *Avicenna* Iustorum secundum obitum felicitatem iuxta Muhammedis placita exponens, in una Dei contemplatione eam conlocat, & ἀλληγορικῶς interpretatur, quae Ψευδοπροφήτης ille de sensilibus voluptatibus videtur ingerere. Vide eius opus *De Almahad.*

γεται οὐχ ὅτι σῶμα καὶ αἷμα οὐκ εἰσιν ἀληθῶς τοῦ Χριστοῦ ἀλλ' ὅτι νῦν μὲν δι' αὐτῶν μετέχομεν τῆς τοῦ Χριστοῦ θεότητος, τότε δὲ νοητῶς διὰ μόνης τῆς θέας. καὶ ἐν αὐτῷ δὲ τῷ περὶ ἀναστάσεως κεφαλαίῳ αὐτοῦ τοίαις ἢ περὶ τούτου κέχρηται συλλαβαῖς. οἱ δὲ τἀγαθὰ πράξαντες ἐκλάμψουσιν ὥσπερ ὁ ἥλιος ἐν αὐτῷ τῷ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, ὁρῶντες αὐτὸν καὶ ὁρώμενοι, καὶ ἄληκτον τὴν ἀπ' αὐτοῦ εὐφροσύνην καρπούμενοι. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει καὶ ὅτι βρῶσις καὶ πόσις αὐτός ἐστιν ὁ Χριστὸς, καὶ ὅτι κόρον ἐκεῖσε οὐχ ἕξουσι οἱ ἐσθίοντες αὐτὸν, αὐτὸς ἔδειξε διὰ τοῦ προφήτου ὁ κύριος οὕτως

ει-

divinissimus *Ioannes* Damascenus de intemeratis Christi mysteriis verba faciens, & ea quae sequuntur dicit. *Sancta haec sacramenta simulacra futurorum dicuntur, non quia vere non sint Christi corpus, & sanguis*(1); *sed quia nunc per illa Christi divinitatem participamus, tunc vero intelligibiliter per solum intuitum*. Et in suo eodem *Capite De Resurrectione*, talibus super hoc syllabis usus est: *Qui autem bona fecerint, fulgebunt sicut sol in ipso domino nostro Iesu Christo, videntes ipsum, & visi, & indeficientis ex ipso laetitiae fructum colligentes*. Haec autem ita se habere, & cibum,

&

(1) Observa *Damasceni*, & *Glycae* fidem de vera Christi in pane Eucharistico praesentia.

εἰπών. οἱ τρώγοντές με πεινάσουσι, καὶ οἱ πίνοντές με διψήσουσι. μὴ περὶ βρώσεως αἰσθητῆς ἀμφισβήτει καὶ πόσεως, εἰ γὰρ καὶ φάγειν τὸν Χριςὸν καὶ πίειν μετὰ τὴν ἀνάςασιν αἱ θεῖαι βίβλοι διαγορεύουσιν. ἀλλ' ἐπὶ τούτοις διαταράττεσθαι τὴν οὐ δέον ἀγχίνοιαν. οὐδὲ γὰρ νόμῳ φύσεως ἔφαγε διαπνευσθήσης αὐτῷ τῆς σαρκὸς, καὶ τὸ ἔνδεον ζητούσης ἀναπληρῶσαι καθάπερ καὶ πρότερον. χάριν δὲ πάντως τοῦ τὴν τελείαν τοὺς ἀποςόλους πληροφορίαν

& potionem ipsum esse Christum, & nullam ibi satietatem, qui ea comedunt, habituros, ipse Dominus per Prophetam ostendit ita dicens: *Qui comedunt me, esurient: & qui bibunt me, sitient*. Ne igitur in sensili alimento, & poculo, ancipitem te traducito. Si enim comedisse Christum & bibisse post resurrectionem divini libri testantur, non opus est ut super his torqueatur ingenium. Non enim naturae lege comedebat, quum ejus caro iam spiritalis effecta esset (1), nec

(1) *Glycas* noster *Part* III. *Annal.* Κατὰ γὰρ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον, τοὺς μαθητὰς ἐπιςηρίξαι βουλόμενος, ἡμέρας ἐνταῦθα ποιεῖ μ' ὀπτανόμενος αὐτοῖς ἐςὶν ὅτε καὶ τὰ πρὸς εἰρήνην διαλεγόμενος, ὠτειλὰς ἐν τῷ θεοειδεῖ δεικνύων ἐκείνῳ, σώματι συνεσθίων αὐτοῖς ἅμα καὶ πίνων, οὐχ ὡς τροφῆς δεόμενος, ἀλλὰ πιςούμενος, καὶ τἄλλα πάντα ποιῶν ὅσαπερ εἴωθε τοὺς

ρίαν λαβεῖν περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἐγέρσεως αὐτοῦ. ἔτι γὰρ ἀπιστούντων αὐτῶν ἀπὸ τῆς χαρᾶς λαβὼν ἐνώπιον αὐτῶν ἔφαγε. μὴ οὖν ἐπὶ τούτοις ἀμφίβαλλε. μηδὲ λογισμοῖς τὸ πᾶν ἐπίτρεπε, πῶς ἔφαγε λέγων, ποῦ δὲ καὶ τὰ βρωθέντα κεχώρηκε; τοιοῦτόν τι λέγε μηδὲν, ἀκριβῶς εἰδὼς ὅπως οἱ ξενισθέντες ἐκεῖνοι παρὰ τῷ θείῳ Ἀβραὰμ θειότατοι ἄγγελοι τὰ παρατιθέντα δεδαπανήκασι βρώματα. ὅθεν καὶ πρὸς ἀφθαρσίαν τὸ τοῦ κυρίου σῶμα

nec necessario quaereret, quemadmodum prius, saturari; sed ea tantum de caussa profecto, ut Apostoli certum & indubitatum suae a mortuis resurrectionis argumentum acciperent. Adhuc enim iis ex gaudio non credentibus, quum cibum sumsisset coram illis manducavit. Ne igitur de his dubita: neque ratiocinationibus totum concede, quomodo comedit, dicens, vel quo comesa secessere? Nihil huiusmodi dicito, quum exacte noveris quo-

τοὺς ἀσθενεῖς ἀσφαλίζεσθαι, &c. *Nam de magni Athanasii sententia, propterea dies in terris* XL. *commoratus est Dominus, quod discipulos confirmare vellet. Idcirco se conspiciendum eis interdum praebet, amice pacificeque cum eis loquitur, cicatrices in corpore divino commonstrat: comedit atque bibit una, cetera denique facit omnia, quae ad confirmandos imbecilles aliquid adferre momenti possent.* Sed vide quae nos paulo superius *pag.* 231. ex magno *Augustino* protulimus.

σῶμα μεταποιηθὲν παραδόξως οὕτως ἐγήγερται, καὶ τοῦ λίθου τῷ τάφῳ ἐπικειμένου καὶ τῶν σφραγίδων ἐκεῖσε ἀπηωρημένων. ἀλλὰ καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων τοῖς ἀποσόλοις ἐφίσαται. παχύτητος γὰρ πάσης ἐκτὸς γεγονὼς οὐδαμῶς ἐκώλυτο παρά τινων εἰσερχόμενός τε καὶ ἐξερχόμενος, ὥστε εἰ καὶ τύπους ἐδείκνυει τῶν ἥλων, εἰ καὶ θνητῇ χειρὶ πολυπραγμονούμενος ἦν. ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο θαυμάζειν σε ἄξιον. ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐπαπορούμενος οἷον ἐπὶ τούτοις πρὸς δὲ καὶ ἐπιλύων τὸ τοιοῦτον ἀπόρημά φησιν, ὅτι συγκαταβάσεως ἦν τὸ γινόμενον. τὸ γὰρ οὕτω λεπτὸν καὶ κοῦφον

quomodo illi a divino Abrahamo hospitio excepti divinissimi Angeli adpositas epulas absumsere. Vnde & ad incorruptionem Domini corpus translatum mirabiliter ita resurrexit, & lapide adhuc sepulcro superimposito, & sigillis ibidem subspensis; sed & clausis ianuis Apostolis adparuit: crassitudine enim omni deposita, nulla re unquam ne ingrederetur, vel egrederetur, prohibebatur. Si vero formas clavorum ostendit, vel mortali manu operatus est, non tamen ob hoc ipsum admiratione te percelli par est. Vide enim quomodo & *aureo eloquio manans Ioannes* de his ipsis dubitans, & huiusmodi

φον ὡς κεκλεισμένων τῶν θυρῶν εἰσελθεῖν, ἀτειλὰς ἐν αὐτῷ φέρειν οὐκ ἔπρεπεν ὅτι καὶ παχύτητος πάσης ἀπήλλακτος. Τούτοις καὶ ὁ θειότατος Ἀναςάσιος ἐν τῷ περὶ ἀναςάσεως αὐτοῦ λόγῳ κατὰ λέξιν οὕτω διέξεισιν. εἰσῆλθεν ὁ κύριος τῶν θυρῶν κεκλεισμένων καὶ τὰς χεῖρας ὑπέδειξε τοῖς μαθηταῖς, τὸ μὲν κατὰ φύσιν ποιήσας. πέφυκε γὰρ τὸ πνευματικὸν σῶμα διὰ τῶν ςεγανῶν ἀκωλύτως διέρχεσθαι. τὸ δὲ κατ' οἰκονομίαν ἵνα πιςεύσωσιν ὅτι τὸ

modi insuper difficultatem dissolvens ait, hoc ipsum factum esse, ut aliorum infirmitati consuleretur. Tam subtile enim ac leve ut ianuis clausis intraret (1), cicatrices in se ferre dedecebat, utpote quod & quacumque erat crassitudine liberum. Hisce & divinissimus *Anastasius* adstipulatur, in suo *De Resurrectione libello* ita ad verbum dissertans: *Clausis ianuis ingressus est Dominus, & discipulis manus ostendit: & illud quidem secundum naturam fecit. Na-*

(1) Non tamen ob subtilitatem intrabat, sed ob divinam virtutem: intelligi enim non potest quomodo sine partium disiunctione, subtile corpus, corpus aliud densum ac solidum penetrare possit. Adde quod eodem modo ex Virginis matris utero clauso egressus est, licet crasso corpore circumdatus, adeoque non corporis natura, sed divina virtute, id fieri credendum est,

ὅτι πεπονθὸς ἀνέστη σῶμα δείκνυται. ταῦτα λοιπὸν ὡς οἱ διαληφθέντες θεῖοι πατέρες φασὶν ὥστε πιστευθῆναι τὴν ἀνάστασιν, καὶ ὥστε μαθεῖν ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ σταυρωθεὶς καὶ οὐκ ἄλλος ἂν τούτου ἀνέστη. Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ κύριος ἔλεγε τοῖς μαθηταῖς, ἴδετε τὰς χεῖράς μου ὅτι ἐγώ εἰμι. εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει πάντως οὐκ εὔλογον τῷ ἰδίῳ λογισμῷ πιθομένους ἡμᾶς ἑτέρως ἐκλαμβάνειν τὰ εὐαγγελικὰ καὶ θεῖα ῥητά. εἴ γε τὰ τοιαῦτα καὶ μᾶλλον αὐτοὺς ἔχομεν ἐπεξηγουμένους τῷ πνεύματι. καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; εἰ μὴ κατὰ τὸν χρυσοῤῥήμονα Ἰωάννην, οἰκονομικῶς εἴπωμεν τοὺς

Natura enim comparatum est, ut spiritale corpus solida quaeque, nullo probibente, pervadat; hoc vero secundum dispensationem ostenditur, ut corpus, quod perpessum fuerat, resurrexisse iam crederent. Reliquum est igitur ut haec facta fuerint, quemadmodum laudati divini Patres adfirmant, ut resurrectio crederetur, & ut illum ipsum, qui crucifixus fuerat, & non alium, resurrexisse intelligerent. His concinens & Dominus ipse discipulis inquiebat: *Videte manus meas, quia ego sum.* Si haec autem ita se habent, absurdum omnino est proprio nos ratiocinio persuasos aliter evangelica, & divina, dicta accipere; siquidem

τοὺς τύπους τῶν ἥλων ὑποδεικνύεσθαι χάριν τῶν μαθητῶν, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τοὺς ἐκ νέκρῶν ἐγειρομένους, ὧν ἐγέγονε πρωτότοκος αὐτὸς Χριστὸς, οὕτως ἐγερθῆναι τότε καθὼς ἄρα καὶ τῇ γῇ καταληφθῆναι ἐφθάκεισαν εἴτε λώβην ἔχοντες εἴτε καὶ ἄλλως πῶς ἠκρωτηρασμενα τὰ σώματα φέροντες. καὶ πνεῦμα μὲν οὐκ ἦν τὸ τοῦ κυρίου σῶμα καθάπερ οἱ μαθηταὶ πτωούμενοι ὑπελάμβανον. εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐνώπιον αὐτῶν ἔφαγεν, οὐκ ἂν αἱ γυναῖκες ἐκεῖναι τοὺς πόδας αὐτοῦ κατησπάζοντο, οὐκ ἂν αὐτὸς ὁ κύριος

dem talia & eos ipsos in primis sancto Spiritu adflatos ediſſerentes habemus. Sed quid multis haec diducere oportet? Niſi, ſecundum *Aurea eloquentiae flumina fundentem Ioannem*, dicimus clavorum formas diſcipulorum gratia certo onſilio oſtenſas fuiſſe, neceſſarium omnino eſt adfirmare, fore ut ex mortuis reſurrecturi, quorum ipſe Chriſtus primogenitus fuit, tunc ita reſurgant, quemadmodum & terra defoſſi ſunt in anteceſſum, ſive nocumentum habentes, ſive alio modo corpora detruncata ferentes (1). Et ſpiritus quidem non erat Domini cor-

(1) Integra omnino, & perfecta, iuſtorum hominum corpora ſuſcitanda e terra eſſe, docent praeter alios *Tertull. de Reſurr. Carn.* & *Auguſt.* in *Lib. de Civ. Dei.*

ριος ἔλεγεν ὅτι τὸ πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα. ὅθεν πνεῦμα μὲν οὐκ ἦν τὸ τοῦ κυρίου σῶμα· λεπτὸν δὲ ὅμως καὶ κοῦφον καὶ πνευματικὸν ὡς τῷ παναγίῳ πνεύματι διοικούμενον. εἰ δὲ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐν μιᾷ ὥρᾳ κατὰ διαφόρους τόπους ἐφαίνετο, οὐκ ἂν τὸ χθὲς ὁρώμενόντε καὶ γνωριζόμενον ἀόρατόντε σήμερον, καὶ ἄγνωστον ἦν. Ἄφθαρτον γὰρ ὡς εἴρηται γεγονὸς, φθαρτοῖς

corpus, ut trepidi diſcipuli exiſtimabant, ſecus enim coram illis non manducaſſet; non mulieres illae eius pedes exoſculatae eſſent; non ipſe Dominus dixiſſet: *Spiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me videtis habere*. Quamobrem ſpiritus quidem Domini corpus non erat, ſubtile vero pariter, & leve, & ſpiritale, utpote a ſanctiſſimo Spiritu (1) gubernatum. Niſi enim res ita ſe habuiſſet, haud equidem unius horae ſpatio in diverſis locis adparuiſſet; non heri

(1) Secus & melius *Auguſtinus Lib.* XIII. *De Civ. Dei Cap.* XX. *Caro ſpiritui ſerviens recte adpellatur ſpiritualis, non quod in ſpiritum convertatur, ſicut nonnulli putant, ex eo quod ſcriptum eſt, Seminatur corpus animale, reſurget corpus ſpirituale; ſed quia ſpiritui ſumma & mirabili obtemperandi facilitate ſubdetur uſque ad implendam immortalitatis indiſſolubilis ſecuriſſimam voluntatem, omni moleſtiae ſenſu, omni corruptibilitate, & tarditate, detracta.*

τοῖς ὄμμασιν εὐχερῶς οὐ μὲν οὖν ἐβλέπετότε καὶ ἐγνωρίζετο, ἀλλ᾽ ἡνίκα πάντως ἤθελε. καὶ καθὼς αὐτὸς συνεχώρει τοῖς μαθηταῖς αὐτὸν καθορᾷν. καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἔλεγεν. ἐφανέρωσεν ὁ Ἰησοῦς ἑαυτὸν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν. τὸ γὰρ ἐφανέρωσεν εἰπὼν, ἔδειξε προφανῶς ὡς οὐκ ἂν ἑώρων αὐτὸν οἱ μαθηταὶ μετ᾽ αὐτὴν ἀνάστασιν, εἰ μὴ συγκαταβάσει χρώμενος ἦν, εἰ μὴ πρὸς ἑτέραν ἠλλοιοῦτο μορφήν. κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἡ εὐαγγελικὴ φησιν ἱστορία ὅτι ὤφθη τοῖς μαθηταῖς ἐν ἑτέρᾳ μορφῇ. Δείκνυσι

ri visum & cognitum, inadspicuum hodie ignotumque fuisset. Quum enim, ut diximus, incorruptibile evasisset, corruptibilibus oculis facile nec videbatur nec cognoscebatur, sed quando tantum ipse volebat, quemadmodum quum discipulis concedebat ut ipsum intuerentur. Et isthuc ipsum est, quod evangelista *Ioannes* dicebat: *Manifestavit Iesus semetipsum discipulis suis, quum a mortuis resurrexisset. Manifestavit* enim dicens aperte ostendit, eum a discipulis non aliter post resurrectionem visum fuisse, quam si indulgentia quadam in eos uteretur, quam si in aliam (1) for-

(1) Non in aliam formam conversus Deus. Vide *Hie-*

νουσι γὰρ ἐντεῦθεν ὅτι τὸ πνευματικὸν σῶμα σαρκὸς ὀφθαλμοῖς οὐχ ὁρᾶται, εἰ μὴ πρὸς ἑτέραν ἀλλοιώθη παραδόξως μορφήν. ἀλλοιοῦται καὶ γὰρ κατὰ πρόθεσιν τῆς κεχρημένης αὐτῷ ψυχῆς, ὡς ὁ τὰ θεῖα φησιν σοφὸς Ἀναστάσιος, πρός γε τὴν κατεπείγουσαν οἰκονομίαν. εἰ δὲ τὸ παναγίου τοῦ Χριστοῦ σῶμα τοιοῦτον ἦν, ἀφ' οὗ καὶ πᾶσι τοῖς ἡμετέροις σώμασιν ἡ τῆς ἀναστάσεως χάρις κεχάρισται. καὶ πῶς γὰρ οὐ κεχάρισται εἴγε διὰ νεφελῶν ἁρπαγήσονται πρὸς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου εἰς

formam converteretur. Secundum enim hoc ipſum evangelica hiſtoria ait adparuiſſe diſcipulis alia forma. Oſtendit enim exinde ſpiritale corpus carnis oculis videri non poſſe, niſi in aliam formam mirabiliter convertatur. Immutatur enim ad animae, quae eo utitur, arbitrium, ut divinarum rerum conſultiſſimus *Anaſtaſius* adfirmat, & ad ſuperadvenientem diſpenſationem. Si vero Chriſti ſanctiſſimi corpus eiuſmodi erat, a quo & omnibus noſtris corporibus illa reſurrectionis (1) gratia

Hieronymum, & *Platonem*. Quod ſi humanam naturam adſumſit, forma tamen Dei uſque remanſit: nec Chriſtus umquam, poſt carnem adſumtam, formam mentitus eſſe in Evangelica hiſtoria legitur.

(1) Conſule *Auguſtinum Lib.* XIII. *De Civ. Dei Cap.* XXIII.

εἰς ἀέρα? περὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος ἐπαπορεῖν σε πλέον οὐκ ἄξιον. εἴγε τοῦ μεγάλου Παύλου καὶ μᾶλλον οὕτως ἤκουσας λέγοντος. μετασχηματίσει τότε τὸ σῶμα τῆς ταπινώσεως ἡμῶν ὁ Σωτὴρ, εἰς τὸ γενέσθαι σύμμορφον τῆς δόξης αὐτοῦ. τὸ μὲν γὰρ σῶμα τοῦτο, θεοείκελε ἄνερ, ὃ νῦν περικείμεθα, ψυχικόν ἐστιν ἤγουν παχύτε καὶ θνητὸν ταῖς φυσικαῖς καὶ ψυχικαῖς ποιότησι καὶ δυνάμεσι διοικούμενόντε καὶ ζωογονούμενον τῇ ζωτικῇ, ἥ τις ἐν τῇ καρδίᾳ θεωρεῖται· διά-

tia donata est (& profecto quomodo donata non est, si in obcursum Domini per medias nubes rapientur in aera) de proposita quaestione te amplius dubitare dignum non est; & eo magis quod magnum *Paulum* ita dicentem audisti: *Transformabit tunc nostrum humile corpus Servator, adeo ut eius glorioso corpori conforme prorsus evadat.* Corpus enim hoc, divine Vir, quo nunc circumdamur, animale est, crassum scilicet, & mortale, & naturalibus atque animalibus qualitatibus(1) & potentiis guber-

(1) Hanc eamdem doctrinam *Glycas* noster *Part.* I *Annal.* ingerit *Platonis* sententiae, ut videtur, inhaerens, ita enim scribit: πρὸς τούτοις εἰδέναι καὶ τοῦτό σε βούλομαι, ὅτι τὸ ἐπιθυμητικὸν μέρος τῆς ψυχῆς τῷ ἥπατι ἐγκαθίδρυται, τὸ δὲ θυμικὸν ἐν τῇ καρ-

διάγε τῶν ἀρτηριῶν εἰσαγουσῶν καὶ ἐξαγουσῶν συνέχουσαν ἡμῶν τὴν ζωὴν, καὶ τῇ

bernatū, & vitali quidem vivificatū, quae in corde conspicitur, & per arterias in-

Q 4 du-

καρδίᾳ ποιεῖται τὴν οἴκησιν, τὸ δὲ λογικὸν ἐν αὐτῷ τῷ ἐγκεφάλῳ. *Praeter haec etiam illud te scire volo partem eam animi, quae adpetendi facultatem continet, in iecinore sedem suam obtinere; alteram, qua irascendi vis continetur, in corde; rationis denique domicilium, in cerebro esse.* Et *Annal.* pariter *Part.* I. quum unam tantum esse animam demonstrasset, diversis eam facultatibus praeditam recte ac sapienter adfirmat, easque ita distribuit. Αὐτίκα γὰρ τὸ μὲν θυμικὸν αὐτοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ λέγουσι ποιεῖσθαι τὴν οἴκησιν. τὸ δὲ ἐπιθυμητικὸν ὁμοίως ἐν τῷ ἥπατι. ἡ δὲ λογικὴ αὐτοῦ καταπτεμένη τοῦ ἐγκεφάλου, δι' αὐτοῦ τοῖς πᾶσιν ἐπιλάμπεται καὶ δείκνυται. *Ac pars quidem eius illa, quae vim irascendi continet, sedem in corde fertur obtinere: altera vero, qua concupiscimus, in iecinore: tertia, quae rationis facultas est, in cerebro sita, per id omnibus sese declarat.* Haec quidem *Platonis* sententia, quam exponit *Lib.* VI. *De Repub.* & de qua *Cicero* I. *Tuscul. Quaest.* & eleganter *Claudianus De* IV. *Consulatu Honorii*, ut Platonis Enarratores omittam. Reprehendit in eodem loco *Michael Apollinarium* Laodiceae Antistitem, quasi duas animas in homine conlocarit, & partem brutam ac rationis expertem a rationali aut intelligente, separaverit; *Plotinum*que simul damnat quod hominem mente, anima, & corpore, constare dixerit. Sed si probe res expendatur, eorum sententia verbis tantum non re a nostra di-

τῇ κατὰ τὸ ἧπαρ φυσικῇ, ἥτις καὶ θρεπτικὴ λέγεται διὰ τῶν ἐκφυομένων ἐκεῖ φλε-

ducentes(1) & educentes nostram continens vitam; & naturali, quae in iecinore est,

discrepat, & multi etiam veterum Patrum idem ac illi sensere: non enim plures animas inducebant, sed plures animae partes vel facultates, quod & ipse *Michael* facit. Vult tamen hic animam per omnia membra diffusam toto corpore contineri, nec in aliqua tantum peculiari corporis parte residere, contra *Aristotelem*, qui eam in corde, & *Platonem*, qui in capite, certisque sedibus, posuit. *Michael* insuper *Platonis* vehiculum seu substantiam mediam corpoream admittere in homine videtur; de qua tam multa legi possunt apud Platonicos, & veteres Ecclesiae Patres, ut *Origenem*, *Hieronymum*, aliosque, quos modo recensere non vacat.

(1) Recte admodum ac sapienter *Glycas* arteriarum originem ex corde deducit, ut videre est apud *Thom. Bartholinum Libell.* II. *De Arteriis*. Quod autem eas ἐξαγούσας *educentes*, & ἐσαγούσας *inducentes* dicat, humorum circulum quemdam inducere videtur, id quod multis ex antiquioribus quoque persuasum fuit, ut *Auctori Lib.* I. *De Victus Ratione*, *Hippocrati* in medio *Libelli de Ossium natura*, & in fine *Libri de Natura Humana*, *Auctori Libri de Alimento*, *Diogeni Apolloniati apud Aristotelem Lib.* III. *Histor. Animal. Cap.* II. *& Lib. De Somno Cap.* III. *& Platoni in Timaeo*. Et id quidem de sanguine praecipue intelligendum esse censet *Io. Walaeus Epistola de Motu Chyli & Sanguinis ad Thom. Bartholinum*. Ceterum mirari subit, quum hi omnes

Au-

φλεβῶν ὅλον ἐπαρδεύουσάτε σῶμα, καὶ τρέφουσα· καὶ τῇ κατὰ τὸν ἐγκέφαλον ἥ-

τις

est, & quae etiam nutritiva dicitur, quaeque ob nascentes ibidem venas (1) totum in-

ri-

Auctores aliquali, ut quibusdam videtur, motus sanguinis circularis cognitioni praeluxissent, adeo per multa saecula hanc homines doctos latuisse, ut proximiore aetate tantum, *Michaele Serveto*, *Paulo Servita*, *Caesalpino*, *Columbo*, *Guil. Harvaeio* tandem ducibus, in eam prospero quodam fato devenerint, & rem verissimam perspicue, ac dilucide comprehenderint, ut laudata Epistola *Io. Walaeus*, & *Io. Bapt. Morgagnius* V. C. *Epistola* I. memoriae prodiderunt.

(1) Non mirandum quidem si *Glycas* noster initia venarum ex hepate deducit, id enim antiquorum multis persuasum fuit, & inter nostrae aetati proximiores *Th. Bartholino Libello De Venis Cap.* I. Et quidem quoad Venam Portae, & Cavam, ex qua Cava omnes prope aliae venae per corpus propagantur, *Paulo Barbettae Anatom. Pract. Cap.* VIII. *Io. Munnicks De Re Anatom. & Mangeto*, ut *Wallesium*, *Heurnium*, aliosque omittam. Nisi mirum videatur *Glycam* Aristoteli repugnare voluisse, qui *Lib.* III. *De Part. Animal. Cap.* IIII. aperte docet venas ex corde tamquam fonte, & principio, derivari. At *Glycas* Aristotelis vestigiis ubique insistere sibi non proposuit, & *Platoni* frequentius inhaerere videtur. Vnum tantum insuper observandum maiori proprietate quem dicturum fuisse *venas e singulis corporis partibus etiam remotissimis ortum suum ducere, & ad cor usque pertingere* quae verba sunt doctissimi *Vieussens De Sanguine, & Corde in Tom.* I. *Bibliothecae Ana*

tomi-

τις καὶ ψυχικὴ λέγεται, διάγε τῶν νεύρων καὶ τῶν μυῶν αἴσθησίν τε καὶ κίνησιν ὅλων χορηγοῦσα τῷ σώματι. διὰ γὰρ τῶν τοιούτων ψυχικῶν δυνάμεων πᾶσα συν-

rigat corpus, ac nutrit;& ea, quae in cerebro, quaeque etiam animalis adpellatur, quod per nervos & musculos sensum omnium & motum suppeditet corpori (1). Per

tomicae Clerici, *&* *Mangeti*. Ceterum fallitur etiam *Glycas* antiquorum fidem sequutus, dum per venas sanguinem deferentes nutritionem fieri dicit: secus enim rem se habere Medici neoterici evicerunt, ut videre est apud laudatum *Bartholinum de Venis Cap.* I.

(1) Quam recte de nervis, eorumque officio, loquutus sit *Glycas* ostendunt ea, quae habet de eorum origine, & usu *Thom. Bartholinus Libello De Nervis Cap.* I. *Principium*, inquit, *dispensationis*, *vel pars*, *unde origo nervorum immediata*, *est medulla oblongata*, *prout partim est intra cranium*, *partim extra*, *in spina*. *Intra cranium oriuntur*, *quae vulgo dicuntur a cerebro oriri*, *septem nervorum paria*; *in spina vero*, *triginta*. *Et haec verissima sententia non tantum ex similitudine substantiarum*, *medullaris*, *&* *nervalis*, *verum etiam oculari experientia confirmatur*. *Aristoteles voluit a corde oriri*, *quem sequuntur Alexander*, *Averroes*, *&* *Aponensis*, *qui tamen dicunt fieri hoc mediante cerebro*. *Alii voluerunt nervos nihil esse aliud quam venas*, *&* *arterias continuatas*, *&* *in nervos degenerantes*, *ut olim Praxagoras*, *&* *nostro saeculo Caesalpinus*, *Reusnerus*, *Hofmannus*, *&* *Martianus*, *sed minus bene*;

Quum

συνίϛαται ἡμῶν ἡ ζωή. Ὅτι δὲ τὸ ψυχικὸν σῶμα τοιαύτην ἔκφασιν κέκτηται καὶ οὕτως ἐκεῖθεν συνίϛαται καθ᾽ ἃ καὶ φθάσας ὁ λόγος ἐγνώρισε, δῆλον μὲν καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν οὐχ ἥτ-

Per eiusmodi enim animales virtutes omnis nostra vita consistit. Animale autem corpus, quemadmodum narravimus, se habere, atque ita ex iis constare, quae praecedens sermo manifestavit, liquet etiam ex

Quum I. *In cerebro arteriarum nervorumque nulla adpareat per anastomoses coniunctio.*

II. *Laesa vel secta in capite arteria, convulsionem non excitet.*

III. *Distinctus nervorum in cerebro exortus, ut arteriarum in corde, videatur.*

Erasistratus putavit a dura matre prodire.

Hodie cum Galeno statuunt Medici complures, alios nervos oriri a cerebro, alios a medulla spinali. Quos omnes refutat αὐτοψία.

Finis & usus est, facultatem animalem cum spiritu animali a cerebro acceptam instar canalium adferre ad partes;

I. *Sensorias, ut oculos, aures, &c.*

II. *Motorias, ut musculos ad motum.*

III. *Ad omnes fere partes, ut in genere sentiant & dignoscant, quae dolorem adferunt.*

Itaque nervi partibus inserti dant his vel solum sensum, vel solum motum, vel utrumque; nec ullus motus voluntarius aut sensus absque nervi fit opera; unde nervo inciso statim privatur illa pars sensu, & motu, &c. Atque ita quidem ille.

ἧττον δὲ καὶ ἐκ τῶν ἐμπεριεχομένων κατὰ Μάρκον εὐαγγελικῶν νομικῶν παραγγελμάτων. Ἀγαπήσεις γάρ φησι κύριον τὸν θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου κ.τ.λ. Καρδίαν γὰρ εἰπὼν, καὶ ψυχὴν καὶ διάνοιαν, τὰς διαφόρους τῆς ψυχῆς δυνάμεις ἐδήλωσε, τήν τε ζωώδη ἣν διὰ καρδίας ἐνέφηνε, καὶ τὴν φυσικὴν ἣν διὰ τῆς ψυχῆς ὑπεσήμανε, καὶ τὴν λογικὴν ἣν διὰ τῆς διανοίας ὁ λόγος παρέστησε. παρακελεύεται γὰρ διὰ πασῶν τῶν ψυχικῶν δυνάμεων ἀγαπᾶν τὸν θεόν. καὶ νῦν μὲν οὕτω ζωογονεῖται τὸ σῶμα ἡμῶν, ἐφ' ᾧ καὶ ψυχικὸν λέγεται. τότε δὲ τούτων ἁπάντων ἀπαλλαγὲν, ὡς ἄφθαρτον γεγονὸς, ἔσται πάντως πνευματικὸν

ex ipſis operibus, neque minus ex ea comprehendentibus in Evangelio ſecundum Marcum legitimis praeceptis: *Diliges enim*, inquit, *Dominum Deum tuum, ex tota mente tua, &c.* Cor enim dicens, & animam, & mentem, differentes animae virtutes manifeſtavit, & illam vitalem, quã per cor indicavit; & illam naturalem, quam ſignificavit per animam; & rationalem illam, quam per mentem ſermo repraeſentavit. Iubet enim omnibus animalibus potentiis diligere Deum. Ita nunc corpus noſtrum vivificatur, quamobrem animale etiam dicitur. Tunc vero hiſce omnibus liberum, ut illud quod nulli corruptioni obno-

τικὸν ἀῤῥήτῳ τρόπῳ τῷ παναγίῳ πνεύματι διοικούμενόν τε καὶ οἰκονομούμενον. ἔνθεν τοι καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε. σπείρεται σῶμα ψυχικὸν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν. πρόσεχε οὖν. σπείρεται σῶμα ψυχικὸν, ἤγουν παχύτε καὶ θνητὸν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικὸν, τοῦτ᾽ ἐστὶ λεπτὸν καὶ κοῦφον καὶ αἰθέριον, πάντως τε πάχους καὶ βάρους ἀπηλλαγμένον. Ἀλλὰ καὶ μόνῳ τῷ πνεύματι διοικούμενον ὡς ὁ Πηλουσιώτης φησὶν θεῖος Ἰσίδωρος. νῦν μὴν γὰρ εἰ καὶ πάρεστι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐφ᾽ ἡμῖν, ἀλλ᾽ ἡ ψυχὴ τὸ κῦρος τῶν πραττομένων κέκτηται, ἔσεῖται καὶ αὕτη τὰ πάντα διαπραττομένη κατὰ τοὺς νόμους τοῦ πνεύ-

noxium iam evasit, spiritale omnino erit, ineffabili modo a sanctissimo Spiritu gubernatū atque dispositū. Inde etiam *Paulus* dicebat: *Seminatur corpus animale, resurgit corpus spiritale*. Attende igitur. *Seminatur corpus animale*, crassum videlicet, & mortale: *resurgit corpus spiritale*, hoc est, tenue & leve, & aetherium, & crassitie omni ac pondere liberatum: sed & a solo divino Spiritu gubernatum, ut divus *Isidorus* Pelusiota ait. Nunc enim, etsi nobis spiritus Sanctus adsistit, anima tamen actionum dominium possidet; tunc vero haec omnia aget iuxta divini Spiritus leges, & hoc est, quod Paulus dicebat: *Semina-*

πνεύματος, καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὅπερ ὁ Παῦλος ἔλεγε· Σπείρεται σῶμα ψυχικὸν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν. οὐδὲ γὰρ ταῖς ψυχικαῖς ἐκ τότε διοικεῖται δυνάμεσιν· καὶ

natur corpus animale, resurgit corpus spiritale. Non enim deinceps animalibus potentiis regetur, animale enim etiam post resurrectionem diceretur (1). Sed res aliter

(1) De his longe aliter differit *Tertullianus de Resurrect. Carn. Praescribens*, inquit, *enim adhuc easdem passiones obituram carnem, si eadem resurrectura dicatur, naturam adversus dominum suum temere defendis, legem adversus gratiam impie adseris, quasi domino non liceat & mutare naturam, & sine lege servare. Quomodo ergo legimus, quae impossibilia apud homines, possibilia apud Deum? Et, stulta mundi elegit Deus, ut sapientia mundi confundat? Oro te si famulum tuum libertate mutaveris: quia eadem caro atque anima permanebunt, quae flagellis, & compedibus, & stigmatibus obnoxiae retro fuerant, idcirco ne illa eadem pati oportebit? Non opinor. Atqui & vestis albae nitore, & aurei anuli honore, & patroni nomine, ac tribu, mensaque honoratur. Permitte hanc & Deo potestatem per vim demutationis illius conditionem non naturam reformandi, dum & passiones auferuntur & munitiones conferuntur. Ita manebit quidem caro etiam post resurrectionem, eatenus passibilis qua ipsa, qua eadem, ea tamen impassibilis, quia in hoc ipsum manumissa a Domino, ne ultra pati possit.* His adstipulatur ὁ πάνυ in *Libris de Civitate Dei*, ut intelligere est ex illis quae spar-

καὶ γὰρ ἂν ψυχικὸν ἐλέγετο καὶ μετ' ἀνάςασιν. ἀλλ' οὐκ ἔςι τοῦτο, οὐκ ἔςιν. ἐφ' ᾧ καὶ πνευματικὸν ἐγείρεται τότε λέγεται, ἅτε μόνῳ τῷ παναγίῳ διοικούμενον πνεύματι. ἄλλος λοιπὸν ἔςαι τρόπος ζωῆς ἄῤῥητός τε καὶ ἀνεπινόητος, οὐ διὰ τῶν ἀρτηριῶν ὡς ἄνωθεν εἴρηται συνιςάμενος, ὅτι μηδὲ περὶ τὴν καρδίαν ἡμῶν ἔμφυτον τότε θερμὸν, ὡς ἐντεῦθεν ἀναῤῥιπίσεῶς τε καὶ ἀναψύξεως δέεσθαι. εἰ γὰρ τοῦτο ἦ, τάχα ἂν καὶ νόσος ἐπικολού-

ter habet, aliter omnino. Quamobrem illud *ſpiritale tunc reſurget* dicitur. Siquidem a ſolo ſanctiſsimo Spiritu gubernabitur. Ceterum alius erit vitae modus & ineffabilis, & qui ipſam intelligentiam exſuperat; non propter arterias, ut ſuperius diximus, conſiſtens, quia neque circa cor noſtrum ingenitus erit tunc calor, ita ut propterea fomenti, & refrigerationis, indigeat. Si enim hoc eſſet, morbus etiam fortaſsis, atque mors ipſa conſe-

ſparſim ex eo protulimus; qui tamen *Lib.* XIII. *Cap.* XXIII. id, quod de Spiritu vivificante ait *Glycas*, & ipſe confirmat ex his verbis; *Si autem ſpiritus eius qui ſuſcitavit Chriſtum a mortuis habitat in nobis; qui ſuſcitavit Chriſtum a mortuis vivificabit & mortalia corpora veſtra per inhabitantem ſpiritum eius in vobis. Tunc ergo erit corpus in ſpiritum vivificantem, quod nunc eſt in animam viventem.*

λούθει καὶ θάνατος, ἅτε τῆς ἐκπνοῆς παραβλαβήσεις ὀψέ ποτε· ἀλλ' οὐδέν τι τοιοῦτον ἐκεῖ, τῆς καταστάσεως ἐκείνης καινοπρεπούσης παντάπασι· καὶ πειθέτω σε τὸ τοῦ κόκκου παράδειγμα ᾧ Παῦλος ἐχρήσατο, δεῖξαι θέλων ἐντεῦθεν ὁποίαν ἐςὶ τότε τῶν σωμάτων ἡμῶν ἡ κατάστασις. καταδύεται γὰρ ὁ κόκκος τῇ γῇ σίτου τυχὸν ἢ κριθῆς, καὶ οὐκέτι κόκκον ὁρᾷς, ἀλλ' εὐμεγέθη καλάμην, ἀλλὰ στάχυας, ἀλλ' αὖ θέρικας· ἄλλο εἶδος, ἄλλη φύσις, ἕτερον ὄνομα, ἐκ τοῦ κόκκου μὲν ἔχοντα τὴν ἀρχὴν, ἄλλα δὲ ὅμως παρὰ τὸν κόκκον ὑπάρχοντα. Οὕτω μὲν οὖν καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν ἐςιν ἰδεῖν

ſequeretur, ſiquidem haec non ſunt niſi reſpirationis vitia.. Sed nihil huiuſmodi ibi, nova illa conſtitutione undequaque conveniente. Et perſuadeat te illud grani exemplum, quo & *Paulus* uſus eſt, quum exinde oſtendere vellet, qualis erit tunc noſtrorum corporum conſtitutio. Obruitur enim terra tritici, vel hordei granum, nec amplius granum vides, ſed longum calamum, ſed ſpicas, ſed meſſes. Alia forma eſt, alia natura, aliud nomen. Quae quidem omnia ex grano duxerunt originem, alia vero ſunt pariter atque illud granum. Ita igitur & quoad corpora noſtra videre erit: ſeminantur enim in cor-

ἰδεῖν, σπείρονται γὰρ ἐν φθορᾷ, ἐν ἀσθενείᾳ, ἐν ἀτιμίᾳ, καθά φησιν ὁ ἀπόστολος, ἐγείρονται δὲ ἐν δόξῃ, ἐν δυνάμει, ἐν ἀφθαρσίᾳ· κεκτημένα μὲν ἐντεῦθεν τὴν ὕπαρξιν, ἄλλης δὲ παρὰ ταῦτα χρηματίζοντα ποιότητός τε καὶ κράσεως. Ταῦτα μὲν οὖν ἐπιβεβαιοῖ καὶ ὁ τὰ θεῖα σοφὸς Ἀναστάσιος ἐν τῷ διαληφθέντι λόγῳ αὐτοῦ κατὰ λέξιν οὕτω διεξιών. καὶ τὴν μὲν οὐσίαν αὐτοῦ τοῦ ἀνισταμένου σώματος διαβεβαιούμενοι φαμὲν εἶναι τὴν αὐτὴν τήνδε κρᾶσιν οὐδαμῶς. καὶ δῆλον ἐξ ὧν ὁ μακάριος Παῦλός φησι. σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν. ἄλλο καὶ γὰρ ἀληθῶς κατὰ ποιότητα,

corruptione, & in infirmitate, & in contumelia, ut ait *Apoſtolus*, reſurgunt vero in gloria, in virtute, in incorruptione. Et quum exinde eſſentiam poſsideant, alio tamen inſuper nomine quoad qualitatem temperiemque cenſentur. Haec igitur quidem confirmat etiam ille divinarum rerum peritus *Anaſtaſius* hiſce iisdem verbis in laudato libro diſſertans: *Et naturam quidem ipſius corporis reſurgentis adfirmate dicimus eſſe eamdem, temperiem autem nullomodo.* Et conſtat ex iis quae beatus *Paulus* dicit: *Seminatur corpus animale, reſurgit corpus ſpiritale.* Etenim aliud vere eſt ſecundum qualitatem & granum, &

τα, τότε ἐγερθησόμενον σῶμα, ὥσπερ ἄλλο κατὰ ποιότητα, ὅτε κόκκος καὶ ὁ στάχυς. καὶ ὅτι μὲν ἐγείρονται πνευματικὰ τότε σώματα οἴδαμεν. Ὁποία δὲ ἡ τούτων διάπλασις ὡς ὁ διαληφθεὶς ἔφη θεῖος ἀνὴρ, οὐκ οἴδαμεν. καὶ θαυμάζειν ἐπὶ τούτοις οὐκ ἄξιον. εἰ γὰρ τῷ παναγίῳ πνεύματι, τὰ τῆς ζωῆς ἡμῶν τηνικαῦτα συν-

ſpica. Iam ſpiritalia tunc reſurrectura eſſe corpora novimus; qualis vero horum figura (1) erit, ut vir divinus laudatus ait, ignoramus. Nec tamen ob hoc ipſum mirari ſubit. Si enim a ſanctiſſimo Spiritu ea, quae noſtram vitam attinent, conſtituentur, *Emittes*, enim dicit, *Spiritum tuum*, *& creabuntur*, reliquum eſt, ut nullius omnino talis inſtru-

(1) Non videtur *Glycas* ſentire corpora eadem, ac modo ſunt, figura reſurrectura eſſe. Error *Origenis* fuit eam futuram orbiculatam. Sed aliter ſentiunt Theologi eminentiſſimi, inter quos *Tertullianus Lib. De Reſurrect. Carn.* de demutatione agens, quae in reſurrectione futura eſt: *Sic & Stephanus angelicum iam faſtigium induerat, ſed non alia genua in lapidatione ſucciderant. Dominus quoque in ſeceſſu montis etiam veſtimenta luce mutaverat, ſed lineamenta Petro agnoſcibilia ſervaverat. Vbi etiam Moyſes & Elias, alter in imagine carnis nondum receptae, alter in veritate nondum defunctae, eamdem tamen habitudinem corporis, etiam in gloria, perſeverare docuerunt.*

συνίσαται. ἐξαποστελεῖς γάρ φησι τὸ πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται. τοιούτου λοιπὸν ὀργάνου τινὸς δι' οὗ σήμερον συγκροτούμεθά τε καὶ ζωογονούμεθα χρείαν ἐκεῖσε πάντως οὐκ ἔχομεν. εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, καὶ ψυχικὸν ἀνελέγετο τὸ ἡμέτερον

ſtrumenti, quali hodie inſtruimur, & vivificamur, egeamus. Si enim res ita ſe haberet, noſtrum pariter corpus, animale etiam poſt reſurrectionē adpellaretur, ut ex praecedenti ſermone iam conſtitit(1). Sed nemo unquam iſthuc ipſum dixerit,

qui

(1) Adverſus haec omnia praeclariter ſapienterque diſputat *Tertallianus Lib. De Reſurrect. Carnis*, quum enim huiuſmodi obiecta ſibi obpoſuiſſet reſpondet: *Ad haec ergo praeſtruximus non oportere committi futurorum atque praeſentium diſpoſitiones, interceſſura cum demutatione: & nunc ſuperſtruimus officia iſta membrorum neceſſitatibus vitae huius eo uſque conſiſtere, donec & ipſa vita transferatur, a temporalitate in aeternitatem, ſicut animale corpus in ſpiritale: dum mortale iſtud induit immortalitatem & corruptivum iſtud incorruptelam: & ipſa autem liberata tum vita a neceſſitatibus, liberabuntur & membra ab officiis: nec ideo non erunt neceſſaria. Licet enim officiis liberentur, ſed iudiciis retinentur, ut quis referat per corpus prout geſſit. Salvum eum hominem tribunal Dei exigit. Salvum vero ſine membris non liquet eum, ex quorum non officiis, ſed ſubſtantiis conſtat, &c.* Digniſſima ſunt quae legantur, & quae praecedunt, & quae ſubſequuntur; nos enim ea brevitati conſulentes omittimus.

ρον σῶμα καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ὡς ἤδη φθάσας ὁ λόγος ἐγνώρισεν. ἀλλ' οὐκ ἄν τις εἴποι τοῦτο πότε ταῖς ἁγίαις ὡς ἡ δυνάμις ἐμβαθύνων γραφαῖς. Ὅρα γὰρ ὅτι πνευματικὸν ἐκεῖνο τὸ σῶμα καλήσας ὁ Παῦλος, ἀλλ' ὅτι παράδοξον παρὰ τὸ ψυχικὸν εἶναι καὶ εἴδει καὶ σχήματι, πάντως ἐνέφηνε καὶ τοῦτο σαφέστερον ἐν οἷς οὕτως ἔλεγεν. Ἀλλ' ἐρεῖ τις, ποίῳ σώματι ἐγείρονται οἱ νεκροί; ἄφρον, ὃ σπείρεις οὐ τὸ σῶμα τὸ γεννησόμενον σπείρεις, ἀλλὰ γυμνὸν εἰ τύχῃ κόκκον σίτου ἢ ἑτέρου τῶν τοιούτων τινός, ὁ δὲ θεὸς δίδωσιν αὐτῷ σῶμα καθὼς ἠθέλησεν. εἴπερ οὖν ἄλλο τι κατὰ τὸ σπειρόμενον νῦν ἐγείρεται τότε σῶμα, με-

quicumque, quoad fieri potest, in penitam sanctarum Scripturarum intelligentiam descenderit. Vide enim quomodo *Paulus*, quum corpus illud spiritale vocasset, etiam admirabile, eo quod animale futurum sit specie & figura, omnino manifestius indicavit in iis, quae ita disseruit: *At dicet quis quali corpore mortui resurgent? Stulte, numquid quod seminas, corpus seminas, quod nascetur, & non nudum quodcumque tritici granum, vel alicuius alterius eiusmodi? Deus autem dat ipsi corpus, quemadmodum illi placuit.* Si quod aliud igitur, quam id quod nunc seritur, tunc corpus excitabitur; etenim ipsum tunc Ser-

μετασχηματίσει καὶ γὰρ αὐτὸ τηνικαῦτα ὁ Σωτὴρ καθώς φησιν ὁ Παῦλος, μὴ ζήτει τὴν αὐτοῦ φύσιν, ὁποία τίς ἐστιν, πνευματικοῦ γὰρ σώματος ποιότητα καὶ κρᾶσιν οἶδεν οὐδείς καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; εἰ γὰρ ἐσφραγισμένου τοῦ τάφου τὸ τοῦ κυρίου σῶμα ἐξῆλθεν, καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων εἰσῆλθε, πολυπραγμονεῖν ἐπὶ πλέον οὐχ ὅσιον. Ἀμήχανον γὰρ ἡμᾶς ὅτι καὶ παχύτερον διακείμεθα τῆς ἐκείνου καταστοχασθῆναι λεπτότητος. οὕτω μὲν ἄπρακτα κἀκεῖνα τυγχάνει τὰ μόρια, δι' ὧν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος εἰς πλῆθος ἐπαύξεται. ἐπει-

δὴ

Servator transformabit, ut *Paulus* inquit, ne quaere eius natura qualis futura sit. Nemo enim novit spiritalis corporis qualitatem atque temperiem. Et quid multis verbis opus est? Si enim e signato sepulcro Domini corpus exivit, & clausis ianuis intravit, nefas est ulterius de his vana animi contentione perquirere. Fieri enim non potest, ut nos, qui crassiori circumamicimur, tenuitatem illius vel coniectura saltem adsequamur. Ita quidem inutilia quoque sunt illa membra, quibus humanum genus multiplicatur (1). Quo-

 niam

(1) Vide infra Epist. VI. Haec profecto talia sunt, qualia, ut resurrectionis veritatem impugnarent, haere-

re-

δὴ γὰρ οὔτε γάμος ἐκεῖσε κατὰ τὴν τοῦ κυρίου φωνὴν, οὔτε χρεία τις ἑτέρα τοὺς ἀνθρώπους ἐγείρουσα τὸ βαρύνον ἀποθεῖσθαι καὶ ἄκοντας. τίνι ταῦτα καὶ πότε, καὶ ποίῳ τρόπῳ καθυπουργήσουσι; καὶ ταῦτα τοῦ Παύλου λέγοντος, ὅτι τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου παράγει, κἀντεῦθεν ἡμῖν ὑπεμφαίνοντος ὅτι τὰ ἐπιτεχνηθέντα διὰ τὴν παράβασιν, ὀψέ ποτε

niam enim neque nuptiae ibi secundum Domini effatum, neque usus ullus alius homines excitans etiam invitos, ad id quod gravat, deponendum, cui nam rei haec unquam, & qua ratione, inservient? Atque ista quidem *Pauli* videntur esse dicentis, figuram huius mundi praeterire, atque inde nobis significantis ea, quae propter transgressionem fabricata fuere, ad

retici interrogabant apud *Tertullianum De Resurrect. Carn. Adeone autem eadem sperabitur, quae intercidit? ut claudus, & luscus, caecus, & leprosus & paralyticus revertantur, ut rediisse non libeat ad pristinum integri? Vt iterum talia pati timeant? Quid tum de consequentiis carnis? Rursusne omnia necessaria illi, & in primis pabula atque potacula, & pulmonibus natandum, & intestinis aestuandum, & pudendis non pudendum, & omnibus membris laborandum? Rursus ulcera, & vulnera, & febris, & podagra, & mors redoptanda? Nimirum haec erunt vota carnis recuperandae, iterum cupere de ea evadere.*

πότε παρελεύσονται. ἀλλὰ μὴ μῦθον ἡγοῦ τὰ λεγόμενα· καὶ αὐτὸς γὰρ ὁ θεῖος Ἀναστάσιος τὸ δόγμα τοῦτο παρίστησι λέγων, ὅτι πᾶν μὲν ἀλλότριον τὸ διὰ τὴν ἁμαρτίαν ὑπεισελθὸν ἀποθησόμεθα, μὴ ζητεῖν δὲ ἐν ὁποίῳ σώματι ἀναστησόμεθα. καὶ σχήματα γὰρ καὶ διάπλασιν ἀφθάρτου καὶ πνευματικοῦ σώματος οἶδεν οὐδείς. Κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος τοὺς τὰ τοιαῦτα περιεργαζομένους εὐμεθόδως ἀποπαύων, ἄλλο μὲν ἔλεγε καταβαλέσθαι τῇ γῇ, ἄλλο δὲ παραδόξως ἐκεῖθεν ἀνίστασθαι.

ad extremum transitura(1). Haec fabulosa tibi nequaquam videantur. Et ipse enim divinus *Anastasius* consultum hoc infert dicens, omne nos alienum, quod propter peccatum subrepsit, deposituros esse. Ne quaere vero quali corpore resurgemus, figuram enim, & formam, incorruptibilis, & spiritalis corporis nemo novit. Hac enim de causa beatus etiam *Paulus* eos, qui huiusmodi curiose sectantur, optima ratione quiescere faciens, aliud quidem dicebat terrae mandatur, aliud vero exinde mirabiliter surgit,

(1) Consule *Epistolam* VI. Vbi ostendere nequidquam contendit, inter alia sexuum discrimen propter peccatum inductum fuisse.

σϑαι. καϑὼς ὁ ϑεὸς πάντως ἠϑέλησεν, ἄφρον, γάρ φησιν, ὁ σπείρεις οὐ τὸ σῶμα

git (1), quemadmodum Deus omnino voluit; *Stulte*, enim inquit, *quod semines non*

(1) Ex Pauli verbis multo melius *Tertullianus* differtat *Lib. De Resurrect. Carnis. Hoc ergo iam de exemplo seminis constet, non aliam vivificari carnem, quam ipsam, quae erit mortua. Et ita sequentia relucebunt. Nihil enim adversus regulam exempli licebit intelligi, ne quia sequitur & quod seminas non corpus quod futurum est seminas, idcirco aliud resurrecturum corpus, quam quod moriendo seminatur, existimes. Ceterum excidisti ab exemplo, neque enim frumento seminato, & in terra dissoluto, hordeum erumpit, & non idipsum genus grani, eademque natura, & qualitas, & forma. Denique unde? Si non idipsum. Et corruptela enim ipsum est, dum ipsum est. Non enim, & suggerit quomodo: non quod futurum est corpus seminatur dicens, sed nudum granum, si forte frumenti, vel alicuius huiusmodi. Deus autem dat illi corpus prout vult, certe ei grano, quod nudum seminari ait. Certe inquis. Ergo salvum est cui dare habet Deus corpus, Quomodo autem salvum est, si nusquam est? Si non resurgit? si non idipsum resurgit? Si non resurgit, salvum non est. Si non est, & salvum accipere corpus a Deo non potest. Sed enim salvum omni modo constat. Ad quid ergo dabit illi Deus, prout vult corpus, habenti utique proprium corpus illud nudum, nisi ut iam non nudum resurgat? Ergo additum erit quod corpori superstruitur: nec exterminatur illud cui superstruitur, sed augetur. Salvum est autem quod augetur. Seritur enim*

μα τὸ γεννησόμενον σπείρεις, καὶ τὰ ἑξῆς. ἄλλος λοιπὸν ἐκεῖσε τρόπος ζωῆς, ἄῤῥητόστε καὶ ἀνεπινόντος. οὐ χρεία τότε ἥπατος καὶ κοίλης φλεβὸς, ἀφ᾽ ὧν καὶ δι᾽ ὧν τὸ αἷμα σήμερον ἐπὶ πάντα τὰ μέλη καὶ μέρη τοῦ σώματος κατάσπειρεται. ὅτι μηδὲ σὰρξ τοιαύτη τοῖς ἀνθρώποις τότε πρόσεσι, παχεία δηλαδὴ καὶ ῥευστὴ, καὶ ἐκ τεσσάρων χυμῶν τὴν σύστασιν ἔχουσα. εἰ γὰρ καὶ ὁ κύριος ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν οὕτω τοῖς μαθηταῖς ἔλεγε· τὸ πνεῦμα σάρ-

non corpus, quod nasciturum est, seminas, & quae sequuntur. Ceterum alius erit ibi vitae modus, & ineffabilis, & humanae intelligentiae incomprehensibilis. Nullus erit tunc usus iecinoris, & venae cavae, a quibus, & per quae nunc sanguis in omnia membra ac partes corporis disseminatur (1). Quia neque homines tunc huiusmodi carne constabunt, crassa & fluxa videlicet, & ex quatuor humoribus conflata. Si enim & Dominus quum a mortuis resurrexisset di-

enim solummodo granum sine folliculi veste, sine fundamento spicae, sine munimento aristae, sine superbia culmi. Exsurgit autem copia foeneratum, compagine aedificatum, ordine structum, cultu munitum, & usquequaque vestitum. Haec sunt ei corpus a Deo aliud, in quo non abolitione, sed ampliatione, mutatur.

(1) Vide superius *pag.* 248.

σάρκα καὶ ὄστεα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα, μὴ θορυβοῦ καθ' ἑαυτόν. εἴ γε καὶ μᾶλλον ὁ κύριος συγκαταβαίνων ἦν ἁπανταχοῦ τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς. εἰ γὰρ καὶ σάρκα φορεῖν ἔλεγε μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, ἀλλ' ὁ μακάριος Παῦλος εἰπών· οὐκέτι νοοῦμεν τὸν Χριστὸν κατὰ σάρκα, ἔδειξε προφανῶς ὅτι συγκαταβατικῶς ὁ κύριος καὶ ἔλεγε τὰ πλείω καὶ ἔπραττεν. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν οὐκ ἂν ἐν οὕτω λέπτῳ καὶ πνευματικῷ σώματι τὰς ὠτειλὰς ὑπεδύκνυεν. ἀλλ' ἐρωτᾷς τίς ἡ τοσαύτη συγκατάβασις; ἀναστάντος ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ ἐδόκουν οἱ

discipulis ita dicebat: *Spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere*; ne turberis in temetipso: siquidem Dominus potius discipulis suis ubique condescendebat. Si enim post resurrectionem a mortuis carnem se ferre dicebat, quum beatus *Paulus* pronuntiaverit, *Amplius Christum secundum carnem non intelligimus*: manifeste demonstravit pluria Dominum dixisse & fecisse (1), ut aliis condescenderet. Nisi enim res ita se habuisset, haudquaquam certe in adeo tenui, & spiritali, corpore cicatrices ostendisset. Sed interrogabis: Quorsum isthaec

(1) Observa *Glycam* in Origenis erraticum dogma pene prolabentem.

οἱ μαθηταὶ πνεῦμα θεωρεῖν. ἵνα οὖν μὴ χώραν ἐκ τούτου λαβὼν ὁ Σατανᾶς ἐνσπείρῃ ὅτι Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται ἀληθῶς· εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, οὐδὲ τῶν σωμάτων ἀνάστασις ἔσται. διὰ τοῦτο καὶ ἔφαγεν ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ ὠτειλὰς ἐν ἀφθάρτῳ σώματι ὑπεδείκνυεν, ὥστε καὶ σὰρξ ἐν ἀληθείᾳ μὴ ὤν, σὰρξ εἶναι ἐδόκει τοῖς οὕτω θέλουσιν αὐτὸν κατιδεῖν· ἐὰν μὴ ἴδω γάρ φησιν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸν τύπον τῶν ἥλων, οὐ μὴ πιστεύσω. πρόσεχε οὖν. εἰ μὴ συγκαταβὰς ὡς ἤδη προείρηται σὰρξ ὤφθη τοῖς μαθηταῖς οὐκ ἂν αὐτοῖς τὸν τύπον τῶν ἥλων ὑπέδειξεν, οὐκ ἀπι-

ifthaec indulgentia? Quum ipfe a mortuis refurrexiffet, fpiritum difcipuli fe videre opinabātur; prohibere igitur voluitne Satanas ex hoc occafionē adripiens Chriftum vere a mortuis non refurrexiffe infinuaret. Si vero Chriftus non refurrexit, neque ulla erit corporum refurrectio, & propterea coram difcipulis fuis comedebat, & in corpore corruptioni non obnoxio cicatrices oftendebat, ita ut, quum reipfa caro non effet, caro effe, eum ita videre cupientibus, videretur. *Nifi enim videro*, inquit, *in eius manibus formam clavorum, non credam*. Attende igitur. Nifi condefcendens, ut iam di-

ἀπιςοῦντας αὐτοὺς ἐθεράπευσεν, ὥς τε σῶμα μὲν ἦν ὁ κύριος ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, σὰρξ οὐδαμῶς. οὐδὲ γὰρ ει τὸ σῶμα, τοῦτο καὶ σὰρξ, καὶ δῆλον ἔκ τε τοῦ ἡλίου, καὶ τῆς σελήνης, καὶ τοῦ λοίπου τῶν ἀςέρων χοροῦ, σώ-

dictum eſt, caro diſcipulis viſus fuiſſet, haud utique ipſis clavorum formam oſtendiſſet, non eos incredulos curaviſſet. Itaque corpus quidem erat Dominus quum a mortuis reſurrexiſſet, caro vero nequaquam (1). Non enim

(1) Caro erat & corpus. Ita ratiocinari poterat etiam *Origenes*. Contra hos *Tertullianus De Reſurrect. Carn. Viderit unus aliquis Lucanus, nec huic quidem ſubſtantiae parcens, quam ſecundum Ariſtotelem diſſolvens, aliud quid pro ea ſubiicit: tertium quiddam reſurrecturum, neque anima, neque caro, ideſt, non homo, ſed urſus, forſitan tamquam Lucanus.* Nam ut recte diſſertat ibidem Carthaginienſis Theologus ad illud Eſaiae: *Ego occidam & vivificabo. Caro autem eſt quae occiditur per mortem, caro itaque & vivificabitur per reſurrectionem, &c.* Et haec vera ſententia eſt, quae & in Symbolo exprimitur, & omnes veri Theologi tuentur. Itaque proſequitur egregie idem *Tertullianus. Sed quoniam & hic de interpretatione corporis quaeſtio cavillatur, ego corpus hominis non aliud intelligam, quam omnem iſtam molem carnis, quoquo genere materiarum concinnatur atque variatur, quod videtur, quod tenetur, quod denique ab hominibus occiditur. Sic & parietis corpus non aliud admittam, quam cementa, quam ſaxa, quam lateres.*

σώματα μὲν εἰσι, σὰρξ δὲ οὐδαμῶς. κεκοινώνηκε μὲν γὰρ πρὸς τὰ παιδία σαρκὸς καὶ αἵματος ἀληθῶς γενόμενος ἄνθρωπος. ἀλλ' ἐκεῖ σάρκα μὲν ὡς

enim ſtatim ac aliquid eſt corpus, caro etiam eſt, ut liquet ex Sole, & Luna, & reliquo ſtellarum choro: corpora enim ſunt, caro vero nequaquam.

res. Si quis arcanum aliquod corpus inducit, oſtendat, revelet, probet ipſum eſſe etiam, quod occidatur ab homine, & de illo erit dictum. Auguſtinus *Lib.* XIII. *De Civ. Dei Cap.* XXIII. *Tunc iam non terrenus ſed coeleſtis homo erit, non quia corpus quod de terra factum eſt, non ipſum erit, ſed quia dono coeleſti iam tale erit, ut etiam coelo incolendo non amiſſa natura, ſed mutata qualitate, conveniat.* Et *Lib.* XXII. *Cap.* XXI. *Erit ergo ſpiritui ſubdita caro ſpiritualis, ſed tantum caro non ſpiritus; ſicut carni ſubditus fuit ſpiritus ipſe carnalis: ſed tamen ſpiritus non caro.* Et mox: *Quae ſit autem, & quam magna corporis ſpiritualis gratia, quae nondum venit in experimentum, vereor ne temerarium ſit omne, quod de illa profertur eloquium.* Quod autem *Glycas* ait explicari recte poteſt, & modo, quo ſimile dictum effert laudatus *Auguſtinus Enchirid. Cap.* LXXXX. Alias enim prope ὠριγενίζειν videretur, contra quod *Gennadius Lib. De Diffinit. Fidei Orthodoxae Cap.* VI. *Si id reſurgere dicitur, quod cadit, caro ergo noſtra in veritate reſurgit ſicut in veritate cadit, & non ſecundum Origenem immutatio corporum erit: ideſt aliud novum corpus pro carne: ſed eadem caro corruptibilis quae cadit, tam iuſtorum, quam iniuſtorum, incorruptibilis reſurget, &c.*

ὡς ὁ Θεολόγος φησὶν Γρηγόριος, οὐκέτι τὸν Χριςὸν ἴδει τις, οὐ μὲν δὲ καὶ ἀσώματον, οἷς οἶδε λόγοις θεοειδεςέρȣ σώματος, ἵνα καὶ ὤφθη ὑπὸ τῶν ἐκκεντησάντων, καὶ μείνῃ θεὸς ἔξω παχύτητος. εἰ μὴ γὰρ τοιοῦτος ἦν ὁποῖον ἤδη τὰ θεῖα παρίςησι λόγια, καὶ ζώων ἂν ἐξ ἀνάγκης ἀνάςασιν προσδέχεσθαι δίκαιον ἦν, χερσαίων δηλαδὴ καὶ θαλαττίων καὶ τῶν ὅσα πτηνῆς μετείληχε φύσεως· ἀλλ' οὐκ ἔςι τοῦτο οὐκ ἔςιν. οὐδὲ γὰρ ἐπιθυμίαι βρωμάτων ἐκεῖσε διενοχλοῦσιν, ὡς ἐντεῦθεν θείας ἀκοῦσαι φωνῆς οὕτω λεγούσης, φάγεσθε πάντα ὡς λάχανα χόρτου. εἰ γὰρ ἐνταῦθα, θειότατε

quam(1). Participavit enim vere ad terrestre solum delapsus carnem, & sanguinē, quum vere homo effectus esset; sed adhuc carnem, ut Theologus *Gregorius* ait, nullus amplius Christum videbit, sed neque etiam incorporeum, iis divinioris corporis rationibus, quas ipse novit; & ut videatur ab iis, qui eum compunxerunt, & Deus extra crassitudinem maneat. Alia tum vitae ratio nec dictu enarrabilis nec captu comprehensibilis. Nisi enim talis esset qualem iam divina eloquia pronunciant, fas etiam necessario esset & animalium ceterorum resurrectionem expectare,

(1) O admirabilis scientiae virum, & iudicio acerrimo praeditum!

τατε ἄνερ, ἔνθα ῥοώδης ἡμῶν ἡ φύσις ἐςὶ, τοσοῦτο ἀποθεωθῆναί τινες ἴσχυσαν ὡς ἐν ἀσιτίᾳ σχεδὸν ἀνύσαι τὸν βίον αὐτῶν ἅπαντα, πόλλῳ μᾶλλον ἐν ἐκείνῃ τῇ ζωῇ κατὰ κύριον οὐκ ἔχει χώραν ὅλως τὰ τῆς φθορᾶς, καθ' ἣν ἰσότιμος τοῖς ἀγγέλοις ὁ ἄνθρωπος, καθ' ἣν τοῖς δικαίοις ὁ κύριος καὶ θρόνοι καὶ τράπεζα, βρῶσιστε καὶ πόσις καὶ πᾶν, εἴ τι ἕτερον ἥδυσμα. οὐ φόρτους ἐκεῖ μετακομίζειν ἐπάναγκες, οὐδὲ σπέρματα τῇ γῇ καταβάλλειν ὡς ἐντεῦθεν ἡμιόνων δεῖσθαι καὶ ἀροτριόντων βοῶν, πάντων γὰρ καὶ ἁπλῶς τῶν ὅσα τῇ παρούσῃ ζωῇ συντελοῦσι, ὁ βίος ἐκεῖνος ἐλεύθερος. καὶ πόθου τοῦ μεγάλῳ Ba-

ctire, terrestrium videlicet, & marinorũ, & quae volucrem naturã participant. Sed res haud ita se habet, haud profecto. Neque enim ciborum adpetentiae tunc perturbabunt, ita ut exinde divinam vocem liceat ita dicentem audire: *Comedite omnia tamquam olera foeni*. Si enim, vir sanctissime, ubi fluxa est nostra natura, adeo quidam ad divinam praestantiã accedere conati sunt, ut in perpetua prope a cibis abstinentia vitam suam omnem transegerint: Quanto magis id in illa vita continget, in qua iuxta Dominum nullum omnino locum corruptio habet, & secundum quam homo Angelis honore aequi-

Βασιλείῳ ἐν τοῖς ἀσκητικοῖς αὐτοῦ λέγοντι. ὥσπερ εἰ ἦμεν ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς, οὐκ ἂν ἐπινοίας καὶ μόχθου γεωργικοῦ προσεδεήθημεν· εἰ γὰρ ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου μετὰ παράβασιν ἐσθίειν τὸν ἄρτον κατεδικάσθη ὁ ἄνθρωπος, εὔδηλον πάντως ὅτι πρὸ τῆς παρακοῆς καμάτου, καὶ ἱδρώτων, καὶ πάσης ἄλλης ὀδύνης ἀνὼ ἄνθρωπος ἦν. Ἔνθεν τοι καὶ ὁ Παῦλος εἰδὼς ὅτι πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην καὶ πρώτην ἀναδραμεῖται διαγωγὴν, ἔλεγεν, ὅτι τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου παράγειτο, διὰ τὴν παράβασιν δηλονότι: τῷ γὰρ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ παλαιωθέντι, συνεπαλαιώθη κατὰ τῆς κτί-

κτί-

quiparatur; & secundum quam ipse Dominus iustis & sedes, & mensa, & dapes, & potio, & omne erit, siquod aliud suave condimentũ est. Non onera ibi ferre necessarium, neque semina terrae committere, ut exinde mulis, & arantibus bobus, opus sit. Etenim iis, ut semel dicam, omnibus, quaecumque ad praesentis vitae absolutionem conferunt, vita illa libera est. Fidem autem habe magno *Basilio* in suis *Asceticis operibus* dicenti, si in deliciarum Paradiso essemus, artificii amplius, & laboris, quo terra exercetur, minime ĩdigos futuros. Si enim post praevaricationem ad panem in sudore vultus comedendum

con-

κτίσεως. ἀμήχανον γὰρ ἐν ἀφθάρτῳ διάγειν τὸν ἐξ ἀβουλίας εἰς φθορὰν ὀλισθήσαντα. Ὅθεν ἀνακαινιζομένης τῆς ἀνθρωπότητος ἀκολούθως καὶ τὰ τοῦ κόσμου τούτου συνανακαινισθήσεται. ἡ γὰρ ἀποκαραδοκία φησὶ τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν

condemnatus est homo; patet omnino eum ante inobedientiam supra laborem, & sudores, & omnem alium dolorem constitutum fuisse(1). Inde etiam *Paulus* sciens eum ad antiquam illam, & priorem vitae rationem, reversurum, dicebat, figuram

(1) An si Adamus non peccasset, tamen terram culturus fuisset, quaestio est. Et quidem adfirmat magnus *Augustinus Lib.* VIII. *De Genes. ad litt. Cap.* VIII. *Videamus*, inquit, *itaque quid sit quod dictum est, ut operaretur, & custodiret. Numquid forte agriculturam Dominus voluit operari primum hominum? An non est credibile quod eum ante peccatum damnaverit ad laborem? Ita sane arbitraremur nisi videremus cum tanta voluptate animi agricolare quosdam, ut eis magna poena sit inde ad aliud avocari. Quidquid ergo delitiarum habet agricultura, tunc utique longe amplius erat; quando nihil acciderat adversi, vel terra, vel coelo. Non enim erat laboris adflictio exhilaratio voluntatis, quum ea, quae Deus creaverat humani operis adiutorio, laetius feraciusque provenirent, unde creator ipse uberius laudaretur, quia animae in corpore animali constitutae rationem dedisset operandi ac facultatem, quantum animo volenti satis esset, non quantum invitum indigentia corporis cogeret &c.* Vide quae sequuntur, admiranda quidem, & lectu dignissima.

ψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχηται. ἀλλ' ἡ τοίνυν ἐκεῖσε κατάστασις, ἣν παραστῆσαι λόγος οὐ δύναται· καὶ γὰρ τοῦ προφήτου Ἠσαΐου ἡνίκα τὰ τῆς καινῆς ἀλλοιώσεως ὑπεσήμαινε, πρὸς τὸν Θεὸν οὕτως ἤκουσας λέγοντος. ὁ λέγων τῇ ἀβύσσῳ ἐνερημωθήσῃ, καὶ πάντας τοὺς ποταμοὺς ξηρανῶ. καὶ τοῦ εὐαγγελίστου Ἰωάννου ἐν τῇ ἀποκαλύψει αὐτοῦ κατὰ λέξιν οὕτω διεξιόντος· εἶδον οὐρανὸν καινὸν καὶ γῆν καινήν, καὶ ἡ θάλασσα οὐκ ἔστιν ἔτι. πρὸς δὲ τοῦ κορυφαίου Πέτρου ἐν τῇ καθολικῇ αὐτοῦ ἐπιστολῇ λέγοντος. Οὐρανοὶ μὲν ῥοιζηδὸν παρελεύσονται, γῆ, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαήσονται. τοῦ Δαβὶδ ὁμο-

ram huius mundi transire, per transgressionem videlicet. Vna enim cum homine illo inveterato cetera omnia creata inveterata sūt. Fieri enim non potest ut corruptioni minime obnoxius vivat, qui ob stoliditatē in corruptionem delapsus est. Vnde renovata hominis natura hic quoque orbis universus una consequenter renovabitur. *Anxia enim creaturae exspectatio*, inquit, *filiorum Dei revelationem exspectat*. Ceterum ea ibi erit constitutio, quam exhibere sermo non potest. Audisti enim Prophetam *Esaiam*, quum novam immutationem significaret, Deo ita dicentem. *Qui dicit Abysso*,

μοίως. ἀνακαινίσεις τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. τί χρὴ καὶ λέγειν περὶ τῆς καταστάσεως ἐκείνης, ἐν ᾗ τὰ σύμπαντα πρὸς τὸ βέλτιον μεταμείβονται; πῶς δὲ καὶ τὰ ἡμέτερα τηνικαῦτα διακείσεται σώματα, ἡνίκα μὲν θάλασσα οὐκ ἔστιν ἔτι κατὰ τὸν θειώτατον Ἰωάννην· ἡνίκα τὰ ὕδατα πάντα ξηραίνεται κατὰ τὸν προφήτην Ἡσαίαν· ἡνίκα τὰ ἐν τῇ γῇ πάντα κα-

so, deserta eris, & omnia flumina exsiccabo (1). Et Evangelistam *Ioannem* in sua Apocalipsi ita ad verbum differentem: *Video coelum novum, & & terram novam, & mare non est amplius.* Insuper & principem *Petrum* in sua catholica Epistola pronunciantem: *Coeli quidem cum magno impetu adclinabuntur ad terram, & quae in ea sunt opera comburen-*

tur.

(1) *Michael* noster *Part.* I. *Annalium* hunc eumdem Esaiae locum de mundi incendio extremo intelligit: ἔσαι μέν τοι ὅτε καὶ πάντα καταφρυγήσεται τῷ πυρὶ, ὡς ὁ προφήτης Ἡσαίας φησὶν, ἐν οἷς πρὸς τὸν τῶν ὅλων θεὸν διαλέγεται. Ὁ λέγων τῇ ἀβύσσῳ, ἐρημωθήσῃ, καὶ πάντας ποταμούς σου ξηρανῶ. *Et erit aliquando tempus quum ab igne cuncta exurentur, quemadmodum vates noster Esaias inquit, cum universitatis huiusce Deo quasi conloquens: Qui ad abissum ait, deserta esto, cunctique fluvii tui exarescant.* De mundi hac conflagratione & renovatione consule τὸν πάνυ *Lib.* XX. *de Civ. Dei Cap.* XIIX. & XX. Eadem adcredita fuit etiam Ethnicis, ut Stoicis, & *Ovidio* I. *Metam.*

χαυθήσεται κατὰ τὸν κορυφαῖον Πέτρον, ἅτε τοῦ ἡλίου μετὰ τὸν μέγαν Βασίλειον ἐκνικήσαντος, καὶ πάντα πάντη τότε καταπεφρώσαντος. ἄλλος τρόπος τότε ζωῆς ἄῤῥητός τε καὶ ἀνεπινόητος. τὸ γὰρ σῶμα τοῦτο τῆς φυσικῆς ἀσθενείας ἢ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν περιέπεσε παντοίως ἀπαλλαγὲν, δεῖ γὰρ φησι τὸν φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν, οὔτε θαλάττης, οὔτε φωστήρων, οὔτε στοιχείων ἑτέρων τινῶν χρείαν ἕξει πότε: καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν, καὶ ἀπαριθμεῖν τὰ καθ' ἕκαστον; ἡμέρα καὶ νὺξ οὐκ ἔστιν ἐκεῖ κατὰ τὴν κυ-

tur. Et *Davidem* pariter: *Renovabis faciem terrae*. Et quid iam de illa rerum constitutione dicere oportet, in qua omnia commutabuntur in melius? Et quomodo nostra tunc corpora se habebunt, quum ne mare quidem erit amplius iuxta divinissimum *Iohannem*? Quum aquae omnes exsiccabuntur secundum prophetam *Esaiam*? Quum terrena omnia exurentur secundum principem *Petrum*? Siquidem quum sol iuxta magnum *Basilium* praevaluerit, & omnia penitus tunc inflammaverit, alia tunc vitae ratio, & ineffallibilis, & intelligentia (1) minime com-

(1) De hisce omnibus consule egregie disputantem,

κυκλικὴν ταύτην τοῦ ἡλίου περίοδον. οὔτε γὰρ νυκτὸς εἰς ἀνάπαυσιν τὸ σῶμα τοῦτο δέεται πότε· οὔτε πάλιν ἡμέρας εἰς ἐργασίας ἀντίληψιν. εἴγε πάντων ὡς εἴρηται τῶν μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ἀπήλλακται. εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν αὐτῷ παρὰ τῷ Παύλῳ ψυχικὸν μὲν ἐλέγετο σπείρεσθαι, πνευματικὸν δὲ αὖθις ἐγείρεσθαι. Ὅθεν τοιοῦτον καθαρὸν ἐγειρόμενον, καὶ λάμψει πάντως κατὰ τὸν ἥλιον ἐκ τῆς ἀῤῥήτου δόξης καὶ μᾶλλον ἐκείνης ὑπερφυῶς ἐλλαμπόμενον. καὶ μὴ θαύμαζε τούτου ἕνεκεν. εἰ γὰρ σκεῦος ὑέ-

cõprehenſibilis. Corpus enim hoc naturali infirmitate, in quã incidit poſt peccatum, omnino liberatum, *Oportet enim*, inquit, *corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem*, neque maris, neque luminarium, neque aliorum quorumlibet elemẽtorum tunc illi opus erit. Et quid multa dicere neceſſe eſt, & omnia ſingillatim enumerare? Dies, & nox iuxta circularem hanc ſolis converſionem tunc non erit (1); neque enim noctis propter requiem corpus hoc umquam in-

S 3 di-

tem, & varias Patrum & Teologorum ſententias adferentem *Calmetium Diſſert. De Fine mundi*, ex quo innumera erui poſſunt unde *Glycas* noſter illuſtretur.

(1) *Petrus Lombardus Lib.* IIII. *Diſtinct.* XLVIII.

ὑέλινον ἐπειδὰν τῆς
ἡλιακῆς ἀκτῖνος ἐμ-
φορηθείη σφοδρότερον
πῦρτε ὅλον αὐτίκα
γίνεται καὶ τοῖς πα-
ρατυχοῦσι φλογὸς με-
ταδίδωσι, τί χρὴ
καὶ λέγειν περὶ τῶν
καθαρωτάτων ἐκείνων
σωμάτων ἡνίκα ἐκ
τοῦ δεσποτικοῦ σώ-
ματος ἐκπηδῶσαν αἴ-
γλην παραδόξως εἰσ-
δέξονται· καὶ ὑπὲρ αὐτὸν
ἀστράψουσι πάντως
τὸν ἥλιον; καὶ μὴ ξέ-
νον τὸ πρᾶγμα ἡ-
γοῦ. εἰ γὰρ ἐν τῷ
παχεῖ τούτῳ καὶ πη-
λίνῳ σώματι τῶν ὁ-
σίων οὐκ ὀλίγοι πῦρ
ὤφθησαν ἄντικρυς,
ἅτε δὴ τὸ κατ' εἰκόνα
τηρήσαντες ἀδιαλώ-
βητον, κἀντεῦθεν εἰς
τὰ μέτρα φθάσαντες
τοῦ πρώτου ἐκείνου
Ἀδὰμ, πολλῷ μᾶλ-
λον ἡνίκα καὶ πνευ-
ματικὰ ἐκεῖνα καὶ λε-
πτὰ

digebit: neque iterum
diei ad operationis
susceptionem. Siqui-
dem omnibus, ut di-
ctum est, quae ei post
peccatum contigere,
liberum erit. Nisi
enim haec ita se ha-
berent, haud equi-
dem apud ipsum *Pau-
lum* animale quidem
seminari diceretur,
spiritale vero deinde
resurgere. Vnde,
quum adeo purum
resurrexerit, & sicut
sol ob inneffabilem
gloriam omnino ful-
gebit, & magis quam
illa mirum inmodum
splendescens. Neque
ob hoc ipsum mirere.
Si enim vas vitreum,
postquam solari radio
impletum fuerit, to-
tum statim vehemen-
tior ignis efficitur, &
cum prope adstanti-
bus flammam com-
municat, quid dicen-
dum

πτὰ καὶ κοῦφα, καὶ αἰθέρια δέξονται σώματα ὑπὲρ τὸν ἥλιον ὄντως ὁ τῶν ἁγίων ἀστράψει τότε χορός; καὶ πείθου τῷ μεγάλῳ Παύλῳ κατὰ λέξιν οὕτω διεξιόντι. μετασχηματίσει τότε τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν ὁ Σωτὴρ εἰς γενέσθαι σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν θεαρέστως ἐνταῦθα πολιτευσαμένων ἱκανῶς ὁ λόγος ἀπέδειξε. περὶ δὲ τῶν μὴ τοιούτων τί χρὴ καὶ λέγειν. ἄφθαρτοι μὲν οὖν ἀνίστανται ἅπαντες, εἴτε δικαίους εἴπῃς, εἴτε ἁμαρτωλούς, ληπτὰ καὶ κοῦφα καὶ πνευματικὰ σώματα φέροντας ὅτι καὶ κοινῶς ὑπὲρ πάντων ὁ Χριστὸς ἀπέθανε. πρὸς ἀλλή-

dum erit de illis purissimis corporibus quando ex dominico corpore procedentem splendorem mirabiliter excipient (1), & plusquam sol ipse prorsus fulgebunt? Neque insolitã omnino rem hanc existima. Si enim in crasso hoc & luteo corpore Sanctorum non pauci ignis palam adparuere, quod illud *ad imaginem* servavissent, & inlaesum exinde ad primi illius Adami mensuras praeoccupassent; multo magis quum & spiritualia illa, & tenuia, & levia, & aetheria, corpora excipient, plus quam sol ipse omnino Sanctorum chorus tunc radiabit. Et crede magno *Paulo* ad

(1) Vide supra *Epist.* III.

λήλους δὲ ὅμως ἐκ διαμέτρȣ διενηνόχασι. καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν. καθάπερ ἐπὶ τῶν σπερμάτων σίτου τυχὸν ἢ κριθῆς ἐστιν, ἰδεῖν καταβάλλονται μὲν γὰρ ἐπίσης καὶ ἄμφω τῇ γῇ καὶ στάχυες ἐκεῖθεν εὐπρεπεῖς ἀναδίδονται, κατ' αὐτὴν δὲ ὅμως διαφέρουσι τὴν ποιότητα. οὐδὲ γὰρ εἰς σίτου κόκκον μεταβάλλεται ἡ κριθὴ, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων αὐτῶν ἴδῃ τις ἄντικρυς. ἄφθαρτοι μὲν

ad verbum ita differenti: *Transformabit tunc humile corpus nostrum Servator, ut suo evadat corpori glorioso conforme*. Et haec quidem de iis, qui vitam Deo gratam heic vixere, sufficienter oratio demõstravit. De iis autem qui tales non fuere, quid dicere oportet? Omnes igitur corruptionis expertes resurgent (1), sive iustos dicas, sive peccatores, tenuia, & levia, & spiritalia, corpora gestan-

(1) *Fulgentius Lib. De Fide ad Petrum: Erit enim etiam iniquorum resurrectio, sed sine immutatione, quam solis fidelibus & ex fide iuste viventibus daturus est Deus. Hoc est enim quod ait Apostolus Paulus: Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. Ostendens autem iustos divino munere commutandos, ait: & nos immutabimur. Habebunt ergo iniqui cum iustis resurrectionem carnis communem; immutationis tamen gratiam non habebunt, quae dabitur iustis. Quoniam a corporibus impiorum non auferetur corruptio, & ignobilitas, & infirmitas, in quibus seminantur.*

μὲν γὰρ ἀνίςανται ἅπαντες, ὅτι καὶ πᾶσι κοινῶς ἡ ἀφθαρσία κεχάρισαι, διαφορὰν ἢ ὅλως οὐ τὴν τυχοῦσαν κεκαθαρμένοι ἀλλήλους εὑρίσκονται. οἱ μὲν γὰρ φωτὸς ἔργα διαπραξάμενοι πλήρεις φωτὸς ἐξανίςανται. οἱ δὲ σκότους ἔργα θησαυρίσαντες ἑαυτοῖς, σκότου τηνικαῦτα μέςοι, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν τοιοῦτοι κατὰ τὴν κρίσιν ἀνίςανται ἅπαντες ὁποῖοι τῇ γῇ κατεβλήθησαν ἐν τῷ τῆς ἐξόδου καιρῷ. καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ πάμμεγας Παῦλος ἔλεγεν. ἕκαςος ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι ἀναςήσεται. ἀρκεῖ το-

ſtantes, quia communiter pro omnibus mortuus eſt Chriſtus. Different vero pariter ad invicem ex diametro. Et quid mult s verbis opus eſt? Sicuti in quibus libet tritici, vel hordei ſeminibus videre eſt: obruuntur enim aequaliter utraque, terra, & ſpicae exinde decentes pullulant: per qualitatē autem pariter differunt, non enim in tritici granum hordeum convertitur; ſic & in corporibus ipſis manifeſte quis videat. Omnes enim corruptionis expertes reſurgent (1), quia omnibus

(1) Iudaeis quibusdam perſuaſum fuit, non omnes homines reſurrecturos eſſe, ſed iuſtos tantum bonoſque Iſraelitas, ut *Kimchi*, *Maimonidi*, *Abarbaneli &c.* qui ſuam ſententiam iuvari putant ex *Pſ.* I. *verſ.* 6. & II. *Machabaeor.* VII. *verſ.* 14. Millenarii autem

τοσαῦτα· τοῖς γὰρ ἐχέφροσι κατά σε. καὶ εἷς λόγος ἀρκεῖ πρὸς τὴν κρίττονος εὕρεσιν. κατὰ γὰρ τὸν σοφὸν Σολομῶντα, δίδου σοφῷ ἀφορμὴν, καὶ σοφώτερος ἔσαι.

mnibus communiter incorruptio data est; differentiam vero pariter, & non quamlibet quidem, ii, qui mundati fuerint, habere comperientur. Hi enim qui lucis opera egerint, luce pleni excitabuntur; qui autem tenebrarum opera sibi congesserint, tenebris tunc obsiti erunt. Et, ut uno verbo dicam, tales iudicii die omnes resurgent, quales tempore obitus terra sepulti fuerint. Et hoc manifestans maximus *Paulus* dicebat (1): *Vnusquisque in suo ordine resurget.* Talia actanta sufficiunt. Prudentibus enim viris, qualis tu es, & unum verbum ad eius, quod sufficit, inventionem satis est. Iuxta enim sapientem Salomonem, *Da causam sapienti, & sapientior erit* (2).

autem impios, saltem a prima resurrectione, excludebant, post quam Iusti mille annis cum Christo super terram regnaturi erant.

(1) I. *Corinth.* XV. 23.

(2) Idem finis ac II Epistolae.

Quum quaedam paginae vacuae superessent, visum est ex eodem Codice MS. quo Glycae Epistolae continentur, & hanc fidei Catholicae formulam exscribere, & in Latinam linguam conversam heic edere, non tam ut paginae illae expleantur, quam in meae persuasionis argumentum; quod enim corde credo ad iustitiam, ore profiteor ad salutem. Ipsa quidem edita alias fuerit, necne, ignoro: sed qualiscumque sit, certe meo proposito conducit, apteque haeret.

ΟΡΟΣ ΠΙΣΤΕΩΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ.

Πιςεύω εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, τριάδα ὁμοούσιον, μίαν θεότητα, μίαν δύναμιν, μίαν ἐξουσίαν, μίαν θέλησιν, μίαν ἐνέργειαν, τουτέςιν ἕνα θεὸν ἐν τρισὶ γνωριζομέναις ὑποςάσεσι, νοεραῖς, τελείαις, καθ' αὐτὰς ὑφεςώσαις, ἀριθμῷ διαιρεταῖς, καὶ οὐ διαιρεταῖς θεότητι,

ἑνη

DEFINITIO FIDEI CATHOLICAE.

Credo in Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, Trinitatem consubstantialem, unam divinitatem, unam virtutem, unam potestatem, unam voluntatem, unam actionem, hoc est, unum Deum in tribus indicatis personis, intellectualibus, perfectis, secundum seipsas exsistentibus, numero distinctis, sed non distinctis

di-

ἕν γὰρ ἐν τρίσι ἡ θεότης, καὶ τὰ τρία ἕν. τὰ ἐν οἷς ἡ θεότης. ὁμολογῶ δὲ καὶ πιστεύω τὸν ἕνα τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου τριάδος, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν μονογενῆ τοῦ θεοῦ υἱὸν, προαιωνίως μὲν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα, ἀχρόνως καὶ ἀσωμάτως, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου, καὶ Μαρίας τῆς παρθένου καὶ ἀληθῶς θεοτόκου, σαρκὶ ἐμψυχομένῃ ψυχῇ λογικῇ καὶ νοερᾷ, γενόμενον ἄνθρωπον κατὰ πάντα

divinitate: una enim in tribus divinitas, & haec tria (1) unum, in quibus quaecumque sunt divinitas est. Cōfiteor vero, & credo, unum ex sancta & cōsubstantiali Trinitate, Dominū nostrum Iesum Christum, unigenitum Dei filium, ante saecula quidē ex Patre genitū intemporaliter, & incorporaliter; ultimis vero diebus propter nos & propter nostrā salutē incarnatū de Spiritu sancto, ex Maria Virgine, & vere Deipara, carne animata anima rationali & intellectuali, & factum hominem per omnia secundum similitudinem,

(1) Neutro etiam genere divinae Trinitatis Hypostases indicari posse, & *Tria* dici, & viri longe doctissimi observarunt, & nos exsequuti sumus eo libello, quem *De recta Nicaenorum Patrum Fide* inscripsimus, *Cap.* XXXII. §. V.

τα καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας· τέλειον ἐν θεότητι καὶ τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν ἀνθρωπότητι. ὁμοούσιον τῷ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· ἐκ δύο φύσεων καὶ ἐν δύσι ταῖς φύσεσι γνωριζομέναις ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως.

nem, excepto peccato; perfectum in divinitate, & perfectum eumdem in humanitate; consubstantialem Patri secundum divinitatē, & consubstantialem nobis secundum humanitatē: ex duabus naturis, & in duabus naturis indicatis, inconfuse, inconvertibiliter, indivisibiliter.

ADmodum Reverendus Pater Thomas Vincentius Moniglia Ordinis Praedicatorum, attente perlegat Librum hunc, cui titulus *Deliciae Eruditorum, seu veterum, &c.* & videat si quid contineat, quod bonis moribus, & Christianae Fidei adversetur, ac referat.

Dat. die 30. Augusti 1736.

Dominicus de Bardi Vic. Gen.

MIchaelis Glycae, cuius complura typis edita publici iuris facta sunt, monumenta quaedam, vel anecdota, vel in meliore lumine conlocata, Vir clariss. *Io. Lamius*, Publ. in Florent. Vnivers. Prof. ita eruditis adnotationibus suis illustrat, & ubi oportuit, castigat, ut nihil Religioni, nihil morum integritati, a Graeco Scriptore metuendum sit, optimus autem Interpres omnes sui muneris partes impleverit.

Dat. Florentiae in Collegio D. Marci Ord. Praed. Id. Septembris 1736.

F. Thomas Vincentius Moniglia Suprad. Colleg. Sac. Theolog. Prof.

Attenta supradicta relatione imprimatur.

Dominicus de Bardi Vic. Gen.

ADmodum Reverendus Pater Lector Theologus Thomas Maria Griselli Ord. Praedicatorum, Censor pro S. Inquisitione, perlustrare dignetur Opus, cui titulus *Deliciae Eruditorum*, *&c.* iussu Reverendiss. Patris Mag. Pauli Antonii Ambrogii Ord. Min. Conv. S. Francisci Inquisitoris Gen. Dominii Florentini, & referre, an permitti possit, ut typis mandetur.

Ex AEdibus S. Officii Florentiae 15. Septembr. 1736.

Fr. Franciscus Antonius Benoffi Min. Con. Vicarius Gen. S. Officii Florentiae.

IVssu Reverendissimi Patris Pauli Antonii Ambrogii Generalis Inquisitoris attente perlegi Librum, qui inscribitur *Deliciae Eruditorum*, *&c.* ipsumque dignum censeo, qui publica luce donetur.

Dat. Florentiae in Collegio D. Marci Ord. Praed. VIII Cal. Octobr. 1736.

Fr. Thomas M. Griselli in suprad. Collegio Sac. Theol. Lector, & Censor pro S. Inquis.

Stante suprapostita attestatione imprimatur.

Fr. Franciscus Antonius Benoffi Min. Con. Vic. Gen. S. Off. Florentiae.

Carolus Ginori pro Reg. Cels. vidit.

ERRATA CORRIGE

Pag.	Errata	Corrige
XII	restituate	restitutae
XV	χαλχογράπτων	χαλκογράπτων
XVII	omnes	omnia
XXVII	Hiacinthus	Hyacinthus
28	Aelianus	Acacius Caesariensis Aelianus
37	Heraclonem	Heracleonem
41	ἐπιβεβαιοῦνται	ἐπιβεβαιοῦται
46	ἐλήλαχει	ἐλήλακε
	ominum	omnium
47	ne	en
58	ἐπιτρέπτουσι	ἐπιτρέπουσι
59	δισίν	δυσίν
67	εἰπῶν	εἰπών
76	διηνεγκές	διηνεκές
77	ἁμα	ἅμα
81	ἔχει	ἔχεις
96	ἠνόχλει	ἐνώχλει
107	ὡμολογῆται	ὁμολογεῖται
110	Aureae	Aurae
120	θεσβῆτα	θεσβίτα
128	εἶνει	εἶναι
133	incorruptione	incorruptionem
149	planta	plantam
160	95	93
174	tribuemus	tribueremus
178	sensili cibo	sensilem cibum
	participium	participatum
188	sensili alimento	sensile alimentum
199	modum	quemadmodum
214	exhorrens	exhorrescens
224	illud	illum
259	sapienterquae	sapienterque
265	in quo	in quod

f. 146.